

Наукове видання
Проблеми сучасної педагогічної освіти
Серія: Педагогіка і психологія.
Випуск тридцять сьомий. Частина 1.

Відповідальний за випуск М.Я. Ігнатенко

Відповідальність за достовірність наведених у публікаціях фактів, дат, найменувань, прізвищ, імен, цифрових даних несуть автори статей.

Наукові статті друкуються за авторськими варіантами.

Здано до набору 01.09.2012. Підписано до друку 29.08.2012.
Формат 60x90x16. Друк офсетний.
Тираж 500 пр.

Видруковано у друкарні
РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) РВВ КГУ
вул. Севастопольська, 2, м. Ялта,
Автономна Республіка Крим,
Україна,
98635
тел. (0654)32-21-14,
факс (0654)32-30-13

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**
**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ**
РВНЗ „КРИМСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
(м. ЯЛТА)

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Серія: Педагогіка і психологія
Випуск тридцять сьомий
Частина 1

Ялта
2012

УДК 37
ББК 74.04
П 78

Рекомендовано вченою радою РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” від 29 серпня 2012 року (протокол № 21)

Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – 36 статей: – Ялта: РВВ КГУ, 2012. – Вип.37. – Ч.1. – 296 с.

Редакційна колегія:

- О. В. Глузман** – професор, доктор педагогічних наук,
академік НАПН України
- М. Я. Ігнатенко** – професор, доктор педагогічних наук
- В. С. Заслуженюк** – професор, доктор педагогічних наук
- Л. І. Редькіна** – професор, доктор педагогічних наук
- Г. Є. Гребенюк** – професор, доктор педагогічних наук
- С. Д. Максименко** – професор, доктор психологічних наук,
академік НАПН України
- Т. С. Яценко** – професор, доктор психологічних наук,
академік НАПН України
- В. Ф. Венда** – професор, доктор психологічних наук
- Н. Ф. Каліна** – професор, доктор психологічних наук
- В. А. Семиченко** – професор, доктор психологічних наук

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Міністерства Юстиції України серія КВ № 15372-3944 ПР від 12.06.2009 р.

Затверджено Президією ВАК України як фахове видання за спеціальністю „Педагогіка і психологія” (Постанова № 1-05/4 від 14.10.2009 р.)

Рецензенти:

Бурда М. І. – доктор педагогічних наук, професор, член-кор. НАПН України, заступник директора Інституту педагогіки НАПН України;

Солодухова О. Г. – доктор психологічних наук, професор, Слов’янський державний педагогічний інститут.

© РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта), 2012 р.

УДК 378.091.12-051:786.2:[37.015.3:005.32]

ЗМІСТ І СТРУКТУРА МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ФОРТЕПІАННОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

*Барвінова Алла Володимирівна,
аспірантка НПУ ім. М. П. Драгоманова (м. Київ)*

Постановка проблеми. Формування мотивації до вивчення сучасної музики має свої особливості, зумовлені комплексним характером досліджуваної проблеми. Вона має органічно поєднувати загальну, професійну і фахову складові. Враховуючи такий її комплексний характер, ми визначили її структурні компоненти, які логічно співвідносяться з педагогічними та виконавськими діями вчителя музики.

Аналіз останніх публікацій. На основі аналізу психолого-педагогічної і методичної літератури з досліджуваної проблеми, а також враховуючи практичний досвід підготовки майбутніх вчителів музики, ми структурували мотивацію за компонентами, які логічно співвідносяться з педагогічним та виконавським аспектами діяльності.

Мета статті – розглянути структуру мотивації до вивчення сучасної музики, як органічну цілісність таких її компонентів: пошуково-потребового, ціннісно-аналітичного, проєктивно-прогностичного та охарактеризувати їх.

Виклад основного матеріалу. Пошуково-потребовий компонент збагачує та підвищує музичні потреби особистої активності студентів. Так, В. Ротенберг та В. Аршовський вважають, що пошукова активність пов'язана з емоційною природою людини, вони вважають, що це явище потребує постійного безперервного розвитку.

У музично-педагогічній діяльності пошукова активність - одна з найважливіших умов успішного творчого процесу. Потребу в постійному пошуку можна тлумачити як «педагогічне явище», що входить у систему формування мотиваційної сфери студентів. Цей метод навчання має розвивальну функцію, яка найкраще відповідає завданням, що постають в музичній освіті. Значення пошуково-потребового компонента підкреслюється у працях таких вчених як Л. Лернер, О. Мелік-Пашаєв.

Орієнтир на пошукову активність дозволяє не тільки побачити «старе з нової точки зору», але й звертатися до творів сучасних композиторів, які ще не мають еталонного виконавського зразка.

Така мотивація призводить до того, що потреба народжує можливість. Те, що можливо отримати в процесі потребово-пошукового акту, є набагато ціннішим ніж те, що можна отримати у виді так би мовити «рецепту» дій. Це відбувається завдяки особистому пошуку, зусиллям, які витрачає людина, її вольовій активності, власним висновкам, знахідкам та відкриттям. В цьому процесі з'являються мета, перешкоди до її втілення, та методи їх подолання. [1, с. 62].

Відомий педагогів-піаністів Г. Нейгауз у своїй роботі «Про мистецтво фортеп'янової гри» зазначав: «... небагато піаністів стають цікавими виконавцями. Причина, гадаю, лежить в тому, що у більшості з них, не зважаючи на природні дані які вони мають, відсутнє «диригентський початок», творча воля, особистість. Вони грають те, чому їх навчили, а не те, що вони пережили, продумали, опрацювали» [2, с. 259]. Дійсно, відсутність особистісного ставлення до музичних творів не може компенсувати ні чудові

особисті здібності, ні гарне володіння музичним інструментом. Одже, шлях пошуку стає першим кроком у формуванні мотиваційної сфери студента.

Ціннісно-аналітичний компонент мотиваційної системи охоплює набуту в процесі фортепіанної підготовки систему художніх цінностей, на основі яких формується здатність оцінювати і аналізувати сучасні фортепіанні твори за жанрово-стильовими ознаками з урахуванням особливостей індивідуального стилю композитора та їх співвідношенням з творами інших епох.

Проективно-прогностичний компонент мотивації до вивчення сучасної музики у процесі фортепіанної підготовки майбутнього вчителя передбачає здатність до вільного творчого відбору сучасних творів, адже проєкція можна розглядати як прогностично-моделюючий рівень, що характеризує перспективну спрямованість творчої особистості, яка усвідомлює свої можливості, здатність до самоаналізу, спрямовує свої зусилля на постійний розвиток та самовдосконалення.

Кожна з охарактеризованих структурних складових мотивації до вивчення сучасної музики в процесі інструментальної підготовки майбутнього вчителя має свою мету, завдання та особливості. Зважаючи на особливості виконавської діяльності майбутніх вчителів музики підкреслимо важливість сформованості умінь аналізу сучасних музичних творів. Підкреслимо, що такий цілісний аналіз як результат процесу оцінки є надзвичайно важливим, оскільки дозволяє відібрати найбільш яскраві твори для концертної і просвітницької діяльності.

У вивченні творів сучасного фортепіанного мистецтва можна прослідити декілька стадій, кожна має відповідний комплекс завдань, що потребують свого вирішення.

Так, В. Томсон пропонує на стадії знайомства з музичним твором, після його прослуховування або прочитання музики, звернутися до своєрідних символів, які визначають ознаки його якості. Такими ознаками В. Томсон вважає:

- 1) помітно виражена незвичність музичної фактури;
- 2) здатність твору затримувати увагу слухача;
- 3) достатня запам'ятованість матеріалу;
- 4) наявність у творі технічної винахідливості, яка може проявлятися, наприклад, у нових ритмічних, гармонічних та мелодійних засобах.

Стосовно сприйняття твору автор зауважує, що його важливою ознакою повинно бути бажання прослуховувати його у подальшому.

З наведених положень видно, що стадія знайомства з твором передбачає його цілісне сприймання, спроможність зосередити на творі увагу слухача. Якщо при першому знайомстві з твором виникає ряд питань, то можна сказати, що запрацював перший компонент системи формування мотивації. З цього моменту починається «пошукова діяльність» студента.

Наступний етап знайомства з твором характеризується цілісним аналізом. Навчання принципам ціннісного музичного аналізу складає сутність музично-педагогічної освіти. Такий аналіз має водночас два різноспрямованих вектора: пошук істини (тобто вимога наукової об'єктивності) і особистісно-ціннісне осмислення її (суб'єктивний підхід).

У цьому зв'язку В. Томсон пропонує розглянути ряд аспектів для формування музичного судження. До першого аспекту він відносить стилістичну ідентифікацію, що передбачає включення асоціативного

<i>Дзигаленко Л. М.</i>	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	244
<i>Султанова И. В.</i>	РЕЗУЛЬТАТЫ ФОРМИРУЮЩЕГО ЭКСПЕРИМЕНТА ПО РАЗВИТИЮ У СТУДЕНТОВ-ПЕРВОКУРСНИКОВ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ УСТОЙЧИВОСТИ.....	250
<i>Смолінчук Л. С.</i>	КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ОСВІТНІХ РЕЗУЛЬТАТІВ.....	258
<i>Комарова А. А.</i>	ПРОФЕСИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В КЛАССИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТАХ: ИДЕИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ.....	262
<i>Бекиров С. Н.</i>	ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ КУРСА ПОЛИТОЛОГИИ.....	268
<i>Войнаровська Н. В.</i>	ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ, ДИСЦИПЛІНИ ТА АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	275
<i>Пономарева Е. Ю.</i>	ПРОФИЛАКТИКА И КОРРЕКЦИЯ ШКОЛЬНОЙ ДЕЗАДАПТАЦИИ: ВАЛЕОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД.....	279
<i>Карп С. І.</i>	ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ТА СТРУКТУРИ ІНТЕЛЕКТУ ЛІЦЕІСТІВ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДО СВІДОМОГО ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ У СФЕРІ МЕНЕДЖМЕНТУ.....	290

Мезенцева В. Д.	ОСОБЕННОСТИ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ СТУДЕНТОВ АГРАРНЫХ ВУЗОВ.....	174
Колесник Л. Ф.	МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ: ДІАЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	179
Бикова В. О.	ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОГО ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ОСВІТИ.....	184
Любченко О. В.	СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬО-МОТИВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА, СПРЯМОВАНОГО НА СПОНУКАННЯ СТУДЕНТІВ ДО СВІДОМОГО ОВОЛОДІННЯ УПРАВЛІНСЬКИМИ УМІННЯМИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	190
Большакова А. М.	ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІСТЬ САМОСТАВЛЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ ТА ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ.....	195
Грищенко С. М.	ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТУ GOOGLE EARTH У КРАЄЗНАВЧОМУ ПІДХОДІ ПРИ ВИВЧЕННІ ЕКОЛОГІЇ.....	203
Кузнєцова Л. М.	ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЗІ ЗНИЖЕННЯ ФРУСТРАЦІЇ У ПІДЛІТКІВ З АКЦЕНТУАЦІЯМИ ХАРАКТЕРУ.....	212
Прокоф'єва М. Ю.	СПЕЦКУРС «ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ» ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	218
Ясак Т. М.	ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	224
Бабій Г. В.	ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ ІНЖЕНЕРА З ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ.....	230
Полубоярина І. І.	РОЛЬ ТЕМПЕРАМЕНТА У ФОРМУВАННІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ОБДАРОВАНІХ СТУДЕНТІВ МУЗИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	237

механізму, виділення з існуючого музичного досвіду зв'язки які сприяють «впізнаванню». Одже за В.Томсоном, стилістична ідентифікація – це засвоєння зовнішньої грані музичної форми, тобто необхідність інтонаційно-стильового і жанрово-стильового аналізу. Автор вважає, що музичне судження може бути висловленим тільки тоді, коли твір прочитаний і зрозумілий у знаковій системі автора, через його семантику. Так відбувається проникнення в «семіосферу» авторського тексту. Саме на стадії засвоєння зовнішньої грані музичної форми ціннісною доміантою у пошуковій діяльності виконавця стає установка на «справжність», оскільки особистісно-ціннісне ставлення не може виникати там, де суб'єктно-об'єктні відношення порушені внаслідок недостатніх знань об'єкта. Ця проблема часто зустрічається в педагогічній практиці, оскільки на час вступу до вищого навчального закладу студенти вже набувають певного досвіду.

На другій стадії формування музичного судження В.Томсон пропонує поняття «експресивна ідентифікація». Він розглядає його, як довгий складний шлях проникнення у внутрішню форму музичного твору, крок до його пізнання. Вчений доводить, що формально-структурний аналіз поза стилістичної і експресивної ідентифікації перетворюється у нісенітницю, оскільки не звертається до авторського висловлювання. Таким чином підкреслюється необхідність особистісної власної думки, заснованої на серйозному вивченні авторського тексту і на почутті відповідальності під час винесення музичного судження.

Шлях до ціннісного осмислення і художньої оцінки відкриває інтонаційно-стильовий і жанрово-стильовий аналіз, тому виконавець який приділяє увагу аналізу не просто розширює свій культурний світогляд а й більш яскраво уявляє собі задум композитора, котрий йому необхідно розкрити [3].

В цьому аспекті доцільно звернутися до праць В. Цуккермана, в яких дається обґрунтування «цілісного аналізу» для формування власного судження. За переконанням автора, цілісний аналіз - це всебічне вивчення музичного твору, перед яким постає завдання «...повноцінно розкрити зміст твору, обґрунтовуючи його образно-тематичний розвиток. При цьому твір повинен бути зрозумілим і у зв'язках з історичною дійсністю, спорідненими музичними явищами, а з іншого боку, за тим неповторним та індивідуально-своєрідним, яке Л. Мазель називав художнім відкриттям» [3].

Поняття цілісного аналізу, що охоплює текст і контекст музичного твору, створює науковий фундамент пошукової діяльності у напрямку музичних істин, це стадія пізнання, передумова ціннісного осмислення музичної тканини.

Відповідно Цуккерман формулює шість принципів цілісного аналізу:

- історійко-стилістична дедукція узагальнюючого і конкретизованого характеру;
- правомірність «слухової дедукції», яка спирається на активність безпосереднього сприйняття;
- трактування «змісту як процесу» у відповідності з аналізом «форми як процесу»;
- створення рівноваги між детальним дослідженням та загальними висновками;
- визначення технічних компонентів цілісного аналізу (наприклад, вивчення тонально-гармонічної логіки) як попередньої стадії дослідження;

- надзвичайно важливий висновок про неоднакову питому вагу тих чи інших композиторів, що дозволяє цілісному аналізу проявляти «вибірковість» [3].

Ця думка В. Цуккермана дозволяє повною мірою вважати ціннісний аналіз підґрунтям, на якому будеться ціннісне осмислення музичного твору. Він є об'єктивно-науковою основою, яка дозволяє музиканту-виконавцю перейти до засвоєння художніх образів твору, засвоїти його конструктивно-художню модель, що стає своєрідним стартом для ціннісного осмислення музичного твору в цілому.

Саме тому в музично-педагогічному процесі замість традиційного ланцюжка *композитор-виконавець-слухач*, вибудовується наступний ланцюжок *композитор-твор-педагог-виконавець-слухач*.

У цьому ланцюжку педагог виконує роль посередника, який допомагає студентові включитися у процес музичного аналізу з якого й починається пошукова діяльність студента – який вступив на шлях ціннісного осмислення. У подальшому, це й приведе студента до винесення музичного судження, що до твору якій він вивчає.

Ціннісне осмислення і оцінка переводить спілкування з музичним твором на новий ступінь, на якому починається художнє переосмислення матеріалу. Якщо на попередніх ступнях музичного дослідження музикант надає пріоритет глибокого проникнення у світ ідей композитора, то після оцінки твору творчий музикант-виконавець, стає на шлях художньої співтворчості, художнього діалогу. Це надзвичайно важливий і принциповий етап, на якому виконавець починає відігравати роль, яку можна спів ставити з роллю автора. Саме на цьому етапі включається увесь потенціал «Я», і саме на цьому етапі відтворюється власне бачення музичного твору. Таким чином, відбувається перехід від учнівства до справжньої майстерності, з'являються художні відкриття, які збагачують світову музичну скарбницю.

Висновки. Необхідно зазначити, що мотивовані у такий спосіб роботи над музичним твором студенти проявляють постійне намагання добитися успіхів у навчальній, виконавській і педагогічній роботі. В їх когнітивній сфері формується очікування успіху, віра в його досягнення. Така виконавська діяльність викликає у них позитивні емоції. Для них характерна повна мобілізація своїх ресурсів і зосередженість уваги на досягненні поставленої мети. Студенти мотивовані на успіх у вивченні сучасної музики, проявляють значну наполегливість у досягненні своєї мети. Якщо є можливість вибору навчальних завдань, то вони надають перевагу завданням середньої і підвищеної складності. Наш досвід доводить, що успішно мотивовані до вивчення сучасної музики студенти ведуть постійну концертно-просвітницьку діяльність, цікавляться сучасними новинками музичного мистецтва.

Резюме. У статті розкрито структура мотивації до вивчення сучасної музики студентами вищих педагогічних навчальних закладів, розглядаються різні стадії опанування сучасних музичних творів. **Ключові слова:** мотивація, сучасна музика, фортепіанна підготовка.

Резюме. В статье раскрыта структура мотивации к изучению современной музыки студентами высших педагогических учебных заведений, рассматриваются разные стадии изучения современных музыкальных произведений. **Ключевые слова:** мотивация, современная музыка, фортепианная подготовка.

Summary. In the article the structure of motivation to the study of modern

<i>Шугуан</i>	ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИМИ ВЧЕНИМИ ВИКОНАВСЬКОГО ТА ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ ПРОВІДНИХ МУЗИКАНТІВ ХХ СТОЛІТТЯ.....	113
<i>Хацяюк Н. С.</i>	РОЛЬ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РАДИ ЗАКЛАДУ В ПРОЕКТУВАННІ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ.....	120
<i>Шачкова Э. В. Гиба А. А.</i>	РАЗВИТИЕ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ В ЖАНРЕ БАТАЛЬНОЙ ЖИВОПИСИ (НА ПРИМЕРЕ ВОЕННОГО КОСТЮМА ЭПОХИ ФРИДРИХА).....	126
<i>Шукатка О. В.</i>	ОСНОВНИ ДЕФІНІЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ.....	129
<i>Бутенко О. Г.</i>	ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНИХ ВЗАЄМИН У РІЗНОВІКОВІЙ ГРУПІ: ТЕХНОЛОГІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ.....	134
<i>Ищенко Л. В.</i>	ФАХОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЛОГКО-МАТЕМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ У ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ.....	141
<i>Підлипняк І. Ю.</i>	ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	146
<i>Слесик К. М.</i>	ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	151
<i>Шарлович З П.</i>	ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СІМЕЙНОЇ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ.....	157
<i>Гаврилiна О. В.</i>	ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	164
<i>Мезенцев Ю. Л. Лазарев В.</i>	КРИЗИС ПРАВОСЛАВІЯ В УКРАЇНІ.....	169

Небуну Ю. В.	ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ МУЗИЧНИХ УЧИЛИЩ ДО АНСАМБЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З СОЛІСТОМ- ВОКАЛІСТОМ У КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОМУ КЛАСІ.....	56
Непомнящая Н. С.	ДВЕНАДЦАТЬ ШАГОВ ОТ БУРДОНА ДО ДЖАЗА.....	62
Овчаренко Н. А.	СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ВОКАЛЬНИЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	69
Ранева В. В.	МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИСПОЛНИТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ В КЛАССЕ ФОРТЕПИАНО.....	74
Прахт А. В.	ОСОБЕННОСТИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ И ФУНКЦИОНАЛЬНОСТИ КЛАВЕСИНА В НОВОМ КАЧЕСТВЕ ЕГО ЗВУКОВЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ.....	78
Соколик О. В.	УЧАСТИЕ В КОНКУРСНОЙ ЖИЗНИ КАК ФАКТОР, СТИМУЛИРУЮЩИЙ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЕ МАСТЕРСТВО УЧАЩИХСЯ И РОСТ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ.....	83
Теленская Д. Ю.	ВЛИЯНИЕ ТЕАТРАЛЬНОГО ИСКУССТВА НА ФОРМИРОВАНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВКУСА У СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ.....	89
Ткаченко В. М.	ЭСТРАДНАЯ МУЗЫКА КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ИНТЕРЕСА У СТУДЕНТОВ-ВОКАЛИСТОВ.....	92
Фурсенко Т. Ф.	ОРГАНІЗАЦІЯ МУЗИЧНОГО ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ.....	98
Чеботаренко О. В.	ФЕНОМЕН МУЗЫКАНТА-ИСПОЛНИТЕЛЯ И ПЕДАГОГА С. Б. АРАБКЕРЦЕВОЙ.....	103
Чирич И. П.	ФОРМИРОВАНИЕ ДИКЦИИ И АРТИКУЛЯЦИИ В ПРОЦЕССЕ РАБОТЫ НАД ПРОИЗВЕДЕНИЯМИ В КЛАССЕ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСА.....	109

music is exposed by the students of higher pedagogical educational establishments, the different stages of study of modern pieces of music are examined. **Keywords:** motivation, modern music, piano preparation.

Література

1. Кирьякова А. В. Ориентация личности в мире ценности / А. В. Кирьякова. – Оренбург: изд-во ОГУ, 1996. – 188 с.
2. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры: Записки педагога / Г. Г. Нейгауз. – М.: Гос. муз.изд-во, 1961. – 318 с.
3. Цуккерман В. А. Анализ музыкальных произведений: Общие принципы развития и формообразования в музыке. Простые формы / В. А. Цуккерман. – М., 1980. – 260 с.

Подано до редакції 23.05.2012

УДК 786.2.071.5:785:37.015

**РАЗВИТИЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ИНТЕРЕСА УЧАЩИХСЯ
СТАРШИХ КЛАССОВ ДМШ В АНСАМБЛЕ ПИАНИСТОВ КАК
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА**

*Белоус Ирина Ильинична,
директор Массандровской детской музыкальной школы*

Постановка проблемы. Актуальность данного исследования обуславливается необходимостью разработки теоретических и методических аспектов музыкально-эстетического обучения и воспитания, направленных на развитие музыкального интереса учащихся старших классов в ансамбле пианистов ДМШ.

Анализ последних исследований и публикаций. Психологические аспекты освещены в трудах Л. Выготского [1], Е. Ильина, А. Леонтьева [4], С. Рубинштейна, Б. Теплова [6]; дидактические работы разрабатывались М. Махмутовым, В.Онищуком, М. Скаткиным, А. Хуторским; методические основы ансамблевого музицирования в классе фортепиано изучались А. Артоболовской, Д. Бабич, А. Готлибом [2, 3], Л. Баренбоймом, А. Каузовой, Н. Любомудровой [5]; вопросы творчества в обучении музыке рассматривались О. Апраксиной, Б. Брылиным, Н. Ветлугиной, В. Шацкой.

Цель статьи – теоретически обосновать и проверить выбор оптимальных педагогических условий, которые будут способствовать развитию музыкального интереса у учащихся старших классов в ансамбле пианистов ДМШ.

Изложение основного материала. Учет возрастных и индивидуальных особенностей учащихся старших классов ДМШ позволит вести пропаганду музыкально-эстетических знаний, формировать музыкальный интерес, обогащать творческий опыт школьников.

В психологии основы понимания закономерностей развития школьников рассматриваются в работах Л. Выготского [1], В. Мухиной, Г. Цуккермана, И. Шаповаленко, Д. Эльконина. Учёные считают, что возрастные психологические особенности учащихся старших классов зависят от предшествующего психического развития детей, от их готовности к чуткому отклику, как на музыкальные факторы, так и на воспитательные воздействия взрослых. Поскольку в музыкальном воспитании громадную роль играет

преемственность развития, необходимо рассматривать возрастные особенности учащихся старших классов в единстве сущего и должного. В психологии порой забывают об этом единстве, констатируют только фонд наличных психологических проявлений. Вот почему учителю по фортепиано нужно творчески применять знания о психологических особенностях детей. Иначе он может попасть в трудное положение, когда данные психологии „не срабатывают”, более того противоречат ситуации реального поведения учеников на занятиях фортепиано. Возрастные психологические особенности не догма, а только ориентир для более четкого и строгого суждения педагога о своих учениках.

Музыкальное развитие характеризуется следующими закономерностями: учащиеся имеют опыт общения с музыкой, однако, становится разнообразнее музыкальная деятельность, исполнение произведений становится более выразительным – это свидетельствует о возможности учеников передавать свое отношение к музыке. Выявляются мелодический слух, вокально-слуховая координация, дифференцируются слуховые ощущения.

Аналізу педагогических, психологических и методических аспектов проблемы посвящена обширная литература.

Общетеоретические, психолого-педагогические проблемы человеческой деятельности и формирования мышления рассматривались в трудах Ю. Бабанского, П. Блонского, Л. Занкова, А. Леонтьева, С. Рубинштейна, Б. Теплова [6]; проблемы способностей и творчества отражены в работах Н. Лейтеса, Я. Пономарева; сущность феномена развивающего обучения исследована в трудах В. Давыдова, Л. Выготского [1] и др.; психолого-педагогические проблемы общего и специального музыкального образования представлены в исследованиях Э. Абдуллина, Ю. Алиева, О. Апраксиной.

Многие пианисты-педагоги (А. Алексеев, А. Артоболевская, Я. Зак, В. Натансон, Т. Беркман, Л. Баренбойм, А. Каузова, Г. Когана, Н. Любомудрова [5], А. Николаев и др.) подчеркивали, что без всестороннего музыкального развития, включающего в себя музыкальное мышление, художественную образность, самостоятельность, поиск, музыкальный интерес, невозможно воспитать достаточно музыкально-творческую личность.

Проблема развития музыкального интереса учащихся старших классов взаимосвязана с психофизиологическими аспектами восприятия музыки, понимание которых способствует осознанному и целенаправленному научному руководству данным процессом. Музыкальное восприятие, стихийное или педагогически организованное, сопровождается целой гаммой эстетических переживаний, чувств, эмоций, а также мыслительных операций. Эмоциональная реакция организма на воздействие звука происходит в форме возбуждения – торможения, удовольствия – раздражения. Основой всех эмоциональных образований, возникающих в процессе восприятия музыки, являются эстетические переживания. Эмоции, переходящие в это состояние, характеризуют оценочное отношение слушателя к воспринимаемому музыкальному произведению. С помощью фантазии, воображения эстетические переживания приобретают черты художественного образа. Одним из кульминационных моментов в деятельности творческого воображения считается интуиция, активизирующая и ускоряющая в процессе восприятия музыки такие мыслительные операции, как синтез и анализ.

ЗМІСТ

<i>Барвінова А. В.</i>	ЗМІСТ І СТРУКТУРА МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ФОРТЕПІАННОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ.....	3
<i>Белоус И. И.</i>	РАЗВИТИЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ИНТЕРЕСА УЧАЩИХСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ ДМШ В АНСАМБЛЕ ПИАНИСТОВ КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА.....	7
<i>Бидерман Е. Б. Бидерман Т. В.</i>	ЧИТАЕМ НОТЫ НА УРОКАХ ФОРТЕПИАНО.....	13
<i>Борисенко Т. Г.</i>	УДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-ХОРЕМЕЙСТЕРА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВИЩОЇ ШКОЛИ.....	19
<i>Кабур Л. М.</i>	КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ.....	23
<i>Кожбахтєєва Н. Ф. Вознюк Т. В.</i>	ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ З ПОЧАТКОВОЮ МУЗИЧНОЮ ОСВІТОЮ В КЛАСІ БАНДУРИ.....	29
<i>Коломоєць О. М.</i>	УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СПІВ ЯК СИНТЕЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЙНОСТІ ТА АКАДЕМІЧНОГО ХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА.....	36
<i>Логвиненко А. А.</i>	ТРАДИЦИИ БАРОЧНОГО ВОКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В СОВРЕМЕННОМ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВЕ.....	42
<i>Морозова Е. Н.</i>	ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ МУЗЫКАЛЬНО-СЛУХОВЫХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ФОРТЕПИАНО В ДМШ.....	46
<i>Назарова О. М.</i>	ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ МУЗЫКАЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА У СТАРШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ФОРТЕПИАНО В ДМШ.....	52

Резюме. В статье отражены результаты диагностики интеллекта и персональных учебных достижений лицеистов и их влияние на сознательный выбор профессии в сфере менеджмента. Для определения естественных способностей и возможностей овладения учениками основами профессии менеджера целесообразно пользоваться тестами измерения уровня развития и структуры интеллекта. Определение начального уровня знаний как составляющей операционного компонента готовности возможно лишь при условии сочетания психодиагностических материалов с контрольными срезами знаний определённых при помощи учебных тестов. **Ключевые слова:** готовность, формирование готовности, учебные достижения, интеллект, профессиональное самоопределение, менеджмент.

Summary. In the article the results of diagnostics of intellect and personal educational achievements of students of lyceum and their influence are reflected on the conscious choice of profession in the field of management. For determination of natural capabilities and possibilities of capture students it is expedient to use bases of profession of manager by the tests of measuring of level of development and structure of intellect. Determination of initial level of knowledges as to the constituent of operating component of readiness possibly only on condition of combination of diagnostic materials with the control cuts of knowledges certain through educational tests. Keywords: readiness, forming of readiness, educational achievements, intellect, professional self-determination, management.

Література

1. Доротюк В.І. Теоретичні питання проблеми індивідуальних відмінностей інтелектуальної діяльності людини. // Наук. Зап. Харківського військового ун-ту. Соціальна філософія, педагогіка, психологія. – Харків: ХВУ, 2000. – Вип. VI. – С. 158-163.
2. Доротюк В.І. Індивідуальні відмінності у розвитку інтелекту і творчості. // “Проблеми загальної та педагогічної психології”. Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименко – Рівне: Волинські обереги, 2000. Т. 2. ч. 3. – С. 32-35.
3. Психологическая диагностика детей и подростков // Под ред. Гуревича К.М., Борисова Е.М. – М.: Международная педагогическая академия, 1995. – 360 с.
4. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2001 – 672с.
5. Холодная М.А. Существует ли интеллект как психическая реальность? // Вопросы психологии. – 1990. - №5. – С.125.
6. Minhas L. A factor analytic study of psychometric and projective indices of creativity and those of intelligence and personality // Personality Study & Group Behavior. – 1981. – Vol. 1. – №2. – P. 29–38.
7. Naglieri J. A., Kaufman J. C. Understanding Intelligence, Giftedness and Creativity Using the PASS Theory // Roeper Review. – 2001. – Vol. 23. – N3. – P. 151 – 156.

Подано до редакції 23.05.2012

Восприятие и созидание музыки неотделимы от процесса воображения, фантазии и эстетического переживания.

Психологические особенности эстетических чувств раскрыты в работах И. Джидарьяна, Л. Выготского [1], Е. Назайкинского, в которых подчёркивается важная роль всего спектра эстетических чувств при восприятии музыки. Если же чувство не озарено сознанием, то это может привести к ложной эмоции. Эстетическое чувство развивается вместе с чувственным опытом личности, в котором концентрируются эстетические переживания благодаря освоенным личностью ценностям. Слуховой опыт, окрашенный эстетическими эмоциями, регулирует чувства, привнося в них подлинно эстетическое переживание.

В психофизиологическом контексте музыкальный интерес рассматривается как мотивационное психологическое качество, корригирующее деятельность личности. Это способность испытывать радость от гармонии и красоты мелодии, художественных средств выразительности, нравственно-эстетической значимости музыкальных образов и идей, заложенных в произведениях искусства. Непосредственно воздействуя на эмоциональную и нравственную сферу ребенка, музыкальное искусство играет огромную роль в формировании творчески мыслящей, духовно богатой личности.

Музыкальная педагогика накопила богатейший опыт выдающихся педагогов-пианистов в области всестороннего музыкально-художественного развития учеников. Блестящие образцы развивающей педагогики представляют собой творчество мастеров русской и отечественной фортепианной школы: А. Рубинштейна, Н. Рубинштейна, В. Сафонова, А. Есиповой, Н. Зверева, Ф. Блуменфельда, К. Игумнова, Г. Нейгауза, Л. Николаева, А. Гольденвейзера и др. Но, к сожалению, и сегодня некоторые педагоги-практики опираются на устаревшие формы и методы работы с учащимися, обращаясь к авторитарному стилю преподавания, который не стимулирует развития чувств, интеллекта, музыкальных интересов учащихся.

В настоящее время в музыкальной педагогике заметно возрос интерес к коллективным формам музицирования в целом, как-то: оркестровое, хоровое, ансамблевое. Исследованию развития совместного ансамблевого исполнительства посвящены работы Д. Бабич, М. Бутневой, Б. Водяного, Т. Воскресенской, Т. Ворониной, А. Готлиба [2, 3], А. Гуменюк, И. Польской, Е. Сорокиной и др.

Термин „ансамбль” от французского ensemble переводится буквально „вместе”. Словарное толкование понятия „ансамбль” связано с различными толкованиями: общность, совместность, общая согласованность, взаимная ответственность, явление искусства, которое состоит из отдельных, иногда разнообразных частей, составляющих гармоничное целое.

Работа по шлифовке репертуара отчетных выступлений поглощает основной процент учебного времени, в связи с этим обучающиеся в своей повседневной практике осваивают весьма ограниченное число ансамблевых произведений, поэтому формирование умений и навыков на уроках фортепиано имеет узкую специализацию. Все это, действуя порознь и сообща, наносит урон главным образом развивающей стороне музыкальных занятий. В классе фортепиано недооцениваются такие формы работы как чтение с листа, подбор по слуху, транспонирование и т. п. Среди них особыми развивающими

возможностями обладает ансамблевое музицирование. Несмотря на то, что курс фортепианного ансамбля давно входит в обязательные учебные планы, к сожалению, до сих пор нет никаких методических пособий, помогающих педагогам. В самом деле, педагоги-практики знают, что игра в ансамбле как нельзя лучше дисциплинирует ритмику, совершенствует умение читать с листа, является незаменимой с точки зрения выработки технических навыков и умений, необходимых для сольного исполнения. Еще важнее то, что ансамблевое музицирование учит слушать партнера, учит музыкальному мышлению. Это искусство вести диалог с партнером, то есть понимать друг друга, уметь вовремя подавать реплики и вовремя уступать. Если это искусство в процессе обучения постигается музыкантом, то можно надеяться, что он успешно освоит специфику игры на фортепиано. Изучение искусства совместной игры целесообразно начинать с занятий в классе фортепианного ансамбля. В отличие от других видов совместной игры фортепианный дуэт объединяет исполнителей одной и той же „специальности”, что в значительной степени облегчает их взаимопонимание.

Совместное музицирование вызывает у учащихся неподдельный интерес, а, как известно, мотивация является мощным стимулом в работе. Так, ансамблевое музицирование способно значительно повысить заинтересованность учащихся, способствовать установлению благоприятной педагогической атмосферы на занятиях, созданию ситуации успешного исполнения музыкальных произведений. Испытав радость успешных выступлений в ансамбле, учащийся начинает более комфортно чувствовать себя и в качестве исполнителя-солиста.

Личностные качества участников и их развитие рассматривали в своих работах Р. Давыдян, Л. Зеленин, М. Крючков. Ансамблевой деятельности как способу формирования музыкально-эстетической культуры детей и подростков, развитию их музыкальных способностей посвящены работы А. Болгарского, Б. Кузнецова.

Не оспаривая важности ансамблевого музицирования в развитии учащихся любых возрастных групп, мы считаем важным подчеркнуть, что исследование психологических особенностей учащихся позволяет говорить об особой актуальности этого вида работы в связи с определенными изменениями в структуре психики учащегося. К таковым следует отнести ведущую роль интереса в структуре личности старшего школьника, потребность в общении, повышенную эмоциональность. Все эти особенности делают учащихся старших классов восприимчивыми к ансамблевому музицированию как виду совместной деятельности.

Устойчивый интерес учащихся к ансамблевому музицированию позволяет эффективно решать узко-технологические проблемы – совершенствования игровых навыков, развивать весь комплекс музыкальных способностей, способствует активизации занятий и стабильности публичных выступлений, репертуарный план помогает решать проблемы общего и музыкального развития учащихся.

Ансамблевое музицирование – это не только одна из наилучших форм сотрудничества между педагогом и учеником, которая приносит ни с чем не сравнимую радость совместного творчества, но и такая форма деятельности, способствующая реализации принципов развивающего обучения.

Игра на фортепиано в четыре руки – это вид совместного музицирования,

неекономічного профілю ці показники стосовно професії менеджменту взагалі складають 1,9% та 0,3%). Також з'ясовано, що навчальні предмети “економіка” та “інформатика” входять до інваріантної складової, але вивчаються за різними програмами, які передбачають від 1 години на тиждень до 3-х. Різними виявилися і підручники та дидактична база цих курсів (багато закладів використовують матеріали, отримані за рахунок різних міжнародних проєктів), підходи вчителів до викладання. До змісту варіативної частини навчальних планів включено спецкурси і факультативи, які пропонуються ліцеїстам з метою розширення і поглиблення профільності навчання та задоволення їх навчально-пізнавальних потреб. З'ясовано, що учнями вивчаються як курси загального плану, наприклад: психологія особистості, культура мовлення або ділова мова, практичне право тощо, так і фахового призначення (пов'язаних з профільністю навчання та спрямованістю на професію), наприклад: психологія ділового спілкування, історія грошей, бухгалтерській облік, банківська справа, менеджмент тощо. Нами зафіксовано, що багато з таких спецкурсів є авторськими, для решти, які рекомендовані програмами факультативів, затвердженими Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, створено авторське науково-методичне забезпечення. Встановлено, що до викладання таких спецкурсів в окремих випадках залучаються викладачі вищих навчальних закладів, з якими ліцеї мають угоди про співробітництво.

Підсумовуючи зазначене, робимо висновок, що ліцеями ведеться серйозна робота щодо оволодіння учнями різноплановими диференційованими знаннями; проте, у ліцеях неекономічних профілів навчання відсутні спецкурси, професійно орієнтовані на професію менеджера. У процесі експерименту також встановлено, що позакласна робота з предметів та науково-пошукова діяльність учнів у більшості випадків пов'язана з профільністю їх навчання, а загальноліцейські заходи покликані реалізувати функції виховання. Лише в окремих ліцеях, де створені учнівські організації або працює загальна рейтингова система, здійснюється цілеспрямована робота з розвитку організаційних здібностей і лідерських якостей учнів.

Висновки. Для об'єктивного визначення готовності ліцеїстів до свідомого вибору професії у сфері менеджменту необхідно врахувати якомога більше особистісних чинників, які впливають на цей процес та здійснити наступні кроки: оцінити рівень розвитку і з'ясувати структуру інтелекту ліцеїстів, встановити рівень знань і вмінь учнів, діагностувати рівень їх персональних досягнень, визначити професійну спрямованість та ступінь обізнаності в обраній професії. Тільки за умови об'єктивної діагностики особистісних якостей ефективною стане профорієнтаційна робота в освітньому закладі та можливість формування вдалої життєво-професійної траєкторії випускника.

Резюме. В статті висвітлено результати діагностики інтелекту та персональних навчальних досягнень ліцеїстів та їх вплив на свідомий вибір професії у сфері менеджменту. Для визначення природних здібностей і можливостей оволодіння учнями основами професії менеджера доцільно користуватися тестами вимірювання рівня розвитку та структури інтелекту. Встановлення початкового рівня знань складової операціонального компоненту готовності можливе лише за умови поєднання психодіагностичних матеріалів з контрольними зрізами знань за допомогою навчальних тестів. **Ключові слова:** готовність, формування готовності, навчальні досягнення, інтелект, професійне самовизначення, менеджмент.

(4,6%). Тобто, більшість знань потрібна лише для репродукції, крім цього, існує певний обсяг знань, які взагалі не використовуються!

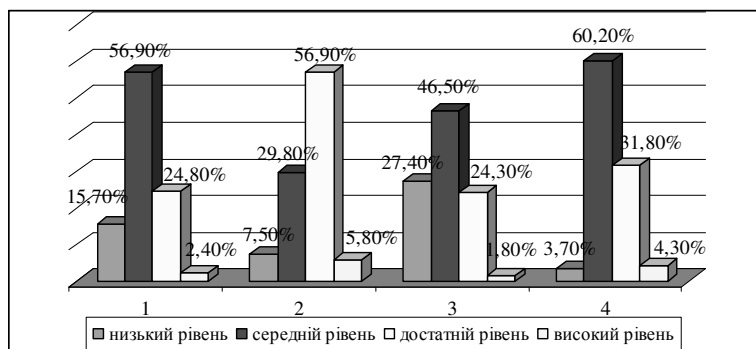

Рис. 1.4. Результати зрізів знань ліцеїстів неекономічного профілю навчання

З метою з'ясування чинників, що сприяють та перешкоджають успішному оволодінню основами майбутньої професії менеджера (набуттю відповідного досвіду, зокрема у когнітивній сфері) проведено співбесіду з ліцеїстами та вчителями-предметниками. До переліку сприяючих чинників, на думку учнів, можна віднести (за частотою вживання): можливість отримати визнання і схвалення у класі і, навіть, ліцеї; підтримку з боку однолітків, батьків, педагогів та адміністрації; набуття первинного досвіду шляхом участі у різнопланових заходах; сумісну діяльність з вчителями; творчий характер, різноплановість та новизну діяльності; самоосвіту.

Вчителі відповідно до цього списку віднесли: самоосвіту; підтримання інтересу до професії; створення відповідних умов (організаційних, психолого-педагогічних). Чинниками, що перешкоджають успішному оволодінню майбутньою професією, учні назвали: дефіцит часу (завантаженість спецпредметами, багато додаткових занять) та стан здоров'я; невдачі у навчанні та обмеженість ресурсів (зокрема, відсутність власних комп'ютерів); недостатність консультацій з питань профорієнтації, незначну кількість тематичних заходів або відсутність стимулювання участі в них. Вчителі у цьому списку відмітили: недостатність інформації (про сучасний ринок праці, шляхи отримання професії та спеціалізацій, які користуються попитом), відсутність належної мотивації, лінощі учнів.

Така ситуація спровокувала детальне ознайомлення з документацією навчальних закладів – навчальними планами, змістом спецкурсів, календарно-тематичним плануванням учителів. Аналіз цих документів дозволив встановити наступне. Інваріантна частина навчальних планів ліцеїв відрізняється лише кількістю годин, відведених на вивчення профільних предметів і програмами, за якими вони вивчаються (профільні або поглиблені); непрофільні предмети вивчаються за загальноосвітніми програмами. Лише у 12,7% випадків матеріал профільних предметів насичений професійно орієнтованим змістом, для непрофільних цей показник складає 4,1% (для ліцеїв

яким займались во все времена, при каждом удобном случае и на любом уровне владения инструментом занимаются и поныне. В чем же заключается польза ансамблевого музицирования? В силу каких причин, оно оказывается способным стимулировать общемюзькальное развитие учащихся? Ансамблевая игра представляет собой форму деятельности, открывающую самые благоприятные возможности для всестороннего и широкого ознакомления с музыкальной литературой. Перед музыкантом проходят произведения различных художественных стилей, исторических эпох. Ансамблист находится в особо выгодных условиях – наряду с репертуаром, адресованным собственно роялю, он может пользоваться также оперными клавирами, аранжировками симфонических, камерно-инструментальных и вокальных опусов. Иными словами ансамблевая игра – постоянная и быстрая смена новых музыкальных впечатлений и „открытый”, интенсивный приток богатой и разнохарактерной музыкальной информации. Обеспечивая непрерывное поступление свежих и разнообразных впечатлений, переживаний, ансамблевое музицирование способствует развитию „центра музыкальности – эмоциональной отзывчивости” на музыку. Накопление запаса ярких, многочисленных слуховых представлений стимулирует художественное воображение. На гребне эмоциональной волны происходит общий подъем музыкально-интеллектуальных действий. Прежде всего, потому, что ансамблевая игра – внутри классная форма работы, в основном она не доводится до эстрады. Учащийся имеет дело с материалом, говоря словами В. Сухомлинского, „не для заучивания, не для запоминания, а просто из потребности мыслить, узнавать, открывать, постигать, наконец „изумляться”. Отсюда заметим и особый психологический настрой при занятиях в ансамбле. Ансамблевое музицирование способствует интенсивному развитию и других специфических способностей учащегося-музыканта: музыкального слуха, ритмического чувства, памяти, двигательного-моторных („технических”) навыков. Развитие этих способностей может иметь место при различных видах музыкальной деятельности: прослушивании музыки, изучении музыкально-теоретических дисциплин, но особо эффективно, когда учащийся собственноручно оперирует с материалом. „Лучший способ понять и освоить явление – это воссоздать, воспроизвести его”.

Е. Тимакин, рассуждая о пользе совместного музицирования, обращает внимание на то, что „совместное исполнение в ансамбле достаточно сложных музыкальных произведений порождает у его участников радостное чувство творческого удовлетворения и дает возможность совершенствовать эту работу даже тем, кто обладает ограниченной техникой игры на фортепиано” [7].

Выводы. Итак, развитие музыкального интереса учащихся старших классов ДМШ в фортепианном ансамбле, мы рассматриваем как целенаправленный психолого-педагогический процесс, в котором осуществляется взаимодействие педагогического управления с активной музыкальной деятельностью учащихся в ансамбле пианистов, основанное на эстетических интересах и потребностях, актах осознанного восприятия эстетической ценности музыкальных явлений. Обзор деятельности в ансамбле пианистов позволяет определить его как оптимальную среду для развития музыкального интереса учащихся старших классов. Именно здесь процесс культурного развития школьников приобретет перспективный творческий характер.

Резюме. В роботі освітлюється проблема розвитку музикального інтереса учасників старших класів в ансамблі піаністів ДМШ. Аналізується психологічне особливості старших учасників і їх вплив на музично-пізнавальну діяльність. Уточнюється суть поняття „музикальний інтерес” і його місце в музично-естетичному вихованні учасників. **Ключевые слова:** музикальний інтерес, розвиток, учасники, ансамбль, музично-естетичне виховання.

Резюме. У роботі освітлюється проблема розвитку музичного інтересу учнів старших класів в ансамблі піаністів ДМШ. Аналізується психологічні особливості старших учнів і їх вплив на музично-пізнавальну діяльність. Уточнюється суть поняття "музичний інтерес" і його місце в музично-естетичному вихованні учнів. **Ключові слова:** музичний інтерес, розвиток, учні, ансамбль, музично-естетичне виховання.

Summary. The problem of development of musical interest of senior classes of students is in-process illuminated in the ensemble of pianists of CMS. Analyzed psychological features of senior students and their influences on musically-cognitive activity. Essence of concept "Musical interest" and his place are specified in musically-aesthetic education of students. **Keywords:** musical interest, development, students, ensemble, musically-aesthetic education.

Литература

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский. – М.: Просвещение, 1989. – 132 с.
2. Готлиб А. Д. Заметки о фортепианном ансамбле // Музыкальное исполнительство / А. Д. Готлиб. – Вып. 8. – М.: Музыка, 1973. – С. 75–101.
3. Готлиб А. Д. Основы ансамблевой техники / А. Д. Готлиб. – М.: Музыка, 1971. – 93 с.
4. Леонтьев А. Н. Некоторые проблемы психологии искусства // Избранные психологические произведения: в 2 т. / А. Н. Леонтьев. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 2. – С. 232–250.
5. Любомудрова Н. А. Методика обучения игре на фортепиано: [учеб. пособие] / Наталья Андреевна Любомудрова. – М.: Музыка, 1982. – 144 с.
6. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей / Б. М. Теплов. – М.-Л.: АПН РСФСР, 1947. – 355 с.
7. Тимакин Е. М. Воспитание пианиста / Евгений Михайлович Тимакин. – М.: Сов. Композитор, 1984. – 127 с.

Подано до редакції 11.05.2012

Отримані результати подані у таблиці 1.2 та наочно представлені на діаграмах (рис. 1.3 і 1.4).

Таблиця 1.2

Результати контрольних зрізів знань ліцеїстів

Навчальні предмети/рік	економічний профіль				неекономічний профіль			
	н.р.	с.р.	д.р.	в.р.	н.р.	с.р.	д.р.	в.р.
2008 р.								
математика	2,4%	23,3%	64,5%	9,8%	15,7%	56,9%	24,8%	2,4%
українська мова	14,7%	35,8%	47,4%	2,1%	7,5%	29,8%	56,9%	5,8%
економіка	6,2%	36,1%	53,1%	4,6%	27,4%	46,5%	24,3%	1,8%
інформатика	4,8%	20,2%	67,4%	7,6%	3,7%	60,2%	31,8%	4,3%

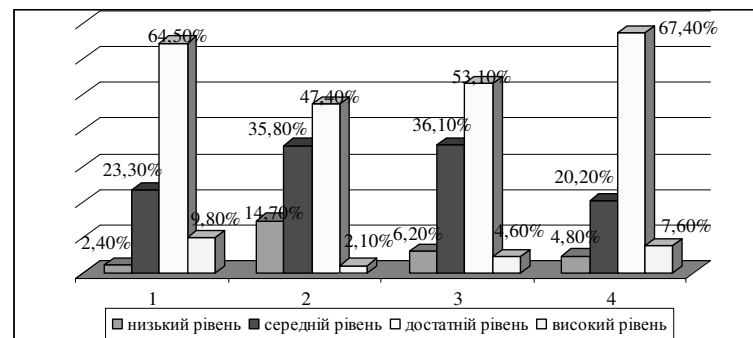

Рис. 1.3. Результати зрізів знань ліцеїстів економічного профілю навчання

Як видно з діаграм, ліцеїсти економічного профілю навчання показали кращі результати (за питомою кількістю учнів високого і достатнього рівнів) з математики, економіки та інформатики, ліцеїсти неекономічних профілів – з української мови. Наявність учнів з низьким рівнем навчальної успішності свідчить про недостатню міцність знань в окремих випадках і пояснюється зокрема тим, що робота проводилась наприкінці вересня (не всі ліцеїсти встигли повністю відновити робочий стан).

Шляхом аналізу відповідей на окремі запитання контрольних робіт з економіки та математики здійснено спробу оцінити здатність ліцеїстів розрізняти необхідні та достатні ознаки явищ. З'ясовано, що лише 43,1% учнів економічного профілю та 17,4% неекономічного виявили такі здібності - це свідчить про недостатність практики застосування знань у реальному житті та невправність володіння учнями механізмами аналітичного мислення. В усній співбесіді ми спробували встановити коло ситуацій, в яких учні застосовують знання, отримані у процесі навчання. Отримано такі відповіді (за частотою вживання): для виконання домашніх завдань (82,4%), для створення проекту або презентації (9,3%), при проведенні науково-пошукової роботи (3,7%), ніяк

розвитку вербального і невербального інтелекту, робимо висновок, що в середньому, вони майже співпадають, а для окремих груп (класів) значно відрізняються.

Отже, має місце диференціація учнів не лише за рівнями розвитку інтелекту, а й за його структурою, що й підтверджується правильним вибором профілю навчання. На наш погляд, цей факт необхідно враховувати не лише при організації навчально-виховного процесу, а й у процесі підготовки до вибору професії (зокрема, при виборі форм, методів і засобів профорієнтаційної роботи).

Вивчення документації (протоколів вступних іспитів) також показало, що іншою розповсюдженою у практиці роботи закладів формою конкурсного відбору є тест персональних досягнень Ван дер Ліка [4], який також дозволяє визначити рівень розвитку загальних розумових здібностей учнів. На нашу думку, ця методика цікава через те, що крім оцінювання рівня розвитку окремих компонентів та структури (вербальний/невербальний) інтелекту дозволяє вимірювати рівень “здорового глузду”.

Скориставшись результатами вступних тестувань 2004-2007 н.р., зазначимо, що вони добре корелюють з результатами, які отримані за тестом Амтхауера. Разом з цим, зафіксовано 21,4 % випадків, коли низькому рівню розвитку інтелекту відповідає високий та достатній рівні розвитку “здорового глузду” «...під яким розуміють систему знань про значущість об'єктів, процесів і явищ навколишнього світу в категоріях їх значущості й користі, а не функціональності [6].

Учені застосовують термін “здоровий глузд” для характеристики особливостей та практичної спрямованості мислення, асоціативний комплекс інтуїції та логіки, що знаходить відображення у цілеутворенні та мотивації діяльності суб'єкта. Зазначені автори наголошують на тому, що пропускання знань крізь призму здорового глузду – це природний шлях засвоєння науки, зокрема менеджменту та формування вмінь у повному обсязі використовувати свої розумові здібності для розв'язання життєвих проблем [6]. Це свідчить про те, що кількість учнів, які потенційно спроможні оволодіти основами професій сфери менеджменту є більшою за значення, що можна отримати за тестом розвитку інтелекту.

Спіраючись на цей факт, припустимо, що для визначення природних здібностей і можливостей оволодіння учнями основами професії менеджера недоцільно користуватися лише тестами вимірювання рівня розвитку інтелекту. На підтвердження цього висновку та встановлення початкового рівня знанневої складової операціонального компоненту готовності проведено контрольні зрізи знань за допомогою навчальних тестів [5].

Тести розроблені відповідно до специфікацій і вимог зовнішнього незалежного оцінювання, запровадженого у системі середньої освіти (завдання з вибором однієї правильної відповіді, завдання на встановлення відповідності, завдання відкритого формату – всього 50 завдань на 1 годину).

Контроль проводиться з предметів, які ми (і ліцеїсти також) вважаємо принципово важливими для сучасного менеджера, які присутні в інваріантній частині навчального плану ліцею будь-якого профілю і які винесені на зовнішнє незалежне тестування 2008 року, а саме: 1) математика, 2) українська мова, 3) економіка (загальноосвітній курс), 4) інформатика (курс користувача).

УДК 786.2.071.5

ЧИТАЕМ НОТЫ НА УРОКАХ ФОРТЕПИАНО

*Бидерман Елена Борисовна,
педагог-методист высшей категории ДМШ № 1 (г. Феодосия)
Бидерман Татьяна Викторовна,
преподаватель фортепиано (г. Киев)*

Постановка проблемы. Каждый год мы учим читать нотный текст маленького ребенка, который только-только начинает свой путь в музыке. Трудно нам, трудно ему. Как же сделать эти первые шаги более интересными, увлекательными, запоминающимися. Наверное, существует миллион способов обучения детей нотной грамоте. Осмелимся предложить миллион первый.

Изложение основного материала. Что мы читаем в нотном тексте? 1. Ноту (с ключевыми или случайными знаками альтерации). 2. Аппликатуру. 3. Длительности (ритм). 4. Штрихи. 5. Оттенки. Термины. И все это нужно научиться читать одновременно. А ведь к этому нужно еще добавить работу над постановкой рук, положением ног, спины. Мы стараемся максимально уменьшить количество одновременно поставленных задач перед малышом

Аппликатура. На наш взгляд, самым простым, с чего ребенку будет интересно и легко начать – это чтение цифр, то есть, аппликатуры. Малыш уже посчитал свои пальчики, знает их номера, а пять цифр – 1, 2, 3, 4, 5 – он легко запомнит.

Достаем карточку с русской народной песенкой «Сорока-сорока». На плотном картоне формата А5 большими цифрами и печатными буквами четко выписан текст, обязательно есть веселая картинка с изображением сороки. Такие карточки с песенками мы готовим сами. Малышам интересно рассмотреть картинку. А, поскольку, песенка на данной карточке записана одна, ему больше не на что отвлекаться. Одна карточка - одно задание. И не пугает толстая книжка, а, наоборот, с нетерпением заглядываем в конверт, где лежит много таких веселых карточек, и их можно самому доставать оттуда.

3 3 3 3 3 _ 2 _ :||: 3 _ 2 2 3 _ 2 _ :||

Со- ро- ка, со- ро—ка-- , Ка--шку ва-ри-- ла,

Где бы-ла?-Да-ле—ко-- . Де--ток корми--ла.

Читаем цифры 3 и 2. Если ребенок видит их впервые, он быстро запомнит, как они выглядят. Затем показываем 3 и 2 пальчики на правой руке. Играем сначала на крышке инструмента! Во-первых, не боимся «промазать» мимо нужной клавиши, во-вторых, пальчики чувствуют такую необходимую опору. В зависимости от подготовки ученика, эту песенку можно играть как на легато (все знают, что легато целесообразно начинать с переступания 3-2 пальцев), так и на нон легато, если недостаточно свободны ручки малыша.

Первое «проигрывание» на крышке сопровождаем пением цифр (педагог поет с учеником и помогает постоять на длинной ноте, обозначенной большим расстоянием между цифрами и длинной черточкой). Второе «проигрывание» на крышке сопровождаем пением со словами. Предварительно педагог поет песенку и карандашом-указкой показывает в нотах цифру соответствующую словам, которые он поет. Затем ученик «играет», педагог обязательно указкой показывает нужную цифру, и вместе с ребенком поет.

Третье «проигрывание» - уже на клавиатуре. Клавишу выбираете любую, но в данной системе это – соль-фа первой октавы. Можно продолжить работу с

этой карточкой. Теперь мы «сыграем» на крышке аппликутуру левой рукой и поем названия цифр. Но на клавиатуре это – соль-ля малой октавы, поэтому, чтобы не запутать ребенка (ведь звучит другая мелодия), мы сразу перейдем к игре двумя руками. Работаем на крышке и поем слова. Затем играем на клавиатуре и поем слова песенки. Назовем это так: «Игра по нотам с симметричной аппликутурой». Деткам можно говорить: «Как в зеркале». Можно назвать руки «Обезьянками». Это ваша фантазия. Карточек с песенками с симметричной аппликутурой много, столько, сколько нужно ребенку, чтобы освоить прием игры 3-2 пальцами. А прием игры «Обезьянки» поможет нам в дальнейшем при освоении различных приемов игры на инструменте, так как зачастую руки быстрее осваивают исполнительский прием, повторяя движения одновременно двумя руками. Постепенно вводим в работу 4, 1 и 5 пальцы. Еще один момент хочется отметить. Игра пьес с симметричной аппликутурой удается детям легче, чем с параллельным движением мелодии.

Чтобы дать возможность для творчества и одновременно развивать технику игры параллельного движения, мы играем эти же песенки, но ставим другую задачу. Правая читает написанную аппликутуру, а левая повторяет мелодию, то есть, играет те же звуки в другой октаве, но другой аппликутурой, которую ученик подбирает самостоятельно. Но каждую новую задачу ставим перед ребенком только в том случае, когда хорошо освоена предыдущая.

В репертуаре есть и много пьесок не только с симметричной аппликутурой, в которых осваиваются различные исполнительские приемы. Здесь на помощь придут квинта и кварта, как аккомпанемент. Детская песенка «Ухти-тухти».

Фа 4 – 1 – 2 – 1 – 4 – 1 – 2 – 1 – 4 – 5 – 4 – 2 – 4 – 4 -- :||

1. Ух-ти- ту-хти, у-хти- ту-хти , я – ле - сна- я пра – чка,

2. Ух-ти- ту- хти, я сти - ра –ю бел-кам и со- бач – кам.

В левой руке – кварта от до.

Процесс разучивания все тот же. Начинаем на крышке. Кварту в левой руке ребенок уже сам построит и знает, какими пальцами ее играть от до малой октавы. Эту песенку мы играем только правой рукой по нотам, то есть, по аппликутуре. А вот левая будет подбирать песенку на слух, когда ручки поменяются ролями. Что дает такая перемена. Развивается координация (руки меняются ролями, играют разными штрихами: правая - легато, а левая интервалы играет нон легато), развивается слух, когда ученик подбирает мелодию левой рукой. Давая возможность играть по таким «нотам», мы ставим перед учеником минимум задач: 1. Как сидишь. 2. Как ставишь пальчики. 3. Какими пальчиками играешь (подразумевается аппликутура), поэтому максимум внимания направлено на чтение аппликутуры. Естественно песенки по аппликутуре можно записать и играть только однопозиционные. Строчка должна быть короткой – в ней не заблудишься. Аккомпанементом Можно усложнять, если ребенок способен сыграть его без особых усилий, ведь главная задача сейчас – научить читать аппликутуру. При этом мы развиваем обе руки, применяя прием «поменяй руки ролями».

Ноты. Практически одновременно с чтением аппликутуры мы занимаемся изучением нот. На карточке записана песенка:

С. Чистяковой та ін. Цінними для розкриття визначеної теми також є доробки А.Асмолова, Л.Божович, Л.Виготського, Д.Райгородського, А.Вайсбурга, М.Рожкова, С.Рубінштейна та ін., в яких відображено питання формування готовності до професійного вибору.

Формулювання цілей статті. Висвітлити особливості профорієнтації учнів ліцею та вплив особистісних психофізіологічних якостей на формування готовності до свідомого вибору майбутньої професії в сфері менеджменту.

Основна частина. Об'єктом експерименту виступали 364 ліцеїста 11-ти різнопрофільних ліцеїв м. Києва, м. Львова, м. Харкова, м. Миколаєва та м. Херсона економічного (ліцеї бізнесу, економіки) та неекономічних (хіміко-біологічного, філологічного, гуманітарного, технологічного) профілів навчання. Вимірювання рівня розвитку інтелекту та визначення його структури проводилося за допомогою тесту Амтхауера [4], який, як показало дослідження, використовується багатьма ліцеями для проведення конкурсних вступних випробувань. Цей тест складається з 9-ти субтестів і дозволяє вимірювати рівень розвитку просторового, математичного та вербального інтелекту, а також окремих функцій вищої нервової діяльності [3].

Для уникнення перевантаження учнів діагностичними методиками ми не проводили тестування, а використали результати вступних тестів за 2004-2007 н.р., які в узагальненому вигляді подані у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Результати вимірюванні рівня розвитку інтелекту ліцеїстів

Рівні розвитку	економічний профіль	неекономічний профіль
низький	4,8%	4,1%
нижче середнього	9,7%	12,4%
середній	47,3%	48,5%
вище середнього	34,8%	31,8%
високий	3,4%	3,2%

Як видно з таблиці, розподіл ліцеїстів за рівнями розвитку інтелекту приблизно однаковий для всіх профілів навчання і відповідає теоретичним положенням психології обдарованості [2] – кількість учнів з високим рівнем розвитку не перевищує 5 %; більшість складають учні з середнім та вищим за середній рівнями; відповідно до функції розподілу Гауса [7], учнів з низьким рівнем також менше 5 %. Таким чином, приблизно 85% ліцеїстів має достатньо розвинене мислення для навчання за поглибленими програмами та опанування операціональним компонентом допрофесійної готовності до вибору професії менеджера.

Поелементний аналіз результатів тестування засвідчує, що рівень розвитку математичного і просторового інтелекту для учнів ліцеїв економічного профілю майже в 1,7 рази вище, ніж для ліцеїстів неекономічного профілю; хоча рівні розвитку загальної обізнаності та окремих логічних операцій – аналогії, класифікації, абстрагування, узагальнення – відрізняються не так суттєво (відрізняються рівні розвитку математичного та формального мислення). Співвідношення рівнів розвитку вербального інтелекту виявилось на користь ліцеїстів неекономічних профілів навчання. Порівнюючи рівні

7. Максимова Н.Ю. Воспитательная работа с социально дезадаптированными школьниками. – К.: ИЗМН. – 1997. – 136 с.
8. Ратгер В. Помощь трудным детям. - М., 1987г.
9. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. - Киев, 1972г.
10. Татарникова Л.Г. Педагогическая валеология. - Санкт-Петербург, 1997г.
11. Тесты и хрестоматия. Практикум по основам психологии. - Симферополь.: Сонат, 1997г.
12. Хрестоматия. Обучение и воспитание детей « группы риска». / Составители: Астанов В.М., Микадзе Ю.В. - М., Институт практической психологии., 1996г.
13. Чуковский К.И. От двух до пяти. - М., 1968г.

Подано до редакції 23.05.2012

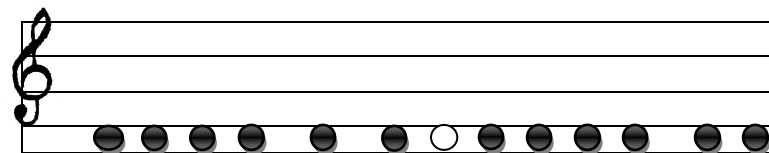
ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ТА СТРУКТУРИ ІНТЕЛЕКТУ ЛІЦЕІСТІВ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДО СВІДОМОГО ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ У СФЕРІ МЕНЕДЖМЕНТУ

Карп Сергій Іванович

Постановка проблеми. Демократизація, інтеграція і глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, розбудова української держави вимагає модернізації освітньо-інформаційного простору України, запровадження нових професій на ринку праці та модернізації змістового наповнення професії менеджера, яка набула офіційного статусу як наука менеджменту з кінця ХХІ ст. Власне ці процеси детермінували зміну та реалізацію парадигми освіти, розроблення системи професійної орієнтації на інноваційних засадах, створення умов для професійного самовизначення учнівської молоді в сфері менеджменту, успішної соціалізації та успішної життєдіяльності у соціально неоднорідному суспільстві, підготовки до вступу у вищі навчальні заклади за обраною професійною спеціалізацією.

Тому профорієнтація учнів на професії в сфері менеджменту набула виключної вагомості та актуальності. Підтвердженням цього є і той факт, що за даними освітнього порталу www.rabota.ua найбільш затребуваними фахівцями за останні роки виявилися *менеджери* з продажу, менеджери підприємств і організацій. З метою з'ясування групи чинників, що впливають на процес професійного самовизначення ліцеїстів та встановлення рівня сформованості їх готовності до свідомого вибору професії у сфері менеджменту проведено експериментальне дослідження. В процесі вивчення особистості ліцеїста визначено значний вплив рівня розвитку та структури інтелекту ліцеїста, його персональних навчальних досягнень на готовність до свідомого вибору професії у сфері менеджменту.

Актуальність останніх досліджень. У вітчизняній педагогіці й психології накопичено чималий доробок у сфері професійної орієнтації та професійного самовизначення учнівської молоді. Теоретико-прикладну базу ґрунтовних досліджень становлять класичні праці вітчизняних і зарубіжних дослідників А. Голомштока, І. Зязюна, Е. Клімова, Г. Костюка, Л. Іоваши, В. Мадзігона, В. Назімова, С. Павлютенкова, Н. Побірченко, К. Платонова, В. Полякова, Н. Пряжнікова, Р. Рогової, В. Сластьоніна, Н. Тюттенко, Б. Федорішина,

Ах ты, ко - тень - ка -- ко - ток, ко - тя -- се - рень - кий хво - сток.

И картинка, конечно, есть. Запись максимально упрощена. Аппликатуру здесь мы не обозначаем, а оговариваем предварительно, что играть будет 3 пальчик или другой, чтобы помочь малышу сосредоточиться только на чтении нот. И у нас есть простор для постановки разных задач. Например. Можно играть песню 3-м пальцем. Можно играть ее же 2-м или 4-м. Обязательно поиграть и правой и левой рукой. Штили, конечно, можно писать (они и появятся чуть позднее в других песенках), но, если вы зададите малышу дома переписать эту песенку в нотную тетрадь, ему сложно будет нарисовать ровные палочки. Пусть пока поучится писать кружочки, называя их по имени – ми, соль и т. д. Писать нотки нужно, ведь это ускоряет запоминание их расположения на нотном стане. И еще один момент – где писать. Если перх вами малыш, который с трудом удерживает в руках карандаш, то можно в его рабочей тетрадке начертить всего одну линейку – первую. На такой линейке он смело будет выводить ноты-кружочки любого размера, ведь это намного легче, чем стараться попасть в промежуток между узенькими линейками нотной тетради. А позднее в обычной тетрадке в клеточку мы можем проводить линейки на удобном для ребенка расстоянии, то есть в некотором увеличении.

Скрипичный ключ назвали, познакомились. Линеечки посчитали. Ноту Ми назвали и сразу нашли на клавиатуре с названием октавы. Педагог сольфеджирует и указкой показывает. Повторяем это же вдвоем. Педагог поет слова и следит указкой. И опять повторяем вдвоем. Третьим пальчиком играем и поем, а педагог следит указкой. Роль указки невозможно переоценить. Мы читать слова в детстве учились по слогам и следили пальцем по строчке, чтобы не потерять текст. Указка нужна до тех пор, пока малыш самостоятельно не научится читать глазами нотный текст и не терять нужный такт в тот момент, когда посмотрел на клавиатуру. И главное! Именно благодаря этой указке и большому количеству песенок прочитанных по карточкам, дети почти не отрывают глаза от нотного текста, лишь в начале готовят руки, поднося их к нужным клавишам, а далее на клавиатуру не смотрят. Как это пригодится в будущем!

Пение песенок обязательно со словами. Обязательно указкой делаем дирижерский жест «вдох» перед началом фразы и обязательно приговариваем: «А в конце фразы нужно играть мягче, чтобы не было выкрика». Мы учим малыша играть выразительно. Каждый урок можно добавлять по одной нотке, если малыш их хорошо запоминает. Если начинает путать (может быть слишком мал, а может дома недостаточно с ним занимаются) играем много песенок со знакомыми нотками.

Если далее мы берем Ре первой октавы и играем песенку, записанную на двух соседних нотах, то обязательно проговорим так: «Ноты-соседки и пальчики-соседи. Каким пальчиком будем играть Ре, если на Ми 3 палец?».

Если взяли Соль первой октавы и играем песенку, записанную на нотах соль и ми этой октавы, то: «Раз нотки – через одну, то и пальчики – через один». Например. Всем хорошо известная песенка «Два кота». Ноты соль и ми первой октавы. Ребенок уже освоил игру 2 и 4 пальчиками. В таком случае он играет песенку двумя пальчиками одной рукой. Штрих также выбираете тот, который он уже освоил. А, если малыш умеет играть пока только 3 пальцем, а на одной нотке ему уже легко даются песенки, то можно пьеску из двух нот играть двумя руками 3 пальцами, соль – правой, а ми – левой. Песенок на двух ступеньках очень много подобрано в нашем репертуаре.

Все эти песенки, записанные на одной строке, мы играем и с аккомпанементом тоже. Ведь игра двумя руками выглядит солиднее, да и звучит интереснее (развивается гармонический слух). Это все те же интервалы (чаще квинта, кварта или симметричная аппликатура, которую вы же и помогаете малышу подобрать). Пока не мешает вертикаль на двух строчках. Мы просто украшаем песенку на слух. Зато, как только мы хорошо научим ребенка читать ноты на одной строчке, он легко сможет играть по двум строчкам особенно, если в левой руке будут написаны так хорошо знакомые квинты, кварты или сексты. С этими интервалами уже сыграно большое количество песен, прием игры двумя руками освоен – останется только учиться читать ноты на двух строчках по вертикали. Но это позднее, а пока мы добавляем аккомпанемент на слух и усложнять его, делать более подвижным, можно только в том случае, если малышу это не мешает сосредоточиться на чтении нот. Играют по нотам по очереди правая и левая рука. И *обязательно* в той октаве, в которой написан текст на карточке. А аккомпанемент – пожалуйста, – в какой вам угодно.

В нотном тексте встречается такие знаки, как реприза, 1-ая и 2-ая вольты и другие. Мы знакомим ребенка с этими знаками сразу, по мере их появления. Реприза – знак повторения. Это, наверное, самый любимый знак. Столько раз, сколько он встречается в тексте, малыш радостно повторяет это правило. И мы обязательно повторяем. А потом появляются вольты и ученику понятно, как их исполнять. Многолетний опыт подсказал, что повторять правила нужно постоянно. Некоторые дети быстро запоминают и так же быстро забывают новые слова. Иногда помнят их значение, но не могут назвать слово. Повторяем правила каждый раз, как только сталкиваемся с этими обозначениями. А еще у нас есть игры, в которых дети просто узнают нотные знаки и называют их. Для отдыха на уроках устраиваем паузы и играем в игры.

Ритм. Наступает момент, когда просто необходимо начинать считать ритм. Ведь какое-то время мы сопровождали игру по нотам пением слов, что помогало играть без остановок, выразительно и ритмический рисунок читался на уровне длинная - короткая нота. Но с названиями длительностей мы потихонечку знакомимся. Период: длинная - короткая нота закончился. Объясняем длительности. Здесь много игр, кроссвордов. И, конечно, одновременно изучаем паузы и их длительности. Теперь мы уже считаем ритмический рисунок. В новой пьесе называем размер, говорим, что он обозначает, и прохлопываем ритм пьески. Считаем вслух, а педагог следит указкой. Затем можно ребенку дать указку – пусть самостоятельно просчитает длительности. Далее называем ноты – сольмизируем. Здесь конечно не обойтись без помощи педагога. Потому что ребенок не сможет сразу прочитать нотку и ритм. Поэтому на первом этапе все делаем хором. Затем на крышке

такому ребёнку своевременно у него могут возникнуть симптомы дезадаптации. Либо, такой ребёнок будет искать признания за пределами класса. Как правило, это бывает компании с отрицательной направленностью. Согласно данным М.А. Алемаскина, 92,2% изученных им детей, стоящих на учёте в комиссии по делам несовершеннолетних, находились в состоянии психологической изоляции в классных коллективах [2]. Как видим, проблема трудных детей взаимосвязана с проблемой положения личности в коллективе. Изменить положение таких детей на благоприятное – прямая задача школьного психолога. При изменении позиции непризнанных школьников особо следует обратить внимание на изменение социальных ожиданий. Обеспечив школьнику успех в деятельности, где он по-новому раскроется для окружающих, необходимо придать этому успеху гласность. Необходимо, чтобы ребёнок сам почувствовал уверенность в своих силах.

Психологический климат в классе в конечном счёте всегда определяют педагоги: и те, кто вёл класс в начальной школе, кто является классным руководителем, и те, кто непосредственно преподаёт в классе.

В качестве основных путей изменения отношений детей с окружающими можно выделить следующее:

- организация гуманистических отношений среди всех членов данного классного коллектива, создание атмосферы эмоционального сопереживания через систему коллективной деятельности;

- специальная работа, направленная на обеспечение благоприятной позиции каждого ребёнка в системе внутриколлективных отношений;

- организация специальной коррекционной работы по устранению и компенсации имеющихся у школьников проявлений дезадаптации.

Будущий педагог ещё на вузовской скамье должен быть психологически подготовлен к тому, что учительская профессия – это не только знания по предмету, но и умение строить взаимоотношения с детьми и коллегами. Здесь важны и осознание своей позиции в общении, и наличие элементарных умений саморегуляции поведения. Учёт педагогами аспектов, положений, рассматриваемых в нашей статье, позволит более эффективно строить работу по созданию благоприятного психологического климата классного коллектива, предупреждать возникновение проявлений школьной дезадаптации у детей, что, в свою очередь, положительно отразится на сохранении и укреплении психического здоровья учащихся.

Литература

1. Адаптація дітей у 1,5,10 класах. / упоряд. Т. Червона, - К.: Шк.. світ, 2011. - 128 с.
2. Аникеева Н.П. Учителю о психологическом климате в коллективе - М.: Просвещение, 1983 г.
3. Гришин В.В., Лушин П.В. Методики психодиагностики в учебно-воспитательном процессе. - М.: ИКА, 1990г.
4. Исаев Д.Н. Психопрофилактика в практике педиатра. - Л.: Медицина, 1984 г.
5. Кисловская В.Р. К вопросу об эмоциональном отношении школьника к коллективу. - Вопросы психологии., 1971г., № 1.
6. Лусканова Н.Г., Коробейников И.А. Диагностика школьной дезадаптации.- М.: Центр Консоциума « Социальное здоровье России», 1993г.

позиция характеризуется двумя параметрами: социальным поведением личности и социальными ожиданиями окружающих. «Социальное поведение – это реальные поступки, благодаря которым человек утверждает себя в желаемой роли. Социальные ожидания – это отношения окружающих к позиции данного человека» [12]. Особое место среди внутриколлективных позиций занимает позиция лидера. Лидер в силу авторитетности своей позиции обладает большими возможностями для внушения. От того, кто является лидером в классном коллективе, зависит психологический климат данного коллектива. Лидер может быть формальным или неформальным. В настоящее время всё больше внимания обращается на важное влияние неофициальной структуры (неформальных малых групп) на поведение школьников. В любом детском коллективе спонтанно возникают малые группы ребят по 2-5 человек на самых различных основаниях. Это может быть и сходство взглядов, и симпатии, и общие интересы, и одинаковое положение в классе, и близкое местожительство. Именно в такой группировке ребёнок может найти удовлетворяющее его положение. Без знания неофициальной системы взаимоотношений в классе педагог не может управлять развитием коллектива. Анализируя психологический климат классного коллектива, необходимо знать:

- каковы взаимоотношения между группировками;
- каково положение каждого ребёнка в коллективе;
- есть ли в классе настроенные против педагогических требований группировки.

В классе можно выделить более или менее авторитетные группировки. Самые авторитетные группировки определяют коллективные нормы и ценности данного коллектива. Наиболее труден и требует особо тщательной инструментальной от психолога тот случай, когда в коллективе ведущими являются группировки с отрицательной направленностью к педагогическим требованиям. Фиксировать ценностные ориентации детей в классе позволяют следующие моменты:

- характер предметов, которые дети приносят в школу. Ребёнок приносит в класс только те предметы, которые вызывают одобрение и внимание одноклассников;
- выбор школьниками неофициальных ролей в коллективе. Каждый школьник выбирает для себя различные неофициальные позиции в зависимости от установок личности и отношений коллектива. Это могут быть роли «драчуна», «классного шута», «модницы», «плаксы», «силача», «самого умного», «самого справедливого» и т. п.;
- внешнее проявление общей атмосферы. В одних классах норма – это доброжелательность, взаимопомощь, юмор, корректный тон. В других – ухмылка, жаргонные словечки, разболтанные жесты.

Социальный статус каждого ученика можно выявить при помощи социометрии, например, при помощи методики Дж. Морено [12]. Использование данной диагностической методики позволит психологу определить, кто является лидером в классе. Иногда лидер может быть скрытым. Однако, первейшим вниманием со стороны педагога, должны пользоваться учащиеся, не входящие ни в одну из группировок, не получившие по результатам проведённой социометрии, ни одного выбора, так называемые непризнанные или аутсайдеры. Такие дети, имеющие низкий социальный статус в классе, чаще всего и являются дезадаптированными. Если не помочь

читаем аппликутуру. Трижды текст уже прочитан глазами. И только после этого играем на клавиатуре со счетом. Мы учимся читать с листа. Обязательно проговариваем перед началом первого проигрывания: «Главное – не останавливайтесь». Ритм – это, пожалуй, самый сложный этап в освоении чтения нотных текстов. Хорошо, если каждый новый ритмический рисунок закрепляется в нескольких песнях. С каких длительностей лучше начинать. Чаще начинают с четвертных и половинных. Но возможно и с восьмых. Есть прекрасная пьеса «Курочка» Венгерская народная песня, «Стадо» М. Раухвергера и другие, в которых мелодия написана восьмыми на фоне выдержанной квинты в левой руке.

Читаем две строки. Пьеса была бы очень сложной для ребенка, не освоившего игру двумя руками. А, поскольку он уже играл много песенок, записанных на одной строчке, украшая их аккомпанементом из интервалов, то переход на чтение нотного текста на двух нотных строчках его не будет пугать, ведь он умеет играть двумя руками довольно хорошо. Но теперь преподаватель использует не указку, а специальную закладку, которая движется по двум строчкам, показывая вертикаль. Ребенку хорошо видно, какие ноты совпадают у левой и правой руки. На что мы обратили внимание. На начальном этапе чтения нот на двух строчках нужно *открывать* ноты, двигая закладку вправо так, чтобы ребенок видел точно ту ноту, которую сейчас нужно играть. Ему так легче читать, он не пугается длинной строки и видит то, что должен сейчас играть. Через некоторое время, когда малыш хорошо освоится с чтением текста на двух строчках (так называемой вертикали), закладку перенесем так, что она будет *закрывать* ту ноту, которую только что прочитали. Таким образом, мы лишаем ребенка возможности повторить одну и ту же нотку лишней раз (эта вредная привычка мешает ученику читать быстрее ноты) и вырабатывает полезную привычку - читать следующую ноту. Это уже взрослое чтение нот вперед. Со временем закладка начнет двигаться быстрее и закрывать будет не только ту ноту, которую нужно сейчас играть, а на одну ноту дальше. Развиваем технику чтения нот *вперед глазами*. Тему о чтении штрихов и оттенков здесь опускаем, потому что хочется уделить внимание более сложным приемам чтения нот.

Мы читаем книгу не по буквам, и даже не по слогам, а сразу целыми словами, а то и предложениями. Это – результат большой практики. А нотный текст? Разве мы разбираем аккорд по одной нотке? Нет. Мы воспринимаем его графическое изображение, по которому сразу узнаем, какой это аккорд, а наши пальцы уже готовы «взять» его на клавиатуре удобной аппликутурой. Это тоже результат многолетней практики. И длинные пассажи Вы не станете разбирать по одной нотке. Ваши глаза легко выделяют тетракорды, гаммообразные или арпеджированные пассажи.

Учимся читать интервалы. Нужно научиться *видеть интервал* на нотном стане. Для этого мы сделали специально «макет» интервалов. Они крупнее, чем наши обычные ноты, но у нас и нотный стан крупнее. Прикладываем «макет» квинты на линейки и обращаем внимание ученика на то, что обе нотки попадают между линейками, либо обе располагаются на линейках. Это, для начала даже важнее, чем сразу читать обе ноты. Для сравнения можно достать «макет» других интервалов и показать разницу в расстоянии между нотками и в том, как они располагаются, «на» или «между» линейками. Можно поставить «макет» на пюпитр без нотного стана и играть квинту от любой

клавиши по желанию ученика. Усложняем. Скрипичный ключ нам знаком (удобно изучать с «макетами» ноты басового ключа). Сначала пусть ученик сам приложит макет от какой захочет ноты, назовет ее и сыграет на клавиатуре. Затем это сделает преподаватель, а ученик читает: «Квинта от ми» - и играет. Находим квинту в нотах и обязательно спрашиваем: «От какой ноты квинта?» Таким же образом изучаем секунду, терцию, кварту, сексту и т. д.

Практика подсказала, что детям легче осваивать навыки чтения нот для двух рук в пьесах с выдержанным басом в виде одного-двух интервалов. Постепенно переходим к чтению нот с более подвижным басом. Но у ребенка уже появилась уверенность, он не боится двух строчек, хорошо знает ноты не только первой октавы, освоил ноты басового ключа.

Не уставая, нужно *узнавать* в каждой новой пьесе знакомые интервалы. Очень полезно вспоминать, в какой пьесе из тех, которые ученик уже играл, встречались такие же интервалы. Это помогает особенно тем детям, которые медленно усваивают материал.

Анализ формы произведения. Разбору формы каждой пьесы нужно уделять внимание с самого начала. Прочитали первый такт «Пьесы» Кабалевского, «А второй такт похож на первый?» - спрашиваете Вы. Да. Он похож. И третий – тоже похож. А четвертый – отличается. И будет здорово, если ученик сам найдет это отличие. Это помогает не только в чтении нот, но и в запоминании на память. Анализ формы любой пьески развивает логическую память – один из пяти видов памяти, помогающих музыканту запоминать произведения. Именно этот вид памяти выручает на сцене, если вдруг, от волнения что-то забыл. Не нужно начинать с самого начала. Можно продолжить со следующей фразы или части. Поэтому проговариваем при чтении с листа, сколько частей, фраз, какая фраза на какую похожа, есть ли повторения. Причем учим ребенка делать это не после, а перед проигрыванием, при первом чтении текста глазами.

Тетракорды. Это слово дети не всегда запоминают быстро, но саму фигуру тетракорда запоминают сразу, узнают везде и всегда с радостью как самого большого и доброго друга. Понятие тетракорд можно ввести рано, как только научились играть на легато 4 звука. Мы всегда спрашиваем: «Если 4 нотки нужно сыграть подряд, сколько пальчиков нам понадобится? С какого пальчика этот тетракорд удобно начать?». Таким образом, мы прививаем привычку расставлять аппликатуру сразу, при разборе. Роль аппликатуры при чтении нот нельзя недооценить. Мы знаем, что и при запоминании пьес также большую роль играет *постоянная* удобная аппликатура. В этом случае работает моторная память, способность запоминания механического движения пальцев.

Арпеджио и аккорды. Каждое арпеджио полезно проиграть, прочитать аккордом. В гаммах мы учим аккорды тонического трезвучия с обращениями. Называем, разбираем, из каких интервалов они состоят, учимся узнавать их в макетах, читаем так же, как интервалы на нотном стане в процессе игр. Поэтому арпеджио осваиваем через чтение аккордов. Узнали, назвали, расставили пальчики и играем. Появляются септаккорды с обращениями. С ними – такая же кропотливая работа ведется до тех пор, пока все эти «страшные» фигуры не становятся большими друзьями. Чем больше ученик сыграет пьес и этюдов на каждый вид нотных фигур (такие слова малышу легче понять), тем легче ему будет в дальнейшем узнавать их в нотах и играть.

тревожность, которая проявляется лишь в какой-либо конкретной ситуации и не проявляющаяся вне её. Тревожность, возникающая в значимой сфере общения (например, в классе), может порождать общую тревожность, которая распространяется и на другие сферы общения, становясь тем самым свойством личности. Самооценка тревожных детей характеризуется неустойчивостью и конфликтностью. В поведении тревожных детей можно выделить три группы факторов:

- дети, с одной стороны, повышенно внимательны к оценкам, их всегда интересуется, что про них скажут, как оценят; с другой – они как бы не доверяют оценкам, сомневаются, что их оценят правильно;

- характерно отношение этих детей к выбору заданий и поручений: они либо выбирают такие, которые являются достаточно трудными и почётными, но при первой неудаче стараются под любым предлогом отказаться от них, либо выбирают такие задания и поручения, которые заведомо ниже их возможностей, но зато гарантируют успех;

- проявляют повышенный интерес к сравнению себя с другими, но вместе с тем избегают ситуаций, где такое сравнение может быть явным.

Тревожные дети требуют особого внимания со стороны психолога, педагога. Необходима осторожность при постановке задач перед такими детьми. Не рекомендуется излишне подчёркивание значимости результатов; нежелательны как категоричная ориентация на высокие результаты, так и сомнения в возможностях ребёнка хорошо сделать работу. На симпозиуме по социально-психологическим проблемам детских и подростковых групп и коллективов В.Л. Леви в своём выступлении выразил мысль, что педагог по своей объективной функции является психотерапевтом, т.к. он видит отношения учащихся и может влиять на систему отношений ребёнка. Психотерапевтический аспект деятельности учителя представляется очень важным. Речь идёт о нравственном развитии личности, о выполнении врачебного принципа «Не навреди!» в педагогических условиях: «Не травмируй психику ребёнка!». С этой точки зрения информация о школьной дезадаптации является особенно актуальной для педагога.

Психотерапевтическая функция учителя реализуется в двух сферах общения: «учитель-ученик» и «классный коллектив-ученик». В первой сфере учитель, непосредственно вступающий в отношения с ребёнком, обеспечивает эмоциональное благополучие школьника, во второй – учитель влияет на личность опосредованно, регулируя взаимоотношения учащихся.

Рассмотрим возможности педагога в этих двух сферах. Учитель выполняет функцию оценивания, поэтому позиция педагога всегда эмоционально значима для ребёнка. От того, какую информацию о личности ученика даст учитель родителям, сверстникам этого школьника, другим учителям, во многом зависит эмоциональное благополучие ребёнка в этих сферах. По данным исследования В.Р.Кисловской, самый высокий уровень тревожности у детей имеется по отношению к учителю: у младших школьников – 35%, у подростков – 25%. Переживания детей, их самочувствие находятся, таким образом, в прямой зависимости от особенностей взаимодействия педагогов с детьми, от стиля педагогического руководства, т.е. от того, какие средства, способы, приёмы использует учитель в процессе деятельности и общения с учащимися [6].

На отношение школьника к себе существенно влияет его положение среди сверстников, его социальный статус в классном коллективе. Социальная

ребёнок. Неудивительно, что плохую отметку дети в начальной школе часто воспринимают как несправедливость. Переживание несправедливости приводит к напряжённому состоянию нервной системы. Как следствие деятельности такого состояния развиваются дидактогении – детские неврозы на почве учебных неудач. «Парадоксальность дидактогений, - пишет В.А. Сухомлинский, - заключается в том, что они бывают только в школе – в том священном месте, где гуманность должна стать важнейшей чертой, определяющей взаимоотношения между детьми и учителем». И ещё: «Нет ничего опаснее для становления нравственных и волевых сил ребёнка, чем безразличие учителя к его успеваемости. Затем – окрик, угроза, раздражённость, а у учителей, не обладающих педагогической культурой, - даже злорадство: вот ты не знаешь, давай сюда дневник, я тебе поставлю двойку, пусть родители полюбуются, какой у них сын» [9]. Многолетние наблюдения В.А. Сухомлинского позволили ему выделить многообразие форм дидактогений. Это может быть состояние взвинченности, мания несправедливых обид и преследований, озлобленность, напускная, деланная беззаботность, безучастность и равнодушие, страх перед учителем, родителями, школой, кривляние и паясничанье и, наконец, ожесточённость, принимающая иногда патологические проявления. Если ребёнок постоянно находится в подобной ситуации, у него, как правило, вырабатывается стойкое негативное отношение к учёбе, нежелание посещать школу.

Педагогу необходимо умение распознавать наличие у учащихся невроза, т.к. отсутствие своевременной помощи такому ребёнку может привести к необратимым последствиям. В психиатрической литературе отмечается, что невроз в развитой форме имеет следующие проявления:

- дискомфорт в общении, острая избирательность в общении, сужение круга лиц, с которыми ребёнок чувствует себя спокойно, раскованно;
- колебания самооценки;
- дефицит активности в присутствии значимых лиц, особенно речевой. Речевая заторможенность может резко сменяться безудержной болтливостью;
- плохое распределение и переключение внимания из-за постоянной сосредоточенности на собственных переживаниях и опасениях;
- повышенная тревожность, опасения (чаще всего бессознательные) конфликтов с окружающими [3].

Все эти признаки, вместе взятые, характеризуют невроз или наличие дезадаптации у школьника. Если имеют место отдельные из этих признаки, то они могут выступать как симптомы возможного невротического состояния.

Одним из признаков дезадаптации является повышенная тревожность. «Тревожность – это тенденция человека испытывать постоянное беспокойство, склонность переживать различные ситуации как угрожающие» [5]. Тревожность может быть вызвана различными неприятностями, изменениями привычной обстановки. Она проявляется в расторможенности, в двигательном беспокойстве, состоянии напряжения, эмоциональном возбуждении и т.п. Высокий уровень тревожности снижает эффективность деятельности, сопровождается, как правило, неадекватным поведением ребёнка.

Учёные, исследующие данную проблему, указывают на то, что тревожность различают как свойство личности и как состояние. Тревожность как свойство личности определяется свойством нервной системы и длительным неблагополучием в общении. Различают также ситуативную

Значит самое страшное задание: «Разбери новую пьесу» - его не испугает, не отобьёт желание сесть за инструмент. Количество перейдет в качество. Скорость чтения с листа будет улучшаться с каждой новой пьесой. Вот ради этой задачи мы и взяли на себя труд упорядочить личный опыт работы в данной статье. Мы были дважды участниками Всеукраинской научно-теоретической конференции в Харькове, и наша работа в этом направлении была одобрена. Каждый год появляется что-то новое, чем хочется поделиться с коллегами.

Выводы. Вы, читая сей труд, не раз подумали, что понимаете важность кропотливой работы над наукой чтения нот учениками, но поймали себя на том, что иной раз не хватает терпения высидеть подолгу над каждым приемом, которым сами, безусловно, владеете великолепно. И, бывает, что мы торопим ученика, не давая ему возможности овладеть малым. Но в будущем это сыграет не в его пользу. Терпение и многократное повторение – вот залог успеха.

Резюме. В статье описаны новые приёмы обучения детей чтению нот на уроках фортепиано. Данная методика применяется в практике педагогов музыкальных школ Украины. **Ключевые слова:** приёмы обучения детей чтению нот, уроки фортепиано.

Резюме. В статті описані нові прийоми навчання дітей читання нот на уроках фортепіано. Дана методика застосовується в практиці педагогів музичних шкіл України. **Ключові слова:** прийоми навчання дітей читання нот, уроки фортепіано.

Summary. New receptions of teaching of children to reading of notes on the lessons of fortepyano are described in the article. This method is used in practice of teachers of musical schools of Ukraine. **Keywords:** receptions of teaching of children to reading of notes, lessons of fortepyano.

Подано до редакції 12.05.2012

УДК 378.147.091.3: 78.087.68

УДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-ХОРЕМЙСТЕРА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Борисенко Тамара Георгіївна,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії,
історії музики та методики музичного виховання ІФІМ
РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта)*

Постановка проблеми. У сучасних умовах удосконалення освітньо-виховної практики і відродження хороших співацьких традицій в Україні актуалізується потреба в педагогах-музикантах, педагогах-вихователях як особах творчих, здатних до продуктивного спілкування з підростаючим поколінням. Історичний аналіз категорії спілкування показує, що воно присутнє в усіх видах діяльності, будучи найважливішою частиною людського буття. У педагогічній професії спілкування стає особливо необхідним, оскільки воно закладене в природі цього процесу.

У музичній педагогіці спілкування виступає тим генеруючим інструментом, за допомогою якого здійснюється передача професійної

інформації від викладача до студента. В зв'язку з цим зростає потреба в перегляді концептуальних підходів до професійно-педагогічного трактування майбутнього педагога-музиканта як творчої особи.

Мета статті. Виявити ефективність творчої діяльності студентів при формуванні професійного спілкування на практичних хорових заняттях.

Аналіз досліджень з теми статті. Новаторські процеси проникнення теорії і практики музично-педагогічної хорової освіти в життя, які покликані здійснювати сьогодні випускники ВНЗ на всіх рівнях педагогічної системи України (від загальноосвітньої школи до ВНЗ), надають необмежені можливості для творчої ініціативи педагога-хормейстера. За Б. Яворським, хоровою школою можна вважати рівень оволодіння хормейстером засобами хорової діяльності, які забезпечують уособлену професійну наступність і спадкоємність світоглядних, музично-естетичних і технологічних ознак діяльності суб'єктів хорової культури [2, с. 478].

Успішність вирішення багатьох проблем системи музично-педагогічної хорової освіти багато в чому залежить від того, як відбувається перетворення студента з старанного виконавця на фахівця-творця, в особу, що має необхідну творчу свободу, гнучкість і самостійність [1, с. 76]. Формуванню особистості майбутнього педагога-музиканта (педагога-хормейстера) пов'язане й з його ознайомленням з працями, де йдеться про новітні філософські, естетичні, психологічні, мовознавчі, музично-історичні напрацювання музикознавців [3; 4].

Теоретичні погляди та педагогічні принципи визначного представника української національної диригентсько-хорової школи М. Колесси дозволяють зробити висновок про те, що ним створено цілісну наукову та педагогічну систему формування диригента [5]. Зважаючи на унікальність цієї системи, широкий обсяг поставлених проблем та поглибленість їх розв'язання, новачийний характер багатьох теоретичних положень наголошує на їх важливості для подальшої розробки концептуальних засад сучасної хорової освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Багато факторів впливають на формування педагога-хормейстера, таких, наприклад, як взаємодія, що виступає як інтегруючий чинник педагогічного процесу, сприяючий появі особистісних новоутворень у кожного з суб'єктів спільної музичної діяльності, практична робота студента та ін., і тому професія керівника хорового колективу є комплексна і має багато складових. Останнім часом у системі музично-педагогічної освіти Республіканського вищого навчального закладу „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) відбувається підготовка студентів зі спеціалізації педагога-хормейстера, тобто використання професійних знань, умінь і навичок не лише у рамках професії учителя музики, а й керівника хорового колективу, хорових і музичних студій, хормейстера в ДМШ і керівника хору в загальноосвітніх школах.

У той же час ми стикаємося з різними психологічними особливостями особистості студента при оволодінні цією професією, це – зацікавленість у майбутній професії, самооцінка з диригування, мотиви творчої самореалізації та ін. Одна з найголовніших проблем обумовлена самою специфікою диригентсько-хорової діяльності – спілкуванням з колективом. Усі уміння і навички, засвоєні в період професійного становлення, студент, як майбутній хормейстер, постійно вдосконалює у формах і методах своєї практичної діяльності, таких, як: метод творчої уяви, обговорення музичного матеріалу у

усилению агрессивности. Потребность обладать качествами, вызывающими похвалу окружающих, возникает у ребёнка на основе потребности в общении, которое обеспечивает эмоциональное благополучие. Чувствительность ребёнка к эмоциональному благополучию в детстве описана К.И. Чуковским. Состояние радости писатель считает необходимым для развития детей. «Гигантская работа ребёнка по овладению духовным наследием взрослых осуществляется только тогда, если он непоколебимо доволен собой и окружающим миром» [13]. Иными словами, только наличие положительной оценки создаёт у детей переживание эмоционального благополучия, что является необходимым условием для нормального формирования личности. Это положение чрезвычайно важно. При отсутствии эмоционального благополучия личность всё равно формируется, но формируется, как правило, асоциальная личность. «...Как раз в том, что каждый хотел, чтобы о нём думали хорошо и говорили хорошо, и состоит воспитательная сила коллектива», - писал В.А. Сухомлинский [9].

В качестве существенного показателя развития личности выступает её самооценка. От того, как относятся к человеку, зависит и его отношение к самому себе. Самооценка – это стержневая характеристика личности, её ядро. Самооценка включает в себя оценку самого себя, своей деятельности, своего положения в коллективе, своего отношения к другим его членам. Конечно, самооценка формируется, прежде всего, под влиянием результатов деятельности индивида. Но оценку этих результатов всегда дают окружающие [12]. Для ребёнка, особенно младшего школьного возраста очень важна оценка результатов его деятельности учителем. Чувства к самому себе формируются и подкрепляются благодаря реакциям других. Если ребёнком постоянно пренебрегают, заостряют внимание на его недостатках, у него вырабатывается заниженная самооценка. Самооценка бывает завышенной, заниженной и адекватной. Эти определения появляются в сравнении с реальными возможностями личности. Часто, именно заниженная самооценка, неуверенность в себе, приводят к возникновению у школьника дезадаптации. Педагогу важно знать, каков уровень самооценки у учащихся его класса. В этом, кроме педагогического наблюдения учителя, может помочь школьный психолог, проведя тестирование детей, например, используя методику исследования самооценки у школьников Т.В. Дембо, С.Я. Рубинштейн [3].

Специфической особенностью процесса общения является то, что он представляет собой систему оценочных ситуаций. Учение, по высказыванию В.А. Сухомлинского, - это, прежде всего, человеческие отношения. Вся школьная жизнь – это набор оценочных ситуаций. Деятельность ученика, его поведение постоянно оцениваются как со стороны учителей, так и учащихся. Очень важна общая направленность оценивания, степень доброжелательности. Деятельность школьника в эмоционально напряжённой обстановке - это психологически иная деятельность, чем та, что происходит в нормальной атмосфере. Эмоциональная агрессивность оценок, да ещё если она направлена не на деятельность ребёнка, а на его личность, вызывает подавленное состояние, внутренние конфликты личности, приводящие к неврозам. Человек более чувствителен к оценкам, касающимся его личности, по сравнению с оценками, относящимися к его деятельности. Младшие же школьники вообще ещё слабо дифференцируют оценку личности и оценку деятельности. Поэтому плохой отзыв о своей работе они воспринимают как оценку: ты – плохой

наедине с собой, но у него по-иному протекают психические процессы. Учёные, исследующие данную проблему, В.Мёде в Германии, Ф.Олпорт в США, В.М. Бехтерев в России, ещё в начале XX века, показали, что присутствие других может как облегчить, так и затруднить деятельность и поведение индивидуума. В.А. Сухомлинский всегда подчёркивал необходимость так организовывать деятельность школьников, чтобы было предусмотрено и насыщенное общение и уединение. «Длительное пребывание в коллективе требует смены обстановки – одиночества, полного отдыха от того напряжения, которое требует духовное общение» [9].

Одним из условий создания благоприятного психологического климата является уменьшение конфликтных ситуаций - серьёзная психологическая проблема, стоящая перед педагогами и психологами школы. Тем не менее, исследования в этой области, показывают, что конфликты можно условно различать, как, «вредные» и «полезные». «Полезные» конфликты помогают вскрыть и изменить нездоровые отношения (равнодушие, скептицизм) и взаимоотношения. В руках опытного педагога, психолога, конфликт может быть эффективным средством развития и воспитания. Блестящий опыт А.С. Макаренко – убедительное тому свидетельство. В то же время, в практике школьного обучения, мы непозволительно часто встречаемся с «вредными» конфликтами, которые не могут решать никаких развивающих и воспитательных задач, а лишь наносят ущерб общему климату, нервной системе окружающих, способствуют появлению школьной дезадаптации (окрики, «дёрганье» учащихся, бестактные замечания, ущемление человеческого достоинства детей), т.е. задачей школьного психолога в данной ситуации будет: помочь педагогу в речевом общении с детьми избавиться от того, что ведёт к патогенному общению, помочь педагогу осознать психотравмирующую ситуацию такого общения с учащимися. Формирование культуры педагогического общения можно осуществлять через включение вопросов по данной теме в педагогические советы школы, через организацию школьным психологом психологических семинаров, практикумов, тренингов по данной проблеме.

Результативность влияния психологического климата на личность ребёнка определяется самочувствием ученика в данном школьном коллективе: удовлетворённость личности деятельностью, взаимоотношениями, защищённость личности в данном коллективе, её внутреннее спокойствие. Всё это определяется термином «эмоциональное благополучие», которое является обязательным условием развития личности ребёнка на всех этапах его жизни.

Исследования психологов Л.С. Выготского, А.Н. Леонтьева, А.Р. Лурия, Д.Б. Эльконина и их последователей показали, что психическое развитие ребёнка определяется его эмоциональным контактом с окружающими, особенностями его сотрудничества с ними. Авторы указывают на то, что одной из первых социальных потребностей ребёнка – это потребность в общении. От того, как сложится опыт общения ребёнка, зависит его способность оценивать себя и регулировать своё поведение.

Многочисленные исследования психологов, педагогов, медиков различных стран подтверждают мысль о ведущем значении эмоционального благополучия ребёнка в психическом развитии его личности. Английский психиатр Джон Боулби полагает, что недостаток ласки, внимания, доброты в детстве ведёт к снижению интеллекта, аномалиям социального поведения,

формі групових дискусій та ін. Залучаючи студента в стінах ВНЗ до пошукової професійної роботи, творчого мислення і самостійних дій, викладач сприяє становленню його особистості у якості педагога-хормейстера.

Впровадження в практичну діяльність хорового класу різних форм і методів активної взаємодії хорового колективу і студента-хормейстера намітило підхід у визначенні багатьох позицій продуктивного навчання: оволодінні студентами різними методами осягнення вокально-хорових творів та їх виконавської інтерпретації, взаємозбагачуючому діалозі, власному музичному кругозорі. Активна роль колективу і коригуюча позиція викладача викликає у студента потребу до пізнання, до розвитку необхідних для самостійної навчально-практичної діяльності умінь.

Студент у своїй практичній роботі з хоровим колективом прагне навчитися управляти репетиційним процесом, чути багатогранність хорового звучання і викликати своєю діяльністю емоційну віддачу колективу. Данні задачі досить складні і вимагають, окрім професійних умінь і навичок, величезних волевих зусиль і вироблення в собі організаторських якостей.

Багатофункціональне завдання студента, який працює з хоровим колективом залежить і від того, наскільки розвинена його здатність до самовдосконалення в творчому процесі.

Спілкування в музичній педагогіці, особливо у формі хорового навчання, пов'язане з певною специфікою цього навчального процесу. Інтерактивна частина його (міжособова взаємодія) має на меті наявність необхідних педагогічних якостей і здібностей, які є визначальними в розвитку творчого характеру навчання. Компетентність студента у творчому спілкуванні служить важливим показником повноцінної підготовки майбутнього педагога, який формується на хорових заняттях. Тому, формування творчого спілкування в умовах хорового класу – актуальна мета майбутнього хормейстера. Форми діалогічного спілкування, включаючи діалогічність самого змісту мислення і діяльності, визначають, зрештою, тип відносин між студентом та хором і в цьому випадку стають вирішальними у творчому навчанні.

Комунікативні здібності студентів, необхідні для формування творчого спілкування при роботі з хоровим колективом, це, передусім, втілення музичного змісту засобами мануальної техніки, здатність до психологічного контакту з колективом, в який входить логічно чітка побудова своїх зауважень.

Викладачами техніки хорового диригування розробляються й застосовуються прийоми з вокально-хорової підготовки, що включають спеціальні знання, спрямовані на оптимізацію творчого пошуку студентів і виявляють їх творчу самостійність. До них відноситься усвідомлення творчої проблеми, пошук шляхів, принципу її вирішення, зародження, поява творчого бачення створення моделі, розробка задуму, верифікація, тобто практична перевірка гіпотези і реалізація результату творчої діяльності.

У процесі підготовки студента до роботи з хором над музичним твором, який виноситься на контрольне прослуховування, викладачі звертають увагу на особливості творчого спілкування і прояв майбутнім хормейстером самостійності в його музичній діяльності. Майбутній керівник хорового колективу прагне напрацьовувати свій творчий стиль спілкування на практичних заняттях, проявляє компетентність в хормейстерській діяльності, що обумовлює його творчий потенціал самостійної практичної роботи на хоровому занятті, виступає якісним показником ефективності професійно-

педагогічної підготовки майбутнього фахівця. Таку ініціативу студентів, що проявляється саме в змісті й формі їх практичної хорової діяльності, необхідно підтримувати викладачами на всіх стадіях навчального процесу.

Висновок. При формуванні професійного спілкування на практичних хорових заняттях відбувається активізація творчої діяльності студентів-майбутніх керівників хорових колективів.

Резюме. В статті „Совершенствование обучения будущего педагога-хормейстера в современных условиях высшей школы” обращено внимание на оптимизацию творческого поиска студентов, проявление их творческой индивидуальности как на занятиях индивидуального цикла хоровых дисциплин, так и на занятиях хорового класса. **Ключевые слова:** профессионально-педагогическая подготовка, обучение, педагог-хормейстер.

Резюме. В статті „Вдосконалення навчання майбутнього педагога-хормейстера в сучасних умовах вищої школи” звернена увага на оптимізацію творчого пошуку студентів, прояв їх творчої індивідуальності як на заняттях індивідуального циклу хорових дисциплін, так і на заняттях хорового класу. **Ключові слова:** професійно-педагогічна підготовка, навчання, педагог-хормейстер.

Summary. In the article „Of Perfection of studies of future teacher-choir-master in the modern terms of higher school” convolute attention on optimization of creative search of students, display of them creative individuality both on employments of individual cycle of choral disciplines and on employments of choral class. **Keywords:** professionally-pedagogical preparation, studies, teacher-choir-master.

Література

1. Абдуллин Э.Б. Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе высшего образования. – М.: Прометей, 1990. - 188 с.
2. Академія музичної еліти України: Історія та сучасність: До 90-річчя Нац. муз. акад. України ім. П.І. Чайковського / Авт.-упоряд.: А.П. Лашенко та ін. – К.: Муз. Україна, 2004. -560 с.
3. Горюхіна Н.О. Вчення про музичну форму: Підручник для музичних вищих навчальних закладів. – Київ, 1990. - Електронний варіант рукопису.
4. Задерацкий В. Музыкальная форма. Выпуск 2. – М.: Музыка. 2008. - 528 с.
5. М.Ф. Колесса Основы техники дирижирования. Друге видання. – К.: Музична Україна. 1973. -198 с.

Подано до редакції 14.05.2012

восприниматься, но и вызывать раздражение, негативную реакцию. Убеждение предполагает наличие содержательной информации в сообщении того, кто убеждает, и осознанное отношение к ней со стороны того, кто воспринимает. Всё это часто встречается в школьной практике, поэтому психологу школы необходимо добиться осознания данного фактора педагогами.

Психическое заражение – воздействие совершенно иного плана. Это явление заложено очень глубоко в психике человека и по своему происхождению является очень древним. Психическое заражение осуществляется через восприятие психических состояний, настроений, переживаний, обладающих, как правило, яркой эмоциональной окраской. Влиянию психического заражения особенно легко поддаются младшие школьники и подростки. Наблюдаемое нами в данный момент массовое увлечение школьников катанием на роликах или компьютерными играми – пример массового психического заражения.

«Подражание как разновидность психического заражения направлено, главным образом, на воспроизведение индивидом определённых внешних черт поведения, манер, действий, поступков» [8]. Известный психотерапевт В.Л. Леви выделяет внешнее и внутреннее подражание. При внутреннем подражании, считает он, логика чувств и поведения другого человека воспринимается интуитивно. Внешние проявления другого человека при внутреннем подражании им, конечно, учитываются, но они кажутся естественными.

«Психологическое воздействие одного человека на другого или группу людей, рассчитанное на некритическое восприятие слов, выраженных в них мыслей и воли, есть внушение» [8]. Суть внушения, как подчёркивает Б.Ф. Поршнев, заключается в том, что если имеется полное и безоговорочное доверие слушающего к говорящему, то слова второго вызывают у первого те самые представления, образы и ощущения, какие имеет в виду говорящий, а полная ясность и безоговорочность этих вызванных представлений с той же необходимостью требует действий, как будто эти представления были получены прямым наблюдением или познанием самого слушающего, а не посредством другого лица. Итак, как мы видим из данного определения сущности внушения, главным условием внушающего воздействия является, с одной стороны, авторитетность источника информации, а с другой – доверие или, во всяком случае, отсутствие сопротивления воздействию влиянию. Это положение также очень важно учитывать педагогу в работе с детьми. Пользующийся авторитетом и доверием своих учеников, учитель более эффективно строит образовательно-воспитательную деятельность. Внушаемость – одно из присущих человеку свойств его психики, при этом наиболее высока внушаемость у детей. При умелом педагогическом использовании внушение может быть сильным воспитательным средством.

В реальных человеческих взаимоотношениях обычно все способы взаимовлияния, рассмотренные нами выше, взаимосвязаны и переплетены, но на наш взгляд, ведущую роль играет убеждение. Атмосфера взаимоотношений, которая устанавливается в школьном коллективе, является определяющим фактором для проявления всех форм взаимодействия между субъектами учебно-воспитательного процесса. В основе любого влияния человека на человека лежит их взаимная зависимость. Давно замечено, что человек, вступая в контакт с другими людьми, не только чувствует себя по-иному, чем

ситуация данной проблемы (школьная дезадаптация) усугубляется ещё и тем, что очень мало целенаправленной специальной психолого – педагогической литературы, к которой мог бы обратиться педагог, сталкивающийся с теми или иными проявлениями школьной дезадаптации детей: неуспеваемость, девиантное поведение, агрессивность, неуверенность в себе, лживость, страхи, повышенная возбудимость и конфликтность и т.д.

Идея гуманизма отличается от многочисленных идей « светлого будущего» тем, что она не требует особого «нового человека», для неё приемлем имеющийся в наличии. Руководствуясь идеями гуманизма, школа должна создать такие условия, которые бы развивали ребёнка и сохраняли его здоровье, построила школьный мир такой, в котором ребёнок не готовится к жизни, а живёт.

Рассмотрим подробнее один из аспектов профилактики школьной дезадаптации, одну из наиболее важных сторон деятельности школьного психолога – создание благоприятного психологического климата в школе.

Одной из задач данного направления работы школьного психолога – вооружить педагогов информацией социально-психологического характера, которую они могут преломить по отношению к детскому коллективу.

Психологический климат – объективно существующее явление. Он создаётся под влиянием двух факторов: социально-психологическая атмосфера общества в целом и микросоциальные условия. Н.П. Аникеева определяет психологический климат, как «эмоционально-психологический настрой коллектива, в котором на эмоциональном уровне отражаются личные и деловые взаимоотношения членов коллектива, определяемые их ценностными ориентациями, моральными нормами и интересами [2]. В научной литературе употребляются различные термины, описывающие те же явления, что и психологический климат: «социально-психологический климат», «морально-психологический климат», «психологический настрой», «психологическая атмосфера», «социально-психологическая обстановка». Однако большинство исследователей считает, что важнее иметь единство взглядов на существование явления, чем спорить о его названии. Это представляется наиболее разумным.

По нашему мнению, психологический климат создаётся и проявляется в процессе общения, на фоне которого реализуются групповые и индивидуальные потребности, возникают и разрешаются межличностные конфликты. При этом нужно принимать во внимание скрытые содержательные ситуации взаимодействия между членами школьного коллектива. Все многочисленные ситуации взаимодействия людей осуществляются, как отмечают многие исследователи данного вопроса, через такие способы взаимовлияния, как: убеждение, заражение, подражание, внушение.

«Убеждение – это процесс логического обоснования какого-либо суждения или умозаключения» [2]. Психолог А.Г. Ковалёв предупреждает, что убеждение нельзя смешивать, отождествлять с морализованием. При убеждении положение доказывается, при морализовании – декларируется в таких, например, формах: «Как ты мог так поступить, тебе не стыдно?», «Что ты о себе возомнил?», «Каждый ученик должен». Обычно, как отмечает автор, о чём говорится при морализовании, хорошо известно тем, к кому оно обращено, и поэтому учащийся, с кем проводится такая беседа, относится чаще всего к такому воздействию иронически, а то и презрительно. Психологи утверждают, что сообщение, не несущее в себе новой информации, может не только не

УДК 378.4.+378.126+378.14

КРИТЕРІЙ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

*Кабур Людмила Миколаївна,
викладач кафедри музично-інструментальної підготовки
Південноукраїнського державного національного
педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*

Постановка проблеми. Сучасні темпи розвитку науки і освіти, оновлення інформаційних і навчальних програм безупинно змінюють якість і умови професійної діяльності сучасного вчителя, змушуючи його протягом всього життя неодноразово освоювати нові способи і види діяльності в професії, підвищувати рівень кваліфікації і освіти, оперативно оновлювати свої знання, гнучко орієнтуючись в інформаційному середовищі, яке безупинно змінюється.

Прискорення темпів науково-технічного прогресу, зміна виробничих технологій відбуваються настільки швидко, що отримані у вищій школі професійні знання застарівають за строк, набагато менший періоду трудового життя людини. Також загострилося основне протиріччя сучасної системи освіти – протиріччя між швидким темпом прирощування знань у суспільстві та обмеженими можливостями їх засвоєння окремою людиною. Дана обставина змушує педагогічну теорію відмовитися від абсолютного ідеалу (всєбічний розвиток особистості) та перейти до нового ідеалу – максимального розвитку здібностей та якостей людини. Щоб бути успішним і затребуваним у своїй професії, мати можливість оновлювати свої професійні знання або змінювати кваліфікацію, фахівець у будь-якій галузі, а особливо у галузі музично-педагогічної освіти, повинен мати певні особистісні якості: бути рухливим, готовим до будь-яких змін, уміти швидко та ефективно адаптуватися до нових умов, тобто володіти високим ступенем професійної мобільності.

Мета даної статті: визначити критерії та рівні готовності майбутніх учителів музики до професійної мобільності.

Виклад основного матеріалу. Поняття «готовність» зазвичай використовують для демонстрації результативності підготовки до певної діяльності. Зокрема, у тлумачному словнику С. Ожегова дається таке визначення: «підготувати – зробити щось для організації, навчити, дати необхідні знання», «готовність – стан, за якого все зроблено, все готово» [4, 489]. Отже, підготовку до чогось можна розглядати як формування готовності, а готовність – як очікуваний результат підготовки.

Так, М. Дьяченко і Л. Кандибович до структури готовності до різних видів діяльності включають такі компоненти, як «позитивне ставлення до діяльності; адекватні вимогам професії риси характеру, здібності, темперамент, мотивації; необхідні знання, уміння та навички; усталені професійно важливі особливості пізнавальних, емоційних і волевих процесів» [1, 153].

Аналізуючи розвиток поняття готовності можна спостерігати його розширення й ускладнення структури від компонентів, зумовлених досвідом навчання й діяльності (знання, уміння, навички), до якостей особистості, особливостей мотиваційної сфери, світогляду.

Розуміння професійної мобільності вчителя розглядається нами в контексті особистісного напрямку, тобто як усталена характеристика особистості, інтегральне особистісне утворення, що складається із сукупності

взаємопов'язаних властивостей. Професійна мобільність має різні складові, залежно від простору її дії, разом з тим, в межах кожного простору ми виокремлюємо певні компоненти, що характеризують професійно мобільного вчителя музики та визначають необхідні складові:

1. Мотиваційний – ставлення вчителя музики до професійної мобільності у певному просторі, що визначає прагнення вчителя музики до удосконалення навчально-виховного процесу. Мотиваційна готовність до професійної мобільності передбачає формування у майбутнього вчителя музики внутрішньої потреби до цієї діяльності та установки на її ефективність. Мотиваційний компонент відбиває ставлення студента до професійної мобільності, виражене в цільових установках. До основних складників мотиваційного компонента готовності студентів до професійної мобільності доцільно віднести: інтерес до музики як мистецтва й засобів музичного виховання особистості; установку на удосконалення музично-педагогічного процесу; сформованість власної позиції як педагога і музиканта.

2. Пізнавальний – обізнаність вчителя музики щодо сутності, особливостей професійної мобільності у певному соціальному просторі, а також особистісних вимог. Пізнавальний компонент забезпечує ефективність внутрішнього плану дій майбутнього вчителя музики щодо професійної мобільності та підвищує їх осмисленість, цілеспрямованість. Його головними елементами виступають: узагальнені музично-педагогічні знання та метакогнітивна обізнаність.

3. Діяльнісний – активний прояв професійної мобільності у музично-педагогічній діяльності. Діяльнісний компонент виражається в опануванні узагальненими способами діяльності, в умінні застосовувати різні форми і методи навчально-виховного процесу. Так, професійна мобільність передбачає опанування навичками організаційно-виховної, навчально-виховної, музично-творчої, науково-методичної діяльності.

4. Особистісний – наявність особистісних властивостей, що сприяють прояву професійної мобільності вчителя музики. Особистісний компонент готовності до професійної мобільності включає до своєї структури здібності, якості та властивості педагога, що забезпечують успішність професійної мобільності у різних соціальних просторах.

Ефективність формування готовності майбутнього вчителя музики до професійної мобільності значною мірою залежить від визначення її рівневої характеристики. Отже, важливо враховувати поширене в педагогічній науці уявлення про рівень як про ступінь, величину розвитку явищ та факт диференціювання за групами. Рівень сформованості того чи іншого утворення встановлюють (згідно з визначеними критеріями) як умовну міру, що дає змогу збагнути явище і на цій підставі дати йому оцінку. Для побудови критеріального апарату обирається шлях застосування від загальних до часткових критеріїв, що ґрунтуються на змісті компонентної структури готовності майбутнього вчителя музики до професійної мобільності.

Проблему визначення критеріїв і показників у педагогічному дослідженні опрацьовували такі відомі педагоги, як: Ю. Бабанський, О. Барabanшиков, П. Городов, В. Ягупов. Для педагогічного дослідження важливим є визначення критерію того явища (процесу), на яке спрямоване дослідження. А. Маркова виокремлює такі групи критеріїв:

1) об'єктивні та суб'єктивні;

група дітей с нарушением осанки для занятий ЛФК, которые проводит мед.сестра школы, группа детей с низким уровнем развития внимания, памяти, с которыми занимается психолог на развивающие – коррекционные занятия, группа детей с нарушением речи, с которыми занимается логопед, группа детей из неблагополучных семей, где также намечается ряд мероприятий, предупреждающих реакции дезадаптации ребёнка из такой семьи и т.п.

Валеологический подход позволяет предупредить дезадаптацию за счет учёта индивидуальных особенностей и возможностей детей, их психологических особенностей, создание для детей равных, но разнообразных стартовых условий для обучения и развития.

Сегодня, в большей степени, в центре внимания не проблема накопления знаний, а проблема психического здоровья детей, которое оказывает большое влияние на соматический статус, на физическое здоровье ребёнка. Важная роль в выполнении этих задач принадлежит психологической службе образования, т.к. прежде всего перед школьным психологом стоят задачи: способствовать созданию психологической адекватности учебно – воспитательного процесса, условий для всестороннего развития ребёнка, сохранение и укрепление психического здоровья ребёнка. Поэтому, одной из наиболее важных сфер деятельности психолога является профилактика и коррекция школьной дезадаптации, т.к. дезадаптация усугубляет имеющееся у человека психические и соматические нарушения, что ведёт к ещё большей дезадаптации и дальнейшим отклонениям в развитии. Чтобы решить данную проблему необходимо включать вопросы профилактики и коррекции дезадаптации детей в разные направления деятельности школьного психолога:

1. В организационно – методическую работу, которая заключается в повышении психологической компетенции работников учреждения, участие в анализе конфликтных ситуаций, обеспечение преемственности в работе дошкольных учреждений со школой, начального и среднего звена, участие в комплектовании планов и групп, формируемых с учётом индивидуальных особенностей детей. Важным является задача – помочь педагогу осознать все аспекты психотравмирующего поведения учителя, способствовать созданию благоприятного психологического климата в учебно-воспитательном учреждении.

2. В психолого-педагогическую диагностику, посредством которой психолог выявляет те или иные трудности, недостатки в развитии ребёнка, приводящие к дезадаптации.

3. В психологическую коррекцию и реабилитацию, т.е. непосредственное участие психолога в учебно-воспитательном процессе: создание психопрофилактических групп для проведения коррекционных занятий, сотрудничество с педагогами, с учреждениями, оказывающими учащимся социальную поддержку, если проблемы психической адаптации связаны с условиями воспитания, обоснование и участие в организации развивающего - коррекционных занятий с детьми (по итогам психологического обследования школьников).

4. В консультативную деятельность: беседы с родителями, педагогами или другими лицами, заинтересованными в советах психолога по данному вопросу (проявления дезадаптации у ребёнка): психологические консультации для сотрудников учреждения (по конкретным случаям выявленных реакций дезадаптации у детей); пропаганда психолого – педагогических знаний, т.к.

социального развития», необходимость реконструкции сложившегося модуля адаптивного поведения Л.С. Выготский; особенности младшего школьника - новый социальный статус - Г.М. Бреслав, М.Б. Калашникова, Н.Н. Поддьяков; клиническая характеристика школьников с синдромом школьной дезадаптации - С.Б. Аксеньев, В.А. Ананьев, О. Бовть, А.И. Захаров, В.Е. Каган, В.В. Лебединский, Ю.С. Шевченко; школьная дезадаптация у учащихся младшего школьного возраста - Л.В. Дзюбо; влияние дезадаптированности учителя на адаптацию учеников - О.Г. Солодухова.

Значительную ценность в изучении влияния внешних и внутренних факторов на процесс адаптации индивида, причин возникновения дезадаптации представляют исследования зарубежных авторов (Bruchner G., Gibbens T., Jones H., Bennet A., Stirling J., Charlesworth W.R., Asarnow J.R., Callan J.W., Chorpita B.F., Flakiersha N., Grannel de Alkaz E. и др.).

Цель данной статьи – рассмотреть пути создания благоприятного психологического коллектива, роль школьного психолога и педагога в данном процессе, а также использование валеологического подхода в организации учебно-воспитательного процесса с целью предупреждения школьной дезадаптации.

Валеологический принцип обучения и воспитания детей предполагает усвоение ими определенных медицинских знаний и умений, гигиенических основ, познание законов взаимоотношений с миром, психического развития, предупреждение реакций дезадаптации, дидактоневрозов, чувства тревожности, фобий [11]. Теория познания через радость и комфорт, не разрушающая Личность ребёнка, валеологически целесообразная, свойственная и гуманистической парадигме, содержащейся в современных документах об образовании.

Валеологический подход предусматривает организацию учебного процесса, ориентированного на реально существующие типы детей, максимальное развитие интеллектуальных способностей, учитывающего индивидуальные и психофизические характеристики ребёнка. Проектирование учебно – воспитательного процесса в такой системе осуществляется на основе прогнозирования. Проектировать и прогнозировать можно только руководствуясь комплексным обследованием возможностей, особенностей ребёнка. Мы целиком согласны с авторами, утверждающими, что практические выводы могут быть только тогда репрезентативными, когда кроме тестовых измерений принят во внимание весь комплекс условий, в которых живёт ребёнок и его психофизиологическая характеристика. Комплексный подход предполагает изучение детей с разных точек зрения (медицинской, физиологической, психологической и педагогической).

На каждого ребёнка, поступающего в учебно-воспитательное учреждение, заводится индивидуальная психолого-педагогическая карта, где указывается возраст ребёнка, его психологические особенности (данные - предварительное изучение ребёнка психологом) – познавательная и эмоционально – волевая сфера, состояние его здоровья (соматический статус), уровень развития речи, данные о семье ребёнка (предварительно педагог посещает семью, проводит беседы с родителями). Отмечаются слабые стороны в развитии, требующие компенсации или коррекции. Результатом такого комплексного изучения является индивидуальная программа работы с ребёнком. Индивидуальные программы объединяются в дифференцированные. Например, выделяется

- 2) результативні та процесуальні;
- 3) нормативні та індивідуально-варіативні;
- 4) наявного та прогностичного рівнів;
- 5) професійного навчання і творчості;
- 6) соціальної активності та професійної придатності;
- 7) якісні та кількісні [3, 55].

За А. Семеновою, критерії класифікуються таким чином:

- інтегральні критерії як оцінка загального стану явища або процесу;
- часткові критерії як оцінка складників явища або процесу;

- одиничні критерії як оцінка окремих сторін складників явища або процесу. Як наголошує А. Семенова, показники фіксують певний стан або рівень розвитку певного критерію. Показник – це явище або подія, за якими можна судити про динаміку певного процесу [5, 432].

Незважаючи на деяку умовність, критерії є ідеальним зразком для порівняння з реальними явищами, за їх допомогою можна встановити міру відповідності, наближення до заданої моделі сформованості того чи іншого педагогічного явища. Критерії дають можливість з'ясувати, яким чином і з якими витратами можна досягти результату педагогічної дії, у нашому випадку – сформувати готовність майбутнього вчителя музики до професійної мобільності.

Компонентом критерію є показник, який є типовим і конкретним проявом однієї із суттєвих сторін певної якості особистості. Його використання допомагає оцінити якість і рівень її сформованості.

Так, Ю. Калиновський у якості критеріїв оцінки мобільності виділяє:

- властивості і якості особистості: відкритість світу, довіра до людей і до себе, гнучкість, оперативність, локалізація контролю, толерантність;
- вміння: рефлексії, саморегуляції, самовизначення, визначення мети;
- здатності: бачити і розуміти суть змін в соціумі; бачити варіативність і альтернативність розвитку ситуації; конструктивно, продуктивно мислити; проєктувати необхідні зміни в мікросоціумі; вирішувати проблеми; адаптуватися до змін [2, с. 284]. На нашу думку, дані критерії є недостатніми для визначення рівнів готовності до професійної мобільності майбутнього вчителя музики, оскільки не враховують його мотиваційну сферу та не відображають специфіку мобільності у різних соціальних просторах.

Як уже зазначалося, готовність майбутніх учителів музики до професійної мобільності складається з чотирьох компонентів: пізнавального, мотиваційного, діяльнісного та особистісного ці компоненти зумовлюють відповідні критерії готовності до професійної мобільності, пов'язані з мотивацією, знаннями, вміннями, здібностями, кожен з яких має специфічні ознаки сформованості. До кожного з критеріїв розроблено інструментарій дослідження, водночас для всіх застосовується єдина система рівнів прояву, яка уможливує порівняння різних аспектів готовності та узагальнення результатів. Отже, можна визначити рівні як за кожним компонентом готовності майбутнього вчителя музики до професійної мобільності окремо, так і загалом.

Розглянемо критерії готовності майбутніх учителів музики до професійної мобільності. Критерієм *пізнавального* компоненту професійної мобільності вчителя музики можна розглядати *розуміння її сутності, особливостей та вимог які професійна мобільність висуває до особистості*.

Емпіричними показниками цього критерію можуть виступати:

- міра сформованості метакогнітивної обізнаності;
- ступінь усвідомлення сутності професійної мобільності;
- міра сформованості узагальнених знань щодо музично-педагогічної діяльності.

Для діагностики пізнавального компоненту професійної мобільності вчителя музики вважаємо доцільним використання запитань, що дозволяють оцінити обізнаність досліджуваного щодо особливостей професійної мобільності.

Упевненість у наявності узагальнених знань щодо музично-педагогічної діяльності є проявом самооцінки особистості, котра хоча і є досить суб'єктивним показником, однак може свідчити про виразність цього компоненту професійної мобільності. Для діагностики цього показника можна запропонувати досліджуваному оцінити рівень самооцінки суб'єктами навчання узагальнених знань щодо музично-педагогічної діяльності. Рівень самооцінки може свідчити про те, наскільки майбутні вчителі музики усвідомлюють себе як суб'єктів музично-педагогічної діяльності, якою мірою вони відчують власну готовність до музично-педагогічної діяльності.

Додатково необхідно перевірити здатність опитуваних вказати яких саме знань щодо музично-педагогічної діяльності їм бракує. Це дасть можливість з'ясувати рівень усвідомленості респондентами щодо перспектив подальшого вдосконалення музично-педагогічної діяльності.

Основним критерієм прояву *мотиваційного* компоненту професійної мобільності нами було визначено *прагнення майбутнього вчителя музики до професійної мобільності та творчої самореалізації*. Відповідно, обрано такі показники сформованості мотиваційного компоненту:

- міра розвиненості інтересу до музики і засобів музичного виховання;
- ступінь сформованості установки на удосконалення музично-педагогічного процесу;
- міра сформованості власної позиції як педагога та музиканта.

Основним критерієм *діяльнісного* компоненту ми вважаємо *здатність проявляти професійну мобільність у музично-педагогічній діяльності* загалом. Показниками критерію є:

- рівень володіння саморегуляцією та рефлексією;
- рівень володіння навчально-виховною та музично-творчою діяльністю;
- рівень володіння просвітницькою та організаційно-виховною діяльністю;
- рівень володіння науково-методичною діяльністю.

Критерієм *особистісного* компоненту є *наявність особистісних властивостей та сформованість позитивної Я-концепції*. Показниками даного критерію є:

- сформованість позитивної Я-концепції;
- міра сформованості музичних та педагогічних здібностей;
- міра сформованості лідерських та організаційних якостей;
- ступінь сформованості здібності орієнтуватися у інформаційному просторі.

Діагностику наявності визначених особистісних властивостей доцільно проводити кількома шляхами:

- на підставі спеціальних психодіагностичних методик;

Englewood Cliffs, N.J.: Merrill, 1996. – 505 p.

2. Curwin R., Mendler A. Discipline with dignity: New problems, new solutions (3rd ed.). - Alexandria, VA: ASCD, 2008. – 251 p.

3. Gardner H. The disciplined mind: what all students should understand. - New York: Simon and Schuster, 1999. – 287 p.

4. Shockley R., Sevier L. Behavior management in the classroom: Guidelines for maintaining control // Schools in the Middle. - 1991. - №1(12). – P. 14-18.

5. Shrigley R.L. Teacher authority in the classroom: A plan for action // NASSP Bulletin. - 1986. - №70(490). – P. 65-71.

Подано до редакції 23.05.2012

ПРОФИЛАКТИКА И КОРРЕКЦИЯ ШКОЛЬНОЙ ДЕЗАДАПТАЦИИ: ВАЛЕОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД

Пономарева Е. Ю.,

к.психол.н., доцент

проректор по научной работе

РВУЗ «Крымский гуманитарный университет» (г. Ялта)

Гуманистическая парадигма современного образования и воспитания ставит перед школой задачу не только всестороннего развития личности ребёнка, но и сохранения и укрепления его психического здоровья. В последние годы отмечается чёткая тенденция к ухудшению психического здоровья детей и подростков. Негативное влияние на психическое здоровье учащихся оказывает школьная дезадаптация. Анализ зарубежной и отечественной психологической литературы показывает, что термином «школьная дезадаптация» фактически определяются любые затруднения, возникающие у ребёнка в процессе школьного обучения. Чаще всего, сегодня школьную дезадаптацию трактуют как совокупность признаков, свидетельствующих о несоответствии социо-психологического и психофизиологического статуса ребёнка требованиям ситуации школьного обучения, овладение которой по ряду причин становится затруднительным, или, в крайних случаях, невозможным. Нередко дезадаптация усугубляет имеющееся у ребёнка психические и соматические нарушения, что ведёт к ещё большей дезадаптации и дальнейшим отклонениям в развитии. Таким образом, школьную дезадаптацию следует отнести к одной из наиболее серьёзных социальных проблем современной психолого-педагогической науки и практики, требующей безотлагательных поисков продуктивного решения.

В психолого-педагогической литературе проблема школьной дезадаптации изучалась на разных уровнях, от содержания определения понятий до особенностей проявления дезадаптации и факторов, которые детерминируют данные процессы. Ряд работ посвящена изучению особенностей адаптации и дезадаптации детей разного возраста (Л.И. Закутская, Е.В. Новикова, А.В. Фурман, Е.Л. Яковлева); факторы дезадаптивности младших школьников изучали Г.В. Бурменская, Л.Г. Лидерс, О.Р. Боделан, Л. Здункевич и др.; диагностические аспекты проблемы школьной дезадаптации у детей младшего школьного возраста И.А. Коробейников, Н.Г. Лусканова; невротические реакции проявлений психологической дезадаптации Ю.А. Александровский; влияние резкого изменения «ситуации

списування під час виконання тестових завдань, варто попередити студентів про перевірку задалегідь, хоча б за кілька хвилин до цього. Таким чином студенти уникають списування навіть не розпочавши його.

Іншим превентивним заходом може стати коротке зауваження. Особливо це стосується вразливих та емоційних студентів. У разі поганої оцінки можна використати таке формулювання: «Я впевнений, що ви вчили цей матеріал, звертайтеся для консультації, якщо щось не зрозуміло», що безсумнівно допоможе уникнути деяких проблем.

Висновки. Виділено зовнішній та внутрішній підходи до мотивації студентів на заняттях з іноземної мови. Відповідно до першого зазначеного підходу, мотивація, поведінка та активність студентів на занятті залежать безпосередньо від їх оцінок, використання превентивних заходів та покарань викладачем. Внутрішній підхід базується на особистому захопленні, мотивації та ентузіазмі викладача щодо своєї професії та студентів. Визначено такі принципи мотивації студентів на заняттях з іноземної мови: поважати своїх студентів, чітко формулювати правила та свої очікування, бути добре підготовленим та організованим, завантажувати студентів завданнями, сформувати свій образ з самого початку, приймати участь у позанавчальних заходах, цікавитись життям студентів, вживати превентивні заходи.

Resume. The problems of motivation, class participation and discipline at the foreign language classes have been analyzed. Two pedagogical approaches to motivating students have been defined. It has been found out that the extrinsic approach is based upon external reward, punishment and preventive measures. Intrinsic approach is realized through teacher's attitude towards his profession and students, his motivation and enthusiasm. Certain principles that need to be followed in order to maintain well-disciplined and highly motivated class have been characterized. **Keywords:** motivation, discipline, class participation, foreign language.

Резюме. Проаналізовано проблеми мотивації, дисципліни та активності на заняттях з іноземних мов. Виявлено два педагогічних підходи до мотивації студентів. Розкрито, що зовнішній підхід базується на зовнішніх факторах, покараннях, превентивних заходах. Внутрішній підхід здійснюється завдяки особистому ставленню викладача до своєї професії та студентів, його мотивації та ентузіазму. Схарактеризовано основні принципи, дотримання яких допомагає зберегти гарну дисципліну та високу мотивацію студентів на заняттях з іноземної мови. **Ключевые слова:** мотивация, дисциплина, активность на занятиях, иностранные языки.

Резюме. Проаналізовано проблеми мотивації, дисципліни та активності на заняттях з іноземної мови. Виявлено два педагогічних підходи до мотивації студентів. З'ясовано, що зовнішній підхід базується на зовнішніх факторах, покараннях, превентивних заходах. Внутрішній підхід здійснюється завдяки особистому ставленню викладача до своєї професії та студентів, його мотивації та ентузіазму. Схарактеризовано основні принципи, дотримання яких допомагає зберегти гарну дисципліну та високу мотивацію студентів на заняттях з іноземної мови. **Ключові слова:** мотивация, дисциплина, активность на занятиях, иностранные языки.

Література

1. Cook R., Tessier A., Klein M. Adapting curricula for children in inclusive. -

- анкетним опитуванням, через самооцінку тощо.

Узагальнені критерії та показники готовності майбутнього вчителя музики до професійної мобільності подані у таблиці:

Узагальнені критерії та показники готовності до професійної мобільності

Компонент готовності до професійної мобільності	Критерії	Показники критерію
Мотиваційний	<i>Прагнення майбутнього вчителя музики до професійної мобільності та творчої самореалізації</i>	- міра розвиненості інтересу до музики і засобів музичного виховання; - ступінь сформованості установки на удосконалення музично-педагогічного процесу; - міра сформованості власної позиції як педагога та музиканта.
Пізнавальний	<i>Розуміння сутності, особливостей та вимог які професійна мобільність висуває до особистості</i>	- міра сформованості метакогнітивної обізнаності; - ступінь усвідомлення сутності професійної мобільності; - міра сформованості узагальнених знань щодо музично-педагогічної діяльності.
Особистісний	<i>Наявність особистісних властивостей та сформованість позитивної Я-концепції</i>	- сформованість позитивної Я-концепції; - міра сформованості музичних та педагогічних здібностей; - міра сформованості лідерських та організаційних якостей; - ступінь сформованості здібності орієнтуватися у інформаційному просторі.
Діяльнісний	<i>Здатність проявляти професійну мобільність у музично-педагогічній діяльності</i>	- рівень володіння саморегуляцією та рефлексією; - рівень володіння навчально-виховною та музично-творчою діяльністю; - рівень володіння просвітницькою та організаційно-виховною діяльністю; - рівень володіння науково-методичною діяльністю.

Визначені критерії та їх показники дозволяють виокремити три рівні готовності майбутнього вчителя музики до професійної мобільності:

- **пасивний рівень** характеризується низькою мотивацією до оволодіння професійною мобільністю та творчої самореалізації; елементарною теоретичною підготовкою щодо сутності, особливостей та вимог, які професійна мобільність висуває до особистості педагога; нездатністю проявляти професійну мобільність у музично-педагогічній діяльності, низьким рівнем сформованості професійно мобільних якостей та здібностей; не сформованістю позитивної Я-концепції;

- **усвідомлений рівень** характеризується усвідомленістю спонукальних мотивів до оволодіння професійною мобільністю та творчої самореалізації, достатньою теоретичною підготовкою щодо сутності, особливостей та вимог, які професійна мобільність висуває до особистості педагога; частковою здатністю проявляти професійну мобільність у музично-педагогічній діяльності; достатнім рівнем сформованості професійно мобільних якостей та здібностей; частковою сформованістю позитивної Я-концепції;

- **продуктивний рівень** характеризується усвідомленою та аргументованою мотивацією щодо оволодіння професійною мобільністю та творчої самореалізації; ґрунтовною теоретичною підготовкою щодо сутності, особливостей та вимог, які професійна мобільність висуває до особистості педагога; здатністю проявляти професійну мобільність у музично-педагогічній діяльності; високим рівнем сформованості професійно мобільних якостей та здібностей; сформованістю позитивної Я-концепції.

Висновки. Розроблена структура готовності майбутнього вчителя музики до професійної мобільності як єдність чотирьох компонентів – мотиваційного, пізнавального, особистісного та діяльнісного дозволяє визначити відповідні критерії (розуміння, сутності, особливостей та вимог які професійна мобільність висуває до особистості вчителя музики; прагнення до професійної мобільності та творчої самореалізації; здатність проявляти професійну мобільність у музично-педагогічній діяльності; наявність особистісних властивостей та сформованість позитивної Я-концепції) та діагностувати відповідні рівні готовності до професійної мобільності (пасивний, усвідомлений та продуктивний).

Резюме. Стаття посвячена проблемі формування професійної мобільності у майбутніх учителів музики, розглянуті критерії та рівні готовності к професійної мобільності. **Ключевые слова:** професійна мобільність, готовність, майбутній учитель музики.

Резюме. Стаття присвячена проблемі формування професійної мобільності у майбутніх учителів музики, розглянуті критерії та рівні готовності до професійної мобільності. **Ключові слова:** професійна мобільність, готовність, майбутній учитель музики.

Summary. This article is devoted to problem of formation of professional mobility at the future teachers of music, criteria and levels of readiness for professional mobility are considered. **Keywords:** professional mobility, readiness, the future teacher of music.

Література

1. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск: БГУ, 1976. – 193 с.
2. Калиновский Ю.И. Развитие социально-профессиональной мобильности андролога в контексте социокультурной образовательной политики региона: дис. на соискание учёной степени д-ра пед. наук / Ю.И. Калиновский. – СПб., 2001. – 470 с.
3. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / А.К. Маркова // Педагогика. – 1995. – № 6. – С. 55–63.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: Советская энциклопедия, 1973. – 847 с.
5. Семенова А.В. Формування професійної компетентності фахівців засобами парадигмального моделювання / А.В. Семенова // Педагогіка вищої

письмово на початку навчального року, коли батьки знайомляться з викладачами. Отже, вони знатимуть, що їх діти будуть мати домашнє завдання щодня. Таким чином, ви підтримуєте зв'язок з батьками, а ваше керівництво буде знати, що ви повідомляєте на заняттях та на що очікуєте [3, с.15].

- *Бути добре підготовленим та організованим.*

Коли викладач займає весь простір з першої хвилини, то це підживлює також і студентів. Але, коли ви заходите в аудиторію і перше фразу вимовляєте рідною мовою, а потім минає ще декілька хвилин, поки ви приготуєте підручник, план заняття та інше – це стає ідеальною нагодою втратити увагу своїх студентів, наче ви відкриваєте двері і запрошуєте проблеми. Якщо викладач добре підготовлений – проблем не буде.

Викладач моделює, те що він хоче, щоб студенти зробили. Якщо викладач сам дисциплінований, то і студенти дисципліновані. Гарно підготовлений викладач починає заняття із дзвоником і завершить його також із дзвоником. Якщо викладач незібраний і на декілька хвилин затримується з початком заняття, то студенти весь цей час витрачають один на одного. Коли студенти не зайняті і викладач неорганізований, починаються проблеми. Але якщо ваше заняття сплановане наступним чином: ви маєте багато роботи, у вас не вичерпуються ідеї і ви знаєте, що робити майже кожної хвилини даного заняття, тоді ви все контролюєте і утримуєте студентів сконцентрованими, і не маєте проблем з поведінкою та мотивацією.

- *Завантажувати студентів завданнями.*

Задавайте домашнє завдання щоразу і попереджайте, що будете перевіряти його, навіть якщо не плануєте його оцінювати. Цілковита зайнятість студентів призводить до того, що вони звикають до постійної роботи і відразу відчувають нестачу звичного для них навантаження.

- *Сформувати свій образ з самого початку.*

Це повинно відбутися в першій же момент вашої зустрічі. Не варто заводити дружні стосунки із студентам із першого ж дня. Необхідно бути тверди і впевненим, але не підвищувати свій голос.

- *Приймати участь у позанавчальних заходах.*

Це один з шляхів стати частиною команди, стати знайомим для багатьох студентів та отримати їхню прихильність. Якщо ви підтримуєте стосунки із студентами і вони бачать вас за межами навчальних аудиторій, деякі з них можливо будуть більше вас поважати і краще сприймати від вас інформацію.

- *Цікавитись тим, що роблять студенти.*

Прояв інтересу та небайдужості до студентів (їх університетського та позанавчального часу) впродовж заняття у вигляді кількох запитань час від часу надасть студентам впевненості у тому, що ви насправді цікавитесь їхнім життям, вмотивує їх до активної співпраці з вами та підвищить їх повагу до вас. Варто розпочинати кожне заняття іноземної мови із короткого діагностування (іноземною мовою) стосовного того, що зараз турбує студентів найбільше. Перевіряючи письмові творчі роботи, корисно час від часу залишати свої короткі письмові коментарі щодо досвіду та висловлювань студентів. Коментарі у письмових роботах привносять особистісний дотик та додають індивідуальності. В окремих випадках це може мати велике значення для кожного студента окремо та, навіть, стати психологічною підтримкою [2, С. 18-10].

- *Вживати превентивні заходи.*

Превентивна підтримка має велике значення. Підозрюючи можливі

вмотивованості та дисципліни можуть бути поділені на дві групи: дехто сподівається на зовнішні фактори («зовнішній» підхід – Extrinsic Approach), а дехто – на внутрішні («внутрішній» підхід – Intrinsic Approach).

Прихильники першої групи вважають, що активність, мотивація та дисципліна пов'язані з певною зовнішньою винагородою або покаранням (завичай оцінкою) [4, с.16]. Вони використовують організаційну систему щоденного оцінювання студентів. Такий загрозливий підхід має специфічні правила: «мотивація» асоціюється з «оцінкою», «активність студентів» з «необхідність говорити мовою, яка вивчається», а «дисципліна» з «дозволом розмовляти рідною мовою». Слід зауважити, що останні два правила – є превентивними мірами.

Відповідно до «зовнішнього» підходу, зв'язок між мотивацією і дисципліною на практичних заняттях з іноземної мови може здійснюватися за такою схемою: низьким балом оцінюється розмови рідною мовою без попередження, або дозволу, за відсутність будь-яких повідомлень іноземною мовою – також низький бал, а також за невиконання домашнього завдання. Не оволодіння матеріалом дома призводить до не активності на занятті. Отже, існує чітка мотивація виконувати домашнє завдання та приймати активну участь в занятті, що і передбачає практичне заняття, до того ж студенти отримують оцінку щодня. Послідовне використання такої методики призводить до того, що студенти з задовільними результатами на початку курсу досягають досить високих результатів з даної дисципліни у майбутньому.

«Внутрішній» підхід базується на припущенні, що студенти самостійно прагнуть бути активними, бути вмотивованими та поводитись відповідно на занятті [5, с.69]. В такому випадку роль викладача полягає у стимулюванні захоплення студентів мовою, яку вони вивчають. Успіх викладача залежить, здебільшого, від його особистого ставлення до своєї професії та студентів. Викладач повинен виявляти щирий інтерес до успіхів у навчанні своїх студентів. Особиста мотивація та ентузіазм викладача є головним чинником для створення бажаного навчального середовища.

Активність студентів на заняттях, їх мотивація та дисципліна пов'язані між собою. Студенти відчувають захоплення викладача своєю роботою. Таким чином, активність студентів та бажання бути активним, навіть не будучи оціненим, – є природним проявом їх бажання відповідати своєму викладачу. Студенти виявляють намір поводитися з викладачем так, як він поводить з ними. В такому випадку немає необхідності оцінювати студентів за кожну виконану вправу, тому що такі студенти цілеспрямовані та мають достатньо мотивації для вивчення іноземної мови: вони приймають активну участь у занятті, тому що знають, що їх викладач любить свою справу.

З урахуванням зазначених вище підходів можна виокремити провідні принципи, дотримання яких забезпечує гарну дисципліну та високу мотивацію студентів на заняттях з іноземної мови:

- *Поважати своїх студентів.*

Поважайте їх і вони будуть поважати вас (уважно слухайте, коли вони говорять і вони будуть поводитися з вами так само).

- *Чітко формулювати правила та свої очікування.*

Встановіть свої правила, повідомте їх на занятті та переконайтесь, що студенти та їх батьки знають про ваші очікування. Це можна зробити усно, або

школи: [навч. посіб.]. [З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.]; за ред. З.Н. Курлянд. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К.: Знання, 2007. – С. 432–446.

Подано до редакції 24.05.2012

378+78.07+681.81+7071.2

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВІКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ З ПОЧАТКОВОЮ МУЗИЧНОЮ ОСВІТОЮ В КЛАСІ БАНДУРИ

Кожбахтєєва Ніна Федорівна,

старший викладач кафедри музично-інструментальної підготовки, інститут мистецтв ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, м. Одеса

Вознюк Тетяна Валентинівна,

студентка III курсу, ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, м. Одеса

Постановка проблеми. Вихід України у європейський та світовий простір, сучасний рівень міжнародних зв'язків у різних сферах життєдіяльності, нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії висувають відповідні вимоги до навчання і виховання підрастаючого покоління.

Сучасна школа є базовою ланкою становлення особистості, що володіє творчим потенціалом, спрямуванням до перетворення себе і оточуючої дійсності. У зв'язку з цим зростає роль вищої педагогічної освіти, де безпосередньо готуються майбутні фахівці-педагоги, які мають бути спроможними до педагогічної діяльності у сучасних умовах, володіти сучасними педагогічними методиками і технологіями, бути гнучкими до швидкоплинних змін у суспільстві, конкурентоздатними професіоналами. Також значно зростає роль і мистецької освіти, оскільки саме мистецька освіта, як специфічна освітня галузь, одночасно є системою цілеспрямованого формування національної культури, ціннісних орієнтацій, художнього світогляду.

Зазначені вимоги передбачають здійснення певних трансформацій у сфері освіти як важливого державного інституту, що виражається в оптимізації та інтенсифікації процесу вузівської підготовки фахівців, а у мистецькій освіті спонукають до вирішення завдань з виховання нової генерації педагогів-музикантів, здатних не тільки до творчої професійної самореалізації, а й спроможних залучити підрастаюче покоління до глибокого пізнання й спілкування з музичним мистецтвом. Реалізація цих завдань багато в чому залежить від рівня готовності майбутніх учителів музики до професійно-педагогічної діяльності, зокрема інструментально-виконавської, яка є важливою складовою педагогічної діяльності вчителя музики.

Система інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музики відрізняється від підготовки інструменталістів-виконавців у мистецьких вузах, оскільки переслідує інші цілі та завдання. Головною метою інструментально-виконавської діяльності вчителя музики є формування музичної культури учнів, здатності до сприймання, розуміння і творення художніх образів, потреби в духовному самовираженні, розвиток художньо-творчих здібностей.

Високо кваліфікований педагог-музикант володіє унікальною можливістю

послідовно та ефективно вводити особистість у художньо-естетичний простір культури, формувати її світоглядні уявлення, ціннісні орієнтації та індивідуально-творчі здібності.

Метою статті є висвітлення шляхів удосконалення інструментально-виконавської підготовки студентів з початковою музичною освітою у класі бандури.

Теоретичне дослідження наукової літератури показало, що накопичено значний науковий і практичний матеріал, який безпосередньо чи опосередковано відбиває різноманітні межі проблеми музичного виконавства, виявлена наявність різноманітних підходів до визначення сутності виконавського мистецтва та його окремих характеристик у різних галузях науки.

Психолого-педагогічні аспекти досліджувалися такими вченими, як Л.Котова, О. Олексюк, О. Хлебнікова та інші. У мистецтвознавстві виконавську діяльність досліджували Б.Асаф'єв, Л. Божович, Л. Мазель, С.Гуренко, М. Давидов, М. Каган, Н.Корихалова та ін і розглядали її як один із видів творчої діяльності, що характеризується неповторністю за характером здійснення і результатом, оригінальністю, суспільно-історичною та індивідуальною унікальністю [6]. Теоретичні засади музичної діяльності розглядаються в працях Л. Бочкарьова, М. Давидова, В.Петрушина, О.Рудницької, Г. Ципіна та ін., музично-педагогічні аспекти виконавства досліджували Л.Арчажнікова, Л. Коваль, О. Костюк, В.Крицький, Г. Падалка, О. Олексюк, О. Рудницька, О.Щолокова, О. Горбенко та ін), питання методики формування і розвитку навичок виразного виконання Г. Гофман, Г. Нейгауз, К. Мартінсен та ін. Велика увага вчених психологів надається питанням відтворення виконавської інтерпретації в умовах концертного виступу (Л. Бочкарьов, О. Йоркіна, Ю. Цагарелі та ін.).

У вітчизняному мистецтвознавстві потрібно відмітити наукове дослідження В. Белікової в якому музичне виконавство розглядалось як особливий, відносно самостійний вид творчої діяльності. Заслужує на увагу успішна спроба концептуального осмислення теми й пошук нових методологічних підходів [1].

М.С. Каган вважає виконавство «повноцінним видом художньої творчості, поряд з діяльністю композитора, драматурга», але воно має виразні відмінності, що зумовлені сформованістю особистісних якостей музиканта як виконавця, специфічними особливостями сфери художньо-творчої діяльності, суспільною значущістю, цінністю цього виду мистецтва [7].

Розглядаючи виконавську діяльність як творчість, О.А. Бодіна визначила три рівні творчого процесу, що властиві виконавству. Застосовуючи семіотичний аналіз до вивчення структури виконавського процесу, вчена вказує, що перший пов'язаний з усвідомленням виконавцем змісту окремих мотивів та інтонацій на основі розкриття їх семантичного значення. Другий – з переведенням семантичної конкретизації в художнє узагальнення. Третій – із завершенням перших двох і оформленням певного драматургічного задуму виконавця [2].

З позицій процесуального розвитку музичного виконавства Н.П.Корихалова характеризує дві антитези – об'єктивізм та суб'єктивізм, й відмічає, що всі проблеми в сфері музичного виконавства пов'язані з інтерпретацією музики [8].

УДК 37.026.6

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ, ДИСЦИПЛІНИ ТА АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Войнаровська Наталя Вікторівна,

кандидат педагогічних наук

Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

Постановка проблеми. У ВНЗ питання дисципліни залишається особливо актуальним впродовж першого року навчання. Окрім того, це може стати суттєвою перешкодою для викладачів-початківців та практикантів. В той самий час, ця проблема кидає виклик їх професійним умінням, здатності керувати дисципліною на занятті та мотивувати студентів до навчання. Викладачі іноземних мов не є винятком. Питання дисципліни рідко піднімаються на лекціях з методики викладання іноземних мов чи в навчальній літературі. Натомість, ця проблематика є частиною психологічних курсів, де студенти на загальних засадах аналізують різні теорії, підходи та техніки, такі як бехевіоризм, когнітивізм та гуманізм.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним аспектам мотивації та дисципліни присвячені праці багатьох іноземних та вітчизняних науковців. Р.Кук називає мотивацію інтересом, який визначає студентську активність та дисципліну на занятті. Х.Гарднер розглядав два типи мотивації: інтегровану та інструментальну. Р.Курвін та А.Мендлер надають рекомендації щодо основ гарної дисципліни на заняттях з іноземної мови. Р.Шоклі та Л.Сев'єр розробили інструкції простого та чіткого формулювання вимог до бажаної поведінки. Серед вітчизняних науковців, праці яких присвячені проблемам мотивації студентів, слід зазначити І.Зайцеву (формування мотивації учіння студентів), Н.Клименко (мотиви навчально-пізнавальної діяльності студентів), Л.Михееву (мотивація вивчення педагогічних дисциплін).

Виділення невирішених питань. У вітчизняній педагогічній літературі недостатньо висвітлені питання педагогічних підходів до мотивації студентів та їх дисципліни на заняттях з іноземної мови та взаємозв'язку між ними; не повністю охарактеризовані принципи, дотримання яких забезпечує гарну дисципліну та цілеспрямованість студентів на заняттях з іноземної мови.

Формулювання цілей статті. Виокремити основні підходи до мотивації студентів на заняттях з іноземної мови; проаналізувати провідні принципи мотивації студентів до активності на заняттях з іноземної мови та збереження гарної дисципліни; показати зв'язок між теоретичними знаннями та їх практичним застосуванням.

Вклад основного матеріалу. Відомо кілька причин поганої дисципліни на заняттях, в тому числі з іноземної мови: проблеми в родині, випадки насилля за межами навчального закладу, економічне становище та інші. Недостатня вмотивованість студентів може бути спричинена нудьгою на занятті, нестачею виклику, відчуттям безпорадності, браком чітких правил та інструкцій. Отже, викладачі повинні працювати саме на цим, намагаючись створити навчальне середовище, побудоване на взаєморозумінні та повазі [1, С. 203-206].

Сподівання викладачів щодо активності студентів на заняттях, їх

воспитанию молодежи; недостаточным использованием потенциала образовательного процесса вуза как ресурса развития политической культуры студентов.

Выводы. Наиболее важным институтом социализации личности, формирования политической культуры студента была и остается высшая школа. Развитие политической культуры студенческой молодежи происходит в процессе обучения и воспитания, а эффективность формирования зависит от правильной организации этого процесса.

Резюме. В статье рассматривается процесс формирования политической культуры студенческой молодежи при изучении курса политологии с учетом их социально-психологических особенностей развития и нацелен на развитие политической компетентности студентов, гражданскую зрелость, социально-политическую активность.

Резюме. У статті розглядається процес формування політичної культури студентської молоді при вивченні курсу політології з урахуванням їх соціально-психологічних особливостей розвитку і націлений на розвиток політичної компетентності студентів, громадянську зрілість, соціально-політичну активність.

Summary. The article considers the process of formation of political culture of students in the course of political science with regard to their socio-psychological peculiarities of development and is aimed at the development of the political competence of students, civil maturity, socio-political activity.

Литература

1. Алмонд Г.А., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии // Политические исследования. 1992. – №4. С.122 – 124.
2. Білик М. Особливості формування політичної культури сучасної молоді // Соціальна психологія: Український науковий журнал. – Київ, 2008. – №4. – С. 96–105.
3. Гедикова Н. Ф. Основные факторы политической социализации личности и их проявления в Украине. – Одесса: АстроПринт, 1999. – 33 с.
4. Головатий М. Ф., Цибульник В. С. Проблемы молодежной политики // Філософ. і соціол. думка. – 2002. – № 4.
5. Головаха Е. И. Политический выбор молодежи Украины // Проблемы политической психологии та її роль у становленні громадянина Української держави / За ред. В. М. Литвина, М. М. Слюсаревського. – К.: Знання, 2001. – Вип. 3. – С. 174 – 178.
6. Дембицька Н. М. Проблема політичної соціалізації молоді в умовах трансформації українського суспільства // Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології: Матеріали Міжн. наукової конф. – К.: Міленіум, 2002. – С. 48 – 51.
7. Карнаух А. А. Роль політичної освіти і виховання у формуванні політичної свідомості студентської молоді // Нова парадигма. Альманах наукових праць. Філософія. Соціологія. Політика. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – Випуск 38. – С.160 – 166.

Подано до редакції 23.05.2012

Художня інтерпретація музики, на думку С. Г. Гуренка, є специфічною ознакою виконавства. Це відобразилось на авторській дефініції визначення музичного виконавства. Останнє тлумачиться як «вторинна, відносно самостійна творчість, що полягає в процесі конкретизації продукту первинної художньої діяльності».

Науковець обґрунтовує художньо-інтерпретаційну природу виконавства, досліджує своєрідність художньої інтерпретації і спростовує її ототожнення з процесом виконання й кінцевим результатом виконавської діяльності музиканта [4]. В теорії музичного мистецтва виконавська діяльність постає як динамічна система, складовими якої є композиторська творчість, творчість інтерпретатора та слухачка «співтворчість» [9].

Розвиваючи теорію музично-виконавської діяльності, Ю. Цагареллі, акцентує увагу на професійно важливих якостях музиканта-виконавця, серед яких основними вважає безпосередньо виконавські здібності. До них належать психомоторні здібності, надійність під час концертного виступу та артистизм.

Проблеми музично-виконавської творчості О. Горбенко розглядає з позицій компетентнісного підходу, до полікомпонентної структури вчена включила наступні компоненти: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-знаннєвий, емоційно-почуттєвий, художньо-технічний, сценічно-вольовий, творчо-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний [3].

Високий рівень виконавської діяльності М.А. Давидов розуміє, як виконавську майстерність, в склад якої включає наступні компоненти: здатність до осягнення глибокого змісту твору, виявлення власного ставлення до її художніх образів, досконалого технічного та артистичного втілення музичного твору в реальному звучанні [5].

Бандурне виконавство є унікальним явищем української культури, а також надбанням світової музичної культури. Інтенсивний, різновекторний розвиток бандурного виконавства приходить на середину ХХ століття. В цей час здійснюється розвиток інструменту в академічному напрямі, його удосконалення з метою розширення виконавських можливостей. В результаті, перед бандуристами відкриваються великі можливості щодо опанування сучасного різностильового та різножанрового репертуару, а також різних форм ансамблевої гри із залученням класичних загальновідомих інструментів та різноманітних сучасних електронних та ударних інструментів.

Саме в цей період з'являється чимало творів для бандури відомих українських композиторів: А. Коломійця, В. Кирейка, М. Дремлюги, К. М'яскова, Є. Юцевича, І. Шамо, В. Зубицького, Б. Фільца, А. Мухи та ін.

Поряд із композиторами-професіоналами, авторами творів для бандури стають також відомі виконавці та педагоги-бандуристи, які добре обізнані зі специфікою інструмента, серед яких – С. Баштан, І. Марченко, В. Петренко, В. Кухта, пізніше Р. Гриньків, В. Мішалов та ін.

Постійно зростаюча зацікавленість суспільства до проблеми бандурного виконавства актуалізує зростання фахового рівня бандуристів – концертних виконавців та викладачів-популяризаторів національного культурного надбання, що сприяло відкриттю закладів освіти з підготовки професійних бандуристів.

До проблем бандурного мистецтва привертається увага вчених, які досліджують певні аспекти його розвитку та розглядають особливості бандурного виконавства – Н.В.Морозевич, І.Панасюк, Л.Дуда, В. Дутчак та ін.

Навчання в класі інструментально-виконавської підготовки у педагогічному вузі має бути спрямоване на професійно-особистісну самоактуалізацію студента, тобто, на реалізацію і розвиток творчого потенціалу кожного студента, сприяти його індивідуальному професійному зростанню, бути важливим етапом на дорозі розвитку особи учня і визначення професійних перспектив.

Як відомо, лише в процесі творчості прискореними темпами розвиваються здібності, знання, уміння і навички, підвищується емоційно-інтелектуальна активність, самостійність, відбувається процес самоудосконалення і зростання особи.

Зміст поняття «інструментально-виконавська підготовка» у науково-теоретичних дослідженнях трактується як багатокомпонентний, цілісний процес художньо-творчого розвитку студентів, спрямований на оволодіння ними певною системою музично-теоретичних та практично-виконавських знань, умінь і навичок, формування музично-естетичного досвіду та виконавської культури, що забезпечує досягнення найкращого результату у сприйманні, емоційному та інтелектуальному пізнанні музичного мистецтва, всебічний розвиток індивідуально-творчих здібностей, а також готовність до індивідуалізації в інструментально-виконавській діяльності [10].

До основних завдань інструментальної підготовки майбутнього вчителя музики П.Косенко відносить наступні:

- розвиток музично-творчих здібностей студента (музичний слух та пам'ять, відчуття ритму, рухо-моторний комплекс, художньо-образне мислення, фантазія, уява тощо);

- набуття досвіду концертмейстерської роботи (акомпанування хоровому та сольному співу, спів під власний супровід, уміння читати з аркуша й транспонувати партію акомпанементу, підбирати на слух мелодії та супровід популярних пісень, оволодіння уміннями перекладень, гри в ансамблі тощо);

- опанування формами та методами роботи, необхідними для проведення на високому професійному рівні різноманітної позакласної музично-виховної роботи з учнями (лекції-концерти, заняття з дітьми в групі продовженого дня, гурткова робота тощо);

- розвиток навичок самостійної роботи студента над музичними творами та здібностей аналізувати якість свого виконання, оволодіння методикою навчання гри на музичному інструменті;

- освоєння репертуару, включеного до шкільних програм зі слухання музики (вміння виконувати фрагменти творів, зосереджуючи увагу дітей на найбільш виразних та важливих моментах, давати до них словесний коментар);

- оволодіння основними напрямками світової та вітчизняної інструментальної музики (бароко, класицизм, романтизм тощо) у виконавському аспекті; формування умінь грамотно, технічно, стилістично правильно та художньо виразно виконувати сольну інструментальну програму [9].

Однією з суттєвих проблем інструментально-виконавської підготовки в класі бандури у вищих навчальних закладів є недостатній довузівський рівень підготовки студентів. В класі бандури навчається певна кількість студентів, які мають тільки початкову музичну освіту, а частіше навіть не по класу бандури, а інших музичних інструментів (фортепіано, скрипка, флейта та ін..).

Таким чином, перед викладачем постає завдання, у короткий термін надати необхідні теоретичні знання і допомогти якісно, на належному

использует опыт старших поколений, но руководствуется при этом новыми принципами жизни, пытается более активно осмыслить общественно-политическую действительность.

Социально-психологические свойства и социальные ценности студенческой молодежи обуславливаются не только уровнем социально – экономического, культурного развития, но и уровнем политического развития общества. При этом политика, политические отношения присутствуют как необходимый атрибут всех сфер и отношений жизнедеятельности молодежи, даже если она принципиально занимает пассивную позицию; тем более существенно влияние той или иной политической системы, характера политического режима на развитие политической культуры студентов.

Среди социально-психологических особенностей развития студенческой молодежи отметим следующие: осознание собственной индивидуальности; повышенное внимание к собственному внутреннему миру; желание создать свой круг общения; повышенная эмоциональность, дополненная более ярко выраженной дифференцированностью эмоциональных реакций; усвоение навыков самоконтроля и саморегуляции; осознание своей преемственности, устойчивости личности во времени; постепенно развивающиеся представления о своей жизненной перспективе до понимания перспектив социального характера.

Установлено, что активизация субъектных усилий студентов происходит не только в социально-психологической сфере, но и в освоении социальных ценностей, норм. Складывается система ценностных ориентаций, которая отражает наиболее общие социальные детерминанты поведения, что с одной стороны, свидетельствует об осознании и принятии индивидом ценностей общества, а с другой стороны, – о процессе самовоспитания, самосозидания личности и самоутверждения ее в социуме.

В связи с этим необходимо определить факторы, способствующие и препятствующие процессу развития политической культуры студенческой молодежи, среди которых: средства массовой коммуникации, семья, группа сверстников, высшее учебное заведение, церковь, армия, политические партии и другие.

При этом средства массовой коммуникации и связанные с ними новейшие информационные и интернет-технологии, используемые в политической сфере, могут, с одной стороны, способствовать расширению возможностей реального участия молодого поколения в политическом процессе, с другой, новые технологии могут быть использованы для нарушения демократических прав и свобод личности; для вмешательства государства или тех или иных организаций в частную жизнь студентов для усиления контроля над их действиями. В свою очередь, это не может не отразиться на политических ценностях, ориентациях, установках студентов, и, соответственно, на их политической культуре.

Как показало исследование, влияние высших учебных заведений на развитие политической культуры сами студенты ставят после средств массовой коммуникации, семьи, группы сверстников. Столь невысокая оценка потенциала высших учебных заведений, объясняется рядом причин:

- политикой деидеологизации и деполитизации учебных заведений, вошедших в нашу жизнь с социально-политическими изменениями начала 90-х годов XX века; снижением активных действий вузов по гражданскому

психологізації політичного процесу: коли дані, отримані в дослідженні психології індивіда, переносяться на малу групу без урахування її специфіки, а дані, отримані в малій групі, на макросоціальні особливості.

Аналіз досліджень російських і українських учених по проблемі розвитку політичної культури дозволив установити, що:

- поняття «політична культура» розглядається в вузькому сенсі, тобто в межах певної дефініції, обумовленої зазвичай специфікою предмету конкретної вітчизняної наукової дисципліни, прийнятої наукової парадигмою, методологією дослідження;
- применительно до аналізу політичної системи в загальному плані під політичною культурою розуміють політичне свідомість і політичне поведіння індивідів, груп, елітних суспільств, суспільства в цілому;
- визнання важливості дослідження цих політичних цінностей, норм, ідеалів, символів, традицій, які передаються від попередніх поколінь до наступних, надають загальний сенс політичної діяльності окремих індивідів.

Разом з тим, політична культура розглядається надзвичайно широко і розглядається поза зв'язком з іншими політичними категоріями і політичними реальностями; поширена точка зору на відкриття змісту політичної культури, як різновидності культури духовної, а її діяльний аспект ігнорується або недооцінюється.

В зв'язку з розглядом політичної культури як суттєвої характеристики соціального суб'єкта, політична культура особистості проявляється через реалізацію політичних знань, політичних цінностей, політичних орієнтацій, поведінки особистості, а також усвоєних умінь і навичок політичної діяльності в історично визначеній системі суспільно-політичних відносин.

Політична культура студентів демонструє рівень їх політичних знань про політичну владу і політичні відносини; здатність дати об'єктивну оцінку процесам і явищам суспільно-політичного життя; зайняти певну політичну позицію, виражену в конкретних політичних діях.

Процес формування політичної культури студентів повинен бути розглянутий на фоні соціально-економічних, політичних змін в розвитку сучасного суспільства, обумовлюючих потребу суспільства в освіті; можливість розвивати політично освічену, компетентну особистість, здатну до самостворення в соціально-політичному житті суспільства.

Перетворення, які відбулися в економічній, політичній, соціальному житті країни, практично поставили сучасного студента в нову позицію, зокрема, по відношенню до людей, до себе, до суспільства, що відображається в перебудові ментальності, зміні цілей, політичних цінностей і орієнтацій студентів, появі у них нових потреб і можливостей їх реалізації.

В результаті вивчення особистості студента в університеті відкриваються нові характеристики студента як особистості і як суб'єкта діяльності. Студентська молодь, перебуваючи в стані неспокійності, в пошуку,

професійному рівні практично оволодіти новим для студента музичним інструментом.

Зміни педагогічних умов викликали необхідність пошуку нових шляхів вирішення проблеми формування знань, умінь і навичок до професійної діяльності в школі. Цей процес спрямований на оновлення змісту навчання, впровадження ефективних методик і технологій насичених творчими елементами.

Аналіз та узагальнення наукового теоретичного матеріалу послужило основою для створення методичної системи орієнтованої на освоєння інструменту бандури студентами з початковою музичною освітою через практично-творчу діяльність. В роботі застосовувалися як індивідуальні, так і колективні форми роботи, а також впроваджено інноваційні методи.

Важливим аспектом роботи викладача із студентами, які мають тільки початкові знання із музичної грамоти, теорії та історії музики, мають мізерні або зовсім не мають знань з історії бандурного виконавства, можливостей інструменту, способів навчання гри на цьому інструменті є формування пізнавального інтересу, а також стійкої позитивної мотивації до оволодіння вміннями гри на бандурі.

З цією метою було розроблено цикл занять спрямованих на ознайомлення з історією розвитку бандурного виконавства, з іменами відомих кобзарів минулого та сучасних бандуристів, з різними школами бандурного виконавства, сучасними напрямками розвитку бандурного мистецтва, сучасними можливостями інструменту. Студентам пропонувалася тематика заходу, сценарій якого складався колективно. Такі заходи проходили у формі «круглого столу», дискусії, концерту, інтерв'ю, бесіди та ін.. Оскільки студенти початківці ще не володіють на належному рівні інструментом самостійно, за запропонованою тематикою підбиралися музичні твори у виконанні професіоналів у запису або за допомогою студентів старших курсів. В процесі підготовки заходів застосовано колективні форми роботи із залученням самостійно-пошукових методів. З боку викладача надавалася методична допомога та здійснювався педагогічний контроль на всіх етапах підготовки заходу.

Даний напрямок роботи було орієнтовано також на майбутню педагогічну діяльність в школі. Матеріали, що використовувалися студентами, за змістом і тематикою відповідали шкільній програмі, музичні твори обиралися із рекомендованих для слухання музики. Такі форми і методи роботи з початківцями сприяють не тільки формуванню пізнавального інтересу, мотивації, а й озброюють майбутніх вчителів музики практичним музичним матеріалом, певним досвідом самостійної роботи з літературою, допомагають оволодіти певними технологіями і методами педагогічної діяльності.

Важливими формами проведення заходів можна назвати форму бесіди, дискусії, «круглого столу». Студентам корисно спілкуватися за заданою темою, обговорювати музику яку вони слухали. Потрібно навчити майбутніх вчителів музики мислити логічно, аргументовано, висловлювати думки вголос. Також обговорення музики впливає на розвиток творчої фантазії, допомагає зрозуміти якими засобами композитор створив відповідний образ і настрої.

В практичному освоєнні інструменту бандури за основу було взято творчі методи, серед провідних визначено метод композиції та стилізації української

народної пісні. Основним принципом педагогічної діяльності був поступовий рух від простого до складного.

Композиція є першою сходинкою до імпровізації так, як вона допомагає накопичити необхідні знання, уміння, навички. В процесі композиції можна зупинитися, виправляти, обдумувати, переробляти, що недопустимо в імпровізації. З метою освоєння музичного інструменту бандури через композицію було розроблено ряд творчих завдань, вправ, підготовлено різноманітний музичний та наочний матеріал.

Перша група творчих завдань була пов'язана із знайомством з різноманітними мелодіями та їх аналізом. Студентам пропонувалося визначити структурний склад мелодії, визначити повтори (точні, неточні). На зразках народної музики студентам пояснювалося, що кожна з несхожих одна на іншу мелодій мають свої закономірності побудови.

Друга група творчих завдань була спрямована на створення мелодій студентами самостійно за наступними правилами: за структурними зразками; питання – відповідь; музичні перегукування; за заданим ритмічним малюнком; музику на заданий текст. Далі завдання поступово ускладнювалися і студентів знайомили із способами варіаційної зміни мелодії та іншими варіантами роботи з мелодією.

Мелодія, що являє собою вагому інтонаційно-сміслову організацію музичних звуків - невичерпне джерело варіантної різноманітності творчої, виконавської інтерпретації. Розкриття мелодичної структури у виконанні неможливе без осмислення інструментальних виражальних засобів, якими являються динаміка, агогіка, артикуляція, штрихи.

Таким чином, студенти аналізуючи пропоновані зразки мелодій, створюючи особисті, в процесі виконання поступово і комплексно працюють над розвитком всіх компонентів музичності (музичний слух, чуття ритму, музична пам'ять, увага та ін.), психологічними властивостями особистості (увага, пам'ять, сприйняття, мовлення та ін.), поступово, без напруження, через особистий досвід отримують знання з музичної граматики, теорії музики, аналізу музичних форм, освоюють техніку гри на бандурі.

Третю групу складали більш складні творчі завдання – це створення мелодій на заданий лад, ритм, розмір, розпочати чи закінчити мелодію на заданий інтервал, застосування заданих ритмічних груп та ін.

Четверта група завдань передбачала активне застосування гри обома руками. Студентам пропонувалося підібрати другий голос до мелодії, найпростіший акомпанемент, створити нову мелодію до підбраного акомпанементу та багато інших.

Розвиток чуття метроритму здійснювався також за допомогою спеціальних вправ та музично-ритмічних рухів. Музично-ритмічні вправи були спрямовані на освоєння різних розмірів, визначених ритмоформулами, а також використовувалися вправи для двох партій, ритмічний малюнок, яких не співпадав, а також мовленнєві канони. За допомогою музично-ритмічних рухів усвідомлюються жанрові особливості музики.

Також було розроблено групу завдань, які були орієнтовані на розвиток концертмейстерських умінь майбутніх вчителів музики. Зміст завдань був спрямований на формування аналітичних умінь (тексту вокальної партії, функції акомпанементу, фактури, сольних епізодів та ін.), практичного освоєння різних видів акомпанементу (дублюючих вокальну партію,

Американские ученые Г. Алмонд, С. Верба полагают, что главным предметом исследования политической культуры являются позиции индивидуумов и групп по отношению к политическим явлениям, что означает ориентацию на изучение субъективного контекста политики [1].

Приоритетным в нашем понимании является второй подход, сформулированный российскими учеными (Э. Баталов, В. Ильин, В. Межуев, А. Соловьев, В. Щегорцев). В его основе – понимание политической культуры как единства политики и культуры, как способа духовно-практической деятельности и отношений в сфере политики.

Опираясь на специфику подходов, используемых в психолого-педагогических исследованиях и практической педагогической деятельности, установлено, что они сформировались на основе общенаучных категорий – «система», «структура», «модель», «функция» и др., поэтому важной особенностью психолого-педагогических подходов в изучении политической культуры является достаточно широкий характер их применения.

Будучи сами по себе весьма общими, они в конкретном педагогическом исследовании выступают в качестве частных, ибо нуждаются в дополнениях, в интерпретации полученных результатов с учетом закономерностей целого.

Например, системный подход к исследованию процесса формирования политической культуры позволяет рассматривать педагогический объект с позиций его структурно-функциональных связей и отношений, определить их роль и значимость в процессе развития студентов и их социально-политическом поведении.

Личностно-деятельностный подход к исследованию процесса формирования политической культуры студентов основан на психолого-педагогических аспектах, в которых личность рассматривается как субъект деятельности, личность определяет характер этой деятельности и общения; в центре образовательного процесса – личность студента, его мотивы, цели, взгляды, психологический склад; организация образовательного процесса основана на субъект-субъектных отношениях его участников.

Ресурсный подход к исследованию процесса формирования политической культуры студентов предполагает организацию образовательной деятельности через проектирование образовательного процесса вуза на основе принципов дифференциации, вариативности, инновационности и нацелен на развитие политической компетентности студентов, гражданскую зрелость, социально-политическую активность.

На основе обобщения и систематизации научной литературы раскрыт содержательный аспект феномена политической культуры, ее сущность, функции, структура, типологии.

Наиболее существенные возражения в адрес теории политической культуры Г. Алмонда и С. Вербы высказал немецкий ученый К. фон Бойме:

- отсутствие системы исследования;
- игнорирование различий между политическими культурами различных слоев общества;
- выделение в качестве эталона англо-американских норм политического поведения;
- несовершенство методики эмпирических исследований.

Работы зарубежных ученых Г. Алмонда, С. Вербы, С. Липсета, Л. Пая позволили зафиксировать то, что теории политической культуры основаны на

Социальным проблемам образования и воспитания посвящены труды В. Андрущенко, В. Бакирова, В. Печи, О. Якубы и многих других.

Основные показатели политической культуры молодежи: особенности структуры ее идейно-политических установок, степень актуализации политического ценностного уровня сознания, характер политического поведения, уровень их сформированности и особенности актуализации в современных условиях проанализированы в работах М. Билык [2].

Проблемная область, связанная с содержанием политической составляющей образовательного процесса вуза, является недостаточно изученной в отечественной педагогической науке.

Политика носит всепроникающий характер, что ведет к политизации всех сфер жизни: экономики, социальной сферы, региональных, межнациональных отношений. Политические культуры представляют собой сложные, внутренне неоднородные системы, включающие подсистемы политических ориентаций, отличающиеся от политической культуры общества в целом.

Политическая культура – это не только один из важнейших институтов, составляющих общественное сознание, это одновременно и система ценностей, формирующих идентичность наций, единство государства, это феномен, влияющий на все сферы государственного и гражданского бытия. Формирование политической культуры у студентов позволит выработать образцы политического поведения и модели действий, что, в свою очередь, будет способствовать устойчивости и целостности развития общества и личности. Без выявления механизмов и технологий воздействия политической культуры на политический процесс невозможно вести эффективное прогнозирование и управление в политической сфере.

Поиск новых путей решения проблемы формирования политической культуры студентов, связан с формированием нравственных и политических убеждений, политических ценностей, политических ориентаций, выработкой активной жизненной позиции студентов, предусматривает рассмотрение вопроса о взаимоотношении вузовского образования и политики.

Выявлено, что со второй половины 50-х годов XX века в науке было выработано множество подходов к пониманию сущности и описанию политико-культурных явлений: субъективистский, поведенческий, комплексный, политико-культурный и другие.

Философские, социологические, культурно-антропологические и прочие парадигмы со своей аксиоматикой и методологией предлагают теоретические модели, интерпретирующие сущность, источники и границы распространения политико-культурных явлений.

Однако, далеко не все из них, плодотворные в рамках частных исследований, оказались способными дать категориальную трактовку политической культуры и ввести ее в понятийный строй наук о политических процессах. Предельно расширяя свои границы, политическая культура рассматривалась в рамках всей политической системы, либо напротив, ограничивалась только отображением какой-нибудь одной своей грани (ценностей, традиций, символов и т.д.).

Несмотря на широкое различие в объяснении феномена политической культуры, в социально-политических науках с достаточной четкостью прослеживаются два наиболее общих концептуальных подхода.

дублюючих тільки частково, не дублюючих), спів під особистий акомпанемент, репертуару в ансамблі.

Основа репертуару бандуриста складає українська народна пісня, яка є одним з популярних жанрів музичного мистецтва. Трансформація народної пісні, особливо у бандурному мистецтві – це перевтілення в інші жанри. У результаті переосмислення народна пісня отримує нове обличчя, набуває нового цікавого змісту.

Одним з шляхів удосконалення інструментально-виконавської підготовки майбутніх вчителів музики стало освоєння методу стилізації української народної пісні.

Метод стилізації української народної пісні передбачає активізацію вже отриманих знань з різних галузей музичного мистецтва, а також набуття нових. В першу чергу – це звернення до теорії музики, правил гармонізації мелодії, ознайомлення з особливостями формоутворення, жанровими особливостями, методикою вокального співу (оскільки стилізацію можна здійснювати як для інструментального виконання так і для вокального з супроводом бандури). Метод стилізації сприяв ознайомленню з рядом стильових напрямків сучасності, а також освоєнню відповідної бандурної техніки.

Висновки. Таким чином можна зробити висновок, що активна творча діяльність студентів-початківців в процесі інструментально-виконавської підготовки в класі бандури формує пізнавальний інтерес, мотивацію до оволодіння знаннями, уміннями, навичками.

Композиторська діяльність, оволодіння методами стилізації народної пісні, навичками концертмейстерської гри допомагають активно і з задоволенням освоювати нотну грамоту, елементи музичної мови, стильові особливості та практично вчитися оперувати ними, поступово, через особистий досвід освоювати техніку гри на бандурі.

Резюме. У статті розкривається зміст понять «виконавство», «виконавська діяльність», «виконавська майстерність». Висвітлено шляхи удосконалення музично-інструментальної підготовки майбутніх вчителів музики в класі бандури, які мають початкову музичну освіту за допомогою творчих методів (композиції, стилізації народної пісні), освоєння концертмейстерської практики. **Ключові слова:** «виконавство», «виконавська діяльність», «виконавська майстерність», метод композиції, метод стилізації народної пісні, концертмейстерські уміння.

Резюме. В статті розкривається содержание понятий «исполнительство», «исполнительская деятельность», «исполнительское мастерство», отражены пути совершенствования музыкально-инструментальной подготовки будущих учителей музыки в классе бандуры, которые имеют начальное музыкальное образование с помощью творческих методов (композиции, стилизации народной песни), освоения концертмейстерской практики. **Ключевые слова:** «исполнительство», «исполнительская деятельность», «исполнительское мастерство», метод композиции, метод стилизации народной песни, концертмейстерские умения.

Summary. The concept of the notions: «performance», «performance activity», «performance art», is considered in the article, the ways of improvement of musically instrumental preparations of future music masters in a bandura class, who have primary musical education are represented by creative methods (compositions, stylization of folk song), mastering of accompaniment practice. **Keywords:**

«performance», «performance activity», «performance art», method of composition, method of stylization of folk song, accompaniment skills.

Література

1. Беликова В. В. Музыкальное исполнительство как вид художественно-творческой деятельности: автореф. дис. на соискание учёной степени канд. искусствоведения: 17.00.02 / В.В. Беликова. - К, 1991. – 16 с.
2. Бодина Е.А. Творческая природа музыкального исполнительства: автореф. дис. на соискание учёной степени канд. искусствоведения / Е.А. Бодина. - М., 1975. - 29 с.
3. Горбенко О. Критерії сформованості музично-виконавської компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва / Олена Горбенко // Наукові записки, Вип. 87. – Вінниця: ВДПУ, 2009. - С. 56. – (Серія «Педагогічні науки»)
4. Гуренко Е.Г. Проблемы художественной интерпретации: философский анализ / Е.Г. Гуренко. – Новосибирск: Наука, 1982. – С. 39
5. Давыдов Н.А. Теоретические основы формирования исполнительского мастерства баяниста: автореф. дис. на соискание учёной степени д-ра искусствоведения: 17.00.02 / КГК – К., 1990. – С. 29
6. Зінченко О. Значення емоційної саморегуляції в діяльності музиканта / О. Зінченко // Естетика і етика педагогічної дії. Збірник наукових праць. – К., 2011. – Вип. 2. – С. 184
7. Каган М.С. Морфология искусства: историко-теоретическое исследование внутреннего строения мира искусств / М.С. Каган. – Л.: Искусство, 1970. – С. 348
8. Корыхалова Н.П. Интерпретация музыки / Н.П. Корыхалова. – М.: Музыка, 1979. – С. 156
9. Саїк Г.Ф. Музично-виконавська майстерність як художньо-педагогічна проблема [Електронний ресурс] / Г.Ф. Саїк/ Вісник «Педагогіка». – 2001. - №5. Режим доступу http://www.knu.kim.edu.ua/articles_sayik/htm
10. Тімашова Т.М. Інструментально-виконавська підготовка майбутніх вчителів музики у системі вищої педагогічної освіти / Т.М. Тімашова // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. - №6. – С. 115

Подано до редакції 24.05.2012

УДК 784.9:784.4(477):78.087.68

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СПІВ ЯК СИНТЕЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТРАДИЦІЙНОСТІ ТА АКАДЕМІЧНОГО ХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА

*Коломось Олена Михайлівна,
викладач – методист*

Дніпропетровський педагогічний коледж

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Постановка проблеми. Серед фахових дисциплін вокально-хорового циклу з підготовки майбутніх вчителів музики та керівників хору дисципліна “Хорознавство” виокремлюється тим, що надає студентам необхідних знань з аналізу реального хорового звучання. Українські посібники з хорознавства висвітлюють виконавські особливості хорів лише академічного стилю, проте ні

Изучение предмета «Политология» позволяет студентам не только получать знания о своих правах и обязанностях, о государственном устройстве, о политической системе и политических процессах, но и развивать способность к осмыслению феномена политики, формировать собственную позицию и модель поведения в политическом мире.

Целью статьи является поиск путей формирования у студентов политической культуры наряду с развитием у будущих специалистов профессиональных качеств. Выявление особенностей формирования и их систематизация позволит определить возможности вузовского образовательного процесса как действенного фактора развития интегрального качества личности студента – его политической культуры.

Изложение основного материала. Формирование политической культуры студентов предусматривает рассмотрение политической составляющей в образовательном процессе современного вуза. Включение компонента политики в содержание образовательного процесса вуза предполагает изучение социально-политических проблем, таких как взаимосвязь политики, культуры, этики, эстетики и др.

Вопрос формирования политической культуры привлекал и привлекает внимание как отечественных ученых, так и зарубежных. Анализ имеющихся источников говорит о том, что накоплен значительный объем информации, представляющий теоретическую и практическую основу для дальнейших исследований по проблеме формирования политической культуры студентов.

Попытка сформулировать концепцию развития политической культуры была предпринята американскими учеными Г. Алмондом и С. Вербой в 60-х г. XX века [1].

В разработку концепции о необходимости соединения политики и культуры, формирования у широких слоев народа правосознания для обеспечения демократического развития страны большой вклад внесли труды ученых: А. Алексеева, В. Гессен, Н. Данилевского, П. Струве, Н. Трубецкого и других.

Вопросам самоопределения молодежи в политике 70-80х годов XX века было уделено внимание в трудах Н. Блинова, В. Лисовского, В. Лукова, В. Чупрова. В образовательном процессе вузов этого периода использовались понятия: «коммунистическое воспитание», «идейно-политическое развитие личности», в рамках которых разрабатывались условия процесса вхождения молодежи в политику.

Проблемы развития политической культуры украинских граждан с точки зрения обобщающих политико-психологических характеристик индивида, степени его политической развитости, умения реализовать политические знания в рамках нынешней политической системы исследуют такие ученые, как В. Бебик, М. Головатый, Е. Головаха, Л. Карамушка, М. Корнев, В. Лесовой, Н. Панина, Ю. Пахомов, В. Ребало [2, 3].

Акцент на национальной культуре, национальном характере и менталитете прослеживается в работах Л. Нагорной, Г. Пирен, О. Рудакевича. Психологические факторы процесса формирования политической культуры личности через анализ процесса ее политической социализации, политической идентификации исследуются в работах Н. Гедиковой, Н. Дембицкой, Г. Катаевой, С. Макеева, В. Москаленко, А. Надточия и других современных ученых [3, 6].

образованием способен создать основательную базу для становления педагогического профессионализма и творческого подхода к работе учителя.

В условиях продолжающегося реформирования образования процесса наиболее остро стоит вопрос о профессиональном мастерстве и профессиональной пригодности современного преподавателя, и в связи с этим - о методах и технологиях формирования профессионально-педагогической направленности будущих учителей в классических университетах. Не вызывает сомнения, что профессия учителя требует вполне определенных качеств характера и умений, а также социально-психологической предрасположенности.

В связи с этим улучшение подготовки педагогических кадров в классических университетах должно быть направлено на формирование необходимых для преподавательской деятельности личностных качеств будущего специалиста, а также на создание условий для развития необходимой составляющей успешной педагогической работы - профессиональной направленности личности и ее готовности к творческой инновационной деятельности.

Литература

1. Педагогическая энциклопедия. - В 4-х т. / Под ред. И.А. Каирова, Ф. Н. Петрова. - М.: Советская энциклопедия, 1968. - Т. 2. - 876 с.

2. Мишед Л. Идея университета // Вестник высшей школы. - 1991. - №9. - С. 85-90.

3. Титма М. Х. Ценности профессии абитуриентов // Социально-профессиональная ориентация молодежи/ Отв. ред. М. Х. Титма. - Тарту, 1973. - С. 206-245

4. Bernstein B. Class and Pedagogies: Visible and Invisible// Class, Codes and Control. Bernstein B. (ed.).London: Routledge s Paul. - 1975. - Vol. 3. - P. 116-156.

5. Рувинский Л. И., Соловьева А. Е. Психология самовоспитания. - М.: Просвещение, 1982. - 143 с.

6. Талызина Н.Ф. О психолого-педагогической подготовке преподавателей в университете // Вестник высшей школы. - 1985. - № 5. - С. 32-36.

Подано до редакції 23.05.2012

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ КУРСА ПОЛИТОЛОГИИ

Бекиров Сервер Нариманович,

кандидат политических наук,

доцент кафедры философии и социальных наук

РВУЗ «Крымский гуманитарный университет» (г. Ялта)

Актуальность. Демократические реформы, происходящие в Украине, связаны с включением широких слоев населения в политическую жизнь, процесс принятия государственных решений. Поскольку студенческая молодежь является политическим ресурсом общества, вопрос формирования политической культуры у студентов имеет огромное значение.

Встречающееся в последнее время проявление экстремизма, национализма, нетерпимости среди молодежи еще раз подтверждает актуальность данной проблемы.

в одном з них не згадується про хор народного стилю виконання і характерність звучання такого хору. Стаття порушує цю проблему і розкриває деякі аспекти особливостей звучання українського народного хору. Автор статті вважає, що задля підняття значущості професійного українського хорового виконавства вже настав час для доповнення змісту дисципліни відомостями про народний хор і народну манеру співу, що посприяло би й розвою народного хорового співу. Зважаючи на те, що народний спів як етнічний, так і професійний, є складовою національної культури українського народу, то вчителі музики, керівники хорів та студенти музичних відділень вищих закладів освіти повинні мати уявлення про особливості як комплектування хорових партій, так і їх діапазонів в українському народному хорі.

Аналіз останніх публікацій. В українській фаховій літературі народний хор розглядається лише у окремих публікаціях. У працях Л. Яценка "Тригорій Гурийович Верьовка. Нарис про життя і творчість" (Мистецтво, К., 1963) та "Порфирій Демущий. Нарис про життя і творчість" (Мистецтво, К., 1957) автор ознайомлює читачів з творчим методом видатних українських хорових диригентів, який базується на поєднанні професійного і народного гуртового співу. У базовому посібнику А. Гуменюка "Український народний хор" (Музична Україна, К., 1969) вперше порушуються питання підголосків і виокремлюється значення їх у народному хорі, розглядається склад народного хору і співвідношення між хоровими партіями у творах підголоскового викладу. У праці О. Беч-Шокало "Український хоровий спів" (Український світ, К., 2002) подано широкий аналіз фольклорних особливостей гуртового співу.

Мета статті – визначити основні характерні особливості українського народного хору.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх 10-15 років ми спостерігаємо значне зниження активності самодіяльного хорового руху. Не вдаючись до причин означеного явища, у цій статті можна лише констатувати наявність спаду зацікавленості людей у колективному співі. Можна припустити, що люди втрачають мотивацію співати хором через те, що зникає потреба у відчутності єдності в співі, а сам спів набуває все більшої індивідуалізації (караоке, соло). У такі складні часи для розвитку хорового виконавства лише заклади освіти підтримують хоровий фах, хорову культуру і традиції інтерпретування класичних і загальновідомих хорових творів тощо. По закінченні третього хорового конкурсу імені Миколи Леонтовича Анатолій Тимофійович Авдієвський, який був головою журі, передрікав, що на наступних конкурсах ми вже не почуємо самодіяльних хорів, а за першість будуть змагатися лише професійні хори вищих музичних навчальних закладів. Так і сталося.

У роки новітньої історії України проявилася тенденція до згасання інтересу й до народного хорового співу. Серед молоді зараз існує думка, що народний хор не має нічого спільного з хором академічного типу, і є застарілим видом творчості, який не має майбутнього. Насправді в Україні існують два вокально-хорові напрями, два величні стилі хорового виконавства – народний і академічний, які характеризуються відмінностями у виконанні.

Академічний хоровий стиль – відносно молодий для нас стиль виконання – належить до традицій загальноєвропейської культури. Ґрунтується він на

принципах і критеріях музичної творчості та виконавства, вироблених професійною музичною культурою і традиціями багатоголового досвіду оперного і камерного жанру. Досконалість звучання академічного хорового співу пов'язана з освоєнням вокально-хорової техніки та опануванням репертуару з творів всесвітньої хорової класики, незалежно від того, до якої національної музичної культури належать виконавці.

Народний стиль хорового виконавства – старіший і сягає у глиб століть.

Знавці давньоруського церковного співу припускають, що практика народного гуртового співу визначила будову і склад партитур раннього знаменного багатоголосся, зокрема строчного співу [1]. “У розподілу голосів на “путь”, “верх” і “низ” проявився вплив звичаєвої традиції народного співу, коли головна мелодія проходила у середньому чи нижньому голосі, а верхній підголосок прикрашав і варіював основний наспів” [2, с. 202]. Традиції народного виконавства проявились й у ранніх партесних аранжировках мелодій знаменного розспіву, у яких провідний голос (другий тенор) подвоювався підголоском першого тенора, а бас відповідно до провідного голосу давав гармонію. Таке багатоголосся закріпилась на певний період й у кантовому стилі, аж поки під впливом професійної західноєвропейської музики не змінилося співвідношення голосів у партитурі. Внаслідок тієї зміни головним мелодичним голосом в церковній і світській музиці став верхній голос, тоді як у народному багатоголоссі провідним голосом залишився середній. Ця зміна пріоритетів у професійній музиці не вплинула на розподіл голосів у народному хоровому співі. Збереглася народна термінологія, у якій індивідуалізується кожний з хорових голосів і визначається їхня функціональність у традиційному гуртовому співі. Так, “верхній підголосок “голосить”, “вершить”; середній голос, у якому проходить головна мелодія – “тягне”, “важить; нижній – “громить”, “басує” [2, с. 203]. Вироблені виконавською практикою народу традиційні хоріві прийоми зберігаються у фольклорних ансамблях й у професійному народному хоровому співі.

Сучасний професійний народний хорівий спів синтезує в собі всі досягнення вітчизняної і європейської хорової культури. Професійні народні хори не ставлять за мету цілковитої передачі регіонального способу подачі звука і діалектної особливості співацької артикуляції. Репрезентуючи загальнонаціональну українську народну пісню, вони максимально наближаються до певного регіонального стилю народного співу завдяки високій професійності і співацькому досвіду. Професійні хори (Закарпатський, Гуцульський, Черкаський, Поліський тощо) творчо розвивають і популяризують як народну хорову творчість і стильові особливості виконання, так і авторські твори у народному стилі, удосконалюючи традиційні, або народні, хоріві прийомні засоби академічного хорового співу. У цьому різниця між професійним народним хором і фольклорним ансамблем.

Використовуючи мультимедійні засоби навчання і спираючись на особистий слухацький досвід студентів, можна пояснити їм значення народної манери співу, як культурного національного здобутку, що являє собою комплекс вокально-виконавських засобів і прийомів. Народна манера співу склалася на основі місцевих історико-культурних і художніх традицій під впливом побутового співацького оточення, тобто на **сільському стилі** хорового виконання. Вона є способом прояву музичного мовлення народних

студентів. Очевидно, що в личности учителя становляться цінними не тільки глибокі знання як такі, але і вміння їх передати наступним поколінням, досягати тем самим потрібного виховального результату. Учителя, указавши певну мету, необхідно відзначити і особливу технологію навчального процесу: орієнтацію навчання і виховання на рішення дидактичних, виховальних і розвивальних завдань. В сферу дидактичних завдань входить пізнавальна діяльність, що складається з педагогічної теорії, ідей, методів і форм включення студентів в її освоєння. Виховальні завдання представляють собою формуючу емоційно-особистісне ставлення до педагогічного праці діяльність, схильність до її виконання, а також прагнення до глибоко усвідомленого прояву себе саме в цьому виді діяльності. Область розвивальних завдань передбачає розвиток операційно-діяльних навичок і умінь і визначається двома параметрами: здатністю і майстерністю [5, с. 316]. По-перше, цілком природно представляється виділити *три основні напрями* в удосконаленні якості підготовки педагогічних кадрів в системі «класический університет»: створення необхідних умов для професійної педагогічної підготовки, формування певних здатностей і умінь у майбутніх учителів, підвищення критеріїв оцінки рівня практичної педагогічної підготовки. Існує ще ряд напрямків удосконалення педагогічної підготовки студентів сучасних вітчизняних університетів, які відзначаються науковцями і практиками (Н.Е. Вороб'єв, В.К. Суханцева, Т.В. Іванова, А.П. Жильцов, Г.В. Злоцкий). *Во-перших*, це рішення соціально-педагогічних завдань, що включає в себе визначення в загальній структурі педагогічного професіоналізму взаємозв'язаних і взаємоумовнених підсистем, що передбачають спеціальне побудову процесу навчання і управління. *Во-других*, це рішення організаційно-педагогічних завдань, що визначають удосконалення підготовки вчителя не за рахунок зменшення обсягу годин на психолого-педагогічні дисципліни, а шляхом їх більш професійної предметної орієнтації. І, *в-третьих*, це рішення дидактико-методических завдань, що розробляють цілісні навчальні комплекси, що складаються з програм, форм, методів, спеціальної методическої літератури, що забезпечують навчальні курси.

Вивчення основних відмінних рис педагогічної підготовки в класическому університеті виявляє головні вимоги, що пред'являються студентам: розвиток творчого мислення, навичок дослідницької праці, самостійного, інноваційного підходу до рішення практичних завдань, потреба в постійному поповненні знань, далі в подальшому удосконаленні [6, с. 74]. Відповідно до сучасного вчителя-спеціаліста, що відповідає основним вимогам, є відмінною рисою університетської підготовки педагогічних кадрів.

Таким чином, на сучасному етапі в зв'язі з глибокими перебудовами в системі виховання з'явилася настоятелна потреба в удосконаленні педагогічної підготовки викладачів в межах університету шляхом все більш органічного з'єднання психолого-педагогічної і спеціальної наукової підготовки студентів. Тільки при наявності цього найбільш важливого компонента підготовки педагогічних кадрів університет з його фундаментальним дослідницьким і науковим

зачастую вне связи с фундаментальными знаниями. Социальный запрос обществу формулировался в соответствии с потребностью в самостоятельной, предприимчивой личности. Данная тенденция имеет силу и в настоящее время, когда педагогические специальности в высших учебных заведениях, в том числе и в университетах, уступают место специальностям, связанным экономикой, юриспруденцией, управлением.

Позитивными сторонами подготовки педагогических кадров в университетской системе являются: высокий уровень научной подготовленности абитуриентов, возможность переноса исследовательских навыков и творческого отношения на все обучение, в частности, на психолого-педагогический цикл. Поэтому именно в такой педагогической системе как университет создается возможность формирования «учителя-творца, педагога-ученого». Этому способствует и основные специфические черты университетского педагогического образования: фундаментальность и системность содержания специального образования, направленность на выработку у специалиста исследовательских умений и навыков, благоприятные условия для формирования широкой общенаучной и общекультурной эрудиции.

Главная сложность университетского педагогического образования заключается в его многоцелевом назначении: подготовки специалиста, профессиональные функции которого предполагают производственную, научную либо педагогическую деятельность. В этой связи анализ реальной практики в классических университетах Украины позволяет говорить о некоторой несбалансированности научно-исследовательской, производственной и педагогической составляющих содержания университетского образования, снижении уровня профессионально-педагогической направленности студентов классического университета, а также слабой практической педагогической устойчивости его выпускников [3, с. 132]. Обучение в классическом университете, где студент имеет возможность вступить в непосредственный контакт с преподавателем-ученым и разделить его интерес к изучаемому предмету, предполагает формирование, в основном, научной направленности студентов [4]. При этом отмечается недостаточное внимание педагогическому компоненту подготовки специалиста, формированию его профессионально-педагогической направленности личности.

Общенаучная, фундаментальная подготовка в большинстве университетов считается главным достоинством университетов, в то время как психолого-педагогическая подготовка часто отходит на второй план. Не представляет сомнения тот факт, что общенаучная подготовка составляет основу подготовки в университете любого специалиста. Вместе с тем, выпускникам некоторых факультетов присваивается двойная квалификация, предусматривающая их последующую деятельность в качестве преподавателей. Нельзя забывать, что основными потребителями профессиональных кадров из числа выпускников всех педагогических специальностей классического университета являются средние школы и вузы, а поэтому высокий уровень научно-теоретической подготовки здесь не может компенсировать недостаток психолого-педагогических знаний и умений.

Второй, не менее важной сложностью университетского педагогического образования является сочетание научной и педагогической подготовки

співців і передається від старших до молодших в родині [4]. Виразний спів у грудному реєстрі, діапазон якого близький до розмовного (октава у жінок; нона- децима у чоловіків), є наслідком природного зв'язку з повсякденним мовленням. Специфічне темброве забарвлення вокального звуку народних виконавців обумовлене особливостями мовної інтонації. Аналізуючи природу виконання народних пісень А.Т.Авдієвський виходить з того, що вона залежить перш за все від законів розмовної мови, а мовна інтонація безпосередньо впливає на манеру народного співу. У народному співі, на відміну від академічного, виконавці використовують розмовний стан голосового апарату, втілюючи в життя ключовий естетично-художній принцип: «Співай, як ти говориш» [5]. «Розмовним» є дихання, стан верхніх резонаторів (відсутність «позіху») й артикуляція. Ця природно-розмовна манера співу й забезпечує звичайне промовляння голосних і приголосних звуків, яке є відмінним від академічного. Проте А.Т. Авдієвський відкидає поняття народної манери на підставі того, що у народному співі, як і у академічному, беруть участь всі складові голосового апарату, використовуються всі реєстри голосу, з тією різницею, що перевага віддається грудному реєстру. Дуже важливо побороти в студентів зверхне ставлення до народного співу й викликати в них професійну зацікавленість до своєрідного звучання жіночого голосу, яке є характерною особливістю народного хору. Існує помилковий погляд, ніби для народного співу є типовим безбарвний, нагущений, верескливий і пронизливий звук. Прихильники такого погляду не розуміються на народному співі і плутають таку спотворену, «вульгарну» манеру співу з народною, яка є культурним досягненням виконавської практики багатьох поколінь. Дійсно, серед учасників хорів трапляються такі, що мають «прямий», не прикрашений обертонами грубий голос, який за характером наближається до крику. Такий позбавлений приємного тембру, не сконцентрований співацький звук звичайно називають відкритим або «білим». Навчаючись вокальним вправам ці співачки засвоюють навички, які сприяють правильному звукоутворенню.

Щодо техніки звукоутворення, то як у академічній манері, так і в народній, великого значення має робота голосових зв'язок, спрямованість звуку і правильне використання природних грудних і головних резонаторів. Від дії означених резонаторів залежить характер і забарвленість голосу. Менш за все народні співаки використовують м'яке піднебіння, «купол», «позіх», який слугує прикриттю голосу на верхніх звуках. Спів характеризується відсутністю вібрації, рівністю й стійкістю звука. Звук випромінюється більш прямолінійно, ніж у «поставлених» голосів, притому резонують переважно груди, ротова порожнина, тверде піднебіння та зуби. Жіночий спів у грудному реєстрі вирізняється соковитістю, барвистістю та динамічністю звуку. Грудний реєстр – це той натуральний реєстр, у якому людина розмовляє. Через те, що у народі співають «як кому зручно», то трапляються й дзвінкі високі голоси, які вільно співають у першій октаві і у межах другої октави. Грудному реєстру притаманна велика гучність, яскравість і різнобарвність, діапазон голосу октава – децима. На звуках *pe2 – pe* дієз2 звучання грудного реєстру вже втрачає свою природність і стає крикливим, або набуває звичайного сопранового забарвлення. «Діапазони окремих народних голосів нерідко суто індивідуальні. Це залежить від того, чи володіє співачка головним реєстром. Так, наприклад, високий жіночий голос може й не вміти

користатися “головним ” звуком, а співачка з низьким альтом може вільно співати у другій октаві. Тому не діапазон визначає характер голосу, а його темброву забарвленість” [5, с. 34] Мішаний народний хор складається з чотирьох основних хорових партій: сопрано, альтів, тенорів і басів. Як і у академічному хорі, кожна партія, в свою чергу, поділяється на відповідні групи. В академічному хорі кожна хорова партія має усталене значення у виконанні хорових творів, і в залежності від задуму композитора, може виконувати провідний голос. Інакше в народному хорі. В народному хоровому музикуванні головна мелодія міститься переважно у середньому голосі, який є провідним й найголовнішим в хорі. У сучасних мішаних народних хорах таким провідним голосом є альтовий.

Виконання головної мелодії вимагає інтенсивного звучання на фоні підголосків, що оточують її. Ця інтенсивність утворюється не надмірною гучністю альтової партії, а методом збільшення кількості співаків за рахунок приєднання до неї голосів з інших хорових партій, які є близькими за тембром і діапазоном. За А. Гуменюком ця частина хору буде складати середній “пласт” звучання, який охоплює найбільшу кількість голосів, і є головною ознакою українського народного хорового співу. “Загалом мішаний хор матиме такі “пласти” звучання:

верхній - сопрано 1 та тенори 1;
середній - сопрано 2, альти, тенори 2, баритони;
нижній - басы та октавісти” [3, с. 13].

У народному хорі середній “пласт” відіграє важливу роль, бо сама будова пісень з підголосками вимагає особливо інтенсивного звучання середнього провідного голосу. А. Гуменюк радить керівникам комплектувати хор так, щоб кількість співаків “середнього ” пласта переважала кількість співаків верхнього і нижнього пластів принаймні вдвоє.

На прикладі навчального хору “Червона калина” Дніпропетровського училища культури, яким керує заслужений працівник культури П.І. Роздайбіда, можна ознайомитися з діапазонами хорових партій та структурною побудовою українського народного хору, які є притаманними для східних та центральних регіонів України, де переважає потужний грудний спів альтової партії.

Сопрано 1 до1 – соль2; Сопрано 2 сі, до1-сі1; до-до дієз2;
Альт 1 ля, сі - ля1; Альт 2 соль - соль1, соль дієз1;
Тенори ре - соль1;
Баритони Соль, Ля - мі1, мі бемоль;
Басы До - ре1.

Басова партія є основою такого хору, тенорова партія, яка нерідко звучить у діапазоні альтової партії, може бути мало чисельною. Середній пласт даного хору складають партії альтів та сопрано 2. Ця група переважає у хорі, але до неї інколи приєднується й група тенорів, підсилюючи звучання жіночих голосів. У мало чисельній групі сопрано1 співають виконавиці з голосом академічного спрямування, які володіють головним резонуванням.

Національні співацькі традиції західних регіонів України наближаються до загальноєвропейського, тобто академічного звуковиявлення у сопранових голосах з відповідним діапазоном. В таких хорах сопранова партія має таке ж значення, як і у академічних хорах, тоді як альтові голоси надають своєрідної грудної звукової забарвленості.

Диригенти професійних народних хорів Буковини, Закарпаття,

университет) или психолого-педагогических факультетах (Днепропетровский национальный университет Олеся Гончара, Закарпатский государственный университет). В третьей группе университетов (Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Восточноукраинский национальный университет им. В.И. Даля, Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского) профессионально-педагогическое образование студентов реализуется в специальных потоках и группах или на педагогических отделениях (Донецкий национальный университет, Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, Сумской государственный университет). Необходимо подчеркнуть, что подготовка педагогических кадров в классических университетах Украины осуществляется в различных формах: в виде специального, дополнительного и параллельного профессионального образования. Квалификацию преподавателя студенты классических университетов Украины получают одновременно или параллельно с освоением основной образовательной программы. При этом реализуется подготовка учителя для средней школы (в соответствии с Законом «О высшем образовании» для получения дополнительной квалификации «Преподаватель» - на базе пятилетнего образования по специальности) и преподавателя высшего учебного заведения (на базе магистратуры или аспирантуры).

Подготовка преподавателей в классических университетах социально значима и, как уже отмечалось, является системообразующим фактором для всей системы отечественного образования в целом и высшего образования в частности. Поэтому проблемы, связанные с качеством университетского педагогического образования, являются весьма актуальными. В отечественной педагогике существует широкий спектр исследований, посвященных усовершенствованию профессионально-педагогической подготовки студентов. Стратегические направления подготовки педагогических кадров в университетах Украины разработаны в трудах А.Н. Алексюка, С.У. Гончаренко, И.А. Зязюна, В.Г. Кременя, Е.Н. Пехоты, А.Я. Савченко, Л.О. Хомич. Разработаны концепции университетского педагогического образования (В.П. Андрущенко, А.В. Глузман, Л.Г. Коваль, Л.С. Нечепоренко, В.А. Семиченко, В.В. Сагарда). Однако, несмотря на значительное число работ по проблемам подготовки педагогических кадров в классических университетах, не все аспекты этой проблемы до конца исследованы.

Для всестороннего анализа характера подготовки педагогических кадров в классическом университете необходимо определить саму специфику подготовки педагогов с университетским образованием, ее отличие от образовательного процесса в других учебных заведениях. Выявление характерных черт подготовки педагогических кадров с университетским образованием невозможно без понимания тесной взаимосвязи образовательного педагогического процесса с экономической ситуацией в стране, с изменениями культурной среды, с финансовым обеспечением, с последовательностью образовательной политики государства и его отношением к самой подготовке квалифицированных педагогических кадров. С изменением политической ситуации, как правило, меняются цели и логика подготовки педагогов. В последнее десятилетие глубина знаний и профессионализм как ценностные ориентиры формирования личности значительно уступили место ценностям активности и творческому подходу

научными учреждениями. Усиливается роль классических университетов как центров междисциплинарных исследований, прежде всего в науках о природе и обществе (экология, природные ресурсы, управление, экономика), что позволяет ставить задачи решения крупных комплексных проблем, в частности, регионального и отраслевого уровня, требующих привлечения, что принципиально важно, новых подходов из сферы точных наук, в частности математики. При этом университеты в определенной мере приобретают черты регионообразующих структур, играя также роль стабилизационных в социально-экономическом плане институтов; стремятся стать «ядром» образовательных систем регионов; в рамках процессов глобализации усиливают свою роль как центры международного сотрудничества, получая при этом и новые возможности поддержки фундаментальных научных исследований.

Таким образом, функции классического университета связаны с созданием, аккумуляцией и передачей интегрированных знаний о природе, личности и обществе, формированием на их основе личности с высокими нравственными и духовными качествами.

В современном мире университет как особая педагогическая система обеспечивает глубокую теоретическую подготовку выпускников к предстоящей научно-практической и педагогической деятельности, обеспечивая тесное сочетание учебной и научно-исследовательской работы. Любой университет является центром научной мысли, подготавливая высокопрофессиональных специалистов широкого профиля и вооружая их психолого-педагогическими умениями и навыками. Студенты университета получают глубокую научно-теоретическую подготовку, овладевают техникой современного эксперимента, основами фундаментальных наук, педагогическими приемами. В отличие от педагогических вузов, классический университет, помимо специалистов по той или иной отрасли науки, готовит педагогов для средней и высшей школы.

Университет, как многопрофильное высшее учебное заведение, способно готовить высококвалифицированные кадры по широкому кругу специальностей в области естественных, общественных, а также других гуманитарных наук. Вместе с тем, университетское образование предусматривает широкую научно-теоретическую подготовку студентов по специальности и овладение ими современными методами научными исследованиями, в том числе методами экспериментального характера. Университеты предоставляют возможность студентам овладеть системой общенаучных, фундаментальных, специальных и педагогических знаний и навыков. В связи с этим выпускникам ряда факультетов классических университетов присваивается двойная квалификация, позволяющая им вести научно-исследовательскую или педагогическую работу.

В отечественных университетах сложилась устойчивые традиции подготовки педагогических кадров. В соответствии с ними подготовка кадров для органов и учреждений образования в ряде университетов (Луганский национальный университет им. Т.Г. Шевченко, Прикарпатский национальный университет им. Василя Стефаника) осуществляется практически на всех факультетах и по всем специальностям. В других университетах подготовка педагогических кадров ведется только на педагогических (Волынский национальный университет им. Леси Украинки, Запорожский национальный

Гуцульщини культивують виконавський стиль, характерний для академічної традиції щодо складу хорових партій, визначення їхніх функцій та обов'язковий чотириголосний виклад пісні. Манера звукоутворення цих народних хорів наслідує зразки академічної традиції – заокруглений звук рівний по всьому голосовому діапазону.

Висновки. Вищесказане дозволяє зробити висновок, що народна манера співу базується на сільському стилі хорового виконання, і тому за ознаками внутрішньої структури чотирьох основних хорових партій і художньої значимості їх у виконанні хорових творів, український народний хор має певні відмінності від хорів академічної спрямованості. Слід відзначити, що в хоровому звучанні саме альтова партія, яка є провідною, та близькі їй за тембром другі сопрано й тенори складають той самий середній “пласт”, який є ознакою українського народного хорового співу.

Резюме. У статті проаналізовано основні характерні виконавські особливості українського народного хору, до яких належить яскраве грудне звуковиявлення альтової партії, структурна побудова хору та діапазони хорових партій. Подана стисла характеристика національних співацьких традицій східних, центральних і західних регіонів України, а також Буковини, Закарпаття, Гуцульщини. **Ключові слова:** академічний спів, український народний спів, народна манера співу, грудний регістр.

Резюме. В статье проанализированы основные характерные исполнительские особенности украинского народного хора, к которым относится яркое грудное звукообразование альтовой партии, структура хора и диапазоны хоровых партий. Представлена краткая характеристика национальных певческих традиций восточных, центральных и западных регионов Украины, а также Буковины, Закарпаття, Гуцульщини. **Ключевые слова:** академическое пение, украинское народное пение, народная манера пения, грудной регистр.

Література

1. Асафьев Б. Русская музыка начала XIX и начала XX века / Б. Асафьев. – Л.: Музыка, 1979. – 354 с.
2. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів / О. Бенч-Шокало. – К.: Український світ, 2002. – 231 с.
3. Гуменюк А. Український народний хор / А. Гуменюк. – К.: Музична Україна, 1969. – 254 с.
4. Іваницький А. Українська народна музична творчість. – К.: Музична Україна, 1990. – 365 с.
5. Калугина Н. Методика роботи с русским народным хором / Н. Калугина. – М.: Музыка, 1977. – 247 с.

Подано до редакції 12.05.2012

УДК 784.9:7.034.7

ТРАДИЦИИ БАРОЧНОГО ВОКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В СОВРЕМЕННОМ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВЕ

*Логвиненко Андрей Анатольевич,
ассистент кафедры теории, истории музыки
и методики музыкального воспитания
РВУЗ «Крымский гуманитарный университет» (г. Ялта)*

Постановка проблемы. В современной музыкальной культуре художественное наследие эпохи барокко занимает одно из важных мест. Значительное место музыка барокко занимает в репертуаре вокалистов. В настоящее время музыка старых мастеров входит обязательной составной частью в образовательные программы профессионального обучения вокалистов. Однако лишь немногие владеют соответствующим стилем звукоизвлечением; орнаментике практически не применяют никто. В певческой практике нередко обнаруживается неточное в стилистическом отношении исполнение барочной музыки современными певцами. Стилистические проблемы исполнения в этом нелегком процессе уходят на второй план и решаются преимущественно в опоре на интуицию педагога. В результате интерпретация музыки вокалистами нередко становится невыразительной, безликой, что полностью противоречит эстетике барокко.

Вплоть до настоящего времени проблема возрождения певческих традиций эпохи барокко не получила специального глубокого исследования в научной музыковедческой литературе. Существуют труды, посвященные отдельным аспектам «исторического» вокального и инструментального исполнительства, истории театра, оперы, работе голосового аппарата в пении, вопросам вокальной педагогики, методике исполнения.

Целью настоящей статьи является выявление стилистических особенностей и исполнительской интерпретации музыки эпохи барокко.

Анализ последних исследований и публикаций. Важными стали работы, посвященные отдельным аспектам аутентичного исполнительства. В последнее время эта проблема получила активную разработку в трудах Н. Диденко, М. Сапонова, Г. Тараевой и др. ученых. В отечественной литературе проблемы орнаментики затрагивают А. Алексеев, Л. Булатов, Н. Голубовская, Н. Деличиева, А. Кройц, Т. Оганова, Л. Ройзман, М. Сапонов, Е. Шлыкова, А. Юровский. Более подробно проблемы орнаментики рассматриваются в трудах зарубежных ученых, среди них – Е. Данрейтер, А. Бейшлаг, Ф.-Х. Нойман, У. Эмери. В начале XX века были опубликованы значительные труды А. Шеринга, Г. Кречмара, А. Долметча, В. Менке, М. Букофцера. Среди фундаментальных исследований второй половины XX столетия – работы П. Донингтона «Интерпретация ранней музыки», К. Палиски «Барочная музыка». В этих важных для изучения музыкальной жизни эпохи трудах авторами представлена расшифровка и редактирование музыкальных трактатов XVII-XVIII столетий; в них освещаются вопросы стиля и исполнительства. Кроме вышеназванных, имеются труды, частично затрагивающие проблему барочного вокального исполнительства: Р. Райдемайстер, И. Шерр, Т. Зидорф, Г. Гебхард.

Изложение основного материала. Как известно, эпоха конца XVII – середины XVIII столетий проходит под полным и безраздельным

В начале тридцатых годов XX века испанский философ и социолог Х. Ортега-и-Гассет в работе «Миссия университетов» рассуждая о том, чем должен быть университет пишет: «Университет, прежде всего и по преимуществу, означает высшее образование, которое должен получить обычный человек. Этого обычного человека в первую очередь надлежит сделать культурным, т.е. его надо поставить на высоту требований времени. Обыкновенный человек должен стать хорошим профессионалом. Помимо приобщения к культуре, университет, используя самые рациональные и эффективные методы работы, должен позволить человеку стать хорошим доктором, хорошим судьей, хорошим учителем. Нет никаких убедительных оснований утверждать, что обычный человек должен обязательно быть и ученым. Отсюда шокирующее многих следствие: наука в подлинном смысле, т.е. научные исследования в любой форме, не фигурирует в числе основных функций университета. В строгом значении этого понятия университет означает институт, который помогает обыкновенному студенту стать культурным человеком и хорошим специалистом» [2, с. 86]. В соответствии с этими рассуждениями университет должен являться учебным центром профессиональной подготовки, параллельно выполняя задачу воспитания высокообразованных и культурных людей.

Более широкая трактовка сущности университетского образования дана в работе «Идея университета» (1949 г.), автором которой является немецкий философ К. Ясперс. Автор отмечает, что «университет – это место, где, благодаря условиям, создаваемым государством и обществом, культивируется самосознание эпохи. Люди приходят сюда с одной-единственной целью – с целью поиска истины. Но так как истина открывается в результате систематического поиска, то и исследования являются первейшей задачей университета. Поскольку масштаб истины превосходит масштабы науки, то и ученый обязан рассматривать этот поиск в общечеловеческом масштабе, а не только как специалист... Вторая задача университета связана с обучением, так как знание истины нужно передавать восприятию истины предполагает интеллектуальную зрелость личности. Отсюда следует, что и обучение, и исследование нацелены на нечто большее, чем просто передача готовых фактов и умений. Их цель – формирование человека в целом. Задача университета тройственна – исследование, передача знаний [образование] и культура» [2, 86-87].

Классический университет как важнейший компонент мировой цивилизации призван обеспечивать ей устойчивое разнообразие и высокий творческий динамизм. Будучи европейским изобретением, он во всех развитых странах призван играть ведущую роль в определении интеллектуального и социокультурного руслу жизни. Классический университет выступает как объединение трех видов общественно значимых социальных институтов: науки, образования и культуры.

Функции классического университета определяются в рамках философии образования, социальной культурологии, философской антропологии. Так, классические университеты, становясь центрами телекоммуникаций и продвижения новых информационных технологий, существенно повышают свою роль как информационные центры. Это, в свою очередь, повышает их роль как координационных и экспертных центров в научно-образовательной и технологических сферах, способствует интеграции с академическими

Великобритании, Франции и Германии. Показаны взгляды отечественных ученых на данную проблему. Сделана попытка анализа особенностей компетентного подхода в оценивании результатов обучения. **Ключевые слова:** компетентность, компетенция, качество образования, оценивание компетентностей.

Summary. The paper considers various definitions of competencies and their peculiarities of usage in the context of learning and development in the United States, Britain, France, and Germany. The paper presents the view of the Ukrainian scholars on the issue. The paper analyses the features of the competence approach to assessing outcomes. **Keywords:** competency, the quality of education, competence assessment

Література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Ел. ресурс <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень, – Юрінком Інтер, 2008. – С. 408–410.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
4. Методичні рекомендації з реалізації компетентнісного підходу у змісті освіти та навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів. Аналітичний звіт за результатами дослідження / наук. ред. Бібік Н.М. – К., 2010. – 128 с.
5. Модернизация образовательных систем: от стратегии до реализации: Сборник научных трудов/ Науч.ред. В.Н.Ефимов, под общ. ред. Т.Г.Новиковой. – М.: АПК и ПРО, 2004. – 192 с.
6. Тенденції реформування загальної середньої освіти у країнах Європейського Союзу (ч. 1). – К., Педагогічна думка, 2008. – 146 с.
7. Что такое компетенции? Ел. ресурс <http://www.hr-portal.ru/article/chto-takoe-kompetentsii>

Подано до редакції 23.05.2012

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В КЛАССИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТАХ: ИДЕИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

*Комарова А. А.,
магистрант*

РВУЗ «Крымский гуманитарный университет»

Университеты (от латинского *universitas* - совокупность, общность) - это высшие научно-учебные заведения, ведущие подготовку специалистов по совокупности дисциплин, составляющих основы научного знания. «С понятием «университет» соединяют представление о высшем учебном заведении, которое, имея целью свободное преподавание и развитие всех отраслей науки не зависимо от их практического приложения, представляет слушателям значительный простор в выборе и направлении своих научных знаний и частной жизни» [1, с. 751].

господством учения об аффектах, которое выкристаллизовалось из античной теории музыкального эпоса. Однако уже в начале столетия оно подвергается критике ряда ученых-практиков. Важным пунктом такого переосмысления явилась не только систематизация и классификация аффектов, но и рассмотрение трактовки способов их передачи через музыку.

Изначально влияние на формирование и развитие теории аффектов имела риторика. Передача аффекта была напрямую связана с отношением к поэтическому тексту. Важнейшим источником мелодической выразительности в ариях конца XVII – середины XVIII века служили эмоционально-окрашенные речевые интонации, важность значения которых неоднократно подчеркивали ученые-практики того времени (П. Този, Дж. Манчини, Ф. Альгаротти). На основе риторических принципов для воплощения разных аффектов использовались различные комплексы средств выразительности. Так, любви соответствовал нежный голос, радости – легкий, гневу – кричащий, жалобе – печальный голос. Для певцов эпохи барокко это были новые требования; важным становилось умение использовать определенный тембр голоса в зависимости от аффекта, представленного в тексте. Вместе с тем очевидным становится то, что от аффекта зависели различные динамические, темповые, артикуляционные и орнаментальные детали исполнения.

Необходимость изучения барочного исполнительства молодыми вокалистами обусловлена следующими факторами:

- Процесс становления высокообразованного музыканта-вокалиста трудоемок. Важную роль здесь играет подбор репертуара, в котором следует учитывать весь комплекс задач, необходимых для получения прочной платформы музыкально-технического мастерства. Произведения эпохи барокко способствуют развитию чувства формы, выработке логики и ясности музыкального мышления, гибкости и чистоты интонации, точности позиции, ровности голосоведения.

- Музыка эпохи барокко требует от исполнителя огромной творческой и художественно-технической активности, поскольку особенностью сочинений является менее детализированная с точки зрения динамики, темпа, артикуляции нотная фиксация, дающая обобщенное представление о характере произведения. Эта запись является основой для индивидуального претворения сочинения, базирующегося на художественном и техническом мастерстве исполнителя. Нотный текст барочных произведений предоставляет простор для широких исполнительских инициатив, проявляющихся в возможности применения техники орнаментирования, а также варьирования повторяющихся частей.

Феномен певческой традиции эпохи барокко рассматривается внутри целой системы контекстов – от культуры конца XVII – первой половины XVIII века вплоть до отдельных элементов музыкального языка. Эпоха барокко – эпоха господства колоратурной техники. Вокальные школы того времени констатируют необходимость достижения наряду с навыками кантленного звучания подвижности голоса, которая являлась необходимым качеством для всех типов голосов.

Сложность колоратур находилась в прямой зависимости от возможностей певцов, которым посвящали свои арии, сольные номера композиторы. Благодаря И. Кванцу в XVIII веке дифференцированные украшения были разделены на две группы: «существенные», или французские манеры

(«wesentliche Manieren») – нотированный вид, представленный различными форшлагами, шлейферами, группетто, трелями и т. д., и «произвольные», или итальянские манеры («willkürliche Manieren») – так называемый импровизационный вид. На практике, в исполнительстве обе эти «манеры» чаще всего соединяются.

В современном вокальном искусстве наиболее сложной в интерпретации музыки барокко остается проблема орнаментации и импровизации на ее основе. В барочную эпоху считалось, что если певец не варьирует мелодическую линию при повторении первой части арии da capo, в каденциях и речитативах, то пение считается негодным, лишенным воображения [1].

В изучении этой проблемы необходимо решить две основополагающие задачи: обеспечить вокально-техническую сторону исполнения и создать конкретную оригинальную версию, включающую импровизацию в каденции и варьирование нотного текста при повторении.

Так, в барочном вокально-техническом характере исполнения украшений вокалисты должны различать две формы звуковоспроизведения. К первой относится маркированная форма исполнения мелизматической орнаментики, звуки которой необходимо легко подчеркивать и акцентировать. Ко второй – «парящие» пассажи, рулады или легатная форма, требующая большей координации гортани и легкого дыхания, точной интонации.

Другая задача – создание оригинальной исполнительской версии, включающей импровизацию в каденции и варьирование нотного текста при повторении. Значение такой импровизации заключается в подчеркивании главного аффекта в зоне кульминации, в ее ярком выражении смысла произведения.

В барочном вокальном искусстве существуют определенные правила технического характера, определяющие стилистику исполнения данного времени. В числе главных навыков – умение распределять голос динамически.

Другое требование, предъявляемое к певцам, заключалось в необходимости владения гибкостью звука. Для достижения эластичного гибкого голоса певцы упражнялись в *messadivoce*, трактованным как искусство филировки, динамического разукрашивания длинных нот. Филировка являлась основой вокального искусства того времени.

Особую важность в барочной вокальной стилистике приобретает проблема вибрато, которую также надлежит анализировать в конкретно-историческом аспекте. Если в исполнительстве эпохи Возрождения эмоциональное выражение, мелодическая гибкость и т.п. не являлись решающими факторами, то с развитием гомофонного стиля выразительность мелодии приобрела большое значение. В сравнении с современными представлениями и нормами вибрато голосовая вибрация барокко была более «бедной» по отношению к тембру и рассматривалась, прежде всего, как средство выразительности. В исполнении музыки барокко вибрато голоса – это «контролируемое» вибрато, подвластное воле исполнителя [2].

От величины размаха амплитуды вибрато напрямую зависит сила певческого звука. Сила вокального голоса определяется амплитудой колебаний голосовых связок, дыханием, подкладочным давлением и состоянием резонаторных полостей, особенно ротоглоточного канала, который является своеобразным рупором, усиливающим звук.

Одну из трудностей для современного интерпретатора старинной музыки

компетентності); поєднання оцінки індивідуальних умінь з оцінкою умінь працювати в групі.

Проте, як зазначає Н. Бібік, першорядними для вчителя залишаються цілі, пов'язані з досягненням міцності, усвідомленості, узагальненості знань, забезпечення індивідуалізації темпу виконання завдань, пошук раціонального способу розв'язання, відпрацювання прийомів і способів застосування на практиці, апробація різних навчальних стратегій тощо. Важливого значення набуває проблема забезпечення об'єктивної інформації про навчальну активність учнів, їхні досягнення, необхідність корекції [4, с. 5].

Вже сьогодні в освітній практиці простежуються нові тенденції розвитку оціночної діяльності вчителя: підвищення значимості якісних оцінок; орієнтація на особистісні досягнення учнів; навчання учнів самооцінці результатів навчальної діяльності; відмова від формалізованої оцінки робіт творчого характеру. Все частіше почали говорити про необхідність розробки автентичного оцінювання, та використання портфоліо як форми автентичного оцінювання.

Зрозуміло, що компетентнісний підхід в освіті не дозволяє ототожнювати оцінку освітніх результатів з традиційною системою показників успішності, відстеження рівнів сформованості компетентностей вимагає розробки нових методик, зумовлює використання методів, форм, технологій оцінювання: захист проектів, ессе, опитування, анкетування, тестові завдання, контрольні роботи, екзамени, тощо. Вибір сучасних методик об'єктивного вимірювання навчальних досягнень учнів має проводитись з урахуванням попереднього досвіду та вимог зовнішнього тестування.

Висновки. Надзвичайно важливою постає проблема пошуку відповідних засобів для вимірювання набутих компетентностей. У діяльності школи виникає необхідність в удосконаленні традиційної системи оцінки якості підготовки фахівців. Від ефективності даної системи залежить рівень підготовки молодшої людини, успішність її діяльності. Тому всебічна теоретична розробка проблем контролю і створення ефективних технологій набувають особливої значущості. Використання окремих тестів не можливо об'єктивно оцінити весь спектр компетентностей. Тому слід розробляти складніші технології оцінювання. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми може бути розробка багатомірних шкал, діагностувальних програм за допомогою яких будуть оцінюватись як зміст освіти та навчальні матеріали, так і навчальні досягнення.

На наш погляд, в даний час робота над створенням методик та інструментарію для об'єктивної оцінки рівня сформованості компетентностей є пріоритетною. Однак широкий спектр проблем, які необхідно буде вирішити в зв'язку з цим, потребують значного теоретичного опрацювання та експериментальної перевірки, а, отже, і значних часових витрат.

Резюме. У статті розглянуті різні визначення компетенцій та особливості їх використання в контексті навчання і розвитку в США, Великобританії, Франції та Німеччині. Показані погляди вітчизняних вчених на дану проблему. Здійснена спроба аналізу особливостей компетентнісного підходу в оцінюванні результатів навчання. **Ключові слова:** компетентність, компетенція, якість освіти, оцінювання компетентностей.

Резюме. В статье рассмотрены различные определения компетенций и особенности их использования в контексте обучения и развития в США,

оцінювати можливості розвитку, обирати і реалізовувати життєві плани) і соціальні (створювати і підтримувати стосунки, взаємодіяти з іншими) компетенції. В Австрії підхід подібний до німецького, компетенції згруповані за трьома напрямками, а саме: когнітивні (знання, навички, здібності), соціальні (здатність і готовність співпрацювати і взаємодіяти з іншими) і особистісні (здатність і готовність до саморозвитку, до розвитку власних навичок, мотивації, ставлень) компетенції [7].

Погляди вітчизняних вчених, на нашу думку, близькі до цілісного (багатовимірною) підходу. Визначення системи понять, що пов'язані з компетентнісним підходом, подано в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти та «Енциклопедії освіти». Зокрема компетентність визначається, як набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [1]. Компетенція на відміну від компетентності, є відчуженою від суб'єкта, заданою соціальною нормою освітньої підготовки учня, вчителя, іншого спеціаліста, яка необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері. Результатом набуття компетенцій є компетентність, яка є особистісною характеристикою [2]. Як зазначає Н. Бібік, компетенції охоплюють не лише когнітивні і операційно-технологічні складові, але й мотиваційні, етичні, поведінкові, що ґрунтуються на ціннісних орієнтаціях [4].

Одним із наріжних каменів компетентнісного підходу стала нова системи оцінювання. Досягнення життєвих компетентностей поки що не виступає результатом навчання, як це задекларовано у критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів, і не закладено до системи оцінювання навчальних досягнень школярів (учитель, як і раніше, оцінює знання, уміння, навички або нечітко прописані навчальні досягнення). Це необхідно врахувати у розробці нової системи оцінювання якості освіти та за можливості адаптувати систему контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів.

Важко не погодитись з російськими авторами, які зазначають, що «компетентності є багатоплановими і багатоструктурними характеристиками якості підготовки учнів, оцінка яких не може бути повною мірою стандартизована. Вони важко піддаються операціоналізації і стандартизованим вимірюванням».

Проблема в тому, що компетентність не можна трактувати як суму предметних знань і умінь. Це – набута в результаті навчання нова якість, що пов'язує знання і вміння з цілим спектром інтегральних характеристик якості підготовки, у тому числі і здатність застосовувати отримані знання і вміння на практиці [5, с.14]. Отже, компетентність – цілісна, ні знання, ні вміння, ні досвід діяльності самі по собі не є компетентністю [4, с.4].

Зрозуміло, що запровадження компетентнісного підходу передбачає внесення змін, в систему оцінювання освітніх результатів учнів. Під освітніми результатами слід розуміти особистісні досягнення учня в процесі засвоєння змісту освіти, рівень його успішності та особистісного зростання.

Компетентний підхід передбачає визначення певних пріоритетів в оцінюванні учнів, а саме: перехід від оцінки окремих, ізольованих умінь до інтегрованої та міждисциплінарної оцінки; впровадження діяльнісних методів (у формі проектів, ділових ігор); використання завдань з певним контекстом (зміст завдань має бути пов'язаний з реальними проблемами); впровадження систем, орієнтованих на індивідуальні норми (у кожної людини свій рівень

представляє прием *rubato*, который характеризуется свободными сдвигами при неизменном основном темпе.

Определенные принципы темповых изменений, присущих барочному музцированию, проявляются в замедлении в зоне каданса. Немалую роль в этом играет взаимодействие темпа, ритма, агогики и динамики.

В настоящее время вокруг интерпретации сочинений барокко возникают острые споры. В результате в современном подходе к трактовке старинной музыки вокалистами различаются три довольно ясные тенденции. Первая тенденция связана с существованием множества различных, довольно смелых переложений музыкального материала рассматриваемого нами времени (например, *Swingle Singers*), что является свидетельством свободного, в смысле стилистики, подхода к его исполнению. Ко второй тенденции относятся исполнительские трактовки барочной музыки с позиции стилистики классицизма и романтизма. Это объясняется тем, что современный исполнитель воспитан преимущественно на музыкальных текстах следующих за барокко эпох, т.е. на текстах, имеющих уже фиксированную композитором ценность. В связи с этим исполнитель, досконально точно следуя за указаниями мастеров барочной эпохи, уходит все дальше от стилистической адекватности воспроизведения. Наконец, третья тенденция – соблюдение правдивого, стилистически выдержанного исполнения, вплоть до возрождения старинных инструментов. Ее можно назвать аутентичной реставрацией. Если для старых мастеров использование художественно-выразительных средств было делом привычным и естественным, то в современных условиях такими приемами необходимо овладеть. Таким образом, стилистически адекватная трактовка текста возможна лишь при знании традиций, принципов, приемов рассматриваемого нами времени. Вместе с тем возрождение исполнительских традиций и идеалов должно опираться на верное понимание тех принципов, которыми пользовались старые мастера, но отнюдь не на буквальном воспроизведении их манеры [3].

Настоящее время отмечено стремлением к реставрации импровизированной орнаментики. Укреплению этой тенденции способствует расшифровка (нотирование) записей современных вокалистов-интерпретаторов барочной музыки.

Согласно рассмотренным выше основным положениям и художественным принципам современных тенденций в интерпретации барочных сочинений следует вывод, что основная задача вокалиста-интерпретатора барочного репертуара заключается в более полном раскрытии и донесении до слушателя художественного образа через передачу главного аффекта произведения, в сочетании современных достижений в вокально-технической области с возможным соблюдением стилистических норм и традиций прошлого.

Резюме. В статье рассматриваются стилистические особенности и исполнительская интерпретация музыки эпохи барокко. **Ключевые слова:** барочное вокальное искусство, современное исполнительство.

Резюме. У статті розглядається роль стильові особливості та виконавська інтерпретація музики епохи бароко. **Ключові слова:** барочне вокальне мистецтво, сучасне виконання.

Summary. In article stylistic features and performing interpretation of music of an epoch of baroque are considered. **Keywords:** baroque vocal art, modern carrying out.

Література

1. Круглова Е. В. О современном исполнении вокальной музыки барокко / Е.В. Круглова // Музыка и время. – 2006. – № 10. – С. 22-27.
2. Браудо И. Артикуляция: О произношении мелодии / И. Браудо. – Л., 1973. – 216 с.
3. Корыхалова Н. Интерпретация музыки / Н. Корыхалова. – Л., 1979. – 438 с.

Подано до редакції 15.05.2012

УДК 786.2.071.5

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ МУЗЫКАЛЬНО-СЛУХОВЫХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ФОРТЕПИАНО В ДМШ

*Морозова Елена Николаевна,
преподаватель фортепиано*

Ялтинской музыкальной школы им. А. А. Спендиарова

Постановка проблемы. Проблема усовершенствования процесса развития музыкально-слуховых способностей на сегодня очень актуальна и исследование этой проблемы ведется по нескольким направлениям. В процессе музыкальной деятельности и приобретении опыта происходит постепенное нравственное, эстетическое совершенствование учащихся, развитие их музыкальных способностей, начиная с простейших слуховых навыков до самостоятельных творческих проявлений.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросы общего развития учащихся средствами музыки рассматривали в своих работах О. Апраксина, Б. Асафьев, Н. Ветлугина, Д. Кабалевский, Г. Нейгауз, А. Артоболевская и др. Вопросы музыкально-слухового развития учащихся при обучении игре на фортепиано нашли отражение в работах А. Алексеева [1], В. Серединской [5], Б. Уткина [7] и др.

Цель статьи – теоретически обосновать педагогические условия развития музыкально-слуховых способностей учащихся на занятиях по фортепиано в ДМШ.

Изложение основного материала. В наше время весьма актуальна проблема разностороннего воспитания человека уже в самом начале его пути. Необходимо знать потенциальные возможности каждого учащегося.

Академик Б. Асафьев, обобщая свои наблюдения за учениками, отмечал неравномерность развития их музыкальных способностей: у одних хорошую музыкальную память, а у других отзывчивость на музыку; наличие абсолютного слуха и, наоборот, недоразвитый слух, порой сочетающийся с глубоким и серьезным интересом к музыке [2].

Наиболее развернуто обосновал свою точку зрения по вопросу формирования музыкальных способностей Б. Теплов [6]. Его работа „Психология музыкальных способностей” (1947, 1961) широко известна у нас и за рубежом. Им проанализировано качественное своеобразие музыкальных способностей у отдельных детей. Наряду с трудами Б. Теплова психологические познавательные процессы освещаются в трудах Л. Выготского и А. Леонтьева.

середньої освіти зазначається, що він ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, діяльнісного і компетентнісного підходів [1].

Під поняттям «компетентнісний підхід» розуміється спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності.

На думку авторів стандарту, особистісно зорієнтований підхід до навчання забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних здібностей учнів, діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища, а компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей [1].

Перехід до компетентнісної освіти в зарубіжних країнах відбувся ще в 90-і роки 20-го століття та здійснювався шляхом ініційованих державою реформ, підкріплених відповідним фінансуванням і ґрунтовними дослідженнями [6, с. 10].

Вважається, що термін «компетентність» ввів в обіг Вайт для опису особливостей індивідуальності, які найтісніше пов'язані з хорошою роботою на основі отриманої підготовки і сформованою в процесі навчання високою мотивацією до її виконання. Вайт визначав компетентність як «ефективну взаємодію людини з довкіллям» і стверджував, що в доповнення до «досягнутої здатності» існує «компетентнісна мотивація».

Ґрунтуючись на такому трактуванні компетентності в США, говорячи про якість результатів навчання, підкреслюють чітку орієнтацію результатів освіти на здатність випускника до успішного використання на практиці цих результатів. Для оцінювання компетентностей розробляються компетентнісні тести (як альтернатива тестам когнітивного інтелекту), що дозволяють з високою прогностичною валідністю передбачати ефективність в роботі після закінчення навчання. На думку Мк. Клелланда, компетенції, на відміну від індивідуальності та інтелекту, є поведінковими характеристиками, і тому можуть бути сформовані шляхом навчання.

Для Великобританії в компетентнісному підході характерне прагнення до більшої цілісності і функціональності шляхом інтеграції в понятті компетентності знань, розуміння, цінностей і навичок. Інтеграційна модель компетентності випускника, включає п'ять груп взаємопов'язаних компетентностей, а саме: когнітивні (охоплюють знання, обов'язково підкріплені розумінням), функціональні (уміння і навички), особистісні (характеристики особистості), етичні (особисті і професійні цінності) і метакомпетенції. Головний акцент робиться на функціональні компетенції і на здатності демонструвати роботу, що відповідає стандартам. Визначення компетентності має такий вигляд: «здатність застосовувати знання, розуміння і навички у відповідності з стандартами, що вимагаються. Це значить: вирішення проблем і відповідність вимогам, що змінюються» [7].

Компетентнісний підхід у Франції, Німеччині і Австрії часто називають багатовимірним, оскільки він більш різносторонній. Так французьке визначення компетентності ґрунтується на трьох аспектах в основі яких лежать: знання, досвід, поведінкові характеристики. Німецька система освіти прийняла підхід «копетенції дії», що включає предметні (здатність на основі предметних знань і навичок виконувати задачі, вирішувати проблеми та оцінювати результати), особистісні (здатність розуміти, аналізувати і

УДК 37.014.5

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ОСВІТНІХ РЕЗУЛЬТАТІВ

*Смолінчук Лариса Симонівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії оцінювання якості освіти
Інституту педагогіки НАПН України (м. Київ)*

Постанова проблеми. Інтеграція нашої країни у світовий культурний і економічний простір, нові стратегічні лінії в розвитку економіки спонукають до комплексної модернізації системи освіти і виховання, створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації громадян України.

У зв'язку з цим освіта має орієнтуватися на те, щоб забезпечити необхідні умови для розвитку здібностей, озброїти молоду людину арсеналом знань, умінь і досвіду їх застосування, необхідних і достатніх для успішної соціальної адаптації у дорослому житті. Це означає, насамперед, готовність до жорстких умов конкуренції на ринку праці; здатність творчо освоювати інтелектуально складні професії; вміння долати стрес; швидко перебудовуватися і перенавчатися при зміні життєвої ситуації. Отже якість освіти передбачає досягнення учнями рівня освіченості, який би відповідав їх особистісному потенціалу та створював основу для самовдосконалення, самоосвіти, для формування життєвих компетентностей, що можуть забезпечити гідний рівень життя особистості в сучасному суспільстві.

Аналіз досліджень. Загальний аналіз сутності поняття, характеристику компетентностей в освітніх системах зарубіжних країн здійснили Н.М. Бібік, І.Г. Єрмаков, О.І. Локшина, О.І. Ляшенко, О.В. Овчарук, О.І. Пометун, О.Я. Савченко та ін [3, 4, 6]. В наукових дослідженнях, в державних документах і в педагогічній практиці обґрунтовано перехід до компетентнісної моделі навчання, метою якої є формування компетентної особистості. Більшість авторів зазначають, що для вирішення даної проблеми необхідний перегляд змісту навчання та виховання, пристосування системи навчання до сучасних умов, зміни в методах і формах навчання і, звичайно ж, запровадження нової системи оцінювання навчальних досягнень учнів на засадах компетентнісного підходу.

Мета статті. Проаналізувати особливості оцінювання освітніх результатів на основі компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформування освіти викликане необхідністю підвищення якості підготовки фахівців. На сучасному етапі якість освіти постає не як сума знань і умінь з навчальних предметів, а як інтегрований показник становлення особистості, що охоплює результати навчально-виховного процесу, життєвий і навчальний досвід учня, умови і характеристики навчання і виховання. Кінцевим продуктом навчання стають не знання самі по собі, а вміння ефективно їх використовувати в різних формах і проявах, тобто компетентності.

За останні роки в галузі освітнього законодавства було прийнято низку законів та урядових постанов, які стали основою для розроблення та впровадження компетентнісного підходу в освіті. Зокрема, у затвердженому 23 листопада 2011 р. Державному стандарті базової і повної загальної

Развитие музыкально-слуховых способностей учащихся старших классов при обучении игре на фортепиано будет эффективнее при условиях:

а) использования в процессе занятия личностно-ориентированного подхода к каждому учащемуся;

б) систематического включения в структуру урока всех видов деятельности;

в) стимулирования творческой активности учащихся в процессе обучения игре на фортепиано.

На основе анализа психолого-педагогической литературы и изучения современного состояния развития музыкально-слуховых способностей учащихся мы рассматриваем педагогические условия как комплекс форм и методов обучения и воспитания школьников на занятиях по фортепиано.

Методы и формы обучения пианиста на занятиях по фортепиано разрабатывали в своих работах Н. Любомудрова, Б. Милич, Л. Баренбойм [3].

Формы организации музыкально-слухового развития учащихся старших классов на занятиях по фортепиано подразделяются на основные, дополнительные и самообразовательные. К основным формам относятся индивидуальные занятия по фортепиано, теоретические и практические занятия по сольфеджио, ансамблевое музицирование. Дополнительные формы – посещение учащимися концертов, музыкальных салонов, театров. Ведущими формами организации музыкального образования является самостоятельные музыкальные занятия, способствующие приобретению и расширению знаний воспитанников: слушание и оценка произведений, чтение и анализ музыкальной литературы, овладение навыками игры на инструменте, углубление знаний по теории, гармонии, музыкальной грамоте; развитие музыкально-слуховой деятельности (подбор по слуху, сочинение мелодий, импровизация, подбор аккомпанемента). Перечисленные формы развития раскрывают перед учащимися старших классов широкие возможности для музыкально-слухового развития при обучении игре на фортепиано.

Современная педагогика придает этой работе большое значение, так как при умелом ее проведении она способствует формированию и развитию музыкального мышления детей, их слуха, помогает им тоньше воспринимать разбираемые произведения и более художественно их исполнять.

Использование личностно-ориентированного подхода к каждому учащемуся в процессе обучения игре на фортепиано одно из главных условий педагогического руководства развитием музыкально-слуховых способностей школьников. Сами по себе индивидуальные занятия за инструментом позволяют преподавателю осуществлять непосредственное влияние на учащегося. Здесь учитель ближе знакомится с учеником, может завоевать его доверие. Личностно ориентированный подход опирается на такие положения: ориентация методов, средств, приемов и форм организации учебного процесса на личность учащегося, с учётом его познавательных возможностей, личностного опыта; формирование субъектных отношений в процессе обучения; создание „ситуаций успеха“; предоставление учащемуся возможности выбора индивидуальной траектории обучения; создание условий для его творчества в самостоятельной деятельности.

Уроки должны приносить радость учащимся. Это относится и к их домашним занятиям: лишь работая с охотой, можно рассчитывать на успешное развитие своих способностей. Учащиеся, которые идут на занятия со страхом,

никогда не смогут извлечь из них настоящей пользы. Нужно любить и хотеть музицировать (в данном случае речь идет об игре на фортепиано) – иначе обучение не оправдает своего назначения. Опытный педагог никогда не станет перегружать своих учащихся слишком многочисленными и слишком сложными заданиями, которые лишь утомляют учащегося и ведут к потере желания работать.

Поскольку фортепианная игра - сложный процесс звукового творчества, при котором отдельные звуки, составляющие музыкальное произведение, всегда заново и немного по-разному организуются в единое художественное целое, поэтому способность внутреннего слышания во время исполнения приобретает особенно важное значение.

Развитие музыкально-слуховых способностей осуществляется в процессе всего урока, во всех видах музыкальной деятельности, но этим процессом важно управлять целенаправленно, систематически, используя все пути и средства, все элементы, от которых зависит процесс формирования музыкальных способностей.

Систематическое использование в структуре урока всех видов деятельности для развития музыкально-слуховых способностей – второе педагогическое условие.

Подобно другим способностям, слух развивается в процессе различных видов деятельности (слушания, анализа, пения, исполнения). Необходимо добиться, прежде всего, чтобы вся работа за инструментом протекала при неустанном контроле слуха.

Задача развития музыкально-слуховых способностей у учащегося фортепианного класса может быть успешно решена лишь при целенаправленном обращении к формам и методам обучения, которые потребовали бы от учащегося высокой слуховой активности. В процессе занятий ученик должен быть поставлен в такие условия, при которых неизбежно и возможно более интенсивно затрагивалась бы его слуховая сфера. Отсюда следует, что предпочтение должно отдаваться синтетическим, универсальным по своему содержанию приемам и способам фортепианно-педагогической работы, нацеленным в равной мере и на исполнительское овладение материалом, и на повышение профессиональной слуховой культуры учащегося.

Работа над развитием слуха должна вестись по двум путям:

- 1) накопление учеником мелодических слуховых впечатлений (запоминание, подбор по слуху, чтение с листа, транспонирование и т. п.);
- 2) элементарное осознание накопленных впечатлений (анализ направления и структуры мелодии, нахождение тоника, функций тональностей и т. п.).

Эти два пути должны взаимно дополнять друг друга.

Весь процесс развития музыкально-слуховых способностей связан с развитием восприятия музыки, которое осуществляется во всех видах музыкальной деятельности. Например, для того, чтобы определить темп произведения нужно его сначала прослушать. Исполняя произведение следить за мелодической линией и ее изменениями, развитием и кульминационными точками, передавать свое эмоциональное отношение к произведению.

Одним из видов работы над развитием музыкально-слухового восприятия является пение без сопровождения. Пение сложный процесс звукообразования, в котором очень важна координация слуха и голоса. Слух совершенствуется,

эмоциональной устойчивости, при проведении не менее 7 занятий, дает позитивные результаты по повышению и формированию уровня эмоциональной устойчивости у студентов на начальном этапе обучения.

Резюме. Эмоциональная устойчивость студентов выступает как готовность к конструктивному решению стрессогенных ситуаций, возникающих у студентов на начальном этапе обучения под влиянием внешних и внутренних фрустраторов. Внедрение программы тренинга по повышению уровня эмоциональной устойчивости дает возможность проследить количественные и качественные изменения, происходящие со студентами-первокурсниками в процессе формирования эмоциональной устойчивости, а также проверить целесообразность введения в учебно-воспитательный процесс высшего учебного заведения специальной деятельности, направленной на повышение эмоциональной устойчивости студентов. **Ключевые слова:** эмоциональная устойчивость, стрессогенные ситуации, тренинг, студенты-первокурсники, контрольная и экспериментальная группы.

Резюме. Емоційна стійкість студентів виступає як готовність до конструктивного вирішення стресогенних ситуацій, що виникають у студентів на початковому етапі вчення під впливом зовнішніх і внутрішніх фрустраторів. Впровадження програми тренінгу по підвищенню рівня емоційної стійкості дає можливість прослідити кількісні і якісні зміни, що відбуваються із студентами-першокурсниками в процесі формування емоційної стійкості, а також перевірити доцільність введення в учбово-виховний процес вищого учбового закладу спеціальної діяльності, направленої на підвищення емоційної стійкості студентів. **Ключові слова:** емоційна стійкість, стресогенні ситуації, тренінг, студенти-першокурсники, контрольна і експериментальна групи.

Summary. The emotional stability of students serves as a willingness to constructively decision of stressful situations encountered by students at the initial stage of training under the influence of external and internal frustrats. The introduction of a training program to improve emotional stability makes it possible to trace the quantitative and qualitative changes of first-year students in the process of emotional stability, as well as check out the feasibility of introducing in the educational process of higher education institution of the special activities aimed at improving the emotional stability of students. **Keywords:** emotional stability, stress situations, training, first-year students, the control and experimental groups.

Литература

1. Моница Г.Б., Раннала Н.В. Тренинг «Ресурсы стрессоустойчивости». – СПб: Речь, 2009. – 250 с.
2. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие.— Самара: БАХРАХ-М, 2001. — 672 с.
3. Санникова О.П., Кузнецова О.В. Адаптивность личности. Монография. - Одесса: Издатель М.П. Чекасов, 2009. - 258с.
4. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологічна структура педагогічної діяльності. Частина I: Навчальний посібник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2001. – 217с.
5. Сидоренко, Е. В. Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. - СПб.: Речь, 2001. - 349 с.

Подано до редакції 23.05.2012

Количество участников исследования: экспериментальная группа – 42 человека по 14 из каждого высшего учебного заведения, контрольная – 42 человека. Анализ результатов опытно-экспериментального исследования позволил сделать следующие выводы.

Статистический анализ результатов исследования эмоциональной устойчивости студентов на начальном этапе обучения показывает положительную динамику значительного количества благоприятных факторов по мере адаптации. В процессе формирования эмоциональной устойчивости студентов фиксируются положительные явления, о чем свидетельствует снижение ряда важных показателей эмоциональной устойчивости на начальном этапе обучения (от $p < 0,02$ до $p < 0,007$).

Интенсификация процессов как эмоциональной, так и психологической адаптации происходит в результате прохождения тренинговых занятий, что находит статистическое подтверждение.

Результаты исследования по формированию эмоциональной устойчивости студентов обнаруживают увеличение числа испытуемых имеющих высокий уровень эмоциональной устойчивости после прохождения тренинговых занятий. Выводы нашли подтверждение при статистическом сравнении средних показателей эмоциональной устойчивости студентов контрольной и экспериментальных групп. Сдвиги обнаруженные после прохождения тренинговых занятий имеют высокий уровень значимости (от $p < 0,02$ до $p < 0,007$), в то время как показатели контрольной группы не имеют достоверных различий (от $p < 0,183$ до $p < 0,966$).

Выявленные многочисленные статистически достоверные корреляционные связи между исследуемыми переменными позволили предположить наличие функциональных, причинно-следственных взаимоотношений между ними. Тот факт, что количество и теснота корреляционных взаимосвязей между всеми исследуемыми показателями являются максимальными у студентов прошедших тренинговые занятия, позволяет сделать выводы о целесообразности и эффективности введения в учебный процесс студентов тренинговых занятий направленных на формирование и развитие эмоциональной устойчивости.

Множественный регрессионный анализ подтвердил, что эмоциональная устойчивость входит в перечень надежных факторов положительно влияющих на уровень стрессоустойчивости и социальной адаптации, уровень невротизации, и адаптированности студентов в высшем учебном заведении на начальном этапе обучения.

Результаты формирующего эксперимента позволяют констатировать следующее: в следствие тренинговых занятий, направленных на формирование эмоциональной устойчивости студентов экспериментальной группы в личностном контексте произошли статистически значимые изменения в показателях их психологической адаптации, стрессоустойчивости, уровню невротизации. В тоже время, обратив внимание на изменения, произошедшие в контрольной группе, можно заметить, что уровень и качество психологической адаптации испытуемых остались неизменными; Статистический анализ результатов опытно-экспериментальной работы подтвердил эффективность предлагаемой тренинговой работы.

Таким образом, данные проведенного исследования свидетельствуют о том, что разработанная нами тренинговая программа по формированию

если развитие музыкальных способностей поставлено правильно. Внимание учащихся привлекается к точному воспроизведению мелодии. Примером всегда служит выразительное пение педагога. У учащихся вырабатывается устойчивость слухового внимания и впоследствии развивается ладо-высотный слух. При обучении ученики знакомятся со звуковысотными и ритмическими понятиями, которые складываются в ходе постоянных упражнений, развивающих мелодический слух, определяют движение мелодии вверх-вниз, сравнивают звуки различной высоты, длительности, играют интервалы.

В музыкально-дидактической работе, как и в игре на фортепиано, так и в ритмических упражнениях ученики осваивают средства художественной выразительности, характерные для музыкальной речи – динамику, тембр, высоту звука. Это дает педагогу возможность дифференцированно воздействовать на учащихся с разным развитием музыкально-слуховых способностей. В музыкально-дидактической работе учащийся выполняет различные задания: все его движения и действия связаны с процессом узнавания и различения характера музыки, отдельных выразительных средств. Это вырабатывает у ученика умение ощущать фразировку, размер, темп, метроритм, интонацию. Эмоционально окрашивая игровые приемы, музыка стимулирует волевые усилия учащихся.

Главная роль отводится освоению гамм, которые, вместе с арпеджио и аккордами продолжают сохранять значение основных фундаментальных формул, которыми должен в совершенстве владеть каждый современный пианист.

Гаммы, а также аккорды и арпеджио развивают ладовый, гармонический, мелодический слух (учащиеся различают мажорное и минорное наклонение гамм, ощущают ладовые функции мажора и минора, их виды – натуральный, гармонический мелодический, усваивают направление движения (вверх, вниз), слышат интонационную сторону тонов – полутонов – интервалику).

Стимулирование творческой активности учащихся в процессе обучения игре на фортепиано является следующим педагогическим условием развития музыкально-слуховых способностей. Сюда относятся: подбор по слуху, транспонирование, чтение с листа, сочинение. Рассмотрим их подробнее.

Подбор по слуху – это самый главный период в развитии музыкально-слуховых способностей, а так же период „накопления запаса музыкальных впечатлений” в обучении игре на инструменте. Услышать в реальном звучании, представить себе „в уме” и снова воспроизвести в реальном звучании на определенной высоте – таков процесс подбора по слуху.

Общая направленность музыкально-слухового развития учащихся в отношении подбора по слуху, транспозиции и сочинения музыки должна быть соотносена с программой по сольфеджио. Нельзя забывать и о том, что единство общей направленности, согласованности творческих установок и репертуара между педагогами инструментальных и теоретических классов не исключает и существенных различий в подходе к воспитанию учащихся. Если преподаватели теоретических дисциплин проводят групповые занятия на основе коллективного пения, то в инструментальных классах имеется возможность вести работу значительно более индивидуализировано, органично включая ее в процесс обучения игре на инструменте. Благодаря этому удастся тщательнее осваивать соответствующие умения и навыки с каждым учеником.

Подбор по слуху обычно начинают с несложных мелодий и песен. В дальнейшем мелодии постепенно усложняются в интонационном отношении и дополняются различными видами сопровождения. Материалом для подбора может служить музыка, исполняемая педагогом на инструменте или голосом (своего рода диктант, воспроизводимый непосредственно на инструменте). Целесообразно также на протяжении всего обучения давать задания на воспроизведение по памяти отрывков различных произведений.

Игра по слуху и транспонирование простых мелодий поможет ученику наладить связь между слухом и ориентировкой на клавиатуре. Задания на транспонирование отдельных музыкальных фраз, мелодических отрывков, песен и являются составной частью комплексного процесса обучения.

Транспонирование является продолжением подбора по слуху знакомых мелодий от разных звуков. В дальнейшем следует транспонировать легкие пьесы, отрывки из разучиваемых произведений, кадансовые обороты. Естественно, что все транспонируемые, как и подбираемые по слуху, пьесы должны исполняться выразительно. В процессе занятий транспонированием необходимо следить за тем, чтобы оно протекало в условиях максимальной активизации слуха учащихся. По мере усложнения используемого материала непосредственное его восприятие должно все в большей мере обогащаться восприятием аналитически-слуховым, направленным на выявление структуры транспонируемой музыки.

Приступая к транспонированию, ученик должен хорошо знать материал на память, иметь о нем ясное слуховое представление. Мелодия и другие голоса, а также звуки, составляющие аккорды, предварительно пропеваются, одновременно осмысливаются ладотональность, метроритм сочинения и другие важнейшие элементы его строения. Настраиваясь на новую тональность, ученику следует проинтонировать в ней внутренним слухом транспонируемую мелодию и, если это позволяет tessitura, пропеть отдельные голоса и звуки аккордов. Следуя таким путем, опытным педагогам удастся сделать занятия по транспонированию, максимально эффективными для музыкально-творческого развития ученика.

Подбор по слуху и транспонирование содействуют развитию звуковысотного слуха. Транспонирование по нотам невозможно без глубокого практического знания тональностей. Транспонирование по нотам является самым радикальным средством развития музыкального слуха, памяти, внимания, навыков чтения с листа и даже техники. Транспонирование способствует установлению связи между движениями и слухом – весь игровой процесс начинает подчиняться слуховым представлениям.

Г. Нейгауз чрезвычайно ценил чтение с листа, утверждая, что за некоторыми исключениями, по степени владения этим навыком можно судить о музыкальном даровании музыканта. Чем активнее внутренний слух музыканта, тем лучше он читает с листа и тем выше его музыкальные способности.

Учащийся видит, слышит, чувствует музыкальный образ в единстве с теми средствами, которые способны эту музыку реально воспроизвести. Видя ноты, он одновременно трансформирует их с помощью внутреннего слуха в адекватную звуковую картину; затем, пользуясь более или менее определенной системой слухо-клавиатурных связей, воплощает элементы этой картины в цепи соответствующих движений. Именно так расшифровывается известная

проведения тренинговых занятий у студентов экспериментальной группы общий уровень эмоциональной устойчивости повысился. Все параметры эмоциональной устойчивости возросли практически равномерно, что свидетельствует об адекватности самостановления.

Наряду с этим, при сравнении контрольной группы первого и второго этапа, можем наблюдать, что достоверных различий между ними не наблюдается (табл.5.).

Таблица 5

Среднегрупповые значения контрольной группы на первом и втором этапах Test Statistics(c)

	Holms4 - Holms2	Ad_grup4 - Ad_grup2	Ad_uch4 - Ad_uch2	Wasserm an4 - Wasserm an2	B_eif4 - B_eif2	B_refr4 - B_refr2	B_disf4 - B_disf2
Z	-,819(b)	-1,023(b)	-,683(b)	-1,330(a)	-,506(b)	-,818(b)	-,042(a)
Asymp. Sig. (2- tailed)	,413	,306	,495	,183	,613	,413	,966

Статистический анализ показателей эмоциональной устойчивости остались на первоначальном уровне, то есть не имеет достоверных различий.

Таким образом, можно сделать выводы, что в результате проведения тренинговых занятий по формированию эмоциональной устойчивости на начальном этапе обучения повышается уровень и качество адаптированности к новым социальным условиям. Статистический анализ результатов экспериментальной работы подтвердил эффективность и целесообразность применения тренинговой работы для формирования эмоциональной устойчивости студентов на начальном этапе обучения.

Выводы. Успешность обучения и эмоциональное благополучие во многом зависит от способа реагирования в стрессогенной ситуации. Для повышения уровня эмоционального реагирования у студентов на начальном этапе обучения в высшем учебном заведении мы использовали программу тренинга формирования эмоциональной устойчивости. Данная программа дала возможность проследить как количественные, так и качественные изменения, происходящие со студентами-первокурсниками в процессе формирования эмоциональной устойчивости, а также проверить целесообразность введения в учебно-воспитательный процесс высшего учебного заведения специальной деятельности, направленной на повышение эмоциональной устойчивости студентов-первокурсников. Целью тренинга явилось создание психологических условий для формирования и повышения уровня эмоциональной устойчивости студентов, освоение психотехник и приемов саморегуляции, копинг-стратегий, позволяющих овладеть необходимыми умениями и навыками по преодолению стрессогенных ситуаций, повысить уровень эмоциональной устойчивости.

На формирующем этапе эксперимента мы использовали программу тренинга по формированию навыков эмоциональной устойчивости, которую мы применяли только в экспериментальной группе.

условиях на одной и той же выборке. Он позволяет установить не только направленность изменений, но и их выраженность. При помощи Т критерия мы определим, является ли сдвиг показателей результативным и позволяющим оценить влияние тренинговых программ на развитие и формирование эмоциональной устойчивости. Результаты приведены в таблице 4.

Таблица 4

Среднегрупповые значения экспериментальной группы до и после проведения тренинговых занятий Test Statistics(c)

	Holms3 - Holms1	Ad_grup 3 - Ad_grup 1	Ad_uch3 - Ad_uch1	Wasserm sn3 - Wasserm an1	B_eif3 - B_eif1	B_refr3 - B_refr1	B_disf3 - B_disf1
Z	-2,713(a)	-2,404(b)	-3,016(b)	-3,288(a)	-4,300(a)	-3,351(b)	-3,154(a)
Asymp. Sig. (2- tailed)	,007	,016	,003	,001	,000	,001	,002

Таким образом, анализируя полученные результаты в экспериментальной группе становится очевидно, что существуют достоверные различия между показателями первого и второго диагностического замеров составляющих эмоциональной устойчивости. В результате проведения тренинговых занятий произошел их существенный рост, подтверждаемый статистическим анализом при помощи Т – критерия Вилкоксона. Также по данным таблиц видно, что произошли значительные изменения. Так рассматривая полученные данные по методите Холмса и Раге, можно наблюдать существенные изменения произошедшие после тренинговых занятий. Первоначально преобладающий негативный ранг сменился позитивным (с 668,50 на 234,50). По методике «Адаптированности студентов в вузе» также наблюдается положительная тенденция, в связи с чем, можно говорить о формировании элементов эмоциональной устойчивости при помощи тренинговых занятий (с 180,50 на 485,50 к учебной группе, с 163 на 578 к учебной деятельности). При помощи методики Вассермана, можем наблюдать изменения уровня невротизации связанные с положительными тенденциями формирования эмоциональной устойчивости (с 625 на 155). Рассматривая типы реагирования на стрессогенные воздействия, можно наблюдать как дисфорические и эйфорические реакции сменяются осознанными рефракторными.

Как видно из приведенных данных показатели уровня эмоциональной устойчивости изменились. Изменения произошли по всем показателям, измеряющим уровень эмоциональной устойчивости студентов на начальном этапе обучения, а именно, по параметрам эмоционального реагирования, уровню невротизации, адаптированности студентов, как к учебной группе, так и к учебной деятельности, а также социальной адаптации.

Следует отметить, что изменения по повышению уровня эмоциональной устойчивости произошли как следствие научения студентов в процессе тренинговой работы расширению поведенческих реакций, нахождению ресурсов для преодоления эмоционально травмирующих ситуаций.

На основе приведенных данных мы можем утверждать, что после

формула: „вижу-слышу-играю”. Мысленное воспроизведение текста предвосхищает возникновение внутренних предзнаменений о темповых, тональных, гармонических и метроритмических изменениях. Для владения искусством бегло и грамотно, выразительно и сознательно читать с листа, прежде всего, необходимы систематические занятия, это не есть врожденная способность. Чтением с листа следует заниматься ежедневно и систематически.

У некоторых учащихся творческая активность проявляется в попытках сочинять музыку. Даже самые слабые ученики могут подобрать простейший аккомпанемент к разученным ими мелодиям или песням. Такого рода деятельность всегда приносит им огромное удовольствие, поэтому преподаватель должен относиться к ней особенно бережно и заботиться о том, чтобы и в дальнейшем сохранять и постоянно включать ее элементы в учебный процесс с целью развития музыкально-слуховых способностей [4].

Выполнение комплекса упражнений, различных творческих музыкальных заданий способствует развитию музыкально-слуховых способностей учащихся. При этом упражнения (творческие задания) не должны быть случайным набором однотипных действий. Надо, чтобы в их основе лежала определённая система, чётко спланированная правильная последовательность действий, в частности, постепенное усложнение.

Выводы. Итак, развитие музыкально-слуховых способностей личности мы рассматриваем как целенаправленный психолого-педагогический процесс, в котором осуществляется взаимодействие педагогического управления с музыкально-творческой деятельностью учащихся, основанный на решении различных по содержанию и степени сложности задач по восприятию, анализу музыкального материала, игре на фортепиано с учётом возрастных и индивидуальных возможностей учащихся.

Анализ научной литературы в аспекте исследуемой проблемы позволил сделать вывод о том, что активизация развития музыкально-слуховых способностей учащихся на уроках фортепиано в ДМШ в разных видах музыкальной деятельности проявляется в системе специальных знаний, умений и навыков.

Резюме. В статье освещены вопросы развития музыкально-слуховых способностей учащихся в классе фортепиано. **Ключевые слова:** музыкально-слуховые способности, развитие, фортепиано, учащиеся.

Резюме. У статті висвітлено питання розвитку музично-слухових здібностей учнів, що навчаються в класі фортепіано. **Ключові слова:** музично-слухові здібності, розвиток, фортепіано, учні.

Summary. In article questions of development of musical and acoustical abilities of pianos studying in a class are taken up. **Keywords:** musical-auditory capabilities, development, fortetpiano, student.

Литература

1. Алексеев А. Д. Методика обучения игре на фортепиано: [метод. пособие] / Александр Дмитриевич Алексеев. – [3-е изд.]. – М.: Музыка, 1978. – 288 с.
2. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании / Б. В. Асафьев / ред. и вступ. ст. Е. М. Орловой. – [2-е изд.]. – М.: Музыка, ЛО, 1973. – 144 с.

3. Баренбойм Л. А. Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства / Л. А. Баренбойм. – Л.: Музыка, 1969. – 288 с.

4. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры: Записки педагога / Г. Г. Нейгауз. – М.: Музыка, 1988. – 240 с.

5. Серединская В. Развитие внутреннего слуха в классах сольфеджио / В помощь педагогу музыканту. – М., Музгиз 1962г. – 38с.

6. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей // Избранные труды: в 2 т. / Б. М. Теплов. – М.: Педагогика, 1985. – Т. 1. – 328 с.

7. Уткин Б. И. Воспитание профессионального слуха музыканта в училище. – М.: «Музыка» 1985г. – 30с.

Подано до редакції 29.05.2012

УДК 786.2.071.5

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ МУЗЫКАЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА У СТАРШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ФОРТЕПИАНО В ДМШ

*Назарова Ольга Михайловна,
преподаватель фортепиано*

Ялтинской музыкальной школы им. А. А. Спендиарова

Постановка проблемы. Главная цель музыкального образования и формирования музыкального творчества старших школьников ДМШ заключается в передаче ценного духовного опыта поколений, сконцентрированного в музыкальном искусстве, в его полном и всестороннем виде, развитие на этой основе положительных черт и свойств личности каждого учащегося.

Анализ последних публикаций. В музыкальной педагогике и психологии имеется ряд теоретических и экспериментальных работ, где даётся высокая оценка воспитательному значению творчества. Авторы их – известные ученые и педагоги: О. Апраксина, Л. Арчажникова, Б. Асафьев, Н. Ветлугина, Л. Выготский, Г. Панкевич, В. Ражников. Положения, выдвинутые ими о способности к творчеству у детей, представляются особо важными.

Среди исследований, посвященных развитию навыков музыкального творчества у старших школьников в процессе обучения игре на фортепиано в ДМШ, можно выделить работы А. Алексева, Л. Баренбойма, Г. Когана, Н. Корыхаловой, Н. Любомудровой, Б. Милича, А. Николаева, Н. Перуновой и др. Для эффективного формирования навыков музыкального творчества у старших школьников на уроках фортепиано в ДМШ необходимо создать благоприятные педагогические условия.

Цель статьи – теоретически обосновать и разработать педагогические условия формирования навыков музыкального творчества у старших школьников на уроках фортепиано в ДМШ.

Изложение основного материала. Формирование навыков музыкального творчества у старших школьников в классе фортепиано ДМШ будет более эффективным при следующих педагогических условиях:

– систематическое вовлечение старших школьников в музыкальную творческую деятельность на занятиях по фортепиано;

Таблица 2

Среднегрупповые значения экспериментальной и контрольной группы до проведения тренинговых занятий по формированию эмоциональной устойчивости Test Statistics(a)

	Holms	Ad_grup	Ad_uch	Wasserman	B_eif	B_refr	B_disf
Mann-Whitney U	854,000	877,500	868,000	857,500	841,000	876,000	854,000
Wilcoxon W	1757,000	1780,500	1771,000	1760,500	1744,000	1779,000	1757,000
Z	-,251	-,041	-,127	-,220	-,368	-,054	-,252
Asymp. Sig. (2-tailed)	,802	,968	,899	,826	,713	,957	,801

Также нас интересовали изменения, произошедшие с контрольной группой без привлечения ее к тренинговым занятиям и экспериментальной после проведения тренинговых занятий по формированию эмоциональной устойчивости. Результаты представлены в таблицах 3.

Таблица 3

Среднегрупповые значения экспериментальной группы после проведения тренинговых занятий и контрольной группы Test Statistics(a)

	Holms	Ad_grup	Ad_uch	Wasserman	B_eif	B_refr	B_disf
Mann-Whitney U	461,000	618,000	559,000	614,500	547,000	640,000	669,500
Wilcoxon W	1364,000	1521,000	1462,000	1517,500	1450,000	1543,000	1572,500
Z	-3,766	-2,387	-2,925	-2,402	-3,007	-2,175	-1,913
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,017	,003	,016	,003	,030	,056

Анализ показателей эмоциональной устойчивости в экспериментальной группе после проведения тренинговых занятий и контрольной группе показал, что их соотношения в сравнении с начальным этапом достоверно изменились. Значения, характеризующие эмоциональную устойчивость студентов – участников тренинговых занятий, по окончании формирующего эксперимента стали существенно превышать аналогичные в контрольной группе. Выраженность средних показателей негативных эмоциональных состояний в контрольной группе осталась на начальном этапе. Достоверность различий оценивалась с помощью U-критерия Манна-Уитни для несвязанных выборок. Таким образом, можно утверждать, что данные изменения являются объяснением эффективности тренинговых занятий направленных на формирование эмоциональной устойчивости.

Об эффективности тренинговой программы на формирование эмоциональной устойчивости студентов экспериментальной группы можно также судить исходя из результатов сравнительного анализа изменений показателей происшедших в экспериментальной группе до и после тренинговых занятий при помощи T-критерия Вилкоксона. Данный критерий был выбран для сопоставления показателей, измеренных в двух различных

Методика Т.Д. Дубовицкой на выявление адаптированности студентов в вузе. 1) к уч. группе 2) к уч. деят-ти	Высокие показатели (16-11)	1	0,98	0,98	0,84	1,26	1,12	1,12
		2	0,84	0,98	0,84	1,26	1,12	1,12
	Средние показатели (10-6)	1	0,42	0,56	0,56	0,42	0,56	0,56
		2	0,7	0,56	0,84	0,56	0,56	0,7
	Низкие показатели (5-1)	1	0,56	0,42	0,56	0,28	0,28	0,28
		2	0,42	0,42	0,28	0,14	0,28	0,14
Методика Холмса и Раге для определения стрессоустойчивости и социальной адаптации (сопротивляемость стрессу)	Высокая сопротивляемость		0,84	1,12	0,7	1,26	1,12	1,26
	Пороговая сопротивляемость		0,14	0,56	0,14	0,28	0,7	0,5
	Низкая сопротивляемость		0,98	0,28	1,12	0,42	0,14	0,14

Для статистического подсчета было выбрано следующее обозначение групп: экспериментальная группа до проведения тренинговых занятий была определена как группа №1, экспериментальная группа после проведения тренинговых занятий - №3, контрольная группа после констатирующего эксперимента как группа №2 и контрольная группа после среза - №4. Для этого были использованы U-критерий Манна-Уитни и T-критерий Вилкоксона.

U-критерий Манна-Уитни был использован для оценки различий между двумя выборками: экспериментальной и контрольной как на начальном констатирующем этапе, так и на заключительном формирующем, для определения области перекрещивающихся значений. Эмпирическое значение критерия U отражает то, насколько велика зона совпадений между группами.

В ходе статистического анализа нас интересовали показатели эмоциональной устойчивости студентов на начальном этапе обучения (табл.2.).

Анализируя полученные данные, мы приходим к заключению о том, что данные показатели студентов, обучающихся на разных специальностях, не имеют статистически достоверных различий. Это свидетельствует о том, что их эмоциональное состояние обуславливается преимущественно условиями стрессогенных ситуаций, в которые попадают студенты на начальном этапе обучения, что подтверждает правомочность формирования из данных подвыборки контрольной и экспериментальной групп.

– стимулирование музыкально-творческой деятельности старших школьников на уроках фортепиано;
 – индивидуальный подход к каждому ученику.

Занятия в классе фортепиано подразумевают индивидуализированную целостную систему методов и средств педагогического воздействия, которые обеспечивают эффективную подготовку обучающихся по всем параметрам исполнительского мастерства, в диалектическом единстве технологических, художественно-эстетических, творческих и психологических (эмоционально-волевых) задач.

Познание музыкального искусства в классе фортепиано мы строим через моделирование творческого процесса. Знания о музыке, её видах, жанрах, стилях, о жизни и творчестве различных композиторов, пианистов-исполнителей полученные на основе знакомства с инструментальной музыкой, играют огромную роль в формировании навыков музыкального творчества у старших школьников.

Интенсивное развитие музыкального мышления ученика осуществляется под воздействием многих прямых и побочных факторов. Здесь действуют и исполнительский показ, и словесные художественно-ассоциативные стимулы, и музыкально-теоретический анализ. Однако в отличие от восприятия музыки слушателем у хорошо развитого учащегося воспринимаемое слухом немедленно перерастает в исполнительское действие.

Целью обучения старших школьников в ДМШ является подготовка в большинстве своем музыкантов-любителей, которые обладают навыками музыкального творчества, могут самостоятельно разобрать и выучить музыкальное произведение любого жанра, свободно владеть инструментом, подобрать любую мелодию и аккомпанемент к ней. Научить музицировать можно любого ученика, имеющего даже весьма средние музыкальные данные. Всё это требует от педагога высокого профессионализма, творческого подхода к обучению школьника и большой к нему любви и уважения. Все знания необходимо преподносить в доступной форме, от простого к сложному. Важно, чтобы учащийся как бы сам открывал для себя прекрасный язык музыки.

Формирование самостоятельного музыкального мышления будущего пианиста тесно взаимосвязано с развитием осознанного восприятия музыки, осмысленности и выразительности в исполнении фортепианного репертуара. Важнейшим фактором здесь является использование элементов целостного анализа, раскрытие музыкально-образного содержания произведения в единстве с его формой. Объяснение музыкальной фразы как небольшой, относительно законченной части музыкальной темы рекомендуется проводить на фразах, которые оканчиваются паузой или долгим звуком. Учащиеся знакомятся с элементарными способами развития музыкальных тем: секвенцией, варьированием, имитацией, с понятием репризы в трёхчастной форме, сонатиной, рондо, полифоническими формами. Выразительные функции мелодии и аккомпанемента усваиваются в процессе сравнительного анализа пьес, самостоятельного выбора варианта аккомпанемента, наиболее соответствующего характеру мелодии, а также при сочинении учащимися сопровождений к данным мелодиям [5].

Используя творческие задания, необходимо дать возможность учащемуся самому дойти до решения задач, то есть развивать у школьника творческую инициативу. Для этого следует, к примеру, предложить ему сочинить мелодию

на заданный ритмический рисунок, на стихотворный текст, „досочинить” конец музыкальной фразы, подобрать знакомую мелодию, сыграть её от разных звуков, прочесть с листа новую пьесу (отрывок) и угадать из какого фильма или телепередачи эта музыка, самостоятельно проставить аппликатуру.

Развитие навыков самостоятельной работы протекает успешно лишь в том случае, если ученик понимает, какую художественную цель преследует указание педагога – рекомендуемая аппликатура, динамический план, оттенки звука.

Одной из самых важных и развивающих форм творческого развития является чтение с листа. Рассмотрим комплекс навыков, позволяющих свободно читать музыкальное произведение с листа.

В первую очередь следует научиться быстро прочитывать нотные знаки. В отличие от буквенных они размещаются и по горизонтали, и по вертикали, что представляет дополнительную трудность. Обучать чтению нот с листа необходимо с самого начала обучения. Необходимо объяснить учащемуся, что как и при чтении художественного произведения, когда ты видишь целое слово и даже больше, а не буквы по отдельности, так и в музыке необходимо мыслить не отдельными нотами, а фразами, предложениями. Необходимо научиться быстро и легко читать любые ноты, точно так же, как читаешь книжки. Тогда не придётся тратить много времени на разбор несложной пьесы. А самое главное – умение свободно читать ноты откроет перед тобой море интересной музыки, которую ты сможешь сыграть самостоятельно и с удовольствием [3].

Придавая большое значение формированию аппликатурной ориентации в развитии навыков чтения с листа, следует в каждом прочитываемом произведении направлять внимание ученика на распознавание и исполнительское ощущение логики аппликатурных приёмов. Уже при прочтении позиционных мелодических фигур необходимо привить ученику быструю ориентацию в размещении пальцев, исходя из охвата крайними (первым и пятым) пальцами обрамляющих звуков всего построения. Заметно способствует приобретению навыков быстрой ориентации в аппликатурных приёмах и выработке умения уже усвоенный приём почти автоматически переносить на дальнейшее родственное фактурное изложение систематическая работа педагога с учеником над аналитическим разбором аппликатурных принципов опытных пианистов-редакторов в составленных ими циклах произведений педагогического репертуара. Такое распознавание, облегчая исполнительское усвоение текста, окажет неоценимую помощь в ускорении процесса чтения с листа [4, с. 22].

Большую помощь в формировании навыков музыкального творчества у старших школьников оказывает подбор по слуху. Это поможет ученику наладить связь между слухом и ориентировкой на клавиатуре. При подборе мелодии по слуху на инструменте желательно, чтобы педагог поддерживал игру учащегося аккомпанементом. Полезно играть предложенные мелодии в разных регистрах, от любых белых и чёрных клавиш. Это способствует более свободному „общению с клавиатурой”, развивает музыкальный слух, образное мышление, превращает занятия на инструменте в увлекательную игру.

Учащиеся могут подобрать аккомпанемент к разученным ими или любым популярным мелодиям. Такого рода деятельность всегда приносит учащемуся огромную радость, поэтому преподаватель должен относиться к ней особенно

целесообразности введения тренинговой программы по повышению уровня эмоциональной устойчивости у студентов на начальном этапе обучения.

Изложение основного материала. Согласно плану исследования, контроль результатов работы по формированию эмоциональной устойчивости студентов осуществлялся во втором семестре первого года обучения (конец апреля - начало мая). Временной интервал между формирующим и контрольным этапом составил два с половиной месяца. Данный интервал был необходим для выявления достоверных показателей, поскольку о результатах тренинговой работы можно судить лишь спустя некоторое время, для исключения получения артефактов. За данный промежуток времени после завершения тренинговой программы студентам представилась возможность применить полученные навыки в повседневной студенческой жизни. Для осуществления контроля студентам-первокурсникам двух групп (экспериментальной и контрольной, по 14 человек из каждого высшего учебного заведения) было предложено выполнить ряд методик, которые были представлены на начальном диагностическом этапе. С этой целью, были сопоставлены параметры эмоциональной устойчивости, выявленные в результате теоретической и эмпирической работы. Результаты сравнения представлены в таблице 1.

Как видно из таблицы 1 в экспериментальных группах происходит снижение процента учащихся с низким уровнем сопротивляемости и как следствие повышение уровня сопротивляемости стрессогенным факторам, в то же время, показатели контрольной группы остаются на исходном уровне, что говорит об эффективности проведения тренинговых занятий и положительной динамики по формированию эмоциональной устойчивости. Для подтверждения количественных изменений был проведен статистический анализ показателей при помощи SPSS, Statistica, который позволил констатировать качественные изменения происшедшие в контрольной и экспериментальной группах.

Таблица 1

Изменения показателей уровня эмоциональной устойчивости студентов контрольной и экспериментальной группы на начальном этапе обучения (в %)

Уровень эмоциональной устойчивости	Контрольная группа			Экспериментальная группа			
	МГУ	КГУ	СГУ	МГУ	КГУ	СГУ	
Методика В.В. Бойко (тип эмоционального реагирования на стимулы окружающей среды)	Эйфорические	20,71	21,35	19,92	16,5	18,22	17,5
	Рефракторные	13,28	13,42	13,78	15,5	15,5	15,85
	Дисфорические	4,92	4,21	4,7	4,4	3,2	3,7
Методика Л.И. Вассермана (уровень невротизации: низкий (0-9); средний (10-19); высокий (20и выше))	14,28	18,5	17,85	12,21	14,78	14,35	

6. Лабудько С. П. Підготовка вчителів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс] Режим доступу http://www.nbu.v.gov.ua/e-journals/ITZN/2011_4/11spppo.pdf

7. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики [Електронний ресурс] / О.М. Спірін // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 5(13). – Режим доступу до журн.: <http://www.ime.edu.ua/net/em.html>.

8. Степина С. Н. Компетентностный подход в обучении информатики [Текст] / С. Н. Степина // Актуальные задачи педагогики: материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Чита, декабрь 2011 г.). — Чита: Издательство Молодой ученый, 2011. — С. 192-197. [Електронний ресурс] Режим доступу <http://www.moluch.ru/conf/ped/archive/20/1408>

Подано до редакції 23.05.2012

УДК 159.92

РЕЗУЛЬТАТЫ ФОРМИРУЮЩЕГО ЭКСПЕРИМЕНТА ПО РАЗВИТИЮ У СТУДЕНТОВ-ПЕРВОКУРСНИКОВ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ УСТОЙЧИВОСТИ

*Султанова Ирина Викторовна,
аспирант кафедры психологии*

РВУЗ «Крымский гуманитарный университет» (г. Ялта)

Актуальность исследования. При проведении тренинговых занятий по формированию эмоциональной устойчивости необходимым является информирование студентов-участников о данной отрасли психологии, ее роли в эмоциональной сфере личности. Внедрение программы тренинга по повышению уровня эмоциональной устойчивости дало возможность проследить количественные и качественные изменения, происходящие со студентами-первокурсниками в процессе формирования эмоциональной устойчивости, а также проверить целесообразность введения в учебно-воспитательный процесс высшего учебного заведения специальной деятельности, направленной на повышение эмоциональной устойчивости студентов.

Анализ исследований и публикаций. Проблема эмоциональной устойчивости личности является объектом исследования как отечественных так и зарубежных ученых: при анализе в мотивационной сфере (А.Г. Асмолов, В.К. Виллонас, Б.И. Додонов и др.), эмоциональном общении (О.В. Кузнецова, А.Е. Ольшаникова, О.П. Санникова, О.А. Черникова и др.), устойчивости психических процессов (Г.М. Андреева, П.Б. Зильберман, В.А. Семиченко, А.Я. Чебыкин, Г. Мейер и др.), в вопросах связанных с эмоциональным интеллектом (Г.М. Андреева, Д.Гоулдман и др.), в сфере деятельности (А.В.Запорожец, В.К.Калин, С.Д. Максименко, В.А. Моляко и др.), с позиции теории установок (А.Г. Асмоловым, А.С. Прангшвили, Д.Н.Узнадзе, В.А. Ядовым). Отдельные аспекты проблемы эмоциональной устойчивости также исследовались (Е.П.Крупником, Н.А. Подымовым и др.)

Целью данной статьи является практическое подтверждение

бережно и заботиться о том, чтобы и в дальнейшем сохранять и постоянно включать ее элементы в учебный процесс.

Одна из важных творческих задач, стоящих перед музыкантом-исполнителем, это умение художественно выразительно интерпретировать произведение, проникнувшись его содержанием. Чем богаче образ и заложенные в нём чувства, тем больше возможностей для творческой интерпретации открывает он перед исполнителем. Б. Асафьев писал, что музыка живёт эмоциональной образностью, живой интонационной речью, в которой слышится то ораторский пафос, то интимный лиризм, то драматическая страстность, то вдумчивое созерцание [1, с. 236]. Вживание музыканта-исполнителя в образ – это осмысление им музыкальной речи с её мелодией, гармонией, ритмом, динамикой, темпом, тембровой окраской, формой и эмоционально-поэтическим содержанием. Поэтому очень важно научить старшего школьника правильно ориентироваться в богатой палитре выразительных музыкальных средств, выделять из них главные при характеристике образа.

Творчество в исполнительской деятельности является необходимым условием и гарантией достижения наивысшей результативности труда будущего музыканта-пианиста, наиболее полной реализации его возможностей. Чтобы творческие проявления старших школьников на занятиях по фортепиано в ДМШ имели целенаправленный, активный и эмоциональный характер, необходим разнообразный комплекс педагогических воздействий, которые проявляются в следующем:

1. В особом принципе подхода к отбору музыкального материала: выбор произведений, которые могут служить основой для формирования конкретных творческих навыков.

2. В использовании специальных форм работы, способствующих созданию на уроке атмосферы творческой активности (импровизация, подбор по слуху, сочинение, читка с листа, транспонирование).

3. В выборе приёмов демонстрации образцов творчества в связи с различными видами музыкальной деятельности.

4. В разнообразной собственной музыкально-художественной импровизации педагога, которой на уроке должно быть не меньше, чем импровизации ученика.

5. В разработке серий творческих заданий и нахождении наиболее эффективных форм их постановки.

6. В нахождении возможности введения творчества в урок при соответствующем усложнении творческих заданий от занятия к занятию.

7. В установке наиболее рациональных путей внутреннего взаимодействия видов деятельности на каждом уроке, исходя из основной темы занятия [2].

Выводы. Итак, создание творческой, непринужденной обстановки на уроке фортепиано, развитие самостоятельности мышления учащихся и творческой активности способствуют формированию навыков музыкального творчества старших школьников. Разработанные нами педагогические условия помогут преподавателю фортепиано направить процесс обучения игре на фортепиано по наиболее интересному, творческому, эффективному пути формирования навыков музыкального творчества и будут способствовать развитию самостоятельного мышления учащихся.

Резюме. В статье рассматриваются педагогические условия формирования

навыков музикального творчества у старших школьників на уроках фортепіано в ДМШ. **Ключевые слова:** педагогические условия, формирование навыков музыкального творчества, старшие школьники, уроки фортепиано, ДМШ.

Резюме. В статті розглядаються педагогічні умови формування навиків музичної творчості у старших школярів на уроках фортепіано в ДМШ. **Ключові слова:** педагогічні умови, формування навиків музичної творчості, старші школярі, уроки фортепіано, ДМШ.

Summary. The pedagogical terms of forming of skills of musical creation at senior schoolboys on the lessons of fortepyano in DMSH are examined in the article.

Keywords: pedagogical terms, forming of skills of musical creation, senior schoolboys, lessons of fortepyano, DMSH.

Література

1. Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс / Б. В. Асафьев / [ред. и вступ. ст. Е.М.Орловой]. – [2-е изд.]. – Л.: Музыка, 1971. – 376 с.
2. Голубовская Н. И. Искусство исполнителя [ред. сост. Зайцева Т. А., Закарян-Рутстайн С. С., Смирнов В. В.] / Н. И. Голубовская – СПб.: Композитор, 2007. – 488 с.
3. Криштоп Л. Хрестоматия для развития творческих навыков и чтения с листа / Л. Криштоп. – Санкт-Петербург, 1994. – 54 с.
4. Милич Б. Воспитание ученика-пианиста в 5–7 классах ДМШ / Борис Евсеевич Милич. – К.: Музична Україна, 1982. – 86 с.
5. Рабинович И. О работе с учениками над музыкальным произведением: [очерки по методике обучения игре на фортепиано] / И. Рабинович / [ред. А. А. Николаева]. – Вып. 1. – Москва-Ленинград: Государственное музыкальное издательство, 1950. – 218 с.

Подано до редакції 26.05.2012

УДК 785: 78.087.61: 781.66: 377.6 (045)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ МУЗИЧНИХ УЧИЛИЩ ДО АНСАМБЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З СОЛІСТОМ-ВОКАЛІСТОМ У КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОМУ КЛАСІ

Небуну Юлія Валеріївна,

*викладач кафедри «Історії та теорії музики»
Дніпропетровської консерваторії ім. М. Глінки*

Постановка проблеми. Сьогоднішній розвиток сучасного життя України інтенсивно змінюється. Концептуальні положення модернізації системи вищої національної освіти, її докорінне реформування засновані на відновленні інтелектуального й духовного потенціалу молоді.

Перед сучасними навчальними закладами постають складні завдання, пов'язані з реалізацією індивідуальної творчості й високого рівня професійної майстерності у виконавській діяльності музиканта.

Особливої уваги заслуговують питання підготовки професійних концертмейстерів у музичному училищі, головні завдання яких – підготувати висококваліфікованих фахівців, які б повністю задовольняли вимоги роботодавців; забезпечити якісне співвиконавство з іншими музикантами, зокрема із солістом-вокалістом.

галузі застосування сучасних засобів навчання і використання інформаційно-комунікаційних технологій. У статті розглянуто теоретичні аспекти розвитку інформаційно-комунікаційних компетентностей учителя технологій. Виконано аналіз стану використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Виокремлено практичні аспекти для організації підвищення рівня інформаційної компетентності вчителів технологій. **Ключові слова:** післядипломна педагогічна освіта (ППО), інформаційно-комунікаційна компетентність вчителя технологій, рівні інформаційної компетентності вчителя.

Резюме. Процессы модернизации, трансформации, информатизации, происходящие в обществе, значительно повлияли на развитие образовательной отрасли. Образование приобретает более инновационный характер и требует от учителя глубокого переосмысления функций своей педагогической деятельности, прежде всего в области применения современных средств обучения и использования информационно-коммуникационных технологий. В статье рассмотрены теоретические аспекты развития информационно-коммуникационных компетентностей учителя технологий. Проанализировано состояние использования информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе. Выделено практические аспекты для организации повышения уровня информационной компетентности учителей технологий. **Ключевые слова:** последипломное педагогическое образование (ППО), информационно-коммуникационная компетентность учителя технологий, уровни информационной компетентности учителя.

Summary: Processes of modernization, transformation, computerization of modern society influence the development of the educational branch greatly. Education becomes more innovative and demands deeper self-understanding of pedagogical functions from a teacher. First of all, these innovations concern using modern teaching methods and Computer Studies technologies. The theoretical aspects of the development of Computer Studies technologies are considered in the article. The analysis of the state of using computer technologies in the learning process is carried out. The practical aspects for increase of Computer Studies competences are also emphasized in the thesis. **Keywords:** post - graduate pedagogical education, Computer Studies competences of technology teachers, levels of Computer Studies competences of a teacher.

Література

1. Биков В. Ю. Основы стандартизации информационно-коммуникационных компетентностей в системе освіти України: метод. рекомендації / [В. Ю. Биков, О. В. Білоус, Ю. М. Богачков та ін.]; за заг. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна, О. В. Овчарук.– К.: Атіка, 2010. – С. 88
2. Гатин Р. И. НИТ и профессиональная компетентность педагога [Электронный ресурс] Режим доступа <http://ilbyak-school.ucoz.ru/publ/1-1-0-3/>
3. Гуревич Р.С. Формування інформаційної компетентності майбутніх вчителів засобами мультимедія-технологій / Р. С. Гуревич// Наукові записки. Серія: Педагогіка. –2007, №7. С. 38-41
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (затверджений постановою КМУ від 23 листопада 2011 р. №1392)
5. Ильвутченко Е. А. Значимость информационно-коммуникационной компетентности в деятельности педагога[Электронный ресурс] Режим доступа <http://ito.edu.ru/2010/Rostov/III/III-0-10.htm>

комунікаційних технологій або їх елементів у своїй професійній діяльності. Потрібно при цьому передбачити, що цей етап досить часто супроводжується труднощами організаційного, інформаційного, технічного та іншого характеру, які йому доводиться долати самотужки, що не завжди завершується успішно для слухачів курсів.

Практика та досвід показали, що у системі післядипломної освіти вчитель може сформувати або розвинути інформаційно-комунікаційні компетентності на рівні користувача на першому етапі навчання. Щодо переходу слухача курсів на другий етап (дистанційний) навчання, він ускладнюється передбаченням більш самостійної та самоосвітньої роботи. Це вимагає удосконалення програми навчання, насамперед, вчителів технології. У ситуації, що склалась, можливим виходом є впровадження відповідних спецкурсів, дистанційних тренінгів, майстер-класів у курсовому та міжкурсовому етапах навчання вчителів технологій.

Аналіз стану досліджуваної проблеми дав можливість доповнити програму щодо розвитку фахової компетентності, зокрема інформаційно-комунікаційних компетентностей учителів технологій, з урахуванням саме їх рівнів володіння відповідними компетентностями.

Ми погоджуємося з думкою науковців, що розвиток інформаційно-комунікаційних компетентностей вчителя технологій у системі ППО мають відбуватися за наступними рівнями: *Початковий рівень* – це рівень вчителя, який розуміє необхідність ІКТ для розвитку освіти; *Мінімальний базовий рівень* – це рівень учителя, який вміє користуватися готовими програмними продуктами; *Базовий рівень* – рівень учителя, який знає і вміє використовувати основні поняття ІКТ; *Поглиблений* – рівень учителя, який вільно оперує знаннями з ІКТ у професійній діяльності; *Дослідницький* – рівень вчителя, який вільно оперує знаннями з ІКТ, Інтернет – ресурсами і використовує їх у дослідницькій, проектній діяльності; *Рівень експерта* – рівень учителя, який вільно оперує знаннями з ІКТ, Інтернет – ресурсами, оцінює інноваційний розвиток ІКТ і виступає у якості експерта з питань впровадження ІКТ у навчально-виховний процес. [1, с. 51]

Висновки. Таким чином, ми прийшли до висновку, що відповідно до забезпечення розвитку вказаних рівнів інформаційно-комунікаційних компетентностей учителя технологій у системі ППО, мають бути вирішені наступні завдання: створити та провести моніторинг фахової інформаційної компетентності вчителів технологій для визначення відповідного рівня; розробити для кожного із перелічених рівнів відповідні програми розвитку інформаційно-комунікаційних компетентностей учителів технологій; впровадити в курсову і міжкурсову підготовку вчителів технологій відповідні перманентні форми та інтерактивні методи навчання; впровадити технологію моніторингу фахового зростання вчителів технологій.

У подальших дослідженнях передбачена розробка моделі розвитку інформаційно-комунікаційних компетентностей вчителів технологій у системі післядипломної освіти з орієнтацією на рівні володіння вчителя інформаційними технологіями.

Резюме. Процеси модернізації, трансформації, інформатизації, які відбуваються у суспільстві, значним чином вплинули на розвиток освітньої галузі. Освіта набуває більш інноваційного характеру і вимагає від учителя глибокого переосмислення функцій своєї педагогічної діяльності, перш за все в

Тому актуальними є проблеми, пов'язані з організацією та методичним забезпеченням музично-педагогічного процесу, пошуком інноваційних технологій ефективного підготовки майбутніх концертмейстерів, створенням спеціального комплексу педагогічних умов.

Аналіз сучасних досліджень та публікацій. Останнім часом проблемами підготовки професійних концертмейстерів у галузі музичної освіти займаються М. Моїсеєва, Е. Економова, Т. Молчанова, О. Кубанцева, Н. Гречишкіна, Т. Карпенко, В. Кононенко, Г. Бошук. Проте більшість з них розробляє питання підготовки концертмейстера у вищих навчальних закладах освіти, роблячи акцент переважно на загальних та виконавських аспектах.

Питання ансамблевої діяльності в музичному виконавстві висвітлювали Л. Ніколаєва, Т. Самойлович, Т. Вороніна, І. Польська, М. Готліб, Д. Благий та інші науковці. У фундаментальних працях А. Люблінського, Є. Шендеровича, С. Саварі ансамблева робота розглядалася, як важливий компонент виконавчого процесу.

Підготовку концертмейстерів у музичних училищах, методичні підходи до виконавської роботи в концертмейстерському класі розглядали К. Виноградов, Л. Живов, Р. Хавкіна-Грахтер, а загальні питання організації навчання досліджили Л. Артінова, О. Лагутін, Б. Романов, Ю. Усов.

Проте специфіка ансамблевої роботи концертмейстера, умови підготовки фахівців цього напрямку в музичних училищах поки що не отримала достатнього теоретичного осмислення. Актуальність, недостатня її наукова і методична розробка, і, водночас, нагальна потреба музичної виконавської практики зумовлюють необхідність детальнішого розгляду визначеної проблеми.

Метою статті є визначення педагогічних умов ефективної підготовки студентів музичних училищ до ансамблевої діяльності з солістом-вокалістом у процесі навчання в концертмейстерському класі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ ст. вища освіта має забезпечувати підготовку кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці. Яскравим прикладом цього є розширення ролі піаніста-концертмейстера у загальному процесі розвитку музичного мистецтва нашої країни, постійний пошук більш продуктивних рішень в галузі педагогіки концертмейстерського мистецтва. Вказані вимоги відносяться і до середньої ланки.

Визначені сучасні вимоги якостей концертмейстера дозволили звернутися до пошуку та обґрунтування педагогічних умов, які здатні забезпечити якісну підготовку студентів музичних училищ, досягнення професійної майстерності в ансамблевій роботі з солістом-вокалістом. Вирішуючи це завдання, вважаємо за необхідне розглянути поняття «педагогічна умова».

У філософському енциклопедичному словнику поняття «умова» трактується таким чином:

- 1) як середовище, в якому перебувають і без якого не можуть існувати;
- 2) як обставина, в якій що-небудь відбувається [7, с. 98].

Об'єднуюча ланка у цих трактуваннях полягає в тому, що умова – це категорія відносин предмета з навколишнім світом, без якого він існувати не може.

У педагогіці умови найчастіше розуміють як чинники, обставини, сукупність заходів, від яких залежить ефективність функціонування

педагогічної системи. О. Белкін, Л. Качалова, О. Коротаєва, Н. Яковлева та ін. розглядають педагогічні умови як те, що сприяє успішному перебігу чого-небудь, як педагогічно комфортне середовище, як сукупність заходів у навчально-виховному процесі, що забезпечують досягнення студентами професійно-творчого рівня діяльності [3].

У контексті нашого дослідження під педагогічними умовами розуміємо сукупність необхідних заходів, які сприяють успішності формування ансамблевих якостей студентів музичних училищ. Комплекс педагогічних умов розглядається як сукупність взаємопов'язаних факторів, реалізація яких сприятиме підвищенню рівня професійної підготовки майбутніх концертмейстерів.

Таким чином, на підставі вищевикладеного вважаємо, що комплексом педагогічних умов підготовки студентів музичних училищ до ансамблевої діяльності з солістом-вокалістом у концертмейстерському класі є:

- формування мотивації, спрямованої на ансамблеву діяльність із солістом-вокалістом;
- упровадження педагогічного супроводу підготовки студентів до ансамблевої діяльності з солістом-вокалістом у навчально-виховному процесі музичних училищ;
- створення психологічного супроводу студентів у процесі підготовки з метою реалізації особистісно-професійних якостей у виконавській діяльності.

Першою педагогічною умовою є *формування мотивації, спрямованої на ансамблеву діяльність із солістом-вокалістом.*

Свідоме ставлення до оволодіння концертмейстерським фахом, на жаль, не завжди має актуальне значення для студентів фортепіанного відділу. У більшості випадків воно, як правило, властиве випускникам музичних шкіл, які займалися акомпануванням різним музичним інструментам, або вокалістам у класі акомпанемента. Вони мають спеціальні музичні знання, спробували свої сили під час виступу на концертах або конкурсних змаганнях у ансамблі з різними партнерами. Як правило, вступаючи до музичного училища фортепіанного відділення більшість студентів мають спеціальну музичну підготовку сольного виконавства і лише деякі з них мають уявлення про концертмейстерську діяльність. Тому під час навчання на уроках концертмейстерського класу студенти спочатку почувуються дещо некомфортно, але, водночас, відчувають бажання набутти необхідних музично-теоретичних знань, що є особливістю розвитку мотивації студентів середньої ланки, спрямованої на концертмейстерську діяльність.

Мотивація – система мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Одна й та сама діяльність може здійснюватися з різних мотивів. Мотив – (франц. *motif*, від лат. *Moveo* – рухаю) – спонукальна причина дій і вчинків людини [2, с. 217].

С. Рубінштейн зазначає: «мотивація – це опосередкована процесом її відображення суб'єктивна детермінація поведінки людини світом. Через свою мотивацію вплетений у контекст дійсності» [6, с. 167].

Підкреслення змістовної сторони мотивації знаходимо у О. Леонтьєва: «мотивація є внутрішнім складним механізмом, який співвідносить вплив зовнішніх для особистості факторів діяльності з внутрішніми властивостями і можливостями людини, як прагнення до цільового стану, підкріплення, як сукупність спонукань» [4, с. 117].

застосовувати на практиці інформаційно-комунікаційні технології для задоволення власних потреб і розв'язування суспільно-значущих професійних задач у освітній галузі «Технології», які спрямовані на реалізацію інформаційно-комунікаційної та технологічної їх компетентності.

Тому в аспекті нашого дослідження було важливо з'ясувати, як вчителі технологій оцінюють свої інформаційно-комунікаційні компетентності та можливості їх використання у навчальному процесі. З цією метою нами проведено відповідне анкетування **412** вчителів: 1) На запитання, чи маєте Ви навички роботи з комп'ютером, *46% відповіли - на рівні форматування тексту; працюють з навчальними програмами - 18%; знайомі з роботою в мережах Інтернет - 26%; не мають навичок роботи - 10%*; 2) На запитання, чи використовується комп'ютер на уроках технологій, отримані такі результати: *22% - так; 78% - ні*; 3) На запитання, чи використовуються у вашій школі ІКТ на уроках різних дисциплін, вчителі відповіли: *в більшості предметів - 48%; на уроках інформатики - 42%; не використовується - 10%*; 4) На запитання, чи обладнаний у вашій школі кабінет технологій (трудового навчання) комп'ютером, отримали такі результати: *4% - так; 96% - ні*; 5) На запитання, яким шляхом ви здобули знання і досвід роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями, *12% відповіли - в інституті; 75% - самостійно; 13% - не володіють інформаційно-комунікаційними технологіями.*

Результати опитувань показали, що певний відсоток учителів не володіє комп'ютерними технологіями, або володіє на рівні користувача (що є недостатнім для ефективного навчального процесу); більшість учителів отримали освіту самостійно і мало знайомі з методикою використання ІКТ в навчальному процесі; вчителі майже не використовують ІКТ у навчальному процесі, тому що кабінети технологій (трудового навчання) не забезпечені відповідними технічними засобами для їх впровадження.

Отже, ми бачимо, що існують значні суперечності між інноваційним характером процесів навчання, що вимагає сучасна освіта, та готовністю вчителів до інноваційної технологічної діяльності; між рівнем фахової компетентності вчителів технологій та їхніми об'єктивними потребами в наукових знаннях; між бажанням підвищити свій професійний потенціал та відсутністю відповідних можливостей на практиці.

Тому ми прийшли до думки, що в системі підвищення кваліфікації ППО при підготовці вчителів всіх категорій, зокрема і вчителів технологій, до використання ІКТ має читатися навчально - практичний курс «Підготовка вчителів до впровадження інформаційних та телекомунікаційних технологій навчання в умовах змін в освіті», для вчителів усіх спеціальностей і категорій.

Цей курс умовно можна розділити на два етапи: 1) розвиток фахової компетентності вчителів технологій у системі ППО; 2) використання інформаційно-комунікаційних технологій або їх елементів у організації навчально-виховного процесу в ЗНЗ.

На першому етапі слухачам курсів пропонується курс «Інформаційні та телекомунікаційні технології навчання» і ставиться завдання: у режимі активного використання комп'ютера сформувати вміння і навички роботи в найбільш важливих програмних середовищах – MS Word, MS PowerPoint, Internet Explorer, Google та ін.

Другий етап передбачає самостійне використання вчителем інформаційно-

потрібну інформацію, аналізувати, організовувати, представляти її; моделювати і проектувати об'єкти і процеси, реалізовувати проекти, у тому числі у сфері індивідуальної і групової людської діяльності. [8]

За словами О. О. Ільвученко інформаційно-комунікаційна компетентність сучасного вчителя, "це: - здатність вчителя вирішувати професійні задачі з використанням сучасних засобів і методів інформатики і інформаційно-комунікаційних технологій; - його, уже сформована, особиста якість, характеристика, яка реально відображає досягнутий рівень підготовки в межах використання засобів ІКТ в професійній діяльності; - особливий тип організації предметно-спеціальних знань, які дозволяють правильно оцінити ситуацію і приймати ефективне рішення в професійно-педагогічній діяльності, використовуючи ІКТ". [5]

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (затвердженому постановою КМУ від 23 листопада 2011 р. № 1392) поняття "інформаційно-комунікаційна компетентність" визначено як здатність учня використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань [4]

З іншого боку, інформаційно-комунікаційні компетентності вчителів технологій не обмежуються лише пристосуванням навчального процесу в системі підвищення кваліфікації вчителів технологій. У визначенні поняття "інформаційно-комунікаційні компетентності вчителів технологій" мова має йти про розвиток фахової компетентності, які недостатньо сформовані. Тому інформаційно-комунікаційна компетентність вчителів технологій має розкрити індивідуальні можливості кожного та розвивати їх в певних межах фахової компетентності.

На певних етапах навчання в системі ППО передбачено використання ІКТ, що вимагає від вчителя технологій володіти основами роботи на комп'ютері, а також мати доступ до інформаційного освітнього простору і уміння його використовувати; працювати з мультимедійними програмами; уміння розуміти і свідомо використовувати різні форми і способи представлення даних у вербальній, графічній і числовій формах; знати основи роботи в Інтернет та ефективно використовувати інформаційні ресурси у професійній діяльності. [2]

Сучасна освіта, зокрема і післядипломна освіта, в умовах інформаційного суспільства покликана забезпечити ґрунтовне оволодіння знаннями про закономірності проектної, техніко-технологічної та побутової діяльності, спираючись на відомості з основ наук на рівні загально-виробничих закономірностей; всебічно ознайомити з професією, формувати здатності мобілізувати свої потенційні творчі можливості. Забезпечення цих завдань у певній мірі стосується уроків для учнів з предмету "Технології". Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти виписує вимоги до освітньої галузі «Технології» та її предмету: «Освітня галузь «Технологія» має формувати і розвивати проектно-технологічні та інформаційно - комунікаційні технології для реалізації творчого потенціалу учнів і їх соціалізації у суспільстві. Предмет "Технології" має чітко практико-орієнтовану спрямованість та реалізується переважно шляхом застосування практичних методів і форм організації занять, зокрема і проектного навчання. [4]

Ми погоджуємося з думкою науковців і вважаємо, що під інформаційно-комунікаційною компетентністю вчителя технологій розуміють його здатність

За П. Гальперіним, у навчальній діяльності розрізняють три типи мотивації: ділову, загальну, пізнавальну.

Перший тип мотивації не пов'язаний із процесом навчання, а є лише зовнішнім проявом, оскільки студента цікавлять не знання, уміння, а «щось таке, чим він хотів би займатися, але не займається, він сподівається отримати таке право після навчання» [1, с. 13].

Суть змагальної мотивації полягає у прагненні бути першим.

Третій тип навчальної мотивації, пізнавальний, внутрішньо пов'язаний із процесом навчання. При наявності визначеного типу мотивації у студента присутнє бажання стати професіоналом. Для нашого дослідження важлива думка П. Гальперіна, який вважає пізнавальний інтерес найкращою мотивацією навчальної діяльності, практично невичерпною. Слід додати, що пізнавальна активність сприяє інтелектуальному розвитку студента.

Отже, під мотивацією ми розуміємо синтез діяльності психічних процесів, який виконує функцію, з одного боку, індивідуальних потреб та потреби для суспільства, з іншого боку – намагання особистості виконувати певну діяльність.

Однією з головних спонукальних сил до навчання є зацікавленість. Але вона залежить від викладача. Поява зацікавленості у студента до навчання переходить у його внутрішній стан, з'являються внутрішні мотиви, навчання стає бажаним.

Другою педагогічною умовою є *упровадження педагогічного супроводу підготовки студентів до ансамблевої діяльності з солістом-вокалістом у навчально-виховному процесі музичних училищ.*

Головним організатором навчальної роботи є педагог концертмейстерського класу, який забезпечує взаємодію студента з вокалістом. Інтелект викладача, стиль його мислення, різнобічні знання в сфері концертмейстерського мистецтва є первинною основою для формування студента, здатного до самостійної роботи. Особистість викладача, його світогляд і стиль спілкування має визначальний вплив на процес навчання. Очевидним є той факт, що він повинен мати і високу інтелектуальну підготовку, володіти методикою викладання свого предмета й уміти здійснювати міжпредметні зв'язки. На нашу думку, інтелект, виконавська майстерність, ерудиція викладача концертмейстерського класу є первинною основою для формування студента, здатного до самостійної виконавської діяльності. Стиль спілкування викладача, обрані методи взаємодії із студентами можуть налаштувати їх на активну пізнавальну діяльність в сфері концертмейстерського виконавства, і, навпаки, – знижувати її активність. Завдання педагога – спонукати студентів до роботи, показати переваги професії концертмейстера, навчити рефлексії і критичному відношенню до досягнутих результатів. Викладач і студент є повноправними партнерами. І від того, в якому стилі спілкується викладач із студентом, як буде утворюватися їх взаємне спілкування, залежатиме і результат пізнавальної діяльності студентів. Безпосередня реалізація ансамблевих якостей студента виявляється на уроці з концертмейстерського класу при роботі над створенням художнього образу музичного твору та його втіленні. У даному випадку викладач, в якості свого наочного прикладу, одночасно працюючи і з вокалістом і студентом, моделює урок, створюючи різні несподівані ситуації, в результаті чого може перевірити психологічну стійкість студента в процесі роботи над музичним твором. Під

час створення художнього образу викладач повинен збалансувати звучання двох партій в залежності від специфіки голосу, з яким працює студент.

Таким чином, упровадження педагогічного супроводу підготовки студентів до ансамблевої діяльності з солістом-вокалістом у навчально-виховному процесі музичних училищ дозволяє максимально створити умови для розвитку студента і послідовно підводить його до самостійної роботи з виконавцями будь-якого типу.

Третьою умовою є створення психологічного супроводу студентів у процесі підготовки з метою реалізації особистісно-професійних якостей у виконавській діяльності.

Психологічний супровід можна виділити як особливий вид психологічної допомоги, що відрізняється від психотерапії і разової психологічної консультації. На відміну від психотерапії, психологічний супровід присвячений вирішенню не внутрішніх психологічних проблем людини, а певній, зовнішній для нього життєвій ситуації підвищеної складності, що не припускає разового вирішення, а є розтермінованою на певний період часу. Тобто, таких ситуацій, в яких, окрім емоційної підтримки, для людини була б бажаною, чи навіть необхідною, кваліфікована психологічна допомога.

Важливою ланкою є організація роботи соціально-психологічної служби для студентів і викладачів. Постановою Кабінету Міністрів про освіту з 1999 року створення соціально-педагогічної служби передбачене в молодшій і вищій школі [5].

Проте, подібна служба потрібна й у середній ланці освіти, оскільки вік учнів є підлітковим і потребує відповідної допомоги й корекції. Роботу соціально-психологічної служби в музичному училищі ми розглянемо за наступними напрямками:

- психологічне консультування викладацького і студентського складів;
- діагностика і корекція особистісних якостей студента, розвиток закладених музичних здібностей;
- проведення психотренінгів.

Перший напрям передбачає роботу психолога із студентами, викладачами, адміністративний корпусом, спрямованим на організацію комфортних умов для навчання і роботи в колективі студента.

Другий напрям дозволяє провести діагностику і скласти психологічний портрет студента, підібрати відповідну мотивацію на спільну роботу. Головною метою цього напрямку є робота з виявлення закладеного потенціалу і подальший розвиток особистісних якостей студента, уміння бути провідним і веденим.

Третій напрям, потрібний для реалізації творчого потенціалу студента, проводиться як індивідуально так і колективно, у певній ситуації, з виявленням конкретної мети для досягнення певного результату.

Особливої уваги заслуговує розгляд особистості студента, спрямованого на концертмейстерську діяльність. У даному випадку особистість студента розглядається у трьох аспектах:

- музичні здібності;
- індивідуально-типологічна і фізична характеристика;
- соціокультурний розвиток.

Перший аспект, – музичні здібності, – дозволяє провести діагностику на визначення рівня здібностей, отриманих студентами у ході навчання в

Перед системою післядипломної педагогічної освіти постає завдання вдосконалення навчального процесу вчителів технологій, який має адекватно відповісти реаліям і потребам сучасного інформаційного суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема розвитку інформаційно-комунікаційних компетентностей учителів технологій у системі ППО є в полі зору методистів, науковців, авторів підручників. Загальні теоретико-методологічні питання інформатизації освіти розглядали вітчизняні і зарубіжні науковці: В. Ю. Биков, В. В. Давидов, М. І. Жалдак, Ю. О. Жук, Л. В. Заков, Н. Є. Кондратенко, В. Г. Кремень, М. І. Михальченко, І. А. Пригожина, А. Д. Хомоненко, М. І. Шуг та інші.

Окремі питання фахової компетентності досліджені українськими вченими А. М. Алексюком, В. Ю. Биковим, В. І. Бондарем, С. У. Гончаренком, Р. С. Гуревичем, В. А. Козаковим, В. М. Мадзігоном, О. Г. Морозом, Н. Г. Ничкало, В. К. Сидоренком та багатьма іншими науковцями. Актуальність впровадження інноваційно-комунікаційних технологій у навчальний процес підтверджують сучасні теоретичні розробки Р. С. Гуревича, С. В. Захарової, Н. П. Панькової, О. Сидоренка, Л. Шпак та інших авторів.

Питання інформаційно-комунікаційної компетентності учителів досліджували Н. М. Попович, Л. Г. Собко, О. М. Спірін, О. О. Ільвученко, С. Н. Степіна, В. В. Котенко, С. Л. Сурменко та інші науковці.

Однак, не заперечуючи вагомий внесок учених у дослідження проблеми підготовки вчителів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі ППО, окремі теоретичні аспекти фахової компетентності з проблеми розвитку інформаційно-комунікаційних компетентностей учителів технологій у наукових джерелах висвітлені недостатньо і на сьогоднішній день є актуальними.

Метою цієї статті є визначити основні теоретичні тенденції розв'язання проблеми, проаналізувати стан використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, виокремити практичні аспекти для організації підвищення рівня інформаційної компетентності вчителів технологій.

Виклад основного матеріалу. У контексті нашого дослідження розвиток фахової компетентності вчителів розглядається в аспекті їх готовності до засвоєння та використання інноваційних технологій, але, як показує практика, на теперішній час залишаються малодослідженими шляхи розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів технологій у системі післядипломної освіти.

На сьогоднішній день поняття "інформаційно-комунікаційні компетентності вчителів технологій" як засіб досягнення певної педагогічної мети ще не отримало остаточного теоретичного обґрунтування.

В науковій літературі поняття "інформаційно-комунікаційна компетентність" науковці трактують по-різному.

Наприклад, О. М. Спірін розкриває зміст даного поняття як підтверджену здатність особистості застосовувати на практиці інформаційно-комунікаційні технології для задоволення власних потреб і розв'язування суспільно-значущих, зокрема, професійних задач у певній предметній галузі або виді діяльності. [7]

С. В. Степіна вважає, що інформаційно-комунікаційну компетентність можна розглядати як комплексне уміння самостійно шукати, відбирати

Література

1. Ауэр Л. О стиле музыканта / Л. Ауэр. <http://metalugi.net>.
2. Белоус В.В. Темперамент и деятельность. Учебное пособие / В.В. Белоус. – Пенза, 1999. – 118 с.
3. Йоркіна Є. Специфічні особливості виконання та інтерпретації музичних творів інструменталістами різних типів // Науковий вісник НАМ 2010. -№3. – с. 107-113.
4. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности / Е.А. Климов. - М.: Изд-во МГУ, 1982. – С. 74-77.
5. Лосев А.Ф. Понимание стиля от Бюффона до Шлегеля // Литературная учеба. 1988. - № 1. - С. 153-167.
6. Мерлин В.С. Очерки теории темперамента / В.С. Мерлин. - М.: Просвещение, 1964. – 304 с.
7. Немов Р.С. Психологія. Посібник для студентів ВНЗ / Р.С. Немов. В 3 кн. Кн. 1. Загальні основи психології. – Рівне: "Вертекс", 2002. – 576 с.
8. Павлов И.П. Лекции о работе больших полушарий головного мозга / И.П. Павлов. - Ленинград, 1947. – Т.4. – С.17-25.

Подано до редакції 23.05.2012

УДК 371.14

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

*Дзигаленко Людмила Миколаївна,
здобувач кафедри педагогіки*

*Вінницького державного педагогічного
університету ім. Михайла Коцюбинського*

Постановка проблеми. Процеси модернізації, трансформації, інформатизації, які відбуваються у суспільстві, викликали суттєві зміни в соціальному та економічному житті нашої держави та значним чином вплинули на розвиток освітньої галузі.

Освіта набуває дедалі більш інноваційного характеру, поєднуючи елементи науки, технології разом з притаманними їм взаємозалежностями і потребує особистісного ставлення вчителя до цих перетворень.

Сучасна освіта вимагає від учителя глибокого переосмислення функцій своєї педагогічної діяльності, перш за все в галузі застосування сучасних засобів навчання і використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). [6] Особливого значення набуває важливість розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя технологій. Адже вчитель технологій має передбачати вивчення нових виробничих процесів, осучаснення виробничих стосунків, до яких включаються інформаційно-комунікаційні та інші сучасні засоби виробництва. Це, в свою чергу, вимагає постійного оновлення та розвитку фахових знань та вмінь учителя. Вчитель має володіти фаховою компетентністю, складовою якої є **інформаційно-комунікаційні компетентності**. Розвиток інформаційно-комунікаційних компетентностей учителів технологій у системі післядипломної педагогічної освіти (ППО) на сьогоднішній день має стати актуальною педагогічною проблемою.

молодшій ланці (музичній школі) і потім вибудувати корекцію, спрямовану на ансамблеву діяльність.

Другий аспект, – індивідуально-типологічна і фізична характеристика, – дозволяє скласти індивідуальний портрет студента, визначити його характер, рівень піаністичної техніки, фізичної підготовки. Це дозволить викладачеві підібрати відповідний репертуар для студента з урахуванням його індивідуальних можливостей.

Третій аспект, – соціокультурний розвиток, – є важливим у виявленні того, як реалізується творчий потенціал особистості в соціумі, його духовний розвиток, успішність у цілому. Таким чином, реалізація вказаних аспектів дозволить продемонструвати готовність студента музичного училища до професійної виконавської діяльності у сфері концертмейстерського мистецтва.

Висновки. Отже, визначені вище педагогічні умови дозволять підійти до системного вирішення професійної підготовки студентів музичних училищ в концертмейстерському класі, позитивно впливатиме на підготовку майбутнього концертмейстера в процесі ансамблевої роботи з солістом-вокалістом. Разом з тим, проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання моделювання процесу підготовки концертмейстера до ансамблевої діяльності з солістом-вокалістом.

Резюме. У статті визначений та схарактеризований комплекс педагогічних умов, спрямованих на ефективну підготовку студентів музичних училищ до ансамблевої діяльності з солістом-вокалістом. Дано визначення понять: педагогічна умова, мотивація. **Ключові слова:** педагогічні умови, педагог концертмейстерського класу, мотивація, психологічний супровід, підготовка концертмейстера, ансамблева діяльність, музичні училища.

Резюме. В статье определен и охарактеризован комплекс педагогических условий, направленных на эффективную подготовку студентов музыкальных училищ к ансамблевой деятельности с солистом-вокалистом. Дано определение понятий: педагогическое условие, мотивация. **Ключевые слова:** педагогические условия, педагог концертмейстерского класса, мотивация, психологическое сопровождение, подготовка концертмейстера, ансамблевая деятельность, музыкальные училища.

Summary. The complex of the pedagogical terms sent to effective preparation of students of musical schools to ensemble activity with a solo vocalist is certain in the article and described. Determination of concepts is Given: pedagogical condition, motivation. **Keywords:** pedagogical terms, teacher of a concertmaster, motivation, psychological accompaniment, preparation of a concertmaster, group activity, musical college.

Література

1. Гальперин П.Я. Основные результаты исследования по проблеме «Формирования умственных действий и понятий» / П.Я. Гальперин // Доклад на соиск. учен. степ. д-ра пед. наук (по психологии). – М.: Педагогика, 1965. – 51 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Качалов А.В. Педагогические условия формирования творческой самостоятельности студентов педвуза / Режим доступа: [proceedings.usu.ru/mag/0062\(03_01_02-2009\)/a31.pdf](http://proceedings.usu.ru/mag/0062(03_01_02-2009)/a31.pdf)

4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность /А.Н. Леонтьев. – [2-е изд.]. – М.: Изд-во полит. литературы, 1977. – 304 с.

5. Про забезпечення розвитку психологічної служби в системі освіти України. Наказ МНО України №592/33 від 15.08.2001 // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 7 (34). – С. 47-48.

6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. / С.Л. Рубинштейн – СПб.: Питер, 1999. – 720 с.

7. Философский энциклопедический словарь / Ред.-сост. Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 576 с.

Подано до редакції 23.05.2012

УДК 781

ДВЕНАДЦАТЬ ШАГОВ ОТ БУРДОНА ДО ДЖАЗА

*Непомнящая Наталья Сергеевна,
педагог-методист*

Ялтинской музыкальной школы им. А. А. Спендиарова

*«Изучи как можно раньше основные законы гармонии»
Р. Шуман*

Постановка проблемы. В начале XXI века кризис традиционной методики преподавания сольфеджио, базирующейся в основе своей на классико-романтической музыке, стал очевиден. Традиционная методика сольфеджио оказалась оторванной от живой, реальной музыкальной действительности, окружающей современного человека. Во многих методических работах, посвященных развитию музыкального слуха, настойчиво звучит призыв к поиску новых педагогических технологий, способных воспитать активный, гибкий слух, адаптированный к разнообразным стилям современной музыки.

Проблема свободного музицирования слишком часто возникает перед учащимися музыкальных школ. И далеко не каждый может сесть и свободно сыграть подобранную по слуху мелодию, да ещё и с аккомпанементом. Как показывает практика, тема, поднятая нами *актуальна*.

Анализ последних публикаций. Задача развития гармонического слуха (одного из видов музыкального слуха) учащихся детских музыкальных школ и школ искусств решается, главным образом, в рамках учебного предмета сольфеджио.

Педагогами-практиками (Л. М. Абелян, Н. Д. Баева, А. В. Барабошкина, П. Ф. Вейс, Е. В. Давыдова, М. Т. Картавцева, В. В. Кирюшин, М. А. Котляревская-Крафт, Л. К. Лехина, И. И. Москалькова, Т. Л. Стоклицкая, Л. М. Третьякова, Г. И. Шатковский, Б. И. Шеломов и др.) разработан обширный теоретический и учебно-методический материал, содержащий самые разнообразные методы и приёмы развития музыкального слуха: через восприятие музыки, в процессе игры, движения, пения, творческой деятельности и т. д.

На сегодняшний день частично разработаны следующие аспекты проблемы: развитие гармонического слуха младших школьников на основе эмоционально-образного восприятия созвучий и их ладофункциональной зависимости (Г. В. Ананченко, В. В. Кирюшин, С. И. Науменко); ранее

ними музичної діяльності – від найкращих результатів, до найгірших. Темперамент подається "чистим" або "змішаним", це означає, що у обдарованого студента музичних спеціальностей превалює комплекс властивостей, найбільш притаманний одному з певних типів темпераменту. [3, с.114].

Для ефективного формування індивідуального стилю та впевненої поведінки на сцені музиканта-студента, виникає необхідність корекції окремих властивостей темпераменту. Необхідність корекції пов'язана з обранням власної програми, визначенням стилю поведінки відповідно темпераменту обдарованого студента-музиканта. Викладач допомагає виявити діапазон власного репертуару, тут критерієм виступає можливість найкращого сценічного втілення музичних творів студентами-музикантами.

Спостереження над музичною діяльністю обдарованих студентів виявили наступні закономірності: студенти "розумового", "пластичного", "бійцівського", "конструктивного" типів яскраво виконують на сцені репертуар різних стилів; тип темпераменту "імпульсивно-романтичний" та "артистичний" – емоційно насичені твори. Ці спостереження свідчать про взаємозв'язок класифікації типів темпераменту та вибору власного репертуару.

Висновки. Викладач та студент взможі скорегувати свій музичний репертуар із властивостями темпераменту з метою ефективного формування індивідуального стилю музичної діяльності. Немає поганих темпераментів, є відсутність програми дій щодо формування свого індивідуального стилю музичної діяльності. Численні дослідження виявили, що студенти з різними індивідуально-типологічними властивостями нервової системи, різним темпераментом можуть досягати однакової результативності у процесі професійної підготовки.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Напрямом подальшої роботи є посилення науково-методичного компоненту формування індивідуального стилю музичної діяльності у обдарованих студентів музичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Діяльність концентрується навколо розробки ефективних форм, методів, засобів роботи щодо формування індивідуального стилю музичної діяльності музично обдарованих студентів.

Резюме. У статті висвітлюється зв'язок типу темпераменту з формуванням індивідуального стилю обдарованих студентів музичних спеціальностей. Запропонована характеристика темпераментів студентів-музикантів; класифікація виконавських стилів з урахуванням властивостей темпераменту обдарованих студентів музичних спеціальностей. **Ключові слова:** темперамент, індивідуальний стиль музичної діяльності, обдарованість.

Резюме. В статті розкривається зв'язь типу темперамента и формирования индивидуального стиля музыкальной деятельности одаренных студентов. Предлагается характеристика темпераментов студентов-музыкантов; классификация исполнительских стилей с учётом свойств темперамента одарённых студентов музыкальных специальностей. **Ключевые слова:** темперамент, индивидуальный стиль музыкальной деятельности, одарённость.

Summary. The role of the temperament in article in shaping individual stiletto to music activity gifted student. The feature temperament student-musician is offered; the categorization styles with account characteristic temperament gifted student music professions. **Keywords:** temperament, the individual style to music activity, gifts.

Флегматик – врівноважений, спокійний та повільний; на вирішення складних ситуацій потрібно більше часу ніж холерика та сангвініка, але із такою ситуацією він легко впорається; терплячий, витриманий, повільно реагує на нові завдання; музичні твори вибирає повільні, з помірними темпами; працьовитий, цілеспрямований, прагне досягти результату; емоційна бідність не дозволяє яскраво виконати музичний твір; флегматику легше працювати самостійно ніж в ансамблі чи в оркестрі; при виборі репертуару надає перевагу творам однорідного емоційного забарвлення, тому має своє коло репертуару; любить успіхи, спокійно переживає невдачі.

Меланхолік – малоенергійна людина, використовує зайві рухи; повільно виконує дії, перевагу віддає творам спокійним, мелодійним; має низьку працездатність і витривалість до негативного; несподівані та складні ситуації в процесі музичної діяльності викликають безпорадність; швидко втомлюється, тому має схильність до творів малої форми; в присутності незнайомих осіб проявляє невпевненість, хвилювання; мало ініціативний, схильний до підпорядкованості; працює більше в ансамблі, оркестрі ніж самостійно; невдачі викликають відмову від виконавської діяльності; уникає ситуації пов'язані з ризиком; участь у конкурсах, музичних олімпіадах пов'язана тільки з крайньою необхідністю; реагує на критику хворобливо, із запізненням.

Запропоновані характеристики допоможуть обдарованим студентам музичних спеціальностей розробити індивідуальний план формування індивідуального стилю, правильно підібрати свій музичний репертуар, досягти значних успіхів у своїй музичній діяльності і в процесі професійної підготовки сформувати індивідуальний стиль на високому рівні. В процесі професійної підготовки обдарованих студентів музичних спеціальностей доречним буде аналізувати сильні та слабкі сторони власної діяльності; враховувати особливості характеру, темпераменту, здібностей, що буде призводити до узгодженості власних задатків, здібностей та чужого стилю; розробити систему індивідуальних раціональних прийомів, які забезпечать успішне виконання студентом музичної діяльності. З цією метою розроблена схема індивідуального плану формування індивідуального стилю обдарованих студентів, де використовується класифікація виконавських стилів з урахуванням властивостей темпераменту [3].

1. Флегмато-сангвінік – виконавський стиль розумовий.
2. Сангвіно-холерик – імпульсивно-романтичний.
3. Холеро-флегматик – конструктивний.
4. Холеро-сангвінік – артистичний.
5. Сангвіно-флегматик – пластичний.
6. Меланхоло-холерик – захоплювальний.
7. Сангвінік – бійцівський.
8. Меланхоло-флегматик – ліричний.
9. Флегмато-меланхолік – пасивний.
10. Меланхоло-сангвінік – аморфний.
11. Меланхолік – чутливий.
12. Холерик – вулканічний.
13. Флегматик – інертний.
14. Холеро-меланхолік – сумбурний.
15. Сангвіно-меланхолік – боязкий.

Виконавські типи диференційовані за ступенем успішного здійснення

обучение основам гармонии как условие развития детского творчества (С. М. Мальцев, Г. И. Шатковский, Ю. В. Фролова).

Существующие методики развития гармонического слуха особенно младших школьников (В. В. Кирюшин, Г. И. Шатковский, Ю. В. Фролова) не получили широкого распространения в музыкально-педагогической практике, что обусловлено рядом причин: введением дополнительных учебных предметов импровизации и композиции; переработкой курса фортепиано по специальной программе, предусматривающей довольно высокий уровень владения инструментом (С. М. Мальцев); необходимостью обеспечения учебно-воспитательного процесса весьма обширным специализированным учебно-методическим комплексом (В.В.Кирюшин), доступным далеко не всем преподавателям и учащимся.

Цель статьи – состоит в теоретическом обосновании и практической проверке педагогических методов и приемов развития гармонического слуха с помощью *гармонизации и перегармонизации* мелодии.

Изложение основного материала. Один из путей решения этой задачи и предлагается в данной работе. Необходимо много слушать живую музыку, анализируя ее гармонию, нужно упражняться в гармонизации самим.

Под словом Гармония в музыке (греч., от *harmozo* – приводит в порядок) у греков понималось созвучие, т. е. интервал. С развитием гомофонии в XVII столетии начинается развитие Гармония в смысле аккордов. У Агостино Агаццари уже встречается бас с цифрами, обозначающими аккорды. В этом веке возник генерал-бас. В XVIII веке создателем новой гармонической системы является Рамо, установивший закон терцеобразного сложения аккордов, а главным образом их обращения. Последователями теоретических взглядов Рамо могут считаться Ф. Марпург и Кирнбергер, теоретики того же столетия. Благодаря им путь, по которому следовало дальнейшее развитие Гармонии, был намечен.

Самый легкий из них – просто положиться на ощущения. Правда, правила и законы при этом забывать тоже нельзя. При достаточном опыте все условности соблюдаются машинально, незаметно для автора, а вот когда опыта еще недостаточно, за этим нужно следить сознательно. Это и есть другой, тоже распространенный, способ гармонизации – «вычислительный». Вычисления не подарят ученикам внезапных кладов, они сознательны, но ведь надо же и это уметь!

Конечно, хорошо, если найденная гармония близка композиторской, однако требовать от учащихся такого соответствия невозможно, да вряд ли и целесообразно. При этом гармонизацию известной мелодии следует рассматривать не как упрощение композиторского замысла, а именно как один из возможных вариантов: предлагаемое решение может отличаться от оригинала, как в сторону упрощения, так и в сторону усложнения. Такие многочисленные обработки «чужих мелодий» широко распространены в музыкальной практике. Каждую мелодию можно гармонизовать по-разному. Могут возникнуть сомнения этического порядка – корректно ли допускать отклонения от композиторской гармонизации? Ответ однозначен – да: если найденный вариант соответствует принципу достаточности; если мелодия композитора используется как объект для гармонизации в целях обучения.

Не случайно в ряде зарубежных учебников гармонии, например: Hards Paul O. Harmonicmaterials in tonal Music. Boston, 1977; Hunt Reginald. A second

Harmony Book. L., 1965) предлагается самостоятельно, то есть фактически по принципу достаточности, гармонизовать мелодии Баха, Моцарта, Шуберта, Чайковского и других композиторов. Важно лишь, чтобы при этом не страдал художественный уровень исполняемого произведения, чтобы качество гармонизации было как можно более высоким.

В современном музыкальном искусстве принято выписывать весь аккомпанемент. В прежние же времена в музыкальных сочинениях задача сопровождения представляла большее затруднение для аккомпаниатора. Так как большая часть сопровождающих голосов не выписывалась, а обозначалась приблизительно только цифрами под басом, то аккомпаниатору представлялась большая свобода в воспроизведении намеченного композитором сопровождения. Подобного рода сопровождение давало большую свободу изобретательности аккомпаниатора и имело существенное значение в музыке XVII и XVIII столетий как аккомпанемент для клавесина и органа. Бас с цифрами, обозначавший аккомпанемент, назывался цифрованным басом или генерал-басом. По своей обработке в особенности замечателен аккомпанемент Генделя.

Вышеупомянутый генерал-бас первоначально обозначал также учение о гармонии, находившейся в тесной связи с аккомпанементом. Самые лучшие учебники генерал-баса в смысле искусства аккомпанемента составлены Гаспарини, Маттесоном, Гейнихеном и Ф. Е. Бахом.

В настоящее время при самостоятельном развитии науки о гармонии генерал-бас потерял свое прежнее значение; им пользуются только для музыкальной скорописи. Генерал-бас играет роль музыкальной стенографии. Для инструментальной или вокальной мелодий аккомпанементы пишутся: органье, фортепьянные, квартетные, оркестровые; для вокальной мелодии бывают и хоровые аккомпанементы.

Наиболее распространенной гармонической моделью аккорда является трезвучие. В качестве музыкального материала для аранжировок можно использовать несложные пьесы Манфреда Шмитца из сборника «Джазовый Парнас», где гармоническое сопровождение движется параллельными трезвучиями. Здесь уместно привести утверждение Н. А. Бергер: «Знание стереотипов существенно облегчает не только сиюминутное прочтение текста, но и быстрое его выучивание наизусть, долгое сохранение в памяти, возможность быстрой реконструкции и одно из главных – управление ситуацией при исполнении на эстраде, позволяющее количество срывов свести к минимуму» [1, с. 178].

В данной работе предлагается несколько иной путь – всего лишь двенадцать шагов «от бурдона к джазу», «от конкретного простого к абстрактному сложному».

Шаг первый – удивить, очаровать, заинтересовать. Здесь ансамблевая форма игры оказывается целесообразной и необходимой, что позволит ученику с первых же уроков участвовать в исполнении многоголосной музыки. Развитие гармонического слуха будет идти параллельно с мелодическим, т.е. ребенок будет воспринимать полностью вертикаль. Педагог должен стремиться к тому, чтобы гармонический слух ребёнка не воспитывался на аккордовом примитиве.

Следовательно, исполнение второй партии даёт возможность усвоения навыков гармонического анализа: представление тонального плана

нього більших зусиль, ніж у холерика чи сангвініка; сильні властивості холерика та сангвініка можуть виконувати негативну роль, наприклад, надмірність, нерівноваженість, схильність до швидкої дії шкодять холерикові там, де йому варто проявити витриманість та розважливості.

Неможна стверджувати, що виконавець певного типу темпераменту може досягти високих сходнок у музично-професійній діяльності, а виконавець з іншим темпераментом позбавлений цього. Безперечним є те, що маючи любий тип темпераменту можна сформувати свій індивідуальний стиль музичної діяльності. Не дивно, що серед видатних музикантів зустрічаються композитори, виконавці з різними типами темпераменту: П.І. Чайковський та Ф. Шопен були меланхоліками; Дж. Россіні та В.А. Моцарт – сангвініками, але всі ці видатні музиканти зробили свій великий внесок у скарбницю світової музичної культури.

На основі психологічного опису типів темпераменту В.С. Мерліна та Б.А. Вяткіна [6], В.В. Білоуса [2] запропонована наступна характеристика темпераментів молодих музикантів, яка допоможе викладачам вищих навчальних закладів культури та мистецтв окреслити шляхи ефективного формування індивідуального стилю музичної діяльності у обдарованих студентів музичних спеціальностей.

Холерик – стійкий проти втоми; швидкий, енергійний, імпульсивний; швидко запам'ятовує твори; вкладає багато енергії та сили в процес вивчення та виконання музичних творів; витримує великі навантаження, але протягом короткого часу; легко пристосовується до нових умов праці; у разі виникнення несподіваної ситуації швидко знаходить потрібний вихід; любить виконувати твори ритмічні, мажорні, експресивні; не любить монотонності; виконання музичних творів супроводжується сильною емоційністю; спостерігається швидкий перехід від одного почуття до іншого; включає у свій репертуар твори різноманітного емоційного забарвлення; спрямован на оновлення репертуару, його урізноманітнення; музикант не може у повній мірі контролювати емоційні реакції і як наслідок цього це може призводити до конфліктів із концертмейстером, музикантами, диригентом та ін.; реакція на успіх більш спокійна ніж на невдачу; вразливий до невдач та поразок; любить ситуації змагання, що зумовлює прагнення брати участь в конкурсах, фестивалях, музичних олімпіадах.

Сангвінік – рухи швидкі, добре координовані; спрямован на складні, швидкі, ритмічні музичні твори; детальніше працює над творами, які його більше цікавлять; коли зацікавленість знижується, активність сангвініка різко падає; монотонність діяльності породжує втому, це призводить кть до помилок, а це зумовлює зниження якості виконання музичних творів; може довго концентрувати увагу; швидко зосереджується на виконанні конкретних завдань; відповідальний; витривалий на втому та невдачі; оптиміст; прагне подолати труднощі; врівноважений і жвавий; не показує хвилювання; до критики ставиться легко, швидко знаходить вихід з критичних ситуацій; успішно контролює емоції, пристосовує їх до художнього образу музичного твору; легко пристосовується до нових умов та оточення; присутність однокурсників та викладачів не заважає на репетиціях та заняттях; любить брати участь у конкурсах, фестивалях, музичних олімпіадах тому що, конкуренція мобілізує творчі сили; при виникненні труднощів не відмовляється від завдань, а напроці вирішує їх з легкістю.

емоційно нестабільними є меланхоліки (похмурі, тривожні, ригідні, песимістичні, замкнені, некоммуникативні, тихі) та холеріки (уразливі, неспокійні, агресивні, збудливі, мінливі, імпульсивні, оптимістичні, активні); емоційно стабільними – флегматики (пасивні, обережні, розсудливі, мирні, стримані, надійні, рівні, спокійні) та сангвініки (коммуникативні, відкриті, балакучі, доступні, безпечні, жваві, безтурботні, лідери). У свою чергу до інтровертів відносяться меланхоліки та флегматики, а до екстравертів – холеріки та сангвініки [7, с. 27].

Інше пояснення природи темпераменту запропонував І.П. Павлов. Він висунув теорію темпераменту, яка базується на вченні про вищу нервову діяльність. Основою темпераменту вчений вважав властивості центральної нервової системи: силу, зрівноваженість, рухливість процесів збудження та гальмування [8, с. 22]. За теорією І.П. Павлова, ознакою нервової системи є її здатність витримувати, не переходячи в стан гальмування, тривале або часто повторюване збудження. Зрівноваженість характеризується показниками співвідношення між збудженням і гальмуванням. Рухливість – це ступінь легкості, з якою збудження переходить у гальмування і навпаки. Певне поєднання цих властивостей являє тип нервової системи, який і є темпераментом [8]. На жаль, І.П. Павлов ототожнював властивості темпераменту і властивості нервової системи. Подальші дослідження дали підстави вважати властивості нервової системи передумовами темпераменту (Б.М. Теплов, В.Д. Небиліцин); темперамент має природне підґрунтя, але його слід вивчати з позицій психологічної теорії, яка б описувала його як суто психічне явище з урахуванням зв'язку з процесами організму – властивостями нервової системи [4].

Відомо, що між людьми, які мають різні типи темпераменту існує велика різниця: вона проявляється у динаміці поведінки та діяльності. В.С. Мерлін зазначав, що особливості перебігу психічної діяльності різних людей можна спостерігати у природі. Вчений писав: "Уявіть собі дві річки – одну спокійну, рівнину, другу – стрімку, гірську. Течія першої зазедве помітна, вона плавно несе свої води, у неї немає яскравого плескоту, бурхливих водоспадів, осліплюючого бризкання. Течія другої – повна протилежність, вона швидко несеться, вода в ній грюкотить, бурлить, клекотить і, вдаряючись в камені, перетворюється в клубки піни" [6, с. 211].

Темперамент визначається як динамічна характеристика психічних процесів і поведінки людини, яка виявляється в їхній швидкості, мінливості, інтенсивності та інших характеристиках [7, с. 566]. Тому треба підкреслити важливість типу темпераменту в музичній діяльності студентів вищих навчальних закладів. При плануванні музичної діяльності обдарованих студентів, варто враховувати *тип* темперамента, особливості якого зумовлюють шляхи, засоби праці, а не рівень навчальних досягнень. Розумові можливості людини створюють умови для компенсації недоліків темпераменту [7, с. 534].

Спостереження виявили, що студенти музичних спеціальностей з будь-яким типом темпераменту можуть досягти значних успіхів у музичній діяльності. Це зумовлено тим, що типи темпераменту практично не зустрічаються у чистому вигляді. Музична діяльність вимагає багато сил, великої витримки і стійкості до фізичної та емоційної втоми. Спостереження за студентами музичних спеціальностей виявили, що меланхолік як і сангвінік чи холерик може виконувати твір у дуже швидкому темпі, але це вимагає від

произведения, знакомство с необычными аккордовыми созвучиями, ощущение тонки, знакомство с простейшими гармоническими оборотами (Т, S, Т; Т, S, D, К, Т).

На начальном этапе знакомства с гармонией можно вместе с педагогом в адаптированном варианте проиграть любимое или знакомое произведение; можно к мелодии подобрать интервальное сопровождение и т. д. Подобную работу очень удобно начинать с бурдона – сферической функции, в сопровождении которой многие мелодии звучат вполне гармонично.

Шаг второй – бурдон. Неслучайно на пороге цивилизации были многоголосные инструменты: арфа, кифара, лира, авлос, флейта пан, Гидравлос, так как звук был глиссандирующий, а не одиночный дифференцированный. А если использовать окружение крайних звуков бурдона, то созвучие вместо квинты, охватываемой бурдоном, раздвинется до септими, которая вбирает в себя семь звуков гаммы. Таким образом, формируются триединство функций: Т, S, D, которое начинает осознаваться как только появляется II ступень для D и IV для S, очень необходимые для понимания классической гармонии. И если на них вовремя акцентировать внимание, они станут узнаваемыми и начнут запоминаться. Таким образом, у учеников появится возможность быстро читать, говорить и понимать музыкальный язык, музыкальную «лексику». Причём эти аккорды соединяются плавным голосоведением, которые легче сыграть не обязательно в исходной тональности, а также при транспонировании. Ученики сразу получают представление о полном стандартном гармоническом обороте с правильным голосоведением. В дальнейшем можно указать на разновидности кадансов относительно их места положения в периоде трех завершающих оборотов: начального типа (вокруг тоника в основном виде); серединного типа (вокруг секстаккорда); заключительного (с кадансовым квартсекстаккордом). Одна ученица с восторгом заявила, что песня «Василёк – это и есть заключительный каданс».

По опеванию звуков бурдона можно определять знаки в тональностях: доминантовые ступени, окружающие I ступень, т.е. VII+II, это последние диэзы (VII – в мажоре, II – в миноре); субдоминантовые ступени, окружающие V ступень, то есть IV+VI, это последние бемоли (IV – в мажоре, VI – в миноре). Можно одновременно с одной гармонической сеткой исполнить несколько мелодий, сформировав жанр *кводлибета*.

Шаг третий – квартное соединение аккордов и его один из путей обогащения. Плавное соединение аккордов даёт возможность знакомства учащихся с обращениями трезвучий. Прибавление к тонике секунды сверху или снизу даёт понятие уже усложнённой тонической функции (Т6 или Т2), а если прибавить эти секунды одновременно, то образуется VII7, т. е. происходит переосмысление функции, её двойное толкование – бифункциональность. Если в кадансовом обороте в секстаккордах и квартсекстаккордах заполнить кварта секундами, то образуются обращения септаккордов. На первых порах можно не загружать терминологией, а постепенно усваивать запоминаем и понимаем все аккорды.

Шаг четвёртый – «золотая секвенция». В огромном количестве популярных песен присутствует «золотая» секвенция, которая не выводит за пределы одной тональности [2]. К тому же в ней столько ярких закономерностей, позволяющих играть ее без особого труда. А так как все

отрывки построены на одинаковой гармонической сетке, то можно их сыграть по принципу *кводлибета*. И, несмотря на то, что они написаны в разных размерах все мелодии сочетаются.

Часть песен ученики осмелились *перегармонизовать*. Так песню Николаева «Старая мельница», которую можно гармонизовать только на TSD, в припеве повторение звучит на «золотой секвенции», а «Историю любви» Лея, написанную автором начало на TD с появлением VI ступени, ученица гармонизовала сначала на TSD, а затем – на «золотой секвенции».

Шаг пятый – терцовое соединение. Терцовое соединение трезвучий любят играть все дети без исключения, т.к. оно красиво звучит, имеет богатые изобразительные возможности, а техника соединения его проста и удобна. Задача педагога – доказать это игрой терцового соединения на различных примерах. Так, например, если взять песню Гладкова «Бременские музыканты» и сначала гармонизовать её на TSD, а затем применить терцовую замену, то песня сразу преобразится. В «Ёлочке» Красева к главным трезвучиям добавив медианты аккомпанемент сразу же обогатится гармонически. Поэтому с первого урока по изучению гармонии дети должны почувствовать важность, значимость и практическую ценность занятий.

Шаг шестой – *квинтовая и тритоновая замена*. Называется эта замена «обратная связь», которая построена на взаимозамене друг другом малого мажорного септаккорда и малого минорного септаккорда: 1) любой D7 может быть расщеплён на I17, отстоящий от него на кварту ниже; 2) любому I17 может быть добавлен D7, отстоящий квартой выше. Например, IVm7=IVm7-bVII7. Аналогично происходит и с тритоновыми заменами: I17=bVI17, V7=bII7.

Шаг седьмой – *модуляции и отклонения*. Но даже в однотональных мелодиях можно обнаружить возможность перехода в другую тональность. А для этого необходимо пользоваться самым удобным и логичным способом, каким и является применение D7 в качестве модулирующего аккорда [6].

Н. А. Бергер подчёркивает: «Открыв доминантсептаккорд, К. Монтеверди подарил нам возможность свободно и быстро переходить из одной тональности в другую, свободно прокладывая путь во Времени на любые доступные нашему ощущению отрезки вперёд и при необходимости повернуть свой Путь обратно к дому» [1, с. 193].

Можно однотональные мелодии прежде всего раскрашивать параллельными тональностями («Василёк»).

Для русских народных песен нередко характерно сопоставление параллельных тональностей, в которых используется в тональность VI ступени. Такой приём можно обнаружить в русских народных песнях «Ходила младёшенька по борочку» и «Раскинулось море широко», а так же в песне Р. Паулса «Сонная песенка» и И. Дунаевского в «Песенке о капитане».

В песне «Во саду ли, в огороде» так же присутствует сопоставление тональностей, но только кварто-квинтового соотношения. При транспонировании песни «Василёк» удобно познакомить учащихся с квинтовым кругом тональностей, т. к. конечная нота песни является началом следующей тональности, расположенной по *квинтовому кругу*.

При гармонизации этой же песни «Василёк» можно использовать прерванный каданс, где вместо ожидаемой тоники появляется VI ступень – нижняя медианта, после чего всё можно начинать сначала. Это как машина времени – неожиданно действие отбрасывается назад и нам снова и снова

невизначеності, як умови формування стилю: виконання будь-якої діяльності залишає людині можливість виявити власну індивідуальність у постановці проміжних цілей, виборі засобів для їх досягнення і реалізації самої діяльності. Тому „стиль виникає там, де є свобода самовираження" [6, с.87]. Коли ж діяльність жорстко регламентована і алгоритмізована, то в такій ситуації індивідуальному стилю важко проявитися. Людина, яка бачить перед собою різноманітність способів виконання діяльності, ніби обмежується якимось одним, який і складе стиль її діяльності. Зона невизначеності суб'єктивно зумовлена: там де одна людина бачить велику кількість рішень, інша - лише одне. Тому, *зовнішня і внутрішня свобода* є умовою виникнення стилю діяльності.

Другий аспект досліджень індивідуального стилю діяльності, полягає в тому, що для його формування необхідна особистісна включеність у діяльність. Стиль формується лише за умови *позитивного* відношення до діяльності і прагненні зробити її як можна краще. Про це свідчать дослідження, які були проведені на різних професійних і вікових групах [6, с. 89].

Третій аспект – акцентує увагу на *системотворюючій функції* стилю. В.С. Мерлін розглядав індивідуальність як складну ієрархічну систему, що включає в себе різні рівні організації - від біохімічного до соціально-психологічного, між якими індивідуальний стиль діяльності є взаємопов'язуючою ланкою. Таке положення зумовлено тим, що він виступає конструктом, який спирається на сформовані індивідуальні та особистісні якості, пов'язуючи їх між собою [6, с. 90].

Більш того, було виявлено, що стиль часто виконує *компенсаційну функцію*, допомагаючи людині при виконанні діяльності. У структурі індивідуального стилю діяльності В.С. Мерлін виділив три основні компоненти: стиль операцій, стиль дій або реакцій і стиль цілепокладання, але в емпіричних дослідженнях останній компонент практично не вивчався і основний акцент було зроблено на перших двох [6, с. 165].

Індивідуальний стиль діяльності музиканта ми тлумачимо як систему цілей, дій, операцій, прийомів щодо конкретного типу музиканта, яка забезпечить успішність виконання музичної діяльності. В процесі формування індивідуального стилю відбувається перетворення індивідуальних властивостей музиканта в гнучку систему.

В ефективності музичної діяльності темперамент займає особливе місце. Як зазначав російський фізіолог І.П. Павлов "темперамент є найбільш загальною характеристикою кожної окремої людини, найголовнішою характеристикою її нервової системи, а ця остання ставить ту чи іншу печатку на всю діяльність кожного індивідуума" [8, с. 23].

Темперамент передається людині генетично. На відміну від навичок, здібностей, характеру, темперамент не можна змінити.

В історії психології відомо декілька теорій темпераменту. Давньогрецький лікар Гіппократ виділив наступні типи темпераменту: меланхолійний, сангвінічний, холеричний, флегматичний.

До цієї проблеми також зверталися Х. Бідструп, І. Кант, Г. Айзенк та ін. Г. Айзенк спробував конкретизувати класифікацію типів темпераменту шляхом зіставлення різних описів темпераменту. Він взяв за основу дві пари протилежних властивостей: *емоційну стабільність – емоційну нестабільність, інтроверсію – екстраверсію* та зіставив їх з традиційною типологією. Так

Проблема індивідуального стилю завжди викликала підвищений інтерес та дискусії серед психологів. Актуально розглядати зміст психологічного поняття "індивідуальний стиль" у зв'язку з активізацією процесу навчання. Проблема організації ефективного процесу навчання розглядається не тільки як оптимізація педагогічного процесу, а із метою вивчення формування особистості та психологічного розвитку. Важливо знати не тільки, якими індивідуально-психологічними особливостями визначається вибір того чи іншого шляху взаємодії із предметним або комунікативним середовищем, чому навчати і як навчати, але і те, які стратегії і тактики використовують суб'єкти в процесі засвоєння знань.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми формування індивідуального стилю музиканта-виконавця присвячені роботи Л. Ауера, В.В. Білоуса, Л.О. Бочкарьова, Є.Я. Лібермана, Г.Г. Нейгауза, С.Л. Науменка, Ю.Д. Цагареллі та ін.

Л. Ауер вважає, що в музиці стиль – це виконавець. Саме виконавець повинен перетворити у власному *темпераменті* оригінальну думку композитора так, щоб виконання було переконливим для слухача. Зрозуміти виконавцю та заставити слухача зрозуміти красоту, натхнення, зачарування музики – це є альфою та омегою всякого стилю в музиці, тому що стиль – це народження традиції: основою якої є індивідуальність музиканта [1, с.5].

У музично-педагогічній літературі поняття "індивідуальний стиль музичної діяльності" характеризує манеру створення та виконання музичного твору. Згідно специфіки створення та виконання музики людину відносять до певного типу: романтичний – емоційний стиль виконання, розумовий – раціональний підхід до музичного твору (Д.А. Рабінович, Г.М. Циплін); класичний, романтичний, експресіоністський (К.А. Мартинсен). Відношення до авторського тексту, а також специфіка його інтерпретації визначили типологію за Є.Я. Ліберманом – виконавці суб'єктивного та об'єктивного напрямку, за Г.Г. Нейгаузом – універсальний тип, виконавці надіндивідуального та надособистісного сенсу.

Роль темпераменту на формування індивідуального стилю діяльності проаналізовано в роботах Р.С. Немова, В.І. Петрушина, П.А. Гончарука, Є.А. Клімова, В.В. Білоуса та ін.

Метою статті є виявлення ролі темпераменту у формуванні індивідуального стилю діяльності музично обдарованих студентів.

Виклад основного матеріалу. У радянській психології дослідженню індивідуального стилю діяльності приділялось багато уваги. Це пояснюється діяльнісним підходом у радянській психологічній науці, засновником якого був О.М. Леонтьєв. Тому не випадково, що в кінці 60-х років, у якості предмета дослідження стильової характеристики особистості застосовувалося поняття "індивідуального стилю діяльності". Це поняття ввів відомий радянський психолог Є.А. Клімов. На думку вченого, індивідуальний стиль діяльності - це узагальнена характеристика психологічних особливостей людини, які формуються та проявляються у її діяльності [4].

Дослідження індивідуального стилю діяльності склало наукову течію, засновником і теоретиком якої став В.С. Мерлін. Розмірковуючи над природою стилю як особистісного конструкту, вчений прийшов до відкриття дуже важливих закономірностей, що мають відношення до всіх стильових характеристик. Перший із цих аспектів, пов'язаний із поняттям зони

приходиться продвигатися вперед. Таким яким прикладом є ноктюрн № 9 Шопена, где последняя страница является своеобразной антологией прерванного оборота. Вместо ожидаемой тоники появляются разные медианты, где последняя – самая страшная, после которой понятно становится, что минор в данном произведении становится действительно трагической тональностью. Все эти моменты можно заметить на примере гармонизации песни В. Шаинского «Кузнечик», в мелодии которой нет таких ярких моментов, указывающих на появление параллельной тональности и *прерванный оборот*. И только через практический опыт и знания могут привести к иной гармонизации мелодии.

После знакомства учащихся с действием D7 при модуляции, можно их познакомить с *эллипсисом*, представляющим собой замену ожидаемого аккорда («Ромео и Джульетты» Чайковского, «Ноктюрн» Es-dur Шопена, Бабаджанян «Голубая тайга», Берковский «Под музыку Вивальди», Гурилёв «Разлука», Зацепин «Песенка о белых медведях», Пожлаков «Розовый слон», Потёмкин «Наш сосед», Шуберт «Концона»).

Шаг восьмой – скольжение. Чаще такое явление применяется при довольно примитивной аккордовой сетке. Тогда можно плавно переходить по полутонам от аккорда к аккорду (Николаев «Две звезды») [4].

Можно играть с кадансами, где аккорды будут каждый раз появляться с новыми звуками, применяя все замены, о которых говорилось раньше. Тогда у ученика будет формироваться желание и интерес к гармонии.

Шаг девятый – способы гармонизация гаммы. Очень много мелодий, в которых встречаются гаммообразные фрагменты, которые можно тоже разнообразить гармонию, особенно при повторении. Умение гармонизовать гамму в разных вариантах чрезвычайно важно, т. к. и на уровне периода она применяется разнообразно. Чаще встречается не полная гамма, а её тетраорды или отдельные обороты.

Простую гамму можно гармонизовать на начальном этапе параллельными аккордами: трезвучиями, сектаккордами, септаккордами и т. д. Так О. Хромушин предлагает поиграть гамму параллельными септаккордами в широком расположении, а затем и мелодию. А. Шаццлло гармонизует гамму на уровне учебной программы по гармонии. В книге Кунина «Скрипач в джазе» можно обнаружить 11 способов гармонизации гаммы До-мажор [3].

В. Кирюшин в своих «Интонационных упражнениях» материал строит на фрагментах гамм, транспонируя их в разных тональностях на разной высоте, которые можно сопоставлять, а можно и соединять с помощью модулирующих связей. В пособии Калугиной и Халабузарь есть сопоставление аккордовой и интервальной гармонизацией фа-минора. А позже четырьмя аккордами гармонизируется каждый звук гаммы.

Шаг десятый – перегармонизация повторения. Ранее говорилось о прерванном обороте; о применении модуляций; о секвенции; о гамме. Всё это при одном и том же материале гармонизовалось по-разному. Теперь очередь дошла и до одного звука, который можно использовать в гармонии по-разному. Смысл в том, что мы одинаковый звук каждый раз переосмысливаем, представляя его разными ступенями лада [7]. Пианисты играют 11 аккордов от звука, а на сольфеджио можно гармонизовать не только речитатив, а свободную мелодическую импровизацию и с фактурой. На начальном этапе знакомства с однопольным инструментом ученик вынужден играть много раз

один и тот же звук. Вот здесь и ложится нагрузка на аккомпаниатора. Много встречается мелодий, в которых одна фраза повторяется несколько раз. В данном случае перегармонизация необходима («Чай вдвоём», «Голубая луна» и т. д.). В более крупном масштабе при перегармонизации одной и той же мелодии возникли глинковские вариации. Очень существенная сторона перегармонизации – это энгармонизм.

Шаг одиннадцатый – музыкальная копилка. Создание «музыкальной копилки» (фатумаккорд П. Чайковского, тристановский аккорд Р. Вагнера, субдоминантовый аккорд С. Рахманинова, VI ступень Ф. Шуберта, прокофьевская доминанта и т. д.) просто необходимо для обогащения мелодии, гармонии, фактуры. Создаётся банк данных («копилка») различных звуковых эффектов, интересных мелодических, гармонических, ритмических, фактурных оборотов на основе анализа произведений, исполняемых на уроке. Таким образом, создается музыкальный словарь юного творца – как база для формирования мелодического, гармонического, фактурного языка ученика.

Шаг двенадцатый – джазовая гармония. Джазовая гармония, очевидно, следует тем же правилам и законам, что и гармония классическая – потому что создавалась она в эпоху царствования этой гармонии, и силами музыкантов, прекрасно владеющих ею.

Разница же заключается, во-первых, в более свободном подходе к правилам, а во-вторых – в сложности аккордов. Относительно правил, можно перечислить несколько признаков:

1. Нет ограничения на разрыв между голосами по высоте.
2. Не считаются ошибкой параллельные ходы квинтами и октавами.
3. Допускается, и даже поощряется движение всех голосов в одном направлении. Это трактуется скорее как расширение, «умножение» мелодической линии – мелодия как бы становится многоголосной.
4. Дается свобода в использовании диссонирующих интервалов. Джаз вообще немислим без диссонансов.
5. Можно как угодно переплетать голоса между собой, менять их количество по ходу пьесы. Можно играть столько голосов, сколько пальцев найдется на Ваших руках, и даже на один-два голоса больше!
6. Можно интенсивно использовать сопоставления тональностей – хоть в каждом такте.
7. Можно удваивать любые тоны, какие Вам вздумается.
8. Так, если аккорд ограничивать по краям чистой октавой, то образуется блок-аккорд [5]. Принцип гармонизации мелодии блок-аккордами использован на примере аранжировки Григория Бондаренко темы из пьесы П. И. Чайковского «Подснежник» из цикла «Времена года».

Вы можете теперь подумать, что джаз – это такая свобода, что и уметь ничего не нужно – пиши себе все, что хочешь. Это действительно так, но Вам от этого не легче! Потому что второе отличие от классической гармонии состоит в намного большей сложности аккордов.

Выводы. Использование в качестве музыкального материала произведений разных стилей и жанров расширяет уровень развития музыкального слуха, помогает не только слышать все произведение в комплексе, но и выделять отдельные элементы музыкального языка и провести их анализ, пробуждает творческую фантазию ученика, умение свободно преломлять полученные знания в творчестве, свободно комбинировать и

software engineer, professional activity, professional communication, “professional communication of a software engineer”.

Література

1. Біляєв О. Концепція мовної освіти в Україні / О. Біляєв, М. Васьуленко, В. Плахотник // Рідна школа. – 1994. - №9. – С. 71-73.
2. Жуков Ю.М. Эффективность делового общения / Ю.М. Жуков – М.: Знание, 1988. – 188 с.
3. Каган М.С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений / М.С. Каган – М.: Политгиздат, 1988. – 319 с.
4. Лесько О.Й. Етика ділових відносин: навч. посібник / О.Й. Лесько, М.Д. Прищак, О.Б. Залобівська та ін. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 309 с.
5. Михайлюк В.О. Українська мова професійного спілкування: навч. посібник / В.О. Михайлюк – К.: ВД «Професіонал», 2005. - 496 с.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов – М.: Русский язык, 1987. – 562 с.
7. Опалюк О.М. Культура спілкування: навчально-методичний посібник / О.М. Опалюк, Ю.В. Сербалюк – Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ, 2004. – 192 с.
8. Професійне спілкування в юридичній діяльності [Електронний ресурс] / І.П. Радомський – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VKPI_fpp/2006-2/07_Radonskii.pdf
9. Ребус М.Б. Психология делового общения / М.Б. Ребус – Ставрополь, 1996. – 209 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова–Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
11. Спивак В.А. Этика делового общения / В.А. Спивак – СПб.: Изд-во СПб УЭФ, 1992. – 102 с.
12. Чайка Г.Л. Культура ділового спілкування менеджера: навч. посібник / Г. Л. Чайка– К.: Знання, 2005. – 442 с.

Подано до редакції 11.05.2012

УДК 378.371

РОЛЬ ТЕМПЕРАМЕНТА У ФОРМУВАННІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ МУЗИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

*Полубоярина Ірина Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Харківська гуманітарно-педагогічна академія*

Постановка проблеми. Кожна людська діяльність висуває певні вимоги не тільки до рівня знань, умінь та навичок, рівня професійної підготовки, але й до властивостей нервової системи, властивостей темпераменту, які опосередковано впливають на діяльність через індивідуальний стиль діяльності. Певне поєднання властивостей темпераменту, яке проявляється в пізнавальних процесах, діях та спілкуванні студентів музичних спеціальностей, визначає їх індивідуальний стиль музичної діяльності. Він являє собою систему динамічних, залежних від темпераменту особливостей музичної діяльності, яка містить прийоми роботи, типові для цього студента.

презентаціях, написання статей та ін.);

- займатись науковими дослідженнями та ін.

Слід зазначити, що навчання професійному спілкуванню для майбутнього інженера з програмного забезпечення починається ще з шкільних років, коли відбувається накопичення мовної та термінологічної бази, формується загальна культура спілкування. Протягом навчання у вищому навчальному закладі майбутні спеціалісти знайомляться з мовою професії та з основами ділового спілкування та покращують рівень культури суспільного спілкування. Лише володіючи всіма компонентами професійного спілкування майбутній інженер може бути готовим до фахової діяльності та професійно розвиватись. На нашу думку, інженери з програмного забезпечення повинні вдосконалювати та покращувати свій рівень володіння професійним спілкуванням протягом всього життя з метою відповідності високим стандартам обраної професії.

Висновки. Професійне спілкування є складним та комплексним поняттям. Воно охоплює всі комунікативні вміння та навички (соціальні, ділові, професійні) фахівця певної сфери діяльності. Досить часто дане поняття вважається вузьким і охоплює лише особливості окремо взятої професії, тобто лише вільне володіння та користування лексикою свого фаху. Основною метою такого спілкування є передача необхідної інформації, що безпосередньо має відношення до спільної діяльності під час роботи. Знання мови професії підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися в складній професійній ситуації та в контактах з представниками своєї професії, але висококваліфікований фахівець повинен також мати високий рівень культури соціального та ділового спілкування.

Проаналізувавши ряд дефініцій професійного спілкування у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, ми прийшли до висновку, що не існує однозначного підходу до визначення поняття професійного спілкування.

У контексті професійного спілкування інженерів з програмного забезпечення ми будемо дотримуватись більш комплексного та широкого поняття, оскільки воно найкраще відображає особливості їхньої фахової діяльності. Отже, професійне спілкування інженерів з програмного забезпечення ми визначаємо як процес встановлення та підтримання контакту, який обумовлений професійно значущими цілями. Цей процес має враховувати загальні закономірності спілкування, особливості ділового спілкування, а також знання мови професії.

Резюме. У статті проведено аналіз дефініції «професійне спілкування», з'ясовано сутності та структури поняття «професійне спілкування інженера з програмного забезпечення». **Ключові слова:** інженер з програмного забезпечення, професійна діяльність, професійне спілкування, професійне спілкування інженера з програмного забезпечення.

Резюме. В статье проведено анализ дефиниции «профессиональное общение», выяснено сущности и структуры понятия «профессиональное общение инженера по программному обеспечению». **Ключевые слова:** инженер по программному обеспечению, профессиональная деятельность, профессиональное общение, профессиональное общение инженера по программному обеспечению.

Summary. Definitive analysis of the notion “professional communication” was made in this paper. The attempt to clear up the essence and the structure of the notion “professional communication of a software engineer” was made. **Keywords:**

сочетать известные выразительные элементы музыкального текста, обеспечивает понимание логики гармонического развертывания музыки и тем самым способствует развитию навыков подбора аккомпанемента, сочинения, творческого музицирования. Предложенная в работе образовательная технология развития гармонического слуха является лишь первоначальной, отправной ступенью по расширению слухового кругозора учащегося. Следующим этапом обучения будет углубление знаний в области современной аккордики.

Резюме. В статье рассматриваются двенадцать шагов гармонизации от бурдона до джаза. **Ключевые слова:** двенадцать шагов, гармонизация, перегармонизация, бурдон, джаз.

Резюме. У статті розглядаються дванадцять кроків гармонізації від бурдона до джазу. **Ключові слова:** дванадцять кроків, гармонізація, перегармонізація, бурдон, джаз.

Summary. Twelve steps of harmonization from burdona to jazz are examined in the article. **Keywords:** twelve steps, harmonization, peregarmonyzatsyya, burdon, jazz.

Литература

1. Бергер Н. А. Современная концепция и методика обучения музыке / Н. А. Бергер. – СПб.: Каро, 2004. – 356 с.
2. Голосов Г. Введение в импровизацию / Г. Голосов, Ю. Козырев. – СПб.: Каро, 1994. – 58 с.
3. Кунин Э. Скрипач в джазе: [метод. пособие] / Э. Кунин. – М.: Советский композитор, 1988. – 79 с.
4. Мальцев С. М. Раннее обучение гармонии путь к детскому творчеству / С. М. Мальцев // Музыкальное воспитание в СССР / [Ред. Л. А. Боренбойм]. – М.: Советский композитор, 1985. – Вып. 2. – 88 с.
5. Манилов В. Техника джазового аккомпанемента на шестиструнной гитаре / В. Манилов, В. Молотков. – К: Музична Україна, 1992. – 124 с.
6. Шайхутдинова Д. И. Методика обучения элементарной теории музыки / Д. И. Шайхутдинова. – Ростов на Дону: Феникс, 2009. – 154 с.
7. Шацилло А. Некоторые вопросы методики обучения гармонизации мелодии / А. Шацилло. – М.: Музыка, 1982. – 108 с.

Подано до редакції 14.05.2012

УДК 378.147:784

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ВОКАЛЬНИЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Овчаренко Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри методики музичного виховання,
співу та хорового диригування
Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ
«Криворізький національний університет»

Постановка проблеми. У сучасній мистецькій підготовці майбутнього вчителя-музиканта великого значення набуває пошук нових підходів, ефективних умов, нових форм, методів і засобів навчання та виховання. Для

того, щоб удосконалити і покращити підготовку фахівця слід охопити явище в цілому і вивчити всі його сторони, зв'язки. Ця думка є основоположною у методології системного підходу. Системний підхід необхідний при дослідженні, аналізі, узагальненні усіх складних типів систем, саме такою системою є вокальна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Аналіз досліджень і публікацій. Усвідомлення буття світу як складної системи ми можемо вже спостерігати у «надкнизі» - Біблії, в якій всі елементи світобудови походять від цілого – Всесвітнього Розуму. У кожній епісі створювалися свої системи: філософські, державні, математичні, астрономічні, педагогічні, мистецькі тощо. Однак, філософське осмислення та аналіз систем вперше ми знаходимо в працях Бекона, Гегеля, Маркса. Ідею системного підходу вдало сформулював Блез Паскаль, котрий наголошував, що пізнати частини без пізнання цілого неможливо, як пізнати ціле без знання його частин. Сучасне розуміння системного підходу полягає в тому, що ціле (система) не тільки не детермінується однозначно властивостями його елементів або їхніх груп та не зводиться до них, але, навпаки, самі елементи детермінуються цілим і лише в його рамках дістають своє функціональне пояснення. Такий погляд на системний підхід ми знаходимо в працях В.Афанасьєва, І.Блауберга, Д.Гвішіані, М.Кагана, М.Месаровича, Т.Пляченко, В.Садовського, Б.Юдіна та інших.

Мета статті – теоретично обґрунтувати необхідність системного підходу у вокальній підготовці майбутніх учителів-музикантів як методологічного принципу та методу наукового пізнання процесу підготовки фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відкриття системного підходу, системних якостей та відносин є надзвичайно визначною подією, оскільки без визначення закономірностей будь-яке конкретне вивчення складних об'єктів буде зводитися до спрощення. Існує безліч позицій та суджень, які висловлюються з приводу предмету та меж системного підходу, визначення основних його категорій та понять. Слід розвести поняття «системний підхід», «загальну теорію систем» як дослідницький метод пізнання складних об'єктів (систем) із «системним аналізом», як прагматичним прикладним застосуванням ідей та методів системного підходу для розв'язання практичних проблем, тобто із сукупністю певних способів і прийомів, що використовуються для вирішення конкретних завдань, їх співвідношення має важливе методологічне значення.

Системний підхід – це загальний метод дослідження та пізнання складних об'єктів (систем), який використовується в усіх галузях науки, освіти, техніки тощо. В.Садовський вважає, що це поняття вживається для позначення упорядкованої кількості елементів [2]. Сутність самого системного підходу полягає в розгляді об'єктів як систем. Загальна теорія систем – це теорія, яка узагальнено описує системи різних класів і типів та розробляє специфічні методи їх аналізу. Системний аналіз – одна з форм реалізації системного підходу і теорії систем, яка застосовується при аналізі систем та проблем управління.

Т.Пляченко, відмічає, що принципи системного підходу – це загальні положення, що відображають відношення, абстраговані від конкретного змісту наукових і прикладних проблем та визначає наступні принципи системного підходу: цілісність, ієрархічність, структуризація функціональність, детермінованість, розвиток і саморозвиток, самоорганізація [4, с. 11].

- інтегративну (засіб об'єднання ділових партнерів для спільного комунікативного процесу);
- функцію самовираження (демонстрування особистісного інтелекту і потенціалу);
- трансляційну (передавання конкретних способів діяльності);
- функцію соціального контролю (регламентування поведінки, а іноді, коли йдеться про комерційну таємницю, й мовної акції учасників ділової взаємодії);
- функцію соціалізації (розвиток навичок культури ділового спілкування);
- експресивну (намагання ділових партнерів передати і зрозуміти емоційні переживання один одного) [5].

Професійне спілкування класифікують на усне та письмове. Усне професійне спілкування – це будь-які способи взаємодії між співрозмовниками за допомогою вербальних (словесних) та невербальних (жести, міміка, поза, знаки, символи) засобів.

Вивчивши всі аспекти усного професійного мовлення ми можемо поділити його на такі види:

залежно від способу сприймання інформації:

- контактне (безпосереднє);
- дистанційне (телефонне, селекторне, за допомогою комп'ютера);

залежно від кількості учасників:

- діалогічне (бесіда з одним співрозмовником);
- монологічне (повідь, промова, лекція);
- полілогічне (дискусія);

залежно від форми і ситуації спілкування:

- міжперсональне (нарада, колоквиум);
- публічне (виступ на зборах, конференції).

До писемного професійного мовлення належить текст – синтаксична одиниця, що складається із речень різних типів і характеризується специфічними мовними засобами залежно від стилів мови. Основні види текстів: наукові тексти, технічні тексти, науково-ділові тексти, офіційно-ділові тексти та науково-публіцистичні тексти.

Проаналізувавши особливості професійної діяльності інженерів з програмного забезпечення, ми можемо стверджувати, що спеціалісти даної галузі беруть участь у всіх перерахованих видах усного та писемного професійного мовлення при виконанні своїх фахових обов'язків. Так, високий рівень готовності до професійного спілкування у майбутніх інженерів з програмного забезпечення дозволить їм:

- швидко знайти або змінити місце роботи та адаптуватись до нових умов праці;
- ефективно взаємодіяти зі всіма учасниками сучасного бізнес процесу (партнерами, замовниками, колегами, керівництвом, підлеглими та ін.);
- виконувати робочі процедури (ведення переговорів, підготовка та демонстрація робочих презентацій, усне та письмове звітування, чітка постановка завдань підлеглим або колегам та ін.);
- працювати в групі, будувати та керувати командою;
- готувати та оформлювати робочу та професійну документацію;
- приймати участь у розвитку сфери та обміні досвідом (організація, проведення та участь в конференціях, диспутах, лекціях, майстер-класах,

- метою ділового спілкування є розв'язання професійних і соціальних завдань [8].

Для усвідомлення ролі ділового спілкування для професійної діяльності необхідно визначити його функції. Існує декілька різних підходів до класифікації функцій спілкування, аналіз яких дозволяє зробити висновок про обґрунтованість таких:

- інформаційно-комунікативна (це різні форми та засоби передачі інформації);
- перцептивно-комунікативна (виявляється в сприйнятті і пізнанні партнерами один одного в процесі комунікації);
- регулятивно-комунікативна (передбачає взаємодію між суб'єктами комунікації, регуляцію поведінки суб'єктів та їхньої спільної діяльності);
- емоційно-комунікативна (належить до емоційної сфери людини) [4].

Отже, беручи до уваги проведений аналіз, ми розглядаємо ділове спілкування як особливий вид людської взаємодії, яка відбувається за визначеними правилами та закономірностями і має за мету ефективне виконання спільної діяльності. Ділове спілкування притаманне людям, які виконують певний вид професійної діяльності. Зазначені вище особливості та функції ділового спілкування свідчать про те, що такий вид спілкування є характерним і для інженерів з програмного забезпечення, а отже, є невід'ємною частиною їхнього професійного спілкування.

Досить часто науковці ототожнюють поняття ділового та професійного спілкування. Це видно з наступних тверджень: «Професійне спілкування відбувається в умовах конкретної діяльності і є її засобом. Воно вбирає в себе особливості цієї діяльності і є її важливою частиною. Професійне спілкування, спираючись на загальні норми, часто має індивідуальний характер і виявляється у способах спілкування, що їх вибирає суб'єкт у певних комунікативних ситуаціях» [5, с. 16].

Вчені мовознавці визначають професійне спілкування як володіння мовними засобами дотримання мовленнєвих норм, уміння будувати тексти, уникати мовних штамів, володіння мовним етикетом, доцільне використання професійної лексики, здійснювати постійний аналіз ефективності професійної комунікації. Як бачимо, в даному означенні синтезується загальна культура спілкування та її специфічні прояви в професійній діяльності, що є загальною комунікативною компетентністю. Але, на нашу думку, така точка зору є дещо обмеженою лише мовними аспектами, в ній відсутній психологічний компонент. Сучасні представники психологічної науки (Є. Ільїн, С. Летягіна, С. Сагайдак та ін.) трактують професійне спілкування як спеціально організований наукових засадах, керований процес обміну повідомленнями, організації взаєморозуміння, досягнення оптимальної взаємодії, взаємопізнання в різних видах діяльності учасників професійно спрямованої комунікації. Як бачимо з означення професійного спілкування з точки зору психології, в ньому відсутній мовленнєвий компонент, а, отже, два попередніх означення описують різні аспекти професійного спілкування.

Зовнішнім проявом властивостей професійного спілкування є його функції. На думку деяких науковців професійне спілкування крім звичайних функцій спілкування виконує і деякі специфічні функції:

- інструментальну (отримання і передавання інформації, яка є необхідною для здійснення певної професійної дії, прийняття рішення);

До основних принципів системного підходу слід віднести: підхід до досліджуваного об'єкта як до цілого і впливаючого звідти уявлення про середовище системи та її елементів; наявність системоутворюючих зв'язків, які представляють певну структуру системи, що дозволяє бачити ряд рівнів системи та їхню ієрархію; можливість реалізації управлінських впливів на систему.

Дослідження на основі системного підходу передбачає: визначення елементів системи; вивчення зв'язків елементів у системі; вивчення функціонування елементів у системі; дослідження функціонування системи в цілому; дослідження історії системи; інтеграцію знань з метою створення теорії функціонування системи та управління нею; розроблення програми управління системою [2, с. 51].

Використання системного підходу має три послідовних етапи:

1-ий - визначається сфера системного підходу, встановлюються адекватні сфері інформаційні потреби; 2-ий – здійснюються необхідні дослідження (системний аналіз); 3-ій – розробляються альтернативні варіанти розв'язання певних проблем та здійснюється вибір оптимального варіанта по кожному завданню. Сферою системного підходу у нашому дослідженні є вокальна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва. Згідно з дослідженням О.В.Маруфенко вокальну підготовку слід розглядати як цілісну складну систему, що є сукупністю різних складових: суб'єкти, об'єкти, структуру, методика, етапи розвитку, а також, різноманіття існуючих між ними зв'язків; а сам процес підготовки складається з таких структурних елементів: мотиваційного, інформаційного, операційного [3].

Ми вважаємо, що вокальна підготовка вчителя музичного мистецтва - складне особистісне утворення, воно поєднує у собі в органічному взаємозв'язку фізіологічні вокальні дані; моральні, інтелектуальні, духовні якості особистості та засоби, які виступають новою сукупною силою особистості фахівця. Застосування системного підходу передбачає проведення системного аналізу у вокальній підготовці майбутніх учителів-музикантів. У дослідженні ми розглядаємо декілька систем різного рівня, що складають складну систему – вокальну підготовку, це такі системи, як:

- музично-вокальна підготовка майбутнього вчителя музики;
- вокально-виконавська підготовка студентів;
- вокально-методична підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва;
- підготовка майбутнього вчителя до роботи з солістами та вокальними ансамблями;
- особистість керівника учнівської вокальної студії.

Дані системи об'єднані однією метою, взаємопов'язані між собою і знаходяться у постійному розвитку.

Музично-вокальна підготовка входить в систему підготовки фахівця освітньо-кваліфікаційного рівня: *бакалавр* за напрямками: 6.010100 Музична педагогіка і виховання, галузь знань 0101 Педагогічна освіта; 6.020204 Музичне мистецтво, галузь знань 0202 Мистецтво; *спеціаліст* за напрямками: 7.010100 Музична педагогіка і виховання, галузь знань 0101 Педагогічна освіта; 7.020204 Музичне мистецтво, галузь знань 0202 Мистецтво; *магістр* за напрямками: 8.010100 Музична педагогіка і виховання, галузь знань 0101 Педагогічна освіта; 8.020204 Музичне мистецтво, галузь знань 0202

Мистецтво. У процесі музично-вокальної підготовки викладаються теоретичні і практичні дисципліни, а саме: *вокально-хорові* - постановка голосу, естрадний спів, вокальний ансамбль, хорове диригування, хоровий клас та практикум роботи з хором, хорознавство, хорове аранжування, шкільний пісенний репертуар, методики викладання (постановки голосу, диригування, музичного виховання); *музично-теоретичні* - теорія музики, сольфеджіо, гармонія, поліфонія, аналіз музичних форм, комп'ютерне аранжування та звукозапис, історія музики, музичний фольклор; *музично-інструментальні* – основний музичний інструмент, додатковий музичний інструмент, оркестровий клас, концертмейстерський клас, інструментознавство, інструментальне аранжування, методика викладання музичного інструменту. Кожен із предметів впливає на інтелектуальний, емоційний і духовний світ особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва і складає систему знань, умінь та навичок необхідних для кращого засвоєння вокальних дисциплін. Дана система дисциплін включає в себе групові та індивідуальні форми проведення занять.

Вокально-виконавська підготовка є одним із видів музично-вокальної підготовки. Основні виконавські вміння і навички студенти отримують при вивченні таких дисциплін: постановка голосу, естрадний спів, вокальний клас - на заняттях з індивідуальною формою навчання.

Перевірка виконавського рівня проходить під час модульних контролів у вигляді концертних та конкурсних виступів, контрольних уроків, заліків, іспитів.

Вокально-методична підготовка проходить в рамках системи музично-вокальної підготовки. Даний вид підготовки здійснюється на лекційно-практичних курсах різних методик, а саме: з постановки голосу, диригування, музичного виховання. На заняттях студенти вивчають історичний аспект розвитку вокальної методичної думки, опановують різні методичні прийоми роботи з голосом дитини та дорослого співака.

Підготовка майбутнього вчителя до роботи з солістами та вокальними ансамблями залежить від якості опанування студентами усієї системи навчальних дисциплін, що пропонується для отримання певного кваліфікаційного рівня та їх організаторських якостей.

Основний комплекс знань, умінь та навичок у роботі з солістами та вокальними ансамблями майбутні вчителі музики отримують при вивченні дисциплін вокально-хорового циклів, особливо, з методики постановки голосу. Однак, результати виробничої практики показують, що значна кількість студентів не вміють перенести свої теоретичні знання на практику. Необхідний період адаптації у школі, щоб виявити рівень даної підготовки майбутніх учителів музики.

Особистість керівника учнівської вокальної студії ми розглядаємо як складну систему, що поєднує в собі підсистеми. Поняття особистості за В.М.Бехтеревим, це : «самодіяльна *особь* зі своїм психічним укладом та з індивідуальним відношенням до оточуючого світу». «...ні оригінальність розуму, ні творчі здібності, ні те, що відомо під назвою воля, окремо ніщо не складає особистості, але загальна сукупність психічних процесів з усіма їх особливостями, яка відокремлює дану людину від інших і обумовлює її самодіяльність, характеризує особистість з об'єктивної її сторони» [1]. Особистість керівника учнівської вокальної студії (жива система) включає в

встановлення та підтримання зв'язків між суб'єктами, які задіяні в певних видах діяльності.

С.І. Ожогов визначає ділове спілкування як «спілкування, що стосується суспільної, службової діяльності, роботи» [6, с. 136]. Це означення пояснюється тим, що людина – це суб'єкт соціальної та професійної взаємодії протягом всього її життя, а спілкування є основою та невід'ємною складовою даної взаємодії.

М.Б. Ребус стверджує, що в яких би формах не здійснювалося спілкування, воно є діловим, якщо його визначальним змістом є соціально-значуща спільна діяльність [9, с. 9].

Для ділового спілкування характерним є те, що його мета визначається завданнями того чи іншого виду предметної діяльності – виробничої, обслуговуючої, наукової тощо. Трудова діяльність містить у собі спілкування учасників взаємодії як необхідний засіб забезпечення її ефективності [3, с. 252].

Ряд визначень також наголошують на важливості предмета трудової діяльності та предмета спілкування, тобто спільної справи та ставлення учасників до неї, а також ролі учасників у такій діяльності: «Ділове спілкування – це взаємодія соціальних і соціально-економічних систем у процесі й з приводу трудової діяльності, виробництва продукції, надання послуг» [11, с. 18]. «Ділове спілкування є процесом просування у розв'язанні проблем шляхом зіставлення (зіткнення, асиміляції, узгодження, взаємозбагачення) предметних позицій» [2, с. 37].

Ділове спілкування визначається як «спілкування, метою якого є організація і оптимізація виробничої, наукової, комерційної чи іншої діяльності, де на першому місці стоять інтереси справи, а не конкретних співрозмовників» [4]. Автор вважає, що ділове спілкування є специфічною формою контактів і взаємодії людей, які представляють не лише самих себе, а й свої організації та визначає ефективну співпрацю, як основне завдання ділового спілкування, а також виділяє деякі його особливості:

- наявність певного офіційного статусу об'єктів;
- спрямованість на встановлення взаємовигідних контактів та підтримку зв'язків між представниками взаємозацікавлених організацій;
- передбачуваність ділових контактів, які попередньо плануються, визначається їх мета, зміст і можливі наслідки;
- конструктивність характеру взаємовідносин, їх спрямування на розв'язання конкретних завдань;
- взаємоузгодженість рішень, домовленість та подальша організація взаємодії партнерів;
- значущість кожного партнера як особистості;
- безпосередня діяльність, якою зайняті люди, а не проблеми, що бентежать внутрішній світ [4].

Деякі науковці виділяють такі характерні риси ділового спілкування:

- предметом ділового спілкування є спільна справа і ставлення учасників до неї;
- потреба в діловому спілкуванні визначається виробничою необхідністю у розв'язанні проблем і веденні переговорів;
- мотивами ділового спілкування є інтереси справи;
- мовні дії регламентуються встановленими правилами поведінки і мають формально-рольовий, не особистісний характер;

забезпечення». Існує багато визначень даного терміну, але для розуміння його суті необхідно, в першу чергу, визначити, що є саме спілкування.

Як стверджує О. Біляєв: «Тільки в спілкуванні, у взаємодії людини з людиною розвивається «людина в людині» як для інших, так і для себе самого» [1, с. 71]. Інші автори розглядають спілкування як складний процес встановлення та розвитку контактів між людьми, взаємодії особистостей, в основі якого лежить обмін думками, почуттями, волевиявленнями з метою інформування [12, с. 19]. Також спілкування визначають як цілеспрямований, соціально зумовлений процес обміну інформацією між людьми в різних сферах їхньої пізнавально-трудова та творчої діяльності, який реалізується переважно за допомогою вербальних засобів [10]. Отже, як видно з означень, спілкування має за мету досягнення певного результату, розв'язання певної проблеми або реалізацію фахової мети і є необхідною умовою будь-якої соціальної та професійної діяльності.

О.М. Опалюк та Ю.В. Сербалюк розрізняють такі види спілкування:

- соціально-зорієнтоване спілкування – при якому суспільні відносини виражені найбільш яскраво, наприклад, доповідь перед аудиторією;

- групове предметно-зорієнтоване спілкування – при якому чітко визначені взаємини, які зумовлені спільною діяльністю, тобто спілкування в процесі праці або навчання;

- особистісно-зорієнтоване спілкування – при якому одна людина спілкується з іншою [7].

За спрямованістю спілкування поділяють на побутове, ділове, професійне, пошукове, політичне та інформаційно-комунікативне.

У сучасній педагогічній науці не існує чіткого визначення поняття професійного спілкування, так як не існує і термінологічної уніфікації даного терміну. В роботах науковців (А. Коваль, І. Радомський, І. Ромашенко, С.Сагайдак та ін.) поряд із поняттям «професійного спілкування» інколи функціонує термін «професійне мовлення», який є тотожним поняттю «професійного спілкування».

Досить часто дослідники (Г. Бороздина, Л. Браун, Л. Вечер, Ю. Жуков, Т. Мішаккіна, О. Селіванова та ін.) також використовують термін «ділове спілкування». Останнє поняття переважно вживається як синонім, але деякі науковці вважають його дещо ширшим від терміну «професійне спілкування» [8].

На противагу попередній думці, ряд вчених (І. Ромашенко, В. Червко та ін.) розглядає поняття «професійне спілкування» як змістовне, багатofункціональне визначення. Професійна діяльність інженерів з програмного забезпечення – це комплексний та складний процес, тому в дослідженні ми будемо дотримуватись останньої точки зору, а також розглядати ділове спілкування як основний та необхідний інструмент для виконання певних професійних обов'язків інженерів.

Існують різні розуміння поняття «ділове спілкування». Одні науковці вважають, що спілкування є діловим, якщо його змістом виступає соціально значуща спільна діяльність [6, 11], інші вважають, що ділове спілкування – це усна взаємодія між співрозмовниками, які для цього вповноважені і мають за мету вирішення проблеми чи досягнення певного результату [2, 8].

Ділове спілкування має досить формальний характер, при його здійсненні дотримуються визначених правил та закономірностей, воно переважно попередньо організоване та регламентоване, таке спілкування має за мету

себе: мотиваційно-потребовий комплекс (мета, мотиви, потреби, інтереси); комплекс професійних знань, умінь та навичок (вокальна компетентність, володіння методикою вокальної роботи зі школярами); комплекс особистісних якостей (музично-вокальні здібності, організаційні здібності, людяність, толерантність та інші).

Висновки. Таким чином, застосування системного підходу у вокальній підготовці майбутніх учителів-музикантів як методологічного принципу та методу наукового пізнання процесу підготовки фахівця дає можливість дослідити проблему (систему вокальної підготовки) як в цілому, так і частково конкретний елемент. Завдяки системному підходу уможливується перспективне моделювання сучасної вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, що передбачає позитивні зміни в середині самих систем і у функціональних взаємодіях однієї з іншою.

Резюме. У статті актуалізована проблема застосування системного підходу до вокальної підготовки сучасного вчителя музичного мистецтва. Відмічається, що даний підхід дає можливість виявити закономірності та оптимізувати процес підготовки сучасного вчителя музики. Виявлені принципи і етапи застосування системного підходу; визначені та розведені поняття: «системний підхід», «загальна теорія систем», «системний аналіз». **Ключові слова:** вокальна підготовка, системний підхід, загальна теорія систем, системний аналіз.

Резюме. В статье актуализирована проблема применения системного подхода к вокальной подготовке современного учителя музыкального искусства. Отмечается, что данный подход дает возможность определить закономерности и оптимизировать процесс профессиональной подготовки современного учителя музыки. Определены принципы и этапы применения данного подхода; выявлены и разведены понятия: «системный подход», «общая теория систем», «системный анализ». **Ключевые слова:** вокальная подготовка, системный подход, общая теория систем, системный анализ.

Summary. The problem of application of the system approach to vocal training of the contemporary musical art teacher was offered in this article. This system approach gives the opportunity to reveal laws and optimize process of professional contemporary teacher of music. The principles and sequence of the system approach application are defined; such concepts as: «the system approach», «the general theory of systems», «the system analysis» are revealed and dissolved. **Keywords:** vocal training, system approach, general theory of systems, the system analysis.

Література

1. Бехтерев В.М. Творчество с точки зрения рефлексологии // С.О.Грузенберг. Гений и творчество. – Л., 1924.
2. Блауберг И.В. Философский принцип системности и системный подход / И.В.Блауберг, В.Н.Садовский, Б.Г.Юдин // Вопросы философии. 1978. - №8. – С.29 – 52.
3. Маруфенко О.В. Проблеми вокально-педагогічної підготовки майбутніх вчителів музики / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.culturalstudies.in.ua/sekcija_s_s5_4.php.
4. Пляченко Т.М. Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями: [монографія] / Т.М.Пляченко. – Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2010. – 428 с.

Подано до редакції 12.05.2012

УДК 786.2.02

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИСПОЛНИТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ В КЛАССЕ ФОРТЕПИАНО

*Ранева Виктория Владимировна,
преподаватель фортепиано ДМШ (г. Армянск)*

Постановка проблемы. Профессиональное музыкальное образование в настоящее время приобретает все большую значимость в области культурного и духовного совершенствования человека. Популярность музыкального искусства, его массовый характер, широкий деятельно-творческий спектр накладывают особую ответственность на систему подготовки специалистов высшей квалификации.

Анализ последних публикаций. Процесс совершенствования исполнительских навыков студентов рассматривается в трудах многих выдающихся деятелей фортепианного искусства – А. Вицинского, Б. Милича, С. Фейнберга, А. Шапова и др. Исполнительские пианистические навыки студентов проявляются на всех этапах работы над музыкальным произведением: ознакомлении, работы над деталями, оформлении (то есть приспособлении и корректировке деталей) и подготовки произведения к сценическому воплощению. В учебной практике зачастую детализируется содержание основного центрального этапа работы, и недостаточно уделяется внимание первому и последнему этапам, в результате музыкальное произведение утрачивает свой стержень, единство мысли, вложенное в него автором. Поэтому одной из задач нашей работы стало воспитание архитектурного чувства студентов – умения охватить композицию произведения и определить место и роль каждого элемента в стройном целом.

Цель статьи – рассмотреть методические основы совершенствования исполнительских навыков студентов в классе фортепиано.

Изложение основного материала. Эффективному развитию исполнительских навыков студентов способствует методика всестороннего воздействия, обогащения их музыкальной эрудиции, овладения навыками сравнения, умениями наблюдать и обобщать причинно-следственные связи в области развития музыкальных идей. Совершенствование исполнительских пианистических навыков студентов осуществляется на всех этапах работы над музыкальным произведением, рассмотрим их подробнее.

Первый этап – ознакомление. На этапе ознакомления с произведением цель педагогической деятельности состоит в развитии синтетического мышления студентов, что потребует расширения интеллектуального фона студентов и обогащения их музыкального багажа.

Знакомство студента с произведением следует проводить с помощью методов, которые предлагает А. Алексеев [1]:

- чтение с листа (эскизное проигрывание);
- краткий музыкально-теоретический анализ произведения;
- показ педагога.

Для выполнения такой работы необходимо вместе со студентом проследить ход становления авторской мысли, разобраться в логике ее развертывания. В связи с этим очень полезно предварить непосредственное чтение с листа просмотром нотного текста и мысленным ознакомлением с

Т.Мишаткіної, В.Ратнікова, В.Саф'янова та інших розглянуті етичні аспекти спілкування. Окремим питанням формування комунікативної культури присвячені дослідження Л. Березницької, М.Васильєвої, В.Грехнева, В.Кан-Калика, В.Морозова, А.Мудрика, С.Мусатова, С.Ольховецького, Л.Паламар, М.Пентиліук, Л.Петровської, В.Полторацької, С.Рябушко, В.Теслюк, Л.Успенського, С.Цуканової, Л.Шепеленко та інших.

Значна увага приділяється проблемам професійного спілкування фахівців різних галузей. Вагомий внесок в їх розробку внесли дослідження І.Амінова, А.Бичок, Є.Бондаревської, І.Довженко, Н.Дусь, О.Куліш, В.Лівенцова, Ю.Ніколаєнко, І.Радомського, Н.Соболь, Т.Ханецької, М.Черезова, І.Ярошук та інших.

Теоретичному осмисленню проблеми професійного спілкування сприяли праці вітчизняних та зарубіжних авторів: С.Амеліної, Л.Барановської, Г.Батищєвої, Л.Буєвої, О.Даниленко, І.Л'яєвої, М.Кагана, Л.Савенкової та інших.

Однак, результати аналізу психолого-педагогічних праць з даної проблеми свідчать про те, що увага дослідників головним чином зосереджена на вивченні лише окремих аспектів професійного спілкування, здебільшого – комунікативного. Водночас поняття професійного спілкування майбутніх фахівців технічних спеціальностей, зокрема інженерів з програмного забезпечення, практично не досліджувалась. Потребує уточнення саме визначення терміну «професійне спілкування інженера з програмного забезпечення» як психолого-педагогічної категорії.

З огляду на це, **метою нашої статті** є здійснення дефінітивного аналізу поняття «професійне спілкування» та з'ясування сутності та структури поняття «професійне спілкування інженера з програмного забезпечення».

Виклад основного матеріалу. В умовах реформування системи освіти України відповідно до потреб інтеграції у світовий освітній простір, професійне мислення та спілкування майбутнього фахівця набувають особливого значення. Формування готовності до професійного спілкування є однаково важливим для будь-якого напрямку підготовки студентів та для будь-якої сфери трудової діяльності майбутнього спеціаліста. Довгий час особлива увага приділялась вивченню питання професійного спілкування переважно фахівців гуманітарного профілю: перекладачів, психологів, соціологів, вчителів, лінгвістів. Деякі дослідження пов'язані з професіями типу «людина-людина» (військові, міліціонери, прикордонники), але надзвичайно мало було вивчено питання змісту та структури поняття «професійного спілкування» професій типу «людина-машина» та «людина-символ» (спеціалісти інформаційно-комп'ютерних технологій). Проаналізувавши діяльнісні та особистісні характеристики інженерів з програмного забезпечення, ми прийшли до висновку, що професійне спілкування стає невід'ємною складовою їхньої фахової діяльності. Важливість формування готовності до соціального та професійного спілкування також обумовлюється тим фактором, що сучасна людина проводить в усному спілкуванні 65% свого робочого часу. Отже, люди багато розмовляють, але часто роблять це неефективно. Більшість інформації втрачається при передачі.

Для розуміння, створення та впровадження механізмів формування готовності до професійного спілкування майбутніх інженерів, необхідно з'ясувати сутність поняття «професійне спілкування інженера з програмного

А.С., Кириллов А.И., Сливина Н.А., Чубров Е.В., Кривошеев А.О., Фомин С.С. // Информатика и образование. — 1995. — № 3. — С. 15-22.

3. Інформаційні технології і засоби навчання: зб. наук. праць / за ред. В.Ю.Бикова, Ю.О.Жука / Інститут засобів навчання АПН України. — К.: Атіка, 2005. — 272с.

4. Коваль Т.І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності: навч.-метод. посіб. / Коваль Т.І., Сисоєва С.О., Сущенко Л.П. — К.: Вид. цент КНЛУ, 2009. — 380с.

5. Комп'ютерно орієнтовані системи навчання: зб. наук. праць / Редкол. — К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова. — 2003. — Вип. 7. — 486с.

6. Полат Б.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособ. для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Б.С.Полат, М.Ю.Бухаркина, М.В.Моисеева, А.Е.Петров; под ред. Е.С.Полат. — М.: Издательский центр „Академия”, 2000. — 272с.

7. Спиваковский О.В. Педагогические программные средства: объектно-ориентированный подход / О.В.Спиваковский // Информатика и образование — 1990. — № 2. — С.71-73.

Подано до редакції 23.05.2012

УДК 378.147 (045)

ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ ІНЖЕНЕРА З ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ

Бабій Галина Вікторівна,

*старший викладач кафедри іноземних мов за фахом, аспірант
Національний авіаційний університет, м. Київ*

Постановка проблеми. Спілкування завжди було і залишиться одним із найважливіших факторів людської діяльності. Вміння спілкуватись обумовлює успіх інтеграції людини в суспільстві та майже в усіх сферах професійного середовища. Завдяки спілкуванню організується будь-яка діяльність, а від професійного спілкування залежить ефективність, успіх та рівень професійної діяльності. У професійному спілкуванні відбувається збагачення діяльності, розвиваються й утворюються нові зв'язки та стосунки між людьми. Недостатній рівень готовності до професійного спілкування значно зменшує ділову активність, заважає реалізації особистісного потенціалу, викликає невпевненість у своїх професійних можливостях і, як результат, може зупинити професійне зростання фахівця. Важливим професійне спілкування і є для фахівців, які працюють в галузі інформаційно-комп'ютерних технологій. Оскільки, для розробки сучасного програмного забезпечення необхідно залучати цілі команди спеціалістів, інженер має володіти навичками роботи в команді, знати основи психології, групової динаміки та спілкування для досягнення професійно значущих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження професійного спілкування є предметом вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних учених, зокрема фахівців у сфері психології, педагогіки та мовознавства.

Фундаментальне значення для розуміння спілкування мають дослідження О.Бодалєва, Л.Виготського, І.Кона, Б.Ломова, Б.Паригіна та ін. В роботах

новим музикальним матеріалом, это даст возможность целиком сконцентрироваться на содержании музыки, ее форме и строении, ее интонационных, гармонических и ритмических свойствах. Огромную пользу во время таких предварительных просмотров принесет исполнителю краткий, лаконичный музыкально-теоретический анализ произведения, углубление которого необходимо продолжать на всем протяжении работы над сочинением. Такой сжатый анализ будет способствовать быстрому ориентированию студента в контурах формы звукового полотна [1].

Второй этап – работа над деталями. Целью второго этапа работы над музыкальным произведением А.Вицинский считает подробное изучение авторского текста. Скрупулезное изучение нотной записи проясняет процессы развития произведения, уточняет внутренне слуховое представление о каждой грани образа, учит понимать и ценить роль отдельных средств музыкальной выразительности внутри художественного целого. Совершенствование исполнительских навыков студентов предусматривает развернутый анализ авторского текста, аналитико-слуховое и исполнительское изучение важнейших „координат” музыкальной формы: мелодии, времени-ритма, гармонии, динамики, тембра, фактуры. Следует направлять внимание студента на рассмотрение всех компонентов музыкальной ткани не изолированно, а в тесной взаимосвязи друг с другом.

Разбор нотного текста является одним из основных способов точного осознания контуров звуковой ткани, он должен обязательно сочетаться и с прочтением и осмыслением ремарок. Необходимо помнить, что всякая „случайная” неточность игры в самом начале работы ведет к искажению формирующегося образа, и что ошибки, допущенные при первом разборе, нередко прочно укореняются и мешают правильному воплощению исполнительского замысла.

Часто приходится слышать мнение, что начальный разбор должен быть настолько медленным, чтобы студент мог, играя подряд целую часть пьесы, не допускать ошибок и остановок. Едва ли это правильно, ибо такой медленный темп приводит к совершенному обесмысливанию игры. Поэтому целесообразно при начальном разборе использование метода дробления на звенья. Суть метода „унификации ритмики”, предложенного С.Савшинским [4, с. 89] состоит в том, что долгие звуки (предварительно раздробляются на несколько повторных более коротких (соответственно соседним длительностям), а паузы заполняются извлечением какого-либо подходящего звука или аккорда; таким способом студент предельно наглядно усваивает временные расстояния.

Метод сольфеджирования и свободное от неточностей „осторожное” проигрывание являются основными способом, ведущими к слуховому осознанию высотного рисунка. При систематической работе в этом направлении можно добиться того, что студент научится одновременно играть всю ткань и сольфеджировать один из голосов [4, с. 94].

Метод игры с предварительным названием каждого пальца и метод беззвучного контактирования пальцев с клавиатурой способствуют устранению желания скорее услышать следующие звуки, которое является одним из основных препятствий к тщательному разбору текста вообще [4, с. 105].

Для активизации самостоятельности исполнительских решений, анализа,

рефлексии исполнения полезны метод наводящих вопросов, например: „Что тебе в этой пьесе совсем не удалось?“, и т. д. Для воспитания самостоятельности студента этот метод может быть использован и в таких заданиях, как обозначение им аппликатуры в отдельных отрывках произведения или смысловых цезур между мелодическими построениями.

Третий этап – оформление. Целью третьего этапа является достижение целостности исполнения произведения, объединение выученных деталей в единый организм. Анализ является неотъемлемой стадией работы музыканта над созданием звукового образа. Он способствует выкристаллизовыванию в сознании исполнителя ясных и четких слуховых представлений о деталях произведения. На основе этих представлений пианист постигает ближайшие логические связи сочинения. Далее, благодаря длинному слуховому мышлению студент начинает охватывать более далекие смысловые соотношения, которые не являются последовательными звеньями в одной логической цепи. Он постепенно начинает предвосхищать, прогнозировать наступление того или иного фрагмента произведения, что свидетельствует об овладении навыками предслышания, то есть умением представлять результаты своего действия еще до его осуществления [2]. Пробные проигрывания позволяют исполнителю определить пропорции деталей сочинения в целостном полотне и откорректировать их между собой.

Благодаря пробным исполнениям студент сможет выявить степень логичности переходов между построениями, устранить неточности ритмического становления музыки, динамического развертывания исполнительского образа. Пробные исполнения позволяют обнаружить технические недостатки игры. Необходимо сочетать пробные проигрывания целиком с непрекращающимся углубленным трудом над деталями и частями произведения.

Помимо пробных проигрываний, одним из звеньев в овладении формой сочинения должны стать занятия музыканта без инструмента, работа „в уме“, „в представлении“ [3, с. 90].

Методика формирования навыка исполнения произведения вне опоры на реальное звучание должна быть построена исходя из уровня индивидуальной подготовки студентов, и носить характер постепенно возрастающей сложности. Вначале это будут представления небольших произведений, затем более крупных разделов, вплоть до объединения частей в цикле. Сопоставление между собой выхваченных небольших отрезков музыки из разных частей способствует достижению единства темпа. Методы многократных повторений и постепенного удлинения полезны в работе над двигательнo-трудными участками произведения. Метод „постепенного удлинения“ имеет две разновидности: постепенное удлинение „влево“, например, присоединение к последнему звену пассажа последовательного одного, двух, трех и т. д. предыдущих звеньев; постепенное удлинение „вправо“, например, присоединение к начальному звену пассажа последовательно одного, двух, трех и т. д. дальнейших звеньев.

Пожалуй, самым сложным навыком является навык тембро-динамического ощущения музыки. В научно-методической литературе педагоги обращают внимание на то, что эффективным способом его развития может быть слово педагога, словесная характеристика цвета, тембра, колорита. Как известно, темброво-динамические градации не поддаются точному

забезпеченості навчального процесу, сприяли організації масового і всебічного контролю за засвоєнням навчального матеріалу при збереженні його індивідуальності та відповідали б педагогічним, психофізіологічним, естетичним і ергономічним вимогам.

Summary: The article deals with the theoretical aspect of using the informational-communicative technologies in educational process, component concepts of „information-communication technologies” are considered from the point of view of their usage in the course of studying of the Ukrainian language. Theoretical researches of scientists about the base definition „informational-communicative technologies”, „computer orientated methods of studying”, „computer orientated facilities of studying”. Computer orientated methods and facilities of studies are classified and theoretically generalized. Examples of the computer orientated methods, facilities of studies and methodical recommendations are given in order to use them at the Ukrainian language lessons in the conditions of modern educational space. **Keywords:** information-communication technologies, computer orientated methods, computer orientated facilities of studies, Ukrainian language lessons, computer.

Резюме: В статті освещен теоретичний аспект використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, подані складові поняття „інформаційно-комунікаційні технології” з точки зору використання їх у процесі вивчення української мови. Подані дефініції таких понять як „інформаційно-комунікаційні технології”, „комп’ютерно орієнтовані методи навчання”, „комп’ютерно орієнтовані засоби навчання”. Класифіковані та теоретично узагальнені методи і засоби навчання. Подані приклади комп’ютерно орієнтованих методів навчання та умов їх реалізації на уроках української мови в умовах сучасного освітнього простору. **Ключові слова:** інформаційно-комунікаційні технології, комп’ютерно орієнтовані методи навчання, комп’ютерно орієнтовані засоби навчання, уроки української мови, комп’ютер.

Резюме: У статті висвітлено теоретичний аспект застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, подано складові поняття „інформаційно-комунікаційні технології” з огляду на використання їх у процесі вивчення української мови. Подано дефініції таких понять як „інформаційно-комунікаційні технології”, „комп’ютерно орієнтовані методи навчання”, „комп’ютерно орієнтовані засоби навчання”. Класифіковано й теоретично узагальнено комп’ютерно орієнтовані методи і засоби навчання. Подано приклади комп’ютерно орієнтованих методів навчання та умов їх реалізації на уроках української мови в умовах сучасного освітнього простору. **Ключові слова:** інформаційно-комунікаційні технології, комп’ютерно орієнтовані методи навчання, комп’ютерно орієнтовані засоби навчання, уроки української мови, комп’ютер.

Література

1. Биков В. Ю. Теоретико-методологічні засади створення і розвитку сучасних засобів та е-технологій навчання / В.Ю.Биков // Розвиток педагогічної та психологічної наук в Україні 1992-2002: зб. наук. праць до 10-річчя АПН України / АПН України. — Част. 2. — Х.: ОВС, 2002. — С.182-199.
2. Демушкин А. С. Компьютерные обучающие программы / Демушкин

комп'ютерно-імітаційні методи навчання, які застосовуються з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності. Найпопулярнішими з-поміж них є ділові комп'ютерні ігри, що сприяють моделюванню учнями різних ситуацій, уможливають проєктувати способи дій в умовах конкретних навчальних моделей, демонструвати процес систематизації теоретичних знань під час вивчення певної проблеми.

Метою ділової комп'ютерної гри може бути навчання учасників тих чи інших прийомів професійної діяльності та оптимальних варіантів дій у різних умовах. Цей метод навчання має високу ефективність у навчальному процесі.

З появою мережних засобів швидкої організації міжособистісних комунікацій — електронної пошти, форумів, чатів — навчальна дискусія поступово переміщується з аудиторії у середовище Інтернет. Саме тому входять у практику шкіл **методи організації проблемних дискусій** з використанням мережних засобів зв'язку, суть яких полягає в обміні поглядами суб'єктів навчання з конкретної проблеми, створення ситуації пізнавальної суперечки. Відтак виникає більший інтерес в учнів як до теми, так і до процесу учіння, створюються умови здобуття нових знань. До таких методів віднесено дебати, дискусійні групи, „мозкові атаки”, комп'ютерні конференції, вебінари, форуми, організовані в мережному середовищі. Це методи, для яких характерна активна взаємодія між усіма учасниками навчального процесу.

Практичні методи навчання, що передбачають самостійну роботу учнів у інформаційно-навчальному середовищі, кваліфікуються як **комп'ютерне вивчення предмета**. Поширеним комп'ютерно зорієнтованим методом вивчення дисципліни є робота з електронними засобами навчання, що знаходяться безпосередньо на персональному комп'ютері чи в мережі Інтернет, а саме: електронні підручники, комп'ютерні програми навчального призначення, гіпертекстові навчально-методичні матеріали, електронні енциклопедії, довідники, словники, інформаційні системи й бази даних.

Реалізація при побудові педагогічних систем принципів відкритої освіти, використання методів і засобів ІКТ уможливають істотно розширення потенційного простору навчально-виховного середовища, забезпечують формування і використання єдиного освітнього простору, яке складається з доступної якісної й кількісної різноманітності інформаційних освітніх ресурсів.

Отже, інформаційно-комунікаційні технології, володіючи потужним функціональним ресурсом з оброблення, інтерпретації, візуалізації, озвучування, збереження інформації, можуть бути використані як один із важливих функціональних засобів сучасного навчання української мови. Як висновок зазначимо, що методично виправдане застосування на уроках рідної мови ІКТ вимагає науково обґрунтованого підходу до створення й використання комп'ютерно зорієнтованих засобів навчального призначення, які за структурою, змістом та методикою подання навчальної інформації повинні відповідати чинним навчальним програмам з української мови, передбачати практичну реалізацію лінгводидактичних принципів навчання, сприяти інтенсифікації процесу засвоєння знань.

Перспективи пошуків у напрямку дослідження ми вбачаємо у подальшому розробленні й удосконаленні мультимедійних дидактичних засобів з української мови, які підвищували б рівень інформаційної

кількісному вимірюванню. Если звуковая динамика еще позволяет оперировать количественными признаками (громче, тише), то про музыкальный тембр можно только рассказать (или проиллюстрировать его на музыкальном инструменте). Одним из эффективных приёмов развития навыка тембро-динамического ощущения является „оркестровка” фортепианной фактуры. Таким путем, достигается особая обостренность, конкретность тембро-динамических ощущений молодого пианиста.

Четвертый этап — подготовка к сценическому воплощению произведения. Цель заключительного этапа работы музыканта-пианиста над произведением состоит в достижении уровня „эстетической завершенности” его интерпретации. На этой стадии мобилизуется мышление студентов на достижение синтеза высшего порядка, который строится на базе анализа, проделанного в период работы над деталями, и включает его в себя как бы в сфотографированном виде.

Охват формы возможен лишь в том случае, если музыкант сможет подняться над реальностью и превратиться из непосредственного участника событий в режиссера музыкального действия. Такой подход к форме позволяет исполнителю достичь в интерпретации равновесия между интеллектуальным началом и силой непосредственного чувства, добиться необходимого соотношения между рационально-логическим и эмоциональным.

Хороший результат совершенствования исполнительских навыков музыкантов на заключительном этапе работы над произведением дает рекомендуемый А. Щаповым метод „раздвинутых проигрываний” [5, с. 101] как всей пьесы в целом, так и отдельных эпизодов, частей. Это значит, что проигрывания следуют одно за другим не сразу, а через некоторый промежуток времени, достаточный для того, чтобы непосредственные следы от игровых ощущений успевали сгладиться и, таким образом, следующее проигрывание происходило бы опять как бы „заново”, то есть носило характер „первого”, а не „второго” проигрывания. В промежутках можно играть другие эпизоды произведения или же производить текущую работу над другими произведениями.

Регулярная тренировка синтетической способности, осуществляемая с помощью методов исполнения целиком приводит к рождению в сознании студента „свернутой” (сжатой) модели интерпретации. Эта модель хранит в себе звуковой эталон формы произведения и необходимый для его воплощения на инструменте арсенал исполнительских навыков.

Под контролем творческого сознания музыканта такая модель способна развернуться в выстроенное повествование, что свидетельствует о готовности интерпретации к сценическому воплощению.

Выводы. Итак, отмеченные выше методы позволяют систематизировано совершенствовать исполнительские навыки студентов, по своему содержанию способны положительно влиять на решение этой проблемы.

Резюме. В статье рассматриваются методические основы совершенствования исполнительских навыков студентов в классе фортепиано. **Ключевые слова:** методические основы, совершенствование исполнительских навыков, студенты, класс фортепиано.

Резюме. В статті розглядаються методичні основи вдосконалення виконавських навиків студентів в класі фортепіано. **Ключові слова:** методичні основи, вдосконалення виконавських навиків, студенти, клас фортепіано.

Summary. Methodical bases of perfection of carrying out skills of students in the class of fortepiano are examined in the article. **Keywords:** methodical bases, perfection of carrying skills out, students, class of fortepiano.

Литература

1. Алексеев А. Д. Методика обучения игре на фортепиано / А. Д. Алексеев. – М.: Музыка, 1970. – 278 с.
2. Вицинский А. В. Процесс работы пианиста-исполнителя над музыкальным произведением: психологический анализ / А. В. Вицинский. – М.: Классика-XXI, 2008. – 100 с. – (Серия „Секреты исполнительского мастерства”)
3. Любомудрова Н. А. Методика обучения игре на фортепиано / Н. А. Любомудрова. – М.: Музыка, 1982. – 144 с.
4. Савшинский С. И. Работа пианиста над музыкальным произведением / С. И. Савшинский. – М.: Музыка, 1964. – 237 с.
5. Щапов А. П. Фортепианный урок в музыкальной школе и училище / А. П. Щапов. – М.: Классика-XXI, 2001. – 176 с.

Подано до редакції 27.05.2012

УДК 786

ОСОБЕННОСТИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ И ФУНКЦИОНАЛЬНОСТИ КЛАВЕСИНА В НОВОМ КАЧЕСТВЕ ЕГО ЗВУКОВЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ

*Прахт Андрей Вячеславович,
магистр факультета искусств
Санкт-Петербургского государственного университета*

Постановка проблемы. В эпоху Барокко и раннего Классицизма клавесин занимал важное место как в оркестре, так и в сольном выступлении. Рост технических возможностей пианизма повлек за собой изменение отношения к клавесину, как инструменту виртуозному и технически очень сложному. Это открыло новые горизонты использования инструмента в разнообразных стилях: в джазе, электронной, эстрадной музыке. Возникли новые жанры: концерты для клавесина и симфонического оркестра, минималистические пьесы, джазовые регтаймы, произведения в эстрадном жанре. Рождение интереса к современному клавесинному репертуару начала XX века обусловлено появлением харизматических исполнителей на клавесине, что в свою очередь побудило композиторов к созданию произведений для клавесина.

Сам инструмент в композиторской практике рассматривался как своеобразный органический синтезатор, в отличие от электронных аналогов. Можно говорить о множественности эстетических взглядов и композиционных новаций использования клавесина в современной музыке XX века.

Клавесин широко используется многими композиторами в своём творчестве, так называемой «московской тройки» – С. Губайдуллиной, Э. Денисовым, А. Шнитке; композиторами Санкт-Петербурга – В. Радченковым, Б. Тищенко, А. Радвиловичем. В дальнейшем эта тенденция получила дальнейшее развитие.

Актуальность исследования обусловлена, с одной стороны,

загальної концепції, відповідних методик їх застосування в навчально-виховному процесі та комп'ютерно зорієнтованих методів навчання, що відповідають завданням розвитку і навчання школярів.

Комп'ютерно зорієнтовані методи навчання визначаються як способи взаємозв'язку діяльності суб'єктів навчання в інформаційно-комп'ютерному середовищі, що сприяють активізації та індивідуалізації навчально-пізнавальних дій здібних учнів [4,с.26]. З-поміж комп'ютерно зорієнтованих методів навчання вирізняють такі:

- наочні комп'ютерно зорієнтовані методи навчання;
- комп'ютерно зорієнтовані методи навчального контролю і самоконтролю;
- проблемно-дослідницькі комп'ютерно зорієнтовані методи навчання;
- комп'ютерно-імітаційні методи навчання;
- методи організації проблемних дискусій у інформаційно-навчальному середовищі;
- комп'ютерне вивчення предмета.

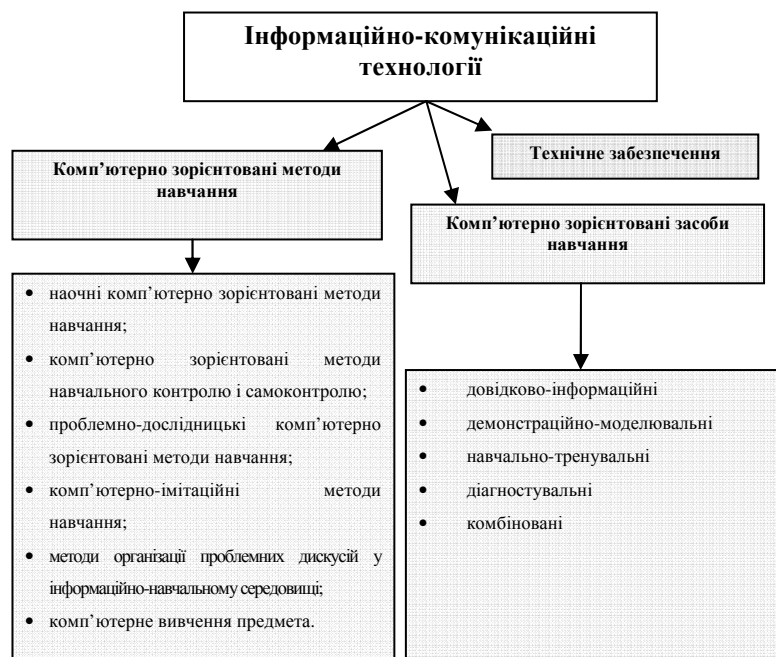
На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій *наочні комп'ютерно зорієнтовані методи навчання* базуються на використанні у навчально-виховному процесі засобів мультимедія, які доповнюються під час вивчення нового матеріалу так званими „е-лекціями” (електронними лекціями), тобто лекційним матеріалом, підготовленим з використанням засобів для створення електронних презентацій. Суттєвими перевагами е-лекцій є інтеграція в єдине інформаційно-навчальне середовище багатограничних видів інформації (текст, таблиці, ілюстрації, музика, анімація та ін.) з гіпертекстовою технологією подання їх аудиторії; можливість організації лекції з елементами проблемного навчання; швидкий зворотний зв'язок між учнем і вчителем; можливість швидкого виходу до інформації та комп'ютерно зорієнтованих засобів навчання, розміщених у мережі Інтернет.

Комп'ютерно зорієнтовані методи навчального контролю і самоконтролю дають змогу перевіряти (контролювати) й коригувати якість засвоєння знань, умінь і навичок без безпосереднього втручання педагога, лише під його наглядом. У процесі контролю якості знань найдоречнішим є індивідуальний режим роботи: учень — комп'ютерна навчальна програма — учитель. Такий вид контролю є досить ефективним, оскільки заощаджує час для більшої кількості тренувальних вправ і завдань творчого характеру, є ефективною формою само- і взаємоконтролю. Уроки із використанням комп'ютерних форм контролю створюють умови для перевірки знань учнів (на різних етапах уроку, з різною навчальною метою), що дає змогу швидко й ефективно з'ясувати рівень знань з теми, об'єктивно оцінити їх глибину, оперативно скоригувати знання.

Завдяки появі мережних засобів зв'язку та всесвітньої мережі Інтернет нині у навчально-виховному процесі шкіль успішно впроваджуються *проблемно-дослідницькі комп'ютерно зорієнтовані методи навчання*, які сприяють реалізації творчого ставлення учнів до проблемно-дослідницької діяльності. Комп'ютерні комунікації сприяють активному застосуванню таких методів навчання, як дискусії, моделювання, форуми, проектні групи, ділові ігри, відеоконференції, прогресивні семінари та вебінари, дослідницькі й проблемні методи та ін.

До комп'ютерно зорієнтованих методів навчання належать також

Схема 1. Складові інформаційно-комунікаційних технологій

Відповідно до інформаційно-навчальної ознаки класифікацію комп'ютерно зорієнтованих засобів навчання бажано здійснювати у системі педагогічного ланцюжка „теорія — практика — контроль”:

- **довідково-інформаційні** — електронні тексти лекцій, гіпертекстові навчально-методичні матеріали, інформаційні матеріали мережі Інтернет, інтерактивні бази даних з текстовим, гіпертекстовим або мультимедійним поданням навчального матеріалу, електронні енциклопедії, довідники, словники, журнали, інформаційні матеріали вебсайтів та інформаційних порталів тощо;
- **демонстраційно-моделювальні** — імітаційні мультимедійні моделі, динамічні таблиці, комп'ютерні ділові ігри;
- **навчально-тренувальні** — призначені для виконання різних видів вправ і завдань, програми-тренажери;
- **діагностувальні** (контролювальні) — комплекси вправ для самоконтролю знань, умінь і навичок учнів, автоматизовані тести;
- **комбіновані** — електронні підручники і посібники для поглибленого вивчення предмета.

Способи застосування в шкільній освіті засобів ІКТ мають спиратися на принцип доцільності, який визначається педагогічною необхідністю. При цьому вбачається, що засоби ІКТ самі по собі не відіграють важливої ролі без

возродившимся інтересом композиторів, виконавців, а також слухателів аудиторії к музиці для клавесина, а з другої сторони, пошуком нової естетичної парадигми в сучасному музикальному мистецтві.

Аналіз останніх публікацій. Загальна картина процесів клавесинного відродження в ХХ столітті описана в роботах багатьох зарубіжних авторів: Е. Коттик, Р. Рассел, Х. Хенкель, Г. Нойперт, К. Мерсьє-Ітьє, Ф. Хаббарт, А. Хіпкінс, Н. Дюфурк, Е. Райпін, Х. Шотті др.

Деякі вітчизняні музикознавці такі, як М. Бражников, І. Браудо, І. Розанов, М. Друскін, П. Зимін, Ф. Равдоникас, А. Майкапар, В. Шекалов — затрупили проблематику історических клавирів і, безпосередньо, клавесинів. Однак недостатньо розробленим залишається питання про специфіку творчих підходів сучасних авторів і виконавців к произведениям для клавесина.

Цель статьи — виявити особливості інтерпретації і функціональності клавесина в новому якості його звукових можливостей.

Изложение основного материала. Проблема виконавської інтерпретації з давніх часів була важливою для всіх видів і жанрів інструментальної музики. Н. Свешинська справедливо зазначила: «Виконавська інтерпретація потребує відповідального, професійного ставлення до нотного тексту, пов'язаного з умінням аналізувати матеріал з метою адекватного прочтіння і воссоздання авторського замысла» [4, с. 205]. Цей процес означає здійснення цілісного музикально-теоретичного і історико-стилістического аналізу произведения, яке привертає також види спеціального аналізу музикальної форми — структурний, поліфонічний, гармонічний.

Тщательний аналіз авторських текстових ремарок, власні представлення про зміст музикального произведения в поєднанні з емоційним включенням і слуховим контролем во время виступлення повинні бути основними засобами реалізації художественних образів произведения.

Слід відзначити, що повноту своєї реалізації в матеріально-предметній діяльності інтерпретаційний процес знаходить в акті публічного, сценічного виконання даного музикального произведения, то є в моменті реалізації власного художественного замысла в життя.

Владимир Михайлович Радченков — відомий, оригінальний композитор і клавесинист. Композиторське творчество В. М. Радченкова удивительно сучасно і в те ж час своїми корнями пов'язано з кращими традиціями класическої музики. Пошук нових виразительних засобів — кравугольній каменем музикального творчества ХХІ століття, а тим більше в виконавському клавесинному мистецтві. Після одного з концертів ми взяли інтерв'ю у маэстро.

А. П. — Какие произведения ХХ века имеются в Вашем репертуаре?

В.Р. — Не считаю моих собственных композиций, мне довелось исполнить два произведения: «Сельский концерт» Ф. Пуленка и оригинальное произведение для клавесина Д. Лигети «Pi momento».

А.П. — Чем был обусловлен выбор этих сложных сочинений?

В.Р. — Предложение сыграть такую программу поступило от дирижера Альдшеллера для абонемента концерта в филармонии.

А.П. – Каково соотношение «старинного» и «современного» в Вашем репертуаре?

В.Р. – Девяносто девять к одному. Любой вид музыки требует от исполнителя специальных качеств. Мне лучше даётся импровизация по «канве» (гармонической решётке) для барочной музыки. Музыка современная требует абсолютно точного прочтения в соответствии с замыслом автора.

А.П. – В современной концертной практике принято играть наизусть, Вы играете современную музыку по нотам, с чем это связано?

В.Р. – Играть современную музыку следует исключительно по нотам. Это связано с особенностями информационного потока. Во время одного из фестивалей «Звуковые пути» мне довелось исполнять свою композицию к юбилею со дня рождения К. Ф. Э. Баха, в духе «необарокко» П. Хиндемита. Несмотря на то, что сочинение уже проходило прослушивание в собрании Союза композиторов Санкт-Петербурга, не на клавишине (к сожалению), а на фортепиано, написано оно специально для клавишны.

На премьере этого сочинения случилась неожиданность. Внезапно композитор В. А. Сапожников подошел к инструменту и, глядя в ноты, начал наблюдать за процессом исполнения. При этом он попутно выразил восхищение, как музыкальным материалом, так и возможностями клавишны. Сочинение было исполнено мною повторно – по просьбе публики, при этом, композитор В. А. Сапожников заметил отклонение от первого исполнения, выразив по этому поводу критическое суждение. Соответственно мною был сделан вывод: барочный принцип отношения к музыкальному тексту здесь оказался неуместным.

А.П. – Имена каких современных исполнителей на клавишине, может быть, композиторов, сочинявших для клавишны, Вы считаете наиболее авторитетными?

В.Р. – Это чешский клавишник Йозеф Хала, исполнивший «Сельский концерт» Ф. Пуленка. Это А. М. Волконский, написавший огромное количество музыки на фирме «Мелодия», это также российский композитор Григорий Кочмар, исполнивший партию клавишны-соло в симфонии Б. А. Чайковского, в этой трехчастной симфонии клавишны солирует в крайних частях. В «Партите» Б. А. Чайковского для клавишны, гитары, фортепиано и ударных солировал автор музыки. Сказанное выше подтверждает популярность клавишны и в настоящее время.

В произведении финского композитора Йонаса Кокконена «Зеркало в Зеркале» (за дирижерским пультом Эдуард Серов) и в сочинении Р. Гринבלата – «Жизнь Мольера» (по драме М. Булгакова) достойно солировал на клавишине Г. Кочмар. В 1985-1986 гг. в Малом зале филармонии Санкт-Петербурга прошло успешное исполнение Малой концертной симфонии Ф. Мартена (снова солировал Г. Кочмар). Следует заметить, что публика проявила большой интерес к самому факту присутствия в репертуаре концертирующего клавишны – соло.

А.П. – Считаете ли Вы репертуарный диапазон клавишной музыки XX века достаточным?

В.Р. – К клавишину обращаются часто, и это вполне заслуженно.

Композиторы XX века адекватно оценивают возможности этого инструмента. В известном смысле, клавишны снова входит в моду.

А.П. – Ваше отношение к звуковой эстетике современных клавишнов.

зорієнтованого навчально-методичного забезпечення; визначення оптимального співвідношення між новими технологіями та традиційними для вивчення української мови засобами.

Мета статті полягає у висвітленні сутності складових поняття „інформаційно-комунікаційні технології” з огляду на використання їх у процесі вивчення української мови.

У спеціальній літературі „інформаційно-комунікаційні технології” тлумачаться як сукупність принципово нових засобів і методів обробки даних, що вбудовуються в педагогічні системи та являють собою цілісні технологічні системи, які забезпечують цілеспрямований збір, збереження, обробку, передачу і представлення інформації, необхідної для педагогічного процесу з метою створення оптимальних засобів керування навчальною діяльністю відповідно до визначених дидактичних цілей [6, с.11-12].

Історико-педагогічний аналіз праць вітчизняних і зарубіжних науковців (В. Ю. Биков, М. І. Жалдак, Ю. О. Жук, В. І. Ключко, Т. І. Коваль, С. О. Сисоєва, О. В. Співаковський) дав змогу узагальнити теоретичні напрацювання дослідників щодо базової дефініції „інформаційно-комунікаційні технології”, яка за час свого функціонування у науковому обігу зазнала певних трансформацій і доповнень [1; 3; 4; 5; 7]. У статті *інформаційно-комунікаційні технології* тлумачаться як інноваційне технічне забезпечення, сукупність комп’ютерно зорієнтованих методів і засобів навчання з високою адаптивністю, що сприяють оптимізації навчально-виховного процесу на засадах індивідуалізації, диференціації та інтенсифікації, а також уможливають розвиток інтелектуального й творчого потенціалу учнів. З огляду на це ІКТ доцільно, на нашу думку, кваліфікувати як інтегративну сукупність взаємопов’язаних і взаємозумовлених компонентів єдиної системи. Складовими цієї системи нами визначено: комп’ютерно зорієнтовані засоби навчання, комп’ютерно зорієнтовані методи навчання, технічне забезпечення (див. схему 1.).

Склад і структура інформаційних об’єктів програмного забезпечення є необхідними і достатніми для розв’язування за допомогою комп’ютерних технологій, що використовуються в навчальному процесі, відповідних дидактичних завдань [3, с.49]. Зміст поняття „програмне забезпечення” є інтегративно-комплексним, може включати багато різних видів, які відрізняються між собою змістом завдань, призначенням для використання у діяльності користувача (учителя, учня). Як синоніми цього терміна в науково-методичній літературі використовуються такі визначення: програмні педагогічні засоби, комп’ютерно зорієнтовані засоби навчання, електронно-дидактичні засоби, комп’ютерні програми навчального призначення, комп’ютерні системи дидактичного призначення й інші [1; 2; 3; 5; 7].

У нашому дослідженні під програмним забезпеченням будемо розуміти комп’ютерно зорієнтовані засоби навчання, спеціально розроблені чи адаптовані до застосування у процесі поглибленого вивчення української мови в школах. *Комп’ютерно зорієнтовані засоби навчання* розглядаються як новітній дидактичний засіб, спеціальним способом закована, структурована та упорядкована сукупність інформаційних об’єктів, що забезпечують навчально-пізнавальні потреби суб’єктів навчання в накопиченні, зберіганні, обробленні й передаванні навчально-методичної інформації у процесі як традиційних, так й інноваційних форм навчання.

willingness to implement of individual and differentiated approaches to teaching younger students are characterized. The place of independent work of students in the study of the special course is defined. **Keywords:** individualization, differentiation, special course, younger students, elementary school teacher.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Кирсанов А. А. Индивидуализация учебной деятельности учащихся. / А. А. Кирсанов. – Казань, 1980. – 207 с.
3. Унт И. Е. Индивидуализация и дифференциация обучения. / И. Е. Унт – Москва: Педагогика, 1990. – 191 с.

Подано до редакції 23.05.2012

УДК 373.5.016:004.4:811.161.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ясак Тетяна Миколаївна,

*к.п.н., доцент Нікопольського факультету
Запорізького національного університету*

У контексті системи освіти ХХІ ст. спостерігається зростання ролі й значення інформаційних і комунікаційних технологій, які стають характерною ознакою сучасного суспільства і системи вітчизняної освіти як його складової. За умов переходу України до інформаційного суспільства застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні — одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку освітнього процесу, що забезпечує підвищення його ефективності. Як засвідчує сучасна освітня практика, інформаційно-комунікаційні технології набули широкого розповсюдження як допоміжні засоби ефективнішого розв'язання традиційних дидактичних завдань: тренінги, контроль знань, умінь і навичок, унаочнення, можливість індивідуалізації, диференціації навчання, активного залучення учнів до проектної діяльності (індивідуальної чи в малих групах). Адже сучасний учень потребує такого навчання, яке забезпечувало б розвиток творчого мислення, самостійності й активності в навчальній діяльності, уміння набувати нові для себе знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд комплексу питань, пов'язаних із використанням сучасних ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) у навчанні, започатковано у працях В.Ю.Бикова, С.Д.Бушуєва, Є.І.Виштинського, Б.С.Гершунського, А.С.Демушкіна, М.І.Жалдака, А.О.Кривошеєва, В.М.Монахова, Л.П.Прессман, О.В.Співаковського та ін.

Можливості використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій під час вивчення української мови окреслювались у роботах С.О.Карамана, О.М.Горошкіної, О.В.Караман, Н.Семенів, Л.В.Скуратівського, М.Г.Стельмаховича, А.М.Уліщенко Г.Т.Шелехової та ін. Дослідники зазначають, що використання ІКТ на уроках української мови вимагає теоретичного обґрунтування та практичного розв'язання цілої низки питань: визначення науково-методичних та психолого-педагогічних основ застосування ІКТ у навчальному процесі; розроблення комп'ютерно

В.Р. – Современный клавесин – самостоятельный инструмент, отделившийся от исторических прототипов, равно, как и фортепиано. Кстати, современный рояль – тоже инструмент, отделившийся от своих предшественников... В упрек современному клавесину могу выставить пассивность влияния глубины нажатия на клавишу на формирование звука. Это было связано с тем, что за клавесин сели пианисты и мастера клавесиностроения шли навстречу им в создании механики, не противоречащей механизму фортепианного ощущения. Положительным качеством современного клавесина является богатая палитра звуковых тембров, в частности – шестнадцатифутовый регистр. Этот сильнодействующий эффект лучше использовать дозированно. Сочетание шестнадцати с четырехфутовым регистром может привести к путанице в голосоведении.

В Михайловском театре стоял клавесин фирмы «Плейель»; в Шереметьевском дворце – клавесин «Пауль де Витт». Характеризуя эти инструменты, следует отметить, что:

- 1) неотзывчивость инструмента на туше исполнителя;
- 2) вне зависимости от профессиональных навыков исполнителя акустический результат не соответствовал художественным намерениям.

Были, вместе с тем и исключения: это – старые Аммеры, на которых достигались наиболее художественные результаты при положительных ощущениях.

А.П. – Каким образом начинающий клавесинист может подготовить себя к восприятию и исполнению музыки XX века?

В.Р. – Технический план является более объективным, нежели план эстетический. Исполнитель, идущий к музыке XX века от традиций барокко, встречает немало сложностей.

А.П. – Как бы Вы прокомментировали соотношение сольного и ансамблевого клавесина в современной композиции? Почему?

В.Р. – В XX веке отсутствует basso continuo. Попадая в любой инструментальный состав, клавесин оказывается в той или иной степени солирующим инструментом. Так, в «Музыке Шекспира» Пауля Дандеса наряду с флейтой и виолончелью солирует клавесин.

А.П. – Участвует ли клавесин в создании музыкальной картины современного мира или он находится в положении музейного экспоната из «прекрасного далека»?

В.Р. – В I-й части «Сельского концерта» Ф. Пуленка образ толпы «заглушает» речь клавесина, обрывая её. В конце II-й части возникает некий ностальгический образ лирического героя, попавшего в ситуацию катастрофы. В этом случае клавесин выполняет драматургическую функцию своеобразного центра инструментальной драмы.

А.П. – Итак, можем ли мы определять драматургическую роль клавесина в соответствии со спецификой его тембра?

В.Р. – В известном смысле, да, можем. Клавесин в XX веке – это явление для специальных композиционных решений. Инструмент стал своеобразным «заложником» своего тембра.

А.П. – Резюмируя, зададимся вопросом, какие современные музыканты-исполнители, на Ваш взгляд, причастны к возрождению современного клавесина?

В.Р. – Б. И. Тищенко, Ю. А. Фалик, Г. И. Банщиков и В. И. Цытович. Все четверо – музыканты очень самобытные, одарённые, но, к сожалению, только у одного – у Г. И. Банщикова было развернутое произведение для клавесина. Все перечисленные композиторы были замечательными музыкантами, но к клавесину имели осторожное отношение. В мои юношеские годы на меня оказала влияние встреча с композитором О. Г. Ельченко. У него была интересная манера письма и игры. В них было много синтеза с этнической музыкой. Тогда мне показалось что клавесин – это инструмент больших возможностей. Эти встречи вошли в жизнь огромным количеством слуховых впечатлений.

А.П. – Напомним, все же, о ценных научных исследованиях В. А. Шекалова, других исследователей, которые так же помогают в исследовании музыки XX века.

Разрешите поблагодарить, уважаемый МЭТР, за Ваше участие в этой интересной беседе.

Выводы. Итак, мы видим, что на современном этапе повысился интерес к музыке, исполняемой на клавесине. Эстетическая парадигма в творчестве композиторов XX в. получила дальнейшее развитие. Звуковой компонент является одним из важнейших элементов художественной концепции композиторов и исполнителей, выступает источником дополнительной информации, средством эмоционально-психологического воздействия на слушателя.

Резюме. В статье проанализированы особенности интерпретации и функциональности клавесина в новом качестве его звуковых возможностей.

Ключевые слова: особенности интерпретации, клавесин, звуковые возможности.

Резюме. В статті проаналізовані особливості інтерпретації і функціональності клавесина в новій якості його звукових можливостей.

Ключові слова: особливості інтерпретації, клавесин, звукові можливості.

Summary. The features of interpretation and functionality of harpsichord in a new quality of his sound possibilities are analysed in the article. **Keywords:** features of interpretation, harpsichord, sound possibilities.

Література

1. Кремлёв Ю. Жюль Массне / Ю. Кремлёв. – М.: Советский композитор, 1969. – 211 с.
2. Майкапар А. Клавесин и клавесинисты сегодня / А. Майкапар // Музыкальная жизнь. – 1984. – № 6. – С. 17–20.
3. Пуленк Ф. Я и мои друзья / Ф. Я. Пуленк / [вступительная статья и общая редакция Г. Филенко]. – Л.: Музыка, 1977. – 138 с.
4. Свещинська Н. В. Проблема творчої інтерпретації музичних творів в інструментальному класі / Н. В. Свещинська // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Зб. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2011. – Вип. 32. – Ч. 1. – С. 201–207.
5. Шекалов В. А. Возрождение клавесина / В. А. Шекалов. – Спб.: Наука, 2008. – 256 с.

Подано до редакції 11.05.2012

модельовання, метод ігор та організаційні форми – індивідуальну, групову, роботу у парах. Таке навчання сприяє складенню студентами власних думок, суджень, здійсненню ними вибору, прийняттю обґрунтованих рішень за наявності різних варіантів.

Важливе значення при вивченні спецкурсу має організація самостійної роботи студентів. Самостійна робота здійснюється за такими напрямками: підготовка теоретичних питань до семінарських занять; конспектування першоджерел; підготовка рефератів; виконання індивідуальних (професійно-орієнтованих) завдань; підготовка до підсумкових модульних робіт; підготовка до заліку.

Проекти, які передбачені для самостійного виконання, презентуються студентами по завершенню вивчення спецкурсу разом із власно створеними навчально-методичними матеріалами портфоліо. Прикладами таких завдань можуть бути: підготовка WEB сторінки до INTERNET на тему «Індивідуалізація та диференціація навчання молодших школярів»; підготовка мультимедійної презентації до однієї з тем, яка розглядалась у спецкурсі.

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту.

Висновки і перспективи подальших пошуків у даному напрямку.

Таким чином, розглядуваний спецкурс може бути використаний як окремий закінчений блок у психолого-педагогічному циклі навчальних предметів, а також як складова частина конкретної технології підготовки майбутніх педагогів у ВНЗ. Цей спецкурс займає чільне місце у структурі спеціально розробленої нами технології формування готовності майбутніх учителів початкових класів до реалізації індивідуального та диференційованого підходів у навчанні молодших школярів, експериментальна перевірка якої і становить основу наших подальших досліджень.

Резюме. У статті обґрунтовано необхідність упровадження у систему підготовки майбутніх учителів початкових класів спецкурсу «Індивідуалізація та диференціація навчання молодших школярів». Проаналізовано змістові та методичні характеристики цього спецкурсу. Охарактеризовано його вплив на формування готовності до реалізації індивідуального та диференційованого підходів у навчанні молодших школярів. Визначено місце самостійної роботи студента в процесі вивчення спецкурсу. **Ключові слова:** індивідуалізація, диференціація, спецкурс, молодші школярі, учителі початкових класів.

Резюме. В статье обоснована необходимость внедрения в систему подготовки будущих учителей начальных классов спецкурса «Индивидуализация и дифференциация обучения младших школьников». Проанализированы содержательные и методические характеристики этого спецкурса. Охарактеризовано его влияние на формирование готовности к реализации индивидуального и дифференцированного подходов в обучении младших школьников. Определено место самостоятельной работы студента в процессе изучения спецкурса. **Ключевые слова:** индивидуализация, дифференциация, спецкурс, младшие школьники, учителя начальных классов.

Summary. In the article the necessity of introducing in the training of future teachers of elementary school the special course «Individualization and differentiation of teaching younger students» is substantiated. The content and methodological characteristics of this special course is analyzed. Its influence on the

динаміки розвитку індивідуальних особливостей. Психологічне обґрунтування організації диференційованого навчання в школі.

Співвідношення сигнальних систем та успішність розумових дій молодших школярів.

Природні характеристики нервової системи школярів і успішність шкільного навчання. Особливості темпераменту учнів як чинник навчальної діяльності.

Індивідуальні особливості сприймання та шляхи їх врахування та формування в процесі навчання.

Тема 3. Педагогічна діагностика як чинник індивідуалізації та диференціації навчання молодших школярів

Сутність і функції педагогічної діагностики вчителя початкових класів. Діагностична діяльність учителя початкових класів як чинник вивчення динаміки розвитку дитини.

Діагностичні методики вивчення навчально-пізнавальної діяльності учнів початкових класів.

Тема 4. Технологія внутрішньокласної диференціації навчання в початковій школі

Мета, завдання, цінності, принципи, функції і зміст індивідуалізації та диференціації навчання в початковій школі. Умови реалізації індивідуалізації та диференціації в сучасній школі. Методика і технологія індивідуалізації та диференціації.

Диференційований підхід на уроках, його принципи та форми. Індивідуальна робота з дітьми у структурі фронтальних та групових форм організації навчання. Способи диференціації навчання.

Змістовий модуль 3

Тема 1. Особливості диференційованого підходу в навчанні учнів першого класу

Психологічні особливості дітей 6-річного віку. Готовність дітей до навчання в школі. Адаптація дітей до шкільного навчання. Особливості індивідуального та диференційованого підходів до 6-річних першокласників.

Тема 2. Особливості навчання дітей, яким важко вчитися

Причини виникнення труднощів у навчанні дітей. Діти з розладами регуляції навчальної діяльності. Діти зі зниженою навчальністю. Методика навчання дітей, яким важко вчитися.

Тема 3. Проблема навчання обдарованих дітей

Типологія обдарованості, різноманітні підходи до класифікації загальної розумової та спеціальної обдарованості дітей. Проблема діагностики обдарованості та здібностей дітей у молодшому шкільному віці. Особистісні проблеми обдарованих дітей та педагогічні умови їх подолання та попередження. Форми організації роботи з розумово обдарованими дітьми в умовах початкової школи. Вибір методів навчання обдарованих дітей.

Спецкурс має теоретичну і практичну частини, які забезпечуються лекційно-семінарськими заняттями, в основі яких – активні й інтерактивні методи навчання. У процесі проектування спецкурсу вважали за необхідне забезпечити студентам активну дієву позицію у навчальному процесі, стимулювати їхню пошукову і творчу діяльність, розвивати критичне мислення та створити умови для набуття ними власного професійного досвіду. Тому застосовували такі методи навчання, як проблемне навчання, діалог,

УДК 7.092:78.02

УЧАСТИЕ В КОНКУРСНОЙ ЖИЗНИ КАК ФАКТОР, СТИМУЛИРУЮЩИЙ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЕ МАСТЕРСТВО УЧАЩИХСЯ И РОСТ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ

*Соколик Оксана Васильевна,
заведующая фортепианным отделом, педагог-методист
Ялтинской музыкальной школы им. А. А. Спендиарова*

Постановка проблемы. Совершенствование педагогического мастерства преподавателей-музыкантов ДМШ тесно связано с подготовкой учащихся к участию в творческих конкурсах и исполнительских фестивалях. Это вызывает необходимость стимулировать повышение мастерства как учащихся, так и преподавателей.

Цель статьи – проанализировать факторы, стимулирующие исполнительское мастерство учащихся и рост педагогического мастерства преподавателей в ходе подготовки к исполнительской концертной и конкурсной деятельности.

Изложение основного материала. Совместная деятельность учителя и ученика приобретает осознанное стремление достичь вершины мастерства. Путь этот нелёгкий, от урока к уроку, от произведения к произведению усложняются задачи, поставленные перед юным музыкантом, шаг за шагом он продвигается к поставленной цели. У учащихся пробуждается дух соревнования, развивается критическое суждение.

Любой концерт, конкурс или фестиваль – это по сути демонстрация достижений того или иного инструменталиста, вокалиста, творческого коллектива в области исполнительства. Среди слагаемых успеха далеко не последнее место занимают настойчивость, целеустремленность, уверенность, творческий потенциал и удовольствие от той работы, которую вы выполняете.

Во время конкурса собираются все внутренние резервы исполнителя. Конкурсы и концерты мы рассматриваем как определенные вершины в достижении профессиональных целей. Независимо от того, станет ли ученик музыкальной школы профессиональным музыкантом, либо он занимается «для себя», для общего развития, необходимо постоянное стремление к совершенству.

Недавно на одной из пресс-конференций мне, как организатору нескольких конкурсов, был задан вопрос: «Не настораживает ли Вас тот факт, что на фестиваль приезжают коллективы и солисты не только из крупных городов, но и из районных центров и сёл?» Безусловно, это не только не настораживает, но и радует безмерно. Откуда бы взяли музыканты для профессиональных оркестров в будущем, если бы в детстве они не учились азам музыкального исполнительства у своих взрослых коллег. И тем более ценен творческий коллектив, если он находится не в крупном городе, где при желании есть все предпосылки для творческого развития личности – театры, музеи, выставки, – а в районном центре, где Дом культуры является чуть ли не единственным островком творчества.

Любой фестиваль-конкурс предусматривает исполнителей разного возраста и профессионального уровня. Кроме того, что на фестивале встречаются разные поколения музыкантов, прослушивается масса программ,

что само по себе полезно и необходимо, в рамках фестиваля проходят мастер-классы и «круглые столы», где преподаватели музыкальных школ Украины, ближнего и дальнего зарубежья имеют возможность задать вопросы членам жюри – ведущим специалистом, профессорам высших учебных заведений нескольких стран. Кроме того, очень важен тот факт, что подобные фестивали проводятся ежегодно. Как уже было отмечено, рассматривая конкурс как определенную вершину творчества данного отрезка времени, мы даем возможность стимула внутреннего резерва не только исполнителей, но и их преподавателей, дирижеров и, как это ни удивительно, слушателей.

Каждый творческий коллектив состоит из отдельных музыкантов. К каждому музыканту, с учетом его психофизических особенностей, необходим индивидуальный подход. Рассмотрим некоторые аспекты в воспитании юного музыканта с точки зрения педагогики.

Есть очень важная проблема в музыкальном исполнительстве, которая возникает практически у всех музыкантов, какого бы они возраста ни были, которая мешает порой показать все то, чему они обучены, над чем так долго и тщательно работали с педагогом в классе и дома.

Проблема адаптации музыканта-исполнителя к концертному выступлению одна из важнейших в исполнительском искусстве. Дефицит научных сведений о природе сценического волнения побуждает исполнителей на эмпирические поиски приёмов психологической подготовки к концертному выступлению. С одной стороны, нельзя убеждать ученика в том, что «как бы он ни сыграл – в любом случае будет молодцом». С другой стороны, ученик должен идти на сцену с твердой уверенностью в том, что даже если «что-то будет не так» – это не смертельно. Например, в закулисных комнатах Малого зала Петербургской консерватории когда-то висел плакат: «Волнуйся не за себя, волнуйся за композитора!» – вот пример правильно расставленных приоритетов.

У каждого педагога есть целый «чемоданчик идей» по этому поводу. Фразы, которые слышишь за кулисами, порой приводят в ужас: «играй хорошо, в зале полно народу», «руки не зажимай, а то не получишь пассажа», «не смотри в зал, там все педагоги сидят», «проверь подставку, а то до педали не достанешь» и прочее. И бедный ученик, выходя на сцену, понимает, что сыграет он плохо, потому что он зажмет руки, посмотрит в зал и не достанет до педали. Почему-то реже можно услышать фразы «играй с удовольствием», «думай о музыке», «как хорошо, что пришли твои родители».

Очень важно, отправляя ребёнка на сцену, дать ему установку на успех. Как жаль, что многие педагоги, преследуя в общем-то благородные цели заставит ребёнка более серьезно подходить к регулярным домашним занятиям, рисуют перед ним «радужные» картины: «Представь, ты будешь совсем один на громадной сцене, я тебе уже ничем не смогу помочь, тебя будет слушать двести человек, они будут на тебя смотреть и слушать, как ты ошибаешься?!».

Психология взрослого и ребёнка – это не одно и то же. В одной только фразе «ты будешь совсем один» для ученика будет вложено все одиночество Вселенной: и что он может потеряться в большом городе и не найти дорогу домой, и что у него в классе нет настоящего друга, и что у него нет собаки, а ему так хотелось бы... Еще он вспомнит недавний случай, как он заболел, а маме надо было все равно идти на работу, и он остался в квартире совсем один на целый день, а за окном шел дождь... Все это формируется в его

положеннями про індивідуалізацію та диференціацію навчання молодших школярів;

- підготовка студентів до моделювання, проведення та аналізу уроків у початковій школі на засадах індивідуального та диференційованого підходів;

- формування вміння здійснювати рефлексивну педагогічну діяльність, яка орієнтує майбутнього вчителя на вдосконалення професійної діяльності через систематичну організацію навчання в початковій школі на засадах індивідуального та диференційованого підходів, на педагогічну творчість, самостійну дослідницько-експериментальну роботу.

Концептуальними ідеями розробки програми спецкурсу та її запровадження визначено:

- особистісно зорієнтований підхід, оскільки він є пріоритетним напрямком державної політики в розвитку освіти;

- компетентнісний підхід, який є джерелом підвищення професійної компетентності, оскільки дозволяє спрямовувати педагогічну діяльність на саморозвиток і самовдосконалення;

- інтегративний підхід, що використовується з метою формування в студентів системних і цілісних знань, умінь та навичок в області індивідуалізації та диференціації навчання;

- технологічний підхід, який дозволяє забезпечити більш високу ефективність майбутньої професійної діяльності.

Спецкурс розраховано на 72 години, з яких 30 годин становить аудиторна робота і 42 години відведено на самостійну роботу. Зміст спецкурсу організовано в два модуля, поточними формами контролю в яких передбачено тестовий вибірковий самоконтроль і усне вибіркове опитування. Проміжними формами контролю, яким закінчується робота над кожним змістовим модулем, виступає модульна контрольна робота. Підсумковою формою контролю розглядається залік.

Охарактеризуємо зміст спецкурсу.

Змістовий модуль 1

Тема 1. Генеза розвитку диференційованого навчання в Україні та за кордоном

Світові та вітчизняні традиції індивідуалізації та диференціації навчання. Сучасні зарубіжні дидактичні концепції індивідуалізації та диференціації навчання.

Тема 2. Методологічні і теоретичні засади індивідуалізації та диференціації у навчанні молодших школярів

Актуальність проблеми індивідуалізації та диференціації навчання молодших школярів. Концептуальні положення індивідуалізації та диференціації навчання в працях вітчизняних і російських педагогів.

Змістовий модуль 2

Тема 1. Вікова динаміка психічного розвитку молодших школярів

Навчання та виховання в школі як головні умови психічного розвитку молодших школярів. Особливості формування інтелектуальних процесів в умовах навчальної праці в школі: вікові особливості та можливості засвоєння знань; розвиток сприймання, спостережливості, пам'яті, уваги та уваги.

Тема 2. Психологічні основи диференційованого навчання

Індивідуальні особливості як психологічна основа диференційованого навчання в початковій школі. Структура, критерії та показники оцінювання

особливості учнів, так як даний підхід вимагає спеціального комплексного дослідження особливостей особистості дитини.

Поки немає досліджень, інтегруючих знання з індивідуалізації і диференціації навчання з педагогічних та методичних дисциплін, які дозволили б конкретизувати загальні положення диференціації та індивідуалізації навчання в педагогічні технології, в процесі використання яких буде розроблена система заходів щодо формування основ професійної готовності майбутнього вчителя до реалізації особистісно зорієнтованого навчання. У педагогічній науці тільки зазначені труднощі вчителів і студентів у здійсненні диференційованого та індивідуального підходів до розвитку особистості дитини, але не досліджена проблема професійної підготовки майбутнього вчителя до реалізації цього принципу.

Формулювання цілей статті. Метою статті визначено обґрунтування і висвітлення мети, завдань та змісту спецкурсу, впровадження якого сприятиме підготовці майбутніх учителів до реалізації індивідуального та диференційованого підходів у навчанні молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спецкурси в загальній структурі навчання у ВНЗ – це курси спеціалізованого доповнення, які поглиблюють та розширюють зміст дисциплін інваріантної складової навчальних планів з тих чи інших спеціальностей, посилюють практичну підготовку студентів. Завдяки можливості їх вибору спецкурси стають чи не найважливішим елементом навчання, способом максимальної індивідуалізації інтересів, нахилів, можливостей і здібностей кожного студента. Порівняно з дисциплінами фахового спрямування, гуманітарного та психолого-педагогічного циклів спецкурси мають більшу варіативність змісту, посилюють практичну, проєктивну, дослідно-експериментальну складові професійної підготовки студентів. За їх допомогою може бути усунута суперечність між освітніми інтересами молоді та недостатністю їх урахування в навчальних планах зі спеціальності.

Аналіз змісту програми, опитування вчителів та студентів, які вже мають певний досвід викладання під час педпрактики, засвідчили, що головна трудність, яку відчувають учителі при здійсненні диференціації навчального процесу, пов'язана з відсутністю психологічних знань, а також досвіду, необхідного для ефективного здійснення диференціації навчального процесу, що проявляється, зокрема, у невмінні розподілити учнів за типологічними групами, скласти різнорівневі завдання. Іншими словами у студентів бракує системних знань та відповідних практичних компетенцій для реалізації індивідуального та диференційованого підходів у навчанні молодших школярів.

Різноманітний та гнучкий зміст підготовки вчителів початкових класів у педагогічних інститутах та університетах дозволяє успішно реалізовувати технологічний підхід до професійної підготовки студентів при викладанні предметів психолого-педагогічної підготовки, зокрема спецкурсу «Індивідуалізація та диференціація навчання молодших школярів».

Мета курсу – оволодіння майбутніми вчителями інтегрованими знаннями та вміннями з проблеми індивідуалізації та диференціації навчання на основі системного узагальнення теоретичного матеріалу і практичного досвіду.

Головними завданнями спецкурсу є:

– ознайомлення студентів із концептуальними й теоретичними

подсознаний, накапливается и выливается в одну громадную неприятность, имя которой «стресс».

В результате ребёнок ощущает тревогу и беспокойство, сопровождающиеся изменениями в организме, типичными для любой стрессовой ситуации. Психологи, изучая это вопрос, говорят, что в подобные моменты процессы в коре головного мозга не могут сдерживать возбуждение; поведение становится суетливым, внимание рассредоточивается, уровень помехоустойчивости и адаптивных возможностей снижается, эмоциональное напряжение быстро возрастает и не всегда адекватно ситуации.

Важно помнить еще один момент, что любая форма волнения плюс ко всему может обостряться усталостью. Нельзя, особенно в период подготовки к концерту, допускать состояния утомления – как физического, так и эмоционального. Не зря пианист Н. Перельман утверждал: «Настоящий музыкант отдыхает не от музыки, а для музыки» [1].

Известный музыкант-исполнитель Д. Благой уверен, что особенности любого сценического состояния детерминируются не столько свойствами нервной системы, сколько интеллектуально-творческими качествами личности. По его мнению, основные «лекарства» от губительных последствий вредных форм эстрадного волнения связаны с «увлеченностью, всеобъемлющими музыкальными образами, беспрестанным открытием всего прекрасного, содержащегося в произведении», любовью к каждой его детали, страстью, с которой исполнитель стремится выявить всё в реальном звучании, с осознанием величия музыки, значимости её творца, в склонении перед этим величием [2].

Многие музыканты-исполнители имеют свои собственные приёмы, связанные с подготовкой выхода на сцену. Еще будучи студенткой музыкального училища, перед своими сольными выступлениями я пару дней до концерта позволяла себе просто вообще не заниматься на фортепиано. Возможно, это могло вызывать неудовольствие у моих педагогов, но я называла это периодом «накапливания эмоций». При этом перед выходом на сцену для меня было обязательным поиграть произведения И.С.Баха. Это отличный способ «разложить все по полочкам» в голове. Такая привычка сохранилась до сих пор.

Вот, что пишет знаменитый польский пианист, композитор и общественный деятель Падеревский о своем исполнительском опыте: «В течение многих лет моей артистической деятельности я испытывал ужасные страдания перед выступлением, это муки, которые невозможно описать. Ужасное внутреннее волнение, страхи, связанные со всем и вся – публикой, фортепиано, обстановкой, памятью, – все это не что иное, как нечистая совесть». Это совершенно другой аспект волнений, связанный не с искусством психологически подготовить своего ученика к сцене, а с недостатком тщательной работы над произведением. Вот вопросы, которые должен задать себе ученик: «Всегда ли я учу музыку добросовестно? Не полагаюсь ли я иногда на авось? Делаю ли я все, что в человеческих силах, чтобы добиться успеха?» Безусловно, с подачи учителя. Страх – это в какой-то мере чувство ненадежности. Ведь если несколько пассажей недоучено, то есть определенный процент риска, что сбой может произойти именно в этом месте. И, как говорится, «в самый неподходящий момент» – то есть на сцене. Но в любом случае, ничего не следует так бояться, как самого страха!

Нет артиста, который ни разу не пострадал бы от негативных форм сценического волнения. Я общаюсь со многими музыкантами разного уровня, значимости и известности, имеющих разный сценический опыт, общаюсь с инструменталистами, дирижерами, вокалистами разного возраста.

Почти 100% музыкантов, в свое время прошедших процесс обучения в музыкальном училище и консерватории, до сих пор снится кошмар: они выходят на сцену (как правило, это выпускной экзамен), вдруг обнаруживая, что не помнят ни одной ноты из своей программы. Это говорит о том, что в подсознании исполнителя заложено то, что так хотелось бы оттуда «вынуть», но не получается.

Не только ученик музыкальной школы, но и каждый преуспевающий артист порой испытывает моменты отчаяния - он тоже может забыть несколько тактов во время выступления или начать не в той тональности какой-либо эпизод. Но вместо разговоров о досадном происшествии и размышлений о нем до конца своих дней он сделает единственно разумную вещь – постарается следующий раз играть лучше. Ведь есть еще одно понятие слагаемого успеха – это «умение подняться после поражения».

«Наши сомнения – это наши предатели. Они заставляют нас терять то, что мы возможно могли бы выиграть, если бы не боялись попробовать», – сказал Уильям Шекспир. Создавая свой проект в рамках программы «Родитель года», по которому мы успешно работаем уже три года мы не сомневались в его успехе. Во-первых, потому что общение «родители-дети» – это хорошо. Во-вторых, потому что для этого не нужно практически никаких дополнительных усилий в смысле финансового обеспечения. В-третьих, и самое главное, этот проект дети имеют возможность сделать «своим проектом», они сами составляют программу музыкальных вечеров, они могут сами выступать в роли ведущего, у них более подвижный «воздушный» ум и они смогут более гибко приспособляться к новым условиям, в конце концов, они организовали свой клуб с названием «Tutti» (Вместе) и очень им гордятся.

Будучи председателем общегородского родительского комитета (количество учащихся Большой Ялты ежегодно около 11,5 тыс. человек), я знаю, как мало проводят родители времени со своими детьми. Поэтому у меня и возникла мысль о создании этого проекта.

Иногда случается так, что отдав ребенка в музыкальную школу (так же как и в художественную, спортивную и проч.), родители даже не слышат – а как он научился владеть инструментом. Дома дети занимаются немного, а когда приходят усталые после работы родители, они просят детей «не шуметь», то есть в том числе и не заниматься на инструменте.

Конечно же, есть категория родителей, которые не только с интересом следят за успехами свои чад, но и возят их по всевозможным конкурсам, присутствуют на уроках, но таких – не более 10%. Иногда посещают классные концерты и отчетные концерты отделов – еще 20%. Вот такая статистика.

Как правило, на такие музыкальные вечера собирается очень разнообразная программа: выступают дети, недавно начавшие обучение, едва-едва сделавшие свои шаги в исполнительстве, и те, которые уже являются лауреатами всевозможных конкурсов. Но самое главное, что они приходят с родителями. Если родители по той или иной причине заняты, то мы откладываем выступление конкретного исполнителя на другой раз.

Традиционно я начинаю вечер одними и теми же словами: «Мы собрались

вчителі мають орієнтуватися не лише в типових педагогічних ситуаціях, але й розуміти специфіку організації навчальної діяльності в умовах варіативності навчально-виховного процесу в початковій школі, вміти реалізовувати технологію диференційованого навчання з метою врахування індивідуальних особливостей молодших школярів.

Основна причина труднощів учителя в реалізації індивідуалізації та диференціації навчання – відсутність у професійній підготовці необхідних знань з особистісного розвитку учнів. Вищеописана проблемна ситуація з реалізації вчителями принципу індивідуалізації та диференціації процесу навчання виявляє протиріччя в сучасній освітній парадигмі: між метою сучасної освіти з розвитку школярів та недостатньою підготовкою вчителя до реалізації цієї мети.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема індивідуалізації постійно знаходиться в центрі уваги педагогів, психологів та методистів. Багато вітчизняних і зарубіжних учених досліджували різноманітні аспекти цієї проблематики (Г. Лопатка, С. Максименко, К. Максименко, Н. Мойсеюк, С. Ніколаєва, А. Панченко, М. Савчин, І. Харламов, М. Шабарін, Т. Щербань). Індивідуальний підхід у навчанні досліджувався як засіб підвищення ефективності навчання (В. Гладких, М. Сокін), виховання активності й самостійності (Н. Промоторова, Є. Рабунський, І. Унт), формування індивідуального стилю діяльності (Є. Климов, В. Мерлін, Ю. Самарін), із боку організаційних форм навчання (В. Загвязинський, Л. Книш, Т. Ніколаєва). Проблеми диференціації навчання у психолого-педагогічній науці ХХ століття присвячена значна кількість наукових праць, в яких досліджуються її різні аспекти: психологічний (В. Ананьєв, Л. Виготський, П. Гальперін, Ю. Гільбурх, В. Давидов, І. Дубровіна, Є. Кабанова-Меллер, Є. Климов, Я. Коломинський, Г. Костюк, В. Крутецький, С. Рубінштейн, Л. Фрідман, І. Якиманська); дидактико-методичний (М. Акімова, Ю. Бабанський, О. Бугайов, І. Бутузов, В. Володько, С. Гончаренко, Д. Дейкун, Г. Литвиненко, В. Монахов, В. Орлов, І. Унт, В. Фірсов); технологічний (В. Вінник, С. Григор'єв, В. Гузєєв, С. Кожухов, С. Логачевська, Д. Ниник, О. Раєвський, І. Ромашко, Г. Левітас, О. Савченко, І. Самігуллін, В. Паламарчук, І. Чередов).

Під індивідуалізацією розуміється врахування в процесі навчання індивідуальних особливостей школярів у співвіднесеності з усіма формами і методами викладання (О. Кірсанов, І. Унт). В Українському педагогічному словнику С. Гончаренка подано таке визначення терміну «індивідуалізація»: «індивідуалізація» – це організація навчально-виховного процесу, при якій враховуються індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їхніх здібностей до навчання [1, с. 142]. При цьому умовою ефективності індивідуалізації є здійснення її на основі диференціації різних груп школярів. Диференціація являє собою оптимальне врахування специфічних особливостей, типових для даної категорії учнів (В. Крутецький, Т. Новікова, Є. Рабунський).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак у реальній практиці сучасної школи переважно використовується зовнішня диференціація: створення профільних, спеціальних, корекційних класів, класів просунутого рівня, гімназій і лицей.

Підставою диференціації служить у першу чергу рівень навченості школярів (або їх інтереси, схильність до різних предметів). При цьому не враховуються психофізіологічні, інтелектуальні та характерологічні

accompaniment (support), levels and destructive effects of the frustration, correction-developmental program, social-psychological training.

Література

1. Запухляк О.З. Вплив акцентуацій характеру особистості на агресивність в підлітковому віці / О.З.Запухляк: Дис...канд. психол. наук: 19.00.07 / Прикарпатський нац. ун-т. ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 391 с.

2. Кузнецова Л.М. Вплив різних типів акцентуованих рис на рівень фрустрації підлітків / Л.М.Кузнецова // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки: Зб. наукових праць. – Вип. 211. – Ч.1. – Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2011. – С. 107-115

3. Морозюк С.Н. Саногенная рефлексия, акцентуации характера и эффективность учебной деятельности / С.Н.Морозюк, Московский институт медико-социальной реабилитологии, Волгоградский гос. технический ун-т. – М.: 2000. – 256 с.

4. Остопольцев І.Ю. Діагностика та психокорекція професійних фрустрацій вчителя / І.Ю.Остопольцев: Дис...канд. психол. наук: 19.00.07, Східноукраїнський національний ун-т. ім. В.Даля, Слов'янський державний педагогічний ун-т. – Луганськ, 2003. – 230 с.

5. Панасенко Н.М. Особливості образу «Я» акцентуованих підлітків з девіантною поведінкою / Н.М.Панасенко: Автореф. дис...канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2007. – 20 с.

6. Подмазин С.И. Как помочь подростку с «грудным» характером / С.И.Подмазин, Е.И.Сибиль. – К.:Научно-практический центр «Перспектива», 1996. – 160с.

7. Холодова О.О. Психологічні засоби запобігання та корекції фрустрації у професійній діяльності молодих вчителів / О.О.Холодова: Дис...канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2004. – 200л.

Подано до редакції 08.05.2012

УДК 378.13:37.013.41

СПЕЦКУРС «ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ» ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Прокоф'єва Марина Юрївна,

кандидат педагогічних наук, доцент

РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта)

Постановка проблеми. Реформування сучасної шкільної освіти України, зокрема її початкової ланки, потребує активізації інноваційних процесів, спрямованих на модернізацію змісту, форм і методів виховання і навчання дітей, розробку й апробування нових освітніх технологій, що потребує відповідної підготовки вчителя. Успішна реалізація навчально-виховної і освітньої функції школи першого ступеня: створення умов для первинного становлення особистості дитини, забезпечення можливості «рівного старту» для всіх дітей, підготовка їх до навчання в середніх класах значною мірою залежить від професіоналізму вчителів початкової ланки освіти. Майбутні

здесь, чтоб познакомиться друг с другом. Уважаемые родители, я хочу представить сегодня Вам Ваших детей». И как это ни странно, многие родители впервые видят успехи ребёнка именно здесь, им рассказывается о достижениях ребёнка, о сложностях, с которыми мы шли к определенным целям, о том, как мы их преодолели. Показываются рисунки, которые мы совместно нарисовали, думая о программе того или иного произведения, рассказывается о наших творческих планах на будущее и, наконец, исполняется произведение в подарок родителям. Безусловно, это не только ученики-пианисты, это и скрипачи, и духовики, и ансамбли.

Интересна реакция учащихся, когда о них говорит ведущий. Они сидят покрасневшие от смущения и восторга, в предвкушении чуда – им исполненной музыки для мамы и папы. Вот это как раз то состояние, которое должен испытывать ребёнок перед выходом на сцену. Когда оно станет привычным и устойчивым, то выйги на серьезную публику на любом конкурсе и конкурсе для него будет элементарным.

Кроме того, что родители слушают о детях, сами дети с утроенным интересом слушают про себя. И только в положительном ключе. Психологический этот прием давно известен.

Очень важно и то, что программа подобных концертов создается умышленно «от простого к сложному». И в процессе ведения концерта это подчеркивается неоднократно, что у более старших детей, на сегодняшний день уже очень известных своими победами на конкурсах, тоже в свое время были такие-то проблемы и сложности, но они их преодолели, благодаря труду и постоянным занятиям на инструменте. На протяжении одного концерта можно проследить, с чего ребенок начинает, и к чему он в результате приходит.

Очень многие родители после подобных концертов координально меняют своё отношение к детям, они начинают помогать им в учебе, создают более удобные условия для обучения.

Человек, достигший чего-то, всегда вызывает уважение. Успех зависит от активности ребенка, от усвоенных им способов самоорганизации. В младшем школьном возрасте начинают резко проявляться значительные индивидуальные различия в активности детей в постановке вопросов. Этот возрастной этап является чувствительным по отношению к развитию способности детей выделять *неизвестное* в проблемной ситуации и активно исследовать его. Следовательно, этот возраст занимает важнейшее место в формировании интересов человека. Это период высокой пластичности мозга и высокой обучаемости.

Как правило, те дети, которые прошли хотя бы через несколько таких концертов – им уже не будет «не по себе» от сотен устремлённых на них глаз, они не будут мучаться, чувствуя свою беспомощность – они будут знать, что при определенных усилиях они достигнут со временем такого же успеха, как их старшие товарищи, они уже не будут чувствовать себя на концерте, будто им всё надоело и они мечтают поскорее уйти домой. Иначе говоря, можно по-разному подойти к присутствию многочисленной публики в зале. Можно направить свою любовь к зрителю (и это наверняка будет взаимно), а можно, игнорировать незримую помощь публики, остаться один на один со своими страхами. Нужно ли объяснять какой из упомянутых подходов принесет благодатные плоды?

Более того, сами дети будут благодарными слушателями, с интересом будут слушать другие концертные номера и заставят высидеть концерт своих родителей, несмотря на их занятость.

Подобными концертными программами мы создали учащимся школ другие условия, отличные от той стрессовой ситуации, в которой они чувствуют себя во время академического концерта или экзамена.

Любое выступление полезно связывать с картиной предстоящего успеха, считая ее заслуженной и справедливой наградой за хорошо сделанную работу, а не далекой, несбыточной мечтой. Всегда надо помнить, что важно создать установку на успех!

И еще одно, о чем хотелось бы сказать. Мы все помним из своего детства. Наши школьные дневники. Что приходит на ум в первую очередь?

Оценки. И замечания. Красными чернилами. Если «единица» или «двойка» – то больше почему-то чем «пятерка». И обязательно красными чернилами. То есть, чтоб родители обратили пристальное внимание. И ученику, чтоб запомнилось. Непременно, замечание – красным!

В этом очень большая педагогическая ошибка. Изначально ребенок настраивается на успех, потому что слово «Молодец!» красным – можно пересчитать по пальцам. А замечания – сколько угодно.

Я как преподаватель уже много лет делаю записи в дневниках учеников. И обратила внимание – за все эти годы ничего не изменилось. За редким исключением все также ставят «двойки» и замечания красным цветом. А если попробовать перепрограммировать детей и красным записывать их величайшие удачи, а не наоборот?

Выводы. Итак, успех – это маленький человечек, которого мы в себе воспитываем. Сфера интересов ребенка со временем значительно расширяется – раздвигаются ее временные и пространственные рамки. Успешные люди – счастливые люди. Любое выступление на конкурсе или концерте – это завершение определенного этапа работы. Пусть каждый этап труда завершается успешно. И в большей степени это зависит от нас, педагогов.

Резюме. В статье проанализированы факторы, стимулирующие исполнительское мастерство учащихся и рост педагогического мастерства преподавателей в ходе подготовки к исполнительской концертной и конкурсной деятельности. **Ключевые слова:** факторы, исполнительское мастерство, учащиеся, педагогическое мастерство преподавателей.

Резюме. У статті проаналізовані чинники, стимулюючі виконавську майстерність учнів і зростання педагогічної майстерності викладачів в ході підготовки до виконавської концертної і конкурсної діяльності. **Ключові слова:** чинники, виконавська майстерність, учні, педагогічна майстерність викладачів.

Summary. Factors a stimulant carrying out trade of studying and growth of pedagogical trade of teachers during preparation to carrying concert and competitive activity out are analysed in the article. **Keywords:** factors, carrying trade out, are studying, pedagogical trade of teachers.

Литература

1. Баренбойм Л. А. Музыкальная педагогика и исполнительство / Л. А. Баренбойм. – Л.: Музыка, 1975. – 336 с.

2. Благой Д. О музыке... вне музыки / Д. Д. Благой // Советская музыка. – 1972. – № 5. – С. 64–66.

підтверджено експериментально. А подальші наукові розвідки з цієї проблематики важливо присвятити розробці методичних рекомендацій щодо використання основоположних принципів розробленої нами психокорекційної програми при організації індивідуального підходу до підлітків з різними типами акцентуацій характеру в навчально-виховному процесі.

Резюме. В статті розкрито специфіку корекційно-розвивальної роботи, покладеної в основу психологічного супроводу зі зниження фрустрації підлітків з акцентуаціями характеру. Обґрунтовано принципи надання психологічної допомоги таким підліткам з деструктивними ефектами фрустрації. Зокрема, доведено необхідність використання «дозованої дії» фрустраторів, до яких вибірково вразливі представники різних типів акцентуацій, для розвитку стресостійкості підлітків та тренування їхньої здатності боротись з труднощами. Розкрито зміст та структуру відповідної програми психокорекції та розробленого на її основі соціально-психологічного тренінгу. На підставі аналізу результатів проведеного формувального експерименту доведено ефективність цього тренінгу у зниженні рівня фрустрації підлітків з акцентуаціями характеру. **Ключові слова:** фрустрація, підлітковий вік, акцентуації характеру, психологічний супровід, рівні та деструктивні ефекти фрустрації, корекційно-розвивальна програма, соціально-психологічний тренінг.

Резюме. В статье раскрыто специфику коррекционно-развивающей программы, являющейся лейтмотивом психологического сопровождения по снижению фрустрации подростков с акцентуациями характера. Обосновано принципы оказания психологической помощи таким подросткам с деструктивными эффектами фрустрации. В частности, доказано необходимость использования «дозированного действия» фрустраторов, оказывающих наиболее травмирующее влияние на представителей разных типов акцентуаций, для развития стрессоустойчивости подростков и тренировки их способности справляться с трудностями. Раскрыто содержание и структуру соответствующей программы психокоррекции и включенного в нее социально-психологического тренинга. Основываясь на анализе результатов проведенного формирующего эксперимента, доказано эффективность этого тренинга в снижении уровня фрустрации подростков с акцентуациями характера. **Ключевые слова:** фрустрация, подростковый возраст, акцентуации характера, психологическое сопровождение, уровни и деструктивные эффекты фрустрации, коррекционно-развивающая программа, социально-психологический тренинг.

Summary. This article is revealed the specific of correction-developmental program, which is the foundation of psychological accompaniment to reduce the frustration of teens with character accentuations. We have grounded the principles of psychological support these adolescents with disruptive effects of frustration. In particular, we prove the expedience of using a small dose of frustrators' influence which are the most traumatic for the members of different types of accentuations, for development of stress resistance of teens and for exercise their ability to cope with difficulties. Additionally there is described the contents and structure of the relevant psycho-correctional program and the social-psychological training included in it. Basing on the results of a formative experiment we have proved the effectiveness of this training for reducing of frustration of teens with character accentuations. **Keywords:** frustration state, teenagers, character accentuations, psychological

підлітків з дестабілізуючим рівнем виявлено тенденцію до відповідного переходу (див. табл.1). В контрольній же групі ситуація лишилась практично без змін, навіть дещо ускладнилась (див. табл. 2): після завершення експерименту частка учнів з дестабілізуючим рівнем фрустрації зросла з 66,7% до 72,2%, а 16,7% мають дестабілізуючий рівень, наближений до критичного.

Таблиця 2

Динаміка стану фрустрації підлітків з контрольної групи
N=18

Рівні фрустрації	До формувального експерименту		Після формувального експерименту	
	а.к.	%	а.к.	%
Адаптивний	2	11,1	2	11,1
Дестабілізуючий	12 (у 1 перехідний – наближений до критичного)	66,7 (16,7 – наближені до критичного)	13 (у 3 перехідні – наближені до критичного)	72,2 (23,08 – наближені до критичного)
Латентний	4 (у 2 перехідні – наближені до дестабілізуючого)	22,2 (11,1 – наближені до дестабілізуючого)	3 (перехідні – наближені до дестабілізуючого)	16,7 (перехідні – наближені до дестабілізуючого)

Оцінимо зміни у співвідношеннях рівнів фрустрації в обох групах до та після експерименту за χ^2 -критерієм:

$$\chi^2 = \sum_{k=1}^m \frac{(V_k - P_k)^2}{P_k}$$

, де P_k та V_k – частоти результатів спостережень (частка кожного рівня фрустрації) до та після експерименту відповідно; m – загальна кількість груп, на які розділились результати спостережень після експерименту.

Так, в контрольній групі $\chi^2 = 1,9$, тобто статистично значущих відмінностей не зафіксовано, а в експериментальній групі $\chi^2 = 93$, і це підтверджує з ймовірністю допущеної помилки менше 0,001, що виявлені зміни є достатньо істотними для науково переконливих висновків про дієвість впровадженої програми корекційних впливів.

Таким чином, можемо зробити висновок про достатньо високу ефективність «Тренінгу конструктивної поведінки у фрустраційних ситуаціях для підлітків з акцентуаціями характеру» у корекції деструктивних ефектів фрустрації учасників тренінгу. Але для поглиблення досягнутого ефекту необхідно продовжувати роботу, спрямовану на розвиток емоційної стабільності підлітків та їхньої здатності до самовладання у стресових ситуаціях, стимуляцію мотивації самовдосконалення та формування активної життєвої позиції, адже тренінгова програма розрахована лише на «запуск» процесів особистісного зростання підлітків з акцентуаціями характеру, необхідних для досягнення адаптивного рівня фрустрації.

Висновки. Таким чином, психологічний супровід зі зниження фрустрації у підлітків-акцентуантів передбачає корекцію деструктивних ефектів цього психічного стану та надання допомоги у досягненні його адаптивного рівня. Центральну роль у реалізації відповідної програми корекційно-розвивальних впливів відведено «Тренінгу конструктивної поведінки у фрустраційних ситуаціях для підлітків з акцентуаціями характеру», ефективність якого

3. Игумнов К. Н. Мои исполнительские и педагогические принципы (конспект доклада) / К. Н. Игумнов / [вступ. статья, комментарии Я. И. Мильштейна] // Советская музыка. – 1948. – № 4. – С. 68–74.

4. Психология музыкальной деятельности: теория и практика: [учеб. пособие для студ. муз. фак. высш. пед. заведений] / сост. Д. К. Кирнарская, Н. И. Киященко и др.; [под ред. Г. М. Цыпина]. – М.: Изд. центр „Академия”, 2003. – 368 с.

Подано до редакції 12.05.2012

УДК 792.7:78.01-057.875

ВЛИЯНИЕ ТЕАТРАЛЬНОГО ИСКУССТВА НА ФОРМИРОВАНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВКУСА У СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Теленская Дарья Юрьевна,

ассистент кафедры теории, истории

музыки и методики музыкального воспитания

РВУЗ «Крымский гуманитарный университет» (г. Ялта)

Постановка проблемы. Театральное искусство обладает неисчерпаемыми возможностями самореализации личности, развития ее творческого потенциала, духовного обогащения. В настоящее время первостепенное значение придается формированию художественного вкуса у студенческой молодежи педвузов. Не вызывает сомнения тот факт, что театральное искусство оказывает наиболее сильное воздействие на художественный мир современного студента, на его художественное развитие.

В данной статье анализируются театральное искусство как средство формирования художественного вкуса у студенческой молодежи.

Анализ последних исследований. Педагогические теории о связи театрально-художественного творчества и педагогической деятельности были рассмотрены: В. Сланина, В. Загвязинского, В. Кан-Калика, О. Казанского, О. Булатовой, и др.; психолого-педагогической концепции влияния театрального искусства на эстетическую культуру личности С. Рубинштейна, Л. Выготского, Ю. Львовой, С. Фельдштинского; современные теоретические разработки о технологиях воспитания студентов О. Казанского, С. Смирнова, Т. Добрыниной, И. Шульга.

Проблема театра и влияние искусства на вкусы зрителя, рассматривались в трудах Ю. Борева, А. Зиса, Н. Киященко, О. Коханой, И. Лезерова, Л. Петровой, Н. Романовой, М. Шибаевой и др.

Определенное внимание исследователей было уделено истории досоветского детского, студенческого и школьного театра (работы В. Адриановой-Перетц, А. Аронова, А. Белецкого, В. Вирен, С. Дворина, Е. Приваловой, Ф. Сегина, Б. Тебиева и др.).

Советскими психологами, в первую очередь Л. Выготским, С. Рубинштейном, Б. Тепловым, Л. Якобсоном, достаточно всесторонне и глубоко проанализировано и экспериментально подтверждено влияние театра на развитие личности: умственное, нравственное, эстетическое; раскрыта природа художественных способностей и предрасположенность человека к театральному искусству как форме деятельности.

Основною **целью** является раскрыть специфику театрального искусства и влияние его на формирование художественного вкуса у студенческой молодежи.

Изложение основного содержания. Театр моделирует общество и приглашая зрителя к сопереживанию, формирует в его сознании определённые идеи, интересы, потребности, художественные критерии, вкус, жизненные ориентации. В театре следует видеть своего рода образную модель жизнедеятельности, которая обогащает личностный опыт человека, расширяя его границы, формируя определённые ценностно-нормативные ориентации. Сущностные особенности "эстетического" во многом проявляются в соотношении с понятием "художественное" ("красота" и "искусство"). Наиболее часто встречается формула: "Художественное есть высшее проявление эстетического".

Театр - средство социальной ориентации, потому что именно эмоционально-творческий характер восприятия, помогает зрителю использовать полученную театральную информацию в арсенале жизненного опыта. Студент получает наглядный урок того, как можно и как нельзя выражать свои чувства, как должно поступать в той или иной ситуации. Так с помощью отождествления себя с героем, зритель ставит себя в сравнение с носителем социальных норм, у него появляется стимул приблизиться к нравственному идеалу. Через чувство свободного выбора, эстетическое наслаждение и творческую активность зритель даёт свою оценку множеству вариантов человеческого поведения [1].

К.Станиславский говорил о том, что зритель, пришедший из театра, должен видеть мир и будущее глубже, чем до посещения театра.

Эстетическое восприятие действует и за пределами искусства, а художественное способствует усвоению духовной информации в пространстве намеренно созданных человеком выразительных форм.

Существеннейшая особенность художественного восприятия состоит в том, что оно включает в себя момент сотворчества, личностно-интерпретированное воссоздание воспринимаемых образов. С этой точки зрения справедливо утверждение К.С.Станиславского, что существуют не только талантливые актёры, но и талантливые зрители [5].

Одним из наиболее ярких компонентов влияния театра на молодое поколение является воспитание художественного вкуса.

Художественный вкус формируется только через общение с миром искусства и в значительной мере определяется художественным образованием, то есть знанием истории искусства, законов формообразования различных видов искусства, знакомством с литературно-художественной критикой. Но поскольку содержанием искусства является все та же система общественных ценностей, только представленная в художественной форме, то, как и эстетический, художественный вкус становится предметом споров.

Г.Ронами считает, что художественно-эстетическая направленность реализуется в процессе обучения актерскому мастерству и постановки спектакля. Театральная постановка, основанная на действии, которое совершается самим студентом, наиболее близко, действительно и непосредственно связывает художественное творчество с его личными переживаниями [2].

К.Станиславский говорил: «В момент творчества слова - от поэта,

«підлаштовуватись» під когось (актуально для підлітків з шизоїдними акцентуаціями); публічні виступи (переважно для представників шизоїдного та сенситивного типів акцентуацій); монотонна довга робота, необхідність самоконтролю та самостримування у ситуаціях активної діяльності.

Результати обробки емпіричних даних, одержаних в процесі діагностичного обстеження учасників експерименту до та після його проведення, дають підстави для науково-переконливих висновків щодо ефективності «Тренінгу конструктивної поведінки у фрустраційних ситуаціях для підлітків з акцентуаціями характеру» в зниженні рівня фрустрації та корекції її деструктивних ефектів у підлітків, залучених до тренінгових занять. Так, згідно з даними методик «Експрес-діагностика рівня особистісної фрустрації» В.В.Бойка та «Тест фрустраційних реакцій» С.Розенцвейга, нам вдалось суттєво знизити фрустрованість представників експериментальної групи, досягнути позитивних зрушень у подоланні їхніх агресивних спонукань, ворожості, схильності до інфантильної та егресивної поведінки, підвищивши здатність зосереджуватись на вирішенні проблем, самостійно долати труднощі.

Щоб визначити, наскільки значущими є виявлені зміни в емоційних реакціях та поведінці у фрустраційних ситуаціях підлітків, залучених до формувального експерименту, визначимо, як вплинула участь у тренінгу на рівень їхнього стану фрустрації (див. табл. 1; табл. 2).

Таблиця 1

Динаміка стану фрустрації підлітків з експериментальної групи N=25

Рівні фрустрації	До формувального експерименту		Після формувального експерименту	
	а.к.	%	а.к.	%
Адаптивний	1	4	5 (у 2 перехідні – наближені до дезадаптивного)	20 (8 – перехідні, наближені до дезадаптивного)
Дезадаптивний	2	8	1 (перехідний – наближений до адаптивного)	4 (перехідний – наближений до адаптивного)
Дестабілізуючий	16 (у 1 перехідний – наближений до критичного)	64 (4 – перехідні, наближені до критичного)	10 (у 3 перехідні – наближені до латентного)	40 (12 – перехідні, наближені до латентного)
Латентний	4 (перехідні: у 3 наближені до дестабілізуючого, у 1 – до псевдоадаптивного)	16 (перехідні: 12 – наближені до дестабілізуючого, 4 – до псевдоадаптивного)	8 (перехідні: у 2 наближені до адаптивного, у 1 – до дестабілізуючого)	32 (12 перехідні: 8 – наближені до адаптивного, 4 – до дестабілізуючого)
Псевдоадаптивний	2 (у 1 перехідний – наближений до адаптивного)	8 (4 перехідні – наближені до адаптивного)	1	4

Як бачимо, в експериментальній групі динаміка позитивна: 16% підлітків змогли досягнути адаптивного рівня фрустрації (але у 8% існує ризик його зміни на дезадаптивний, зате в учнів з дезадаптивним та у 25% з латентним рівнями виявлено потенційну можливість досягнення адаптивного рівня); у 14% підлітків дестабілізуючий рівень змінився на латентний (і ще у 12%

акцентуаціями характеру», розрахованого на 32 години (20 занять по 1,5-2 години кожне). Структура тренінгу представлена трьома частинами:

– *вступною* (проведення вступного заняття);

– *основною*, яка реалізується в три етапи: орієнтувальний (спрямований на емоційне об'єднання та згуртування учасників групи, їхнє самопізнання та підвищення впевненості в собі, включає перший модуль тренінгу «Я і всі, хто поряд зі мною»), корекційно-розвивальний (має на меті нівелювати деструктивні прояви фрустрації підлітків з акцентуаціями характеру, активізувати їхні внутрішні адаптогенні ресурси, формувати навички конструктивного реагування у фрустраційних ситуаціях, підвищувати фрустраційну толерантність. Включає три модулі: «Хто винен та що з цим робити?», «Скажемо стресу: «Ні!» та «Немає межі досконалості!») та закріплюючий (спрямований на створення умов для здобуття досвіду самостійного та колективного додання перешкод, боротьби з труднощами, навчання конструктивній поведінці у фрустраційних ситуаціях, які відтворюють напружені життєві обставини та міжособистісні взаємодії. Включає модуль «Все як у житті»);

– *заключною* (проведення заключного заняття, спрямованого на узагальнення здобутого досвіду та формування мотивації самовдосконалення).

Кожне заняття тренінгу здійснюється в три етапи: вступ з проведенням ритуалу привітання, розминки та стартового шерінгу (висловлення учасників з приводу своїх вражень від попереднього заняття та очікувань, пов'язаних з озвученою темою заняття); проведення цільових вправ: рольових ігор, вправ-метафор та метафор-візуалізацій, вправ-схем та вправ-таблиць, вправ з елементами арттерапії, групових дискусій, релаксацій та психогімнастичних вправ (модифікованих та адаптованих для підлітків з різними акцентуаціями характеру вправ тренінгів: «Саморозвиток особистості», «Тренінг розвитку особистості підлітка», «Тренінг особистісного зростання», «Активізація внутрішніх ресурсів підлітка», «Тренінг креативності», «Тренінг впевненої поведінки», «Тренінг спілкування», а також «великих психологічних ігор» типів «проживання» і «драма»); заключної частини з проведенням заключного шерінгу (обговорення вражень від проведеного заняття і висловлення учасниками побажань щодо подальшої роботи) та ритуалу прощання.

Апробацію тренінгу було здійснено в процесі формувального експерименту, проведеного в середній загальноосвітній школі №224 м. Києва. У 84% представників експериментальної групи (складала двадцять п'ять підлітків 13-14 років) та у 94,4% контрольної (вісімнадцять підлітків того ж віку) було діагностовано виражені акцентуації характеру, найбільш поширеними виявились епілептоїдні, істероїдні, шизоїдні акцентуовані риси у складі «чистих» та «змішаних» типів акцентуацій. Відповідно, тактику тренінгової роботи було адаптовано до особливостей експериментальної групи – з представлених в програмі альтернативних варіантів вправ обрано найбільш ефективні в роботі з представниками вищезазначених типів акцентуацій, а також враховано специфіку індивідуального підходу при реалізації психологічних впливів на таких підлітків. Зокрема, важливо було за допомогою спеціально підібраних завдань відтворити в умовах тренінгу такі фрустраційні ситуації, як розмови про власні почуття (особливо негативні та «в очі» кривднику), висловлювання своїх претензій однокласникам; співпраця з тими, з ким не склались дружні стосунки, координація спільних дій, необхідність

подтекст - от артиста. Если было иначе, зритель не стремился бы в театр, чтоб посмотреть актёра, а сидел бы дома и читал пьесу». Значит, в театре рождается подтекст. «Театр умеет говорить о том, для чего ещё не родились нужные слова и понятия и нет изобразительных средств в других видах искусства. Это «специфическое бытие» познавательной функции в сфере театра в какой-то мере сознательно, а то и бессознательно имеет в виду зритель, оценивая различные функции театра» [5, с. 123].

Н. Корниенко пишет в своей статье о функционировании театра: «Современный театр стремится к разнообразию. Разнообразие, функциональная вариативность театра относительно норм и художественных стандартов общества с неизбежностью ведут к диффузности, взаимопроникновению его социальных функций, типов и стилей его «поведения». Само по себе обилие театральных идей, смыслов, форм, стилей «поведения», целей, оценок, ориентаций театра обеспечивает развитие и обновление художественной культуры за счёт новой комбинации её структурных элементов» [4].

Многообразие театров сегодня может удовлетворить потребности практически любой интеллектуальной и социальной прослойки общества. Такой театральный жанр, как мюзикл соединил в себе «высокую» и «низкую» культуру, отразил оттенки общественных настроений разных социальных слоёв, объединил многие элементы современной театральной культуры и при этом актуализировал классику, сделал её популярной в широкой зрительской среде. Это только один из процессов привлечения неподготовленного зрителя к театральному искусству. Немаловажную роль в этом играют и средства массовой информации.

Компонентом, систематизирующим все разнообразие художественной культуры личности, является её художественное сознание. "Художественное сознание - есть особое диалектически противоречивое отношение к действительности и произведению искусства, которое уравнивает, организует и гармонизирует взаимодействие человека с внешним миром и самим собой". Существуют три распространенных точки зрения относительно "элементарной модели" художественного сознания личности: 1) особенности художественного сознания личности проявляются в художественном идеале (Н. Ястребова и др.); 2) "единицей" художественного сознания является эстетическое чувство (Л.Новикова) и 3) художественный образ (А.Канарский, Г.Борисовский, Н.Крюковский и др.).

Е.Крупник считает, что особенность художественного сознания наиболее полно проявляется в художественном образе, в котором отношение обыденного и теоретического уровней носит непосредственно-опосредованный характер. Такой подход соответствует и выработанному теорией художественного воспитания положению о том, что основная задача предметов художественно-эстетического цикла состоит в систематическом развитии способности воспринимать художественный образ и посылно создавать его в собственных работах [3].

Обобщая анализ разных подходов к проблеме формирования художественного вкуса, можно сделать **вывод** о том, что театральное искусство сегодня очень актуально, оно обладает силой эмоционального воздействия и является важным средством формирования художественного вкуса у студенческой молодежи.

Резюме. В статті аналізується театральне мистецтво і його вплив на формування художественного смаку у студентської молоді. **Ключові слова:** Театр, глядач, художественний смак, студентська молодь.

Резюме. Ця стаття розглядає театральне мистецтво і його вплив на художній смак студентів. **Ключові слова:** Театр, аудиторія, художній смак, студентська молодь.

Summary. This article examines the theatre art and its influence on the artistic students. **Keywords:** Theatre, audience, artistic taste, student youth.

Література

1. Ильина Е.А. Воспитание учащихся средствами театрального искусства в России второй половины XIX - начала XX вв.: дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Е.А. Ильина. - М., 2002. - 169 с.

2. Ронами Т.Ю. Воспитание подростков средствами театрального искусства в многонациональном коллективе / Т.Ю. Ронами // Детский театральный журнал. – 2011. – № 1. – С. 3-4.

3. Крупник Е. П. Проблема психологической устойчивости / Е. П. Крупник // Психологические аспекты социальной нестабильности. – М., 1995. – С.87-91.

4. Дряпка В. И. Развитие эстетического вкуса студенческой молодежи (на материале музыкально-исполнительских коллективов художественной самодеятельности): дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец.13.00.01 / В.И.Дряпка. – Киев, 1984. – 177 с.

5. Станиславский К.С. Собрание сочинений в девяти томах / К.С.Станиславский. - М.: Искусство, 1989. – Т. 2. – 508 с.

Подано до редакції 25.05.2012

УДК 784.9.071.5:792.7

ЭСТРАДНАЯ МУЗЫКА КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ИНТЕРЕСА У СТУДЕНТОВ-ВОКАЛИСТОВ

*Ткаченко Вячеслав Михайлович,
преподаватель вокала
Симферопольской районной ДМШ*

Постановка проблемы. Профессиональное музыкальное образование в настоящее время приобретает все большую значимость в области культурного и духовного совершенствования человека. Содержание вокальной подготовки студентов в высших музыкальных учебных заведениях направлено на формирование профессиональных качеств певца-исполнителя, педагога-музыканта, его художественно-эстетических вкусов, способности к творческой деятельности в педагогике и искусстве.

Осуществление данной цели возможно только при условии воспитания устойчивых духовных потребностей личности, в том числе потребности в общении с музыкальной культурой, важную роль в формировании которой играют музыкальные интересы.

Анализ последних публикаций. На протяжении последнего десятилетия значительно возрос интерес к изучению данной проблематики в Украине, особенно в плоскости гуманитаризации образования (Т. Браницкая, В. Радкина, О. Рудницкая, О. Савченко, О. Черепанова и др.).

Методика преподавания эстрадного вокала разрабатывается сравнительно

досягненні адаптивного рівня цього психічного стану: корекцію деструктивних ефектів фрустрації (дестабілізуючих афективних переживань та деструктивних поведінкових реакцій), навчання конструктивно реагувати на дію фрустраторів, не фіксуючись на образах та депресивних переживаннях, а мобілізуючи зусилля для вирішення проблеми, діючи виважено у випадку раптової зміни ситуації, самостійно долаючи труднощі при розумній вимогливості до оточуючих, причетних до проблемної ситуації. Надалі розглянемо детальніше відповідну програму психологічної допомоги підліткам з акцентуаціями характеру та деструктивними ефектами фрустрації.

Значена корекційно-розвивальна програма включає змістовні блоки, орієнтовані на особистісну сферу, міжособистісні взаємодії та цілеспрямовану діяльність особистості. Кожен змістовний блок передбачає комплексну роботу з когнітивними процесами (корекція сприйняття та розуміння фрустраційних ситуацій – ставлення підлітків до перешкод, труднощів, критичних зауважень), афективними реакціями (усвідомлення та відреагування негативних переживань, розвиток самовладання) та вплив на поведінку підлітків (формування навичок конструктивної поведінки у фрустраційних ситуаціях – розвиток гнучкості, асертивності, креативності).

Умовами ефективної реалізації програми корекційно-розвивальних впливів є дотримання наступних вимог:

– розвиток резистентності підлітків-акцентуантів до впливу фрустраторів шляхом безболісного зіткнення з їх дією, що досягається активізацією внутрішніх бар'єрів (необхідністю «виходу з зони комфорту», переборюючи невпевненість в собі та недовіру до оточуючих, страху, сумніви, ірраціональні переконання і установки), а також відтворенням у контрольованих умовах соціально-психологічного тренінгу відповідних фрустраційних ситуацій, пов'язаних з міжособистісними взаємодіями та незручними, напруженими життєвими обставинами;

– дотримання індивідуального підходу при реалізації корекційних впливів на підлітків з різними акцентуаціями характеру, що передбачає врахування їхньої вибіркової вразливості до впливу окремих фрустраторів (ситуацій, які «пред'являють завищені вимоги до місць найменшого опору»), актуального та потенційно можливого рівня фрустрації, специфіки проявів фрустрації (це важливо для прогнозування реакції підлітків на окремі завдання та ситуації групової взаємодії), оптимальних умов для стимулювання конструктивного ефекту цього психічного стану (комфортних умов діяльності, схильностей, інтересів підлітків з різними акцентуованими рисами);

– використання «дозованих навантажень» (помірної сили психологічних впливів, «тактовного втручання у внутрішній світ») підлітків з вираженими акцентуованими рисами характеру з метою попередження їх декомпенсації;

– стимулювання мотивації самовдосконалення підлітків та «запуск» процесів особистісного розвитку, необхідних для досягнення адаптивного рівня фрустрації, що передбачає корекцію світосприйняття, активізацію внутрішніх адаптогенних ресурсів (розвиток самопізнання та самоприйняття, вольових якостей, креативності, стресостійкості, формування активної життєвої позиції тощо), навчання альтернативним варіантам поведінки у фрустраційних ситуаціях, способам боротьби з життєвими труднощами.

Запропоновану корекційно-розвивальну програму покладено в основу «Тренінгу конструктивної поведінки у фрустраційних ситуаціях для підлітків з

УДК 159.9.07+159.923.3+159.922.736.4

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЗІ ЗНИЖЕННЯ ФРУСТРАЦІЇ У ПІДЛІТКІВ З АКЦЕНТУАЦІЯМИ ХАРАКТЕРУ

Кузнєцова Лідія Миколаївна,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Постановка проблеми. Надання комплексної своєчасної психологічної підтримки підліткам-акцентуантам на сучасному етапі становлення українського суспільства є особливо актуальною проблемою в контексті забезпечення умов для повноцінного особистісного розвитку та самореалізації підростаючого покоління. Підлітки з акцентуаціями характеру мають вибірково вразливість до ряду ситуацій, що «пред'являють завищені вимоги до їхніх місць найменшого опору», визначених специфічним поєднанням акцентуйованих рис в структурі характеру. Стан фрустрації, що виникає в подібних ситуаціях, може супроводжуватись деструктивними ефектами, загрожуючи соціальною дезадаптацією, підсиленням акцентуацій, а в результаті – дисгармонійним психічним розвитком таких підлітків. Саме тому важливо розробити та включити у систему їхнього психологічного супроводу програму корекційно-розвивальних впливів, спрямованих на зниження рівня фрустрації та нівелювання деструктивних проявів цього психічного стану.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогодні питання нівелювання деструктивних ефектів психічного стану фрустрації підлітків з акцентуаціями характеру залишається практично не вивченим. Зокрема, в наукових працях С.І.Подмазіна, О.І.Сибіль [6], С.Н.Морозюк [3], О.З.Запухляка [1], Н.М.Панасенко [5] розкриваються тільки окремі аспекти подолання труднощів, пов'язаних з їхніми афективними реакціями, діяльністю та міжособистісними взаємодіями, а також висвітлюються загальні питання профілактичної та корекційно-розвивальної роботи з представниками різних типів акцентуацій. О.О.Холодова [7] та І.Ю.Остополець [4] працювали над дослідженням психологічних засобів запобігання і подолання фрустрації особистості, однак їхні дослідження спрямовані переважно на пошук способів регуляції фрустрованості та формування індивідуально-психологічної стійкості особистості до фрустрації в дорослому віці.

Тому **мета** нашої статті – розкрити специфіку та обґрунтувати ефективність корекційно-розвивальної роботи, покладеної в основу психологічного супроводу зі зниження фрустрації підлітків з акцентуаціями характеру. Для досягнення цієї мети маємо виконати наступні **завдання**:

- окреслити особливості психологічної допомоги підліткам-акцентуантам, схильним до деструктивних ефектів фрустрації;
- обґрунтувати принципи реалізації психологічного супроводу підлітків з акцентуаціями характеру та деструктивними проявами фрустрації.
- розкрити зміст відповідної програми психокорекції та розробленого на її основі соціально-психологічного тренінгу, довести його ефективність у зниженні рівня фрустрації підлітків з акцентуаціями характеру.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на результати власних емпіричних досліджень особливостей прояву та рівнів фрустрації підлітків з різними акцентуаціями характеру [2], а також на зазначені вище наукові розробки, можемо стверджувати, що стратегії психологічного супроводу підлітків з акцентуаціями характеру мають передбачати надання їм допомоги в

недавно, лише последние несколько десятилетий. Это нашло отражение в работах В. Брыллиной, Н. Дрожжиной [1], С. Краснова, И. Швеца [5]).

Цель статьи – рассмотреть методические основы развития музыкального интереса у студентов-вокалистов средствами эстрадной музыки.

Изложение основного материала. Педагогический процесс подготовки будущего педагога-вокалиста должен совмещать в себе такую организацию музыкальной деятельности студентов на занятиях эстрадного вокала, которая бы в процессе формирования нужных навыков активизировала одновременную работу разнообразных нервно-мышечных механизмов: слухового (иллюстрация-показ педагога, слушание записей мастеров вокала), голосового (речевого, рассказ-объяснение), зрительного (визуального, то есть, пения по нотам и практических наблюдений за пением других), тактильного и общедвигательного (двигательного, с использованием тактирования, дирижирования, пластики движений), с постоянной активизацией мышления (конкретизация творческих заданий, индивидуальный анализ и диагностирование полученных впечатлений, самоанализ и самооценка собственного исполнения) с целью использования всех внутренних резервов, скрытых способностей и талантов каждого человека.

Доминирующим фактором такой организационно-методической системы является конкретный учебно-методический материал по основам вокальной педагогики, который в сочетании с практически индивидуальной формой обучения эстрадному пению призван максимально развивать как голосовые данные, так и, в целом, музыкальный интеллект каждого студента, его духовные потребности. Развитие музыкального интереса, накопление музыкального опыта, знаний, вокальных навыков осуществлялось на индивидуальных занятиях по эстрадному вокалу в процессе работы над вокальными упражнениями, песенным репертуаром, а также на занятиях специально организованного нами лектория «Сокровищницы эстрадной вокальной культуры».

Для работы со студентами мы отобрали учебный репертуар с учётом их музыкальных интересов и музыкальных способностей, индивидуальных голосовых данных, вокально-технической подготовки. Во время отбора музыкальных образцов учитывалась как аксиологическая сориентированность музыкального материала (она охватывает собой общечеловеческие ценности), так и художественная направленность композиции. Музыкальный материал был отобран при помощи методов «использования свойств объекта» (А. Сохор) [3] и «актуализации ценностей» (Т. Фурсенко) [4].

В учебный репертуар вошли следующие произведения: Нино Рота «Ромео и Джульетта», «Ты моя» муз. В. Возняка сл. П. Табакова, «Nothing gonna change my love for you» муз. G. Benson, «Вечная любовь» – из к/ф «Тегеран 43», «Letemps» – из мюзикла «Notre Dame de Paris», «Feelings» муз. М. Альберт, «Неба шатер» – из репертуара П. Черного, «Лодочка плыви» муз и сл. И. Саруханова и Н. Трубача, «Дива» – из репертуара Ф. Киркорова, «Summertime» муз. Дж. Гершвина, сл. И. Гершвина и др.

На занятиях по эстрадному вокалу накопление студентами информации проходило в процессе бесед, слушания музыки, дискуссий, анализа жанров, стилей эстрадных вокальных произведений, вокальной работы.

Мы предложили студентам найти звукозаписи произведений из своего учебного репертуара в исполнении выдающихся эстрадных певцов,

подготовить сообщение о жизни и творчестве этих исполнителей, проанализировать исполнительскую интерпретацию песни.

После этого проводилась работа по разучиванию музыкального произведения, над чистотой интонирования музыкального материала, техникой вокала. Сначала работа по разучиванию песни осуществлялась без слов с использованием пения мелодии на гласных «у», «о», «а» по фразам, отдельно отрабатывалась дикция (студенты проговаривали слова в заданном ритмическом рисунке, утрируя согласные звуки, разучивали скороговорки). Студент-вокалист должен научиться слушать самого себя и знать свои ощущения. Начиная заниматься пением со студентом, следует сразу обратить внимание на некоторые внешние моменты: на постановку корпуса, головы, рта. Использование метода *овладения дыханием* – один из основных моментов в обучении студентов 1-2 курсов в классе эстрадного вокала. Комбинируя *метод словесного объяснения и показа голосом*, педагог быстрее достигает нужного результата в решении вокально-технических и исполнительских задач.

Эффективным является также *выразительное чтение текста* музыкального произведения с дальнейшими комментариями, поскольку их звуковысотный и ритмический рисунок в большинстве отвечает интонации стихотворного текста. Такой метод помогает определить ключевые слова каждой фразы, логические ударения. Благодаря прочтению и комментированию текста, а также анализу мелодий, студенты приучаются вслушиваться и вдумываться в то, о чём и как они поют. В педагогическом процессе развития вокально-технических навыков очень важно заставлять студента всё время активно пользоваться своим воображением. Это даёт возможность связать развивающиеся технические навыки с определенными образами и избежать формального звукообразования. Певец обязательно должен ясно представить себе тот образ, который ему предстоит воплотить.

Слуховое, двигательное, вокальное и другие виды воображения зависят от накопленного материала. Надо сначала вообразить себе, как будет осуществляться тот или иной вид звуковедения, атаки, опоры при том или ином вокальном задании. Надо уметь в воображении переноситься с одного типа упражнений на другой, по рассказу или показу воображать, каковы будут ощущения и действия при той или иной задаче. На способности вообразить ощущение или звучание основаны многие педагогические приёмы. По рассказу и показу педагога студент воображает «подъём купола», «направление звука», в ту или иную часть нёба, «раскрытие глотки», пресловутое ощущение «горячей картошки во рту» и т. п., а потом воспроизводит их голосом. Эту способность воображать и представлять себе тот или иной характер звука, в зависимости от исполнительской задачи или педагогических требований, необходимо развивать в каждом студенте. В равной мере это относится и к двигательным, вибрационным и другим представлениям, участвующим в осуществлении певческого звучания [2].

Одновременно с индивидуальными занятиями по эстраднему вокалу для студентов были проведены занятия *лектория* «Сокровищницы эстрадной вокальной культуры», целью которого – расширить представления студентов о вокальной эстрадной культуре, овладеть критериями оценки музыкальных образцов. Занятия лектория были посвящены знакомству с особенностями джазовой и поп-музыки, творчеством выдающихся эстрадных вокалистов таких, как Э. Пьеха, А. Пугачева, С. Ротару, И. Николаев, Л. Долина,

актуальності і масштабності екологічних проблем, розвитку у школярів екологічно ціннісних орієнтацій, дає можливість осмислити необхідність збереження всього різноманіття життя, розкриває сутність і причинний взаємозв'язок екологічних катаклізмів.

Цій підхід доцільно поєднувати зі збором фотоматеріалів щодо навколишнього середовища традиційними методами за допомогою цифрової техніки, а для збереження отриманої інформації використовувати програмну оболонку продукту Google Earth, що дозволяє прив'язати зібрані учнями відео та фотодокументи до конкретної точки земної поверхні і вивчати їх за допомогою мережевих комп'ютерних технологій у взаємозв'язку зі супутниковими знімками.

Резюме. У статті обґрунтовано подальший розвиток краєзнавчого підходу за допомогою програмної оболонки продукту Google Earth, що дозволяє активізувати пізнавальну діяльність учнів, осмислити екологічні проблеми Кривбасу, дозволити зібрати учням відео та фото документи до конкретної точки земної поверхні і вивчати їх за допомогою мережевих комп'ютерних технологій у взаємозв'язку зі супутниковими знімками. **Ключові слова:** краєзнавчий підхід, еколого-краєзнавча освіта, програма Google Earth, інформаційні технології.

Резюме. В статье обосновано дальнейшее развитие краеведческого подхода с помощью программной оболочки продукта Google Earth, что позволяет активизировать познавательную деятельность учащихся, осмыслить экологические проблемы Кривбасса, позволить собрать ученикам видео и фото документы в конкретной точке земной поверхности и изучать их с помощью сетевых компьютерных технологий во взаимосвязи с спутниковыми снимками. **Ключевые слова:** краеведческий подход, эколого-краеведческое образование, программа Google Earth, информационные технологии.

Summary. In the article the further development of the regional approach by Shell product Google Earth, which allows to activate cognitive activity of pupils to understand environmental problems Krivbass, allow pupils to collect video and photo documentation of a particular point of the surface and examine them using networked computer technology in relationship with satellite images. **Keywords:** regional approach, environmental and regional studies education, the program Google Earth, information technology.

Література

1. Про концепцію екологічної освіти в Україні (Рішення № 13/6-19 від 20.12.2001). [Електронний ресурс] // <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d33.htm>
2. Живая планета [Електронний ресурс] / Живая планета. – Режим доступу: <http://www.sniprogst.ru>
3. Бабакова Т. А. Педагогические основы школьного экологического краеведения. Петрозаводск: ПетрГУ, 2001. – 180 с.
4. Использование возможностей приложения Google Earth в программе 3D моделирования Sketchup. [Електронний ресурс] // <http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=447384>
5. Половникова Н. А. О теоретических основах воспитания познавательной самостоятельности школьников в обучении / Н. А. Половникова. – Казань: Татарское книжное издание, 1968. – 204 с.

Подано до редакції 25.05.2012

усвідомленню актуальності і масштабності проблем, викликає прагнення до особової участі в подоланні екологічної кризи (рис. 3). Але і при наявності самих сучасних комп'ютерних технологій слову вчителя як і раніше надається особливе значення. За допомогою слова педагог навчає і виховує, забезпечує управління пізнавальною діяльністю учнів. Розглядаючи пізнавальну діяльність як важливу умову просування школяра в навчанні, Н. Половнікова вважає, що ця риса особистості проявляється не тільки при вивченні нового матеріалу, а й при розв'язанні практичних завдань.

У праці "Виховання пізнавальної самостійності" вона розглядає цю рису як здатність учня власними зусиллями пізнавати нове, оволодівати навчальною інформацією [10, с. 32].

Рис. 3. Вивчення навколишнього середовища та екологічних проблем Кривбасу за допомогою супутникових фотографій

Таким чином, комп'ютер є ефективним помічником для формуванні взаємовідносин між педагогом та учнями і виведення їх на більш високий рівень. Для того щоб забезпечити високу ефективність навчального процесу, вчитель повинен оволодівати інформаційними освітніми технологіями, а також враховуючи їх розвиток, постійно вдосконалювати свою інформаційну культуру шляхом самоосвіти, але при цьому і не зловживати використанням комп'ютерних технологій в своїй практиці, до всього підходити творчо. Засоби й форми медіаосвіти дають вчителю можливості професійного росту та самовдосконалення на шляху використання новітніх інформаційних технологій. Останнє сприяє оновленню змісту й форм сучасної освіти.

Отже, отримав подальший розвиток краєзнавчий підхід при вивченні екології, який включає комплексне вивчення природи рідного краю, збір і аналіз наглядної інформації з використанням програмного продукту Google Earth за допомогою якого в мережі Інтернет вивчаються супутникові фотографії земної поверхні, що активізує процес навчання, сприяє осмисленню

В. Леонтьев, Ф. Киркоров, Лара Фабиан, Луи Армстронг, Елла Фидджеральд, Френк Сінатра, Селин Дион, Уитни Хьюстон, Тото Кутуньо і др.

На одному из занятий лектория студенты прослушали композицию «Summertime» муз. Дж. Гершвина, сл. И. Гершвина, после прослушивания предлагаем им подумать и сказать, что является характерным для этой музыки, что отличает её от привычных интонационно-ритмических оборотов. Студенты отметили, что мелодия развивается свободно, она плавная по характеру, но ритмически неустойчива. Несколько студентов обратили внимание на то, что это джазовое произведение. Мы предлагаем студентам выявить сущность понятия «джаз», охарактеризовать джазовую музыку, рассказать об истоках её возникновения, а затем даём прослушать спиричуэл «It is No Secret» (название произведения не объявлялось) и определить, на что похожа эта музыка, кто её исполняет. Студенты отметили, что музыка похожа на игру вокально-инструментального ансамбля, высказали предположение о том, что звучала танцевальная музыка, рок-н-ролл или диско. После этого мы знакомим их с названием прозвучавшего произведения и исполнительницей – Михелией Джексон (демонстрируем портрет певицы). И подчёркиваем, что именно спиричуэл стал интонационной основой, на которой под влиянием других жанров рождается в негритянской среде *джаз*.

Если спиричуэл и трудовые песни дали джазу только отдельные мелодии и ритмические элементы, то народная негритянская песенная форма блюз (в переводе с английского – грустный), стала основой джазового репертуара. Блюз – это не просто грустная песня, не только выражение скорби. В блюзе звучит отчаяние человека, брошенного на дно жизни, и одновременно – стремление выразить свою духовную сущность. В блюзовой музыке выработался особый лад – блюзовый лад. Предлагаем прослушать блюз «Бил Стрит» («Real street blues») популярного композитора и собирателя негритянского фольклора У. Хенди и ответить на вопросы: «Каковы особенности построения блюза? Похож ли блюз по строению на песню?» В качестве домашнего задания студентам предложено подготовить реферат с презентацией на одну из тем: «Истоки джаза», «Стилистическое многообразие джазовой музыки». На следующем занятии мы определили степень освоения выразительно-смысловых значений джазовой музыкальной информации, способность студентов анализировать, сравнивать, давать чёткие определения музыкальным явлениям.

В ходе изучения темы «Жанры поп-музыки. Историко-теоретические аспекты развития популярной украинской и зарубежной эстрадной музыки» студенты познакомились с истоками развития поп-музыки и выдающимися отечественными и зарубежными эстрадными исполнителями. Занятие проводилось в виде дискуссии. При анализе эстрадных композиций студентам предложили следующие вопросы: «Какая музыка по характеру?» «Какие чувства вызывает музыка?» «Как изменяется темп, динамика, если это так, то с чем это связано?» «В чём особенности манеры исполнения поп-музыки?» Выявление основных параметров музыкального материала: содержания и формы, мысли и чувства даёт возможность понять сущность произведения. По мере овладения студентами умениями и навыками аналитической деятельности им предлагались самостоятельные задания, связанные с поиском и подготовкой материала к следующему занятию. На другом занятии лектория студенты подготовили рассказ о любимом эстрадном исполнителе, отобрали и

проаналізували одно із произведень в його исполненні. При виконанні заданих кожен студент виступав в певних соціальних ролях (лектор, слухач, пропагандист). В ході підготовки цього завдання підвищалися його відповідальність. Решта студенти виконували роль слухачів і критиків: висказували свої думки, бачили художественний образ, оцінювали підготовку своїх друзів. Общенье в ході навчання було природним. Цього ми досягаємо використанням таких видів роботи, як диспут, дискусія, розігрування ситуацій в ролях, делова гра і т. д. При порівнянні джазових композицій з поп-музикою студенти прийшли до висновку, що характерною рисою джаза є імпровізація, а особливістю поп-музики – яскрава мелодичність, танцювальність, невичерпаємість електронних звучань і комп'ютерних аранжировок.

Для формування музичного інтересу особистості студента велику роль грає певна музична середовище, занурення в яку передбачає організацію концертів силами самих студентів, відвідування концертів естрадної пісні, перегляд і обговорення відеозаписів концертів. Заняття по естрадному вокалу проводились в формі музичних репетицій, самостійної інтерпретації вокальних произведень студентами, самостійної підготовки музичних імпровізацій, написання невеликих естрадних композицій, роботи над сценічним мистецтвом, спів з мікрофоном. На цьому етапі застосовувалися нові форми роботи з студентами. Одним з видів роботи було домашнє завдання. Студентам, наприклад, пропонувалося зробити письмовий виконавський аналіз пісні з певного навчального репертуару і скласти постановочний план певної естрадної композиції. При характеристиці образу, звуку, інтонації, сценічного втілення, студенти пояснювали смислові значення елементів, з яких складається музика, намагалися сформулювати і обґрунтувати власний виконавський задум, виявити особливості образного змісту всієї композиції, її зв'язки з музичною формою произведення, стилем, виконавською манерою.

Вивчення різноманітного репертуару вокальної естрадної музики (джаз, блюз, поп) було спрямоване на оволодіння студентами вміннями вербальної і виконавської інтерпретації; здатністю засобами музичної мови виявляти нові, багаті можливості вокального звучання, використовувати можливості зв'язки вокальної імпровізації з акторською і рухливою імпровізацією.

В вокальних імпровізаціях і «сочиненнях» можна обходитися без слів, використовуючи різні слоги (шаба-да-ба-да, табу-да, бда-ба-да, ша-ла-ла-ла-ла і т. д.). Навчання ритмічним імпровізаціям велося нами по двом напрямкам: повторення (імітація) і комбінування. Свободна імпровізація-досочинення на запропоновані слова передбачала, що педагог починає фразу кожен раз по-новому, студент закінчує її так же вільно. Крім цього, нами використовувалися вільні голосові імпровізації без слів «вокалізи», вільне фантазування мелодичної лінії відбувалося на фоні встановленої гармонії, виконуваної на фортепіано концертмейстером. Друге творчє завдання – студент повинен «імпровізувати» відомі російські (українські) народні мелодії, произведення композиторів-класиків в естрадній манері.

Напередодні одного з концертних виступів студенти були розділені

порушення земель, видобуток корисних копалин, використання поверхневих і підземних вод та інш.);

- емісії виробничих відходів в навколишнє середовище (викиди шкідливих речовин в атмосферу промисловими, комунальними, побутовими, енергетичними підприємствами та транспортом, викиди стічних вод у поверхневі водойми, розміщення твердих залишків на поверхні ландшафтів, забруднення ґрунтового покриву небезпечними хімічними сполуками);

- техногенну трансформацію функціонування природних ландшафтів.

Триваюче погіршення якості природного середовища гірничодобувних районах Кривбасу викликає необхідність пошуку шляхів та методів подолання негативних наслідків втручання людини у функціонування природних систем. Цими обставинами диктується необхідність прискореного розвитку напрямів, пов'язаних з раціоналізацією надрокористування з метою забезпечення сталого розвитку Кривбасу.

У зв'язку з цим важливою представляється розробка та реалізація екологічно збалансованого підходу до освоєння мінеральних ресурсів регіону. Довгострокова та безпечна експлуатація залізрудних родовищ Кривбасу, як невідмінна умова на шляху до сталого розвитку регіону, потребує ефективного управління комплексним освоєнням надр. Ця проблема охоплює не тільки гірничотехнічну, але й соціально-економічну, екологічну й виробничу сфери діяльності. Формування ефективної системи надрокористування на основі комплексного освоєння й використання всієї сукупності ресурсів надр, застосування маловідходних ресурсозберігаючих технологій, екологізації виробництва й забезпечення конкурентоспроможності продукції мінерально-сировинного комплексу на світовому ринку – найважливіше завдання цього регіону. Це складний, багатоступінний, безперервний, інтеграційний процес, який вимагає проведення нових більш глибоких теоретичних і методичних досліджень в області раціонального надрокористування.

Раціональне надрокористування являє собою багатоаспектний процес, який включає рішення комплексу взаємозв'язаних питань (законодавчих, технологічних, економічних, екологічних та інш.).

Одним з важливих напрямів, пов'язаних з вирішенням екологічних проблем на сучасному етапі розвитку Кривбасу є екологічна освіта й виховання підрастаючого покоління.

Успішність же екологічної освіти на початковому етапі багато в чому визначається можливостями використання в виховній роботі природного оточення. Усвідомлення навколишнього середовища Кривбасу як цінності особливого роду, що пов'язана із життєзабезпеченням його населення, характеризується естетичними, практичними та іншими якостями, відбувається на основі отримання знань про світ і навколишнє середовище в цілому.

Відвідування природних об'єктів, ознайомлення з їх віртуальними образами дозволяє учням візуально, без додаткових роз'яснень зафіксувати ті небажані перетворення, які відбуваються в природі.

Для них стають очевидними великі масштаби руйнувань навколишнього середовища і неадекватність заходів, прийнятих для відновлення зруйнованого. Виникаючі при цьому переживання за долю навколишньої природи будують потрібний фон для розвитку відповідального до неї відношення, визнаного в якості однієї з задач екологічної освіти. Використання інформаційних технологій і зокрема продукту Google Earth сприяє

У 2008 році вчені змогли виявити велику кількість древніх пірамід під шаром ґрунту в пустелі Перу, поєднавши знімки Google Earth з інфрачервоною зйомкою (рис. 2). Піраміди знайшлися під шаром пшениці, у кілометрі від відомих геогліфів Наски – групи гігантських геометричних фігур, кожна за розміром у сотню метрів (трикутники, спіралі, птахи, мавпи, павук, квіти). Це геогліфи замітили тільки в 20 столітті, коли над ними пролетів літак. У силу гігантських розмірів малюнки неможливо було розгледіти з землі.

Рис. 2. Відкриття древніх пірамід під шаром ґрунту в пустелі Перу на основі поєднання зніmkів Google Earth з інфрачервоною зйомкою

Актуальним і дуже перспективним є використання технологій Google Earth у краєзнавчому підході при вивченні екології Кривбасу. В даний час масштаби впливу господарської діяльності людини в гірничопромислових районах Кривбасу значно перевершують масштаби впливу природних геологічних і геохімічних процесів, які протікають на Землі. За запасами й якістю залізних руд Криворізькому басейну належить одне з провідних місць у світі, а по видобутку – перше місце в Україні. Вигідне географічне положення по відношенню до металургійних заводів, високі перспективи на збільшення промислових запасів багатих залізних руд й залістих кварцитів дозволяють вважати цей регіон головною залізорудною базою України, практичне значення якої в перспективі буде лише зростати. Однак широкомасштабне промислове освоєння залізорудної сировини призвело до виникнення складної екологічної ситуації в регіоні. Техногенне навантаження в гірничопромислових районах визначається як ступінь прямого, так і побічного впливу людини на природне середовище.

Негативні зміни навколишнього природного середовища промислової зони Кривбасу обумовлені:

- використанням природних ресурсів (вилучення, трансформація й

на две групи: «исполнители» и «критики» [6], первой группе было предложено представить свою интерпретацию, исполнить песню «Мы желаем счастья вам!» муз. С. Намина, сл. И. Шаферана, а второй группе – оценить созданную исполнительскую интерпретацию. Затем студенты поменялись ролями. Студенты активно включились в работу и проявили творчество при выполнении заданий.

Простейшей попыткой сочинения являются задания на досочинение окончания мелодии в определенном эстрадном ритме. Обращая внимание студентов на незаконченность мелодии, преподаватель подводит к необходимости закончить её на устойчивом звуке. Вначале эти упражнения делаются в виде свободных импровизаций, а затем в качестве домашнего задания студентам предложили сочинить эстрадную песню на поэтический текст.

Выводы. Эффективность развития музыкального интереса студентов-вокалистов средствами эстрадной музыки значительно повысится, если на всех стадиях обучения применять дифференцированную систему методов и средств педагогического руководства, направленную на обеспечение единства эмоционального и рационального.

Резюме. В статье раскрываются методические основы развития музыкального интереса у студентов-вокалистов средствами эстрадной музыки. **Ключевые слова:** методические основы, развитие музыкального интереса, студенты-вокалисты, эстрадная музыка.

Резюме. В статті розкриваються методичні основи розвитку музичного інтересу у студентів-вокалістів засобами естрадної музики. **Ключові слова:** методичні основи, розвиток музичного інтересу, студенти-вокалісти, естрадна музика.

Summary. In the article methodical bases of development of musical interest at students-vocalists open up by facilities of vaudeville music. **Keywords:** methodical bases, development of musical interest, students-vocalists, vaudeville music.

Литература

1. Дрожжина Н. Развитие исполнительских способностей вокалистов у контексте музичного мистецтва естради / Н. Дрожжина // Проблеми педагогіки мистецтва: [зб. ст.]. – Вип. 1. – Ялта: РВВ КГУ, 2007. – С. 118 – 129. – (Серія: Музична педагогіка і мистецтвознавство)
2. Зверева Н. А. Восприятие и воображение. [Электронный ресурс] / Н. А. Зверева // Теоретические основы создания актёрского образа. – М., 2002. – Режим доступа: <http://www.tabik.ru>.
3. Сохор А. Н. Социология и музыкальная культура / А. Н. Сохор // Вопросы социологии и эстетики музыки. – Вип. 1. – Л.: Сов. композитор, 1980. – 136 с.
4. Фурсенко Т. Ф. Музична культура як фактор формування ціннісних орієнтацій підлітків: [монографія] / Т. Ф. Фурсенко. – Ялта: РВВ РВНЗ КГУ, 2009. – 332 с.
5. Швець І. Б. Педагогічні основи виховання співочих навичок на заняттях з естрадного співу у студентів музично-педагогічного факультету / І. Б. Швець // Наукові записки. – Вип. 15. – Вінниця: ВДПУ, 2005. – С. 158 – 159. – (Серія: Педагогіка і психологія)
6. Шинтяпіна І. В. Формування інтерпретаційних умінь в процесі диригентсько-хорової підготовки / І. В. Шинтяпіна // Проблеми сучасної

педагогічної освіти. [36. ст.]. – Вип. 22. – Ялта: РВВ КГУ, 2009. – С. 47 – 52. – (Сер.: Педагогіка і психологія).

Подано до редакції 21.05.2012

УДК 379.81:78

ОРГАНІЗАЦІЯ МУЗИЧНОГО ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ

Фурсенко Тетяна Федорівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії,

історії музики і методики музичного виховання

ІФІМ РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта)

Постановка проблеми. Будучи частиною вільного часу, дозвілля привертає молодь нерегламентованістю і добровільністю вибору різних форм діяльності, емоційною забарвленістю, демократичністю. Для значної частини молодих людей соціальні інститути дозвілля є провідними сферами соціально-культурної інтеграції і особистісної самореалізації. Проте всі ці переваги дозвіллевої сфери діяльності поки що не стали надбанням, звичним атрибутом способу життя молоді. Треба не тільки знати сучасні культурні запити молодих людей, передбачати їх зміну, але і уміти швидко реагувати на них, зуміти запропонувати нові форми і види дозвіллевих занять.

Аналіз останніх публікацій. Питання позашкільної роботи з учнівською молоддю розглядаються у працях сучасних вітчизняних дослідників А. Болгарського, Б. Бриліна, В. Дряпки, І. Климук, О. Сапожнік, М. Саркітова, Г. Шостака та ін. Науковці розглядають різні аспекти осмислення музики як феномена мистецтва, психолого-педагогічні проблеми її сприйняття, коло питань, пов'язаних з вихованням у дітей та юнаків інтересів, потреб, смаків, оцінних дій до музики, художніх установок до творчої діяльності, формування ціннісних орієнтацій у галузі музики.

Мета статті – розкрити зміст організації музичного дозвілля молоді.

Виклад основного матеріалу. Музичне виховання в школі не обмежується уроками музичного мистецтва, воно продовжується в організованих формах музичного дозвілля, в позакласній музичній роботі. До організованих форм музичного дозвілля відносяться всілякі музичні гуртки (сольного співу, музичні ансамблі: вокальні, інструментальні, вокально-інструментальні, гуртки навчання гри на музичних інструментах, музичний театр та ін.); рок-клуби, дискотеки, музично-літературні вітальні, брейн-ринги, музичні свята, фестивалі, конкурси, лекції-концерти та ін.

Існує багато форм позакласної музичної роботи, їх можна об'єднати в дві основні групи: *масові та гурткові*. Сама назва «масові форми» свідчить про те, що вони об'єднують велику кількість школярів, не вимагаючи від них особливих здібностей, спеціальних знань і навичок. Ці заходи епізодичні, не вимагають планомірних занять, достатньо тільки бажання й зацікавленості, і школярі стануть їх учасниками. Для гурткових форм характерна наявність керівника, розкладу занять, плану роботи, відносно постійний склад гуртківців.

Музична діяльність в умовах вільного часу здійснюється у процесі освоєння творів мистецтва у вигляді етапів почуттєвого контакту, сприйняття, відчуття, співпереживання, вибору того, що прийнятно, і відторгнення іншого. Саме після цього виникають дії з усвідомлення власної оцінки й інтерпретації,

У версії 4.2 з'явилася технологія Google Sky, яка дозволяє розглядати зоряне небо, а у версії 5.0 була введена можливість розглядати тривимірну карту дна морів і океанів. Завдяки супутниковим фотографіям усєї поверхні Землі вчені отримали можливість досліджувати територію, куди ніколи не посилалися наукові експедиції, а також під новим кутом поглянути на давно вивчені місця. За останні декілька років завдяки програмі Google Earth зроблений цілий ряд важливих відкриттів. Іноді ці відкриття робляться абсолютно випадковими людьми.

Одне з найперших археологічних відкриттів, зроблених в Google Earth, відбулося в 2005 році. Автор відкриття, місцевий житель Лука Морі (Лука Могі) запустив програму, щоб дослідити місцевість біля своєї рідної Парми. Абсолютно несподівано він помітив якийсь дивний овальний артефакт у полях неподалік от міста (рис. 1). Лука Морі прийняв його за комп'ютерний глюк, але все таки інформував спеціалістів Національного археологічного музею, які організували експедицію. Відразу ж після розкопок вони виявили древню кераміку й залишки давньоримської вилли, яку побудували до нашої ери. Палеоантрополог Лі Бергер відправився в дослідження Південної Африки, запустив Google Earth у комфортній обстановці свого робочого кабінету. Професор почав досліджувати область вапнякових печер ПАР, яка відома вченим як колиска людства. Бергер знайшов на супутникових знімках раніше невідомі печери, які придатні для життя древніх людей. У 2008 році він організував напівлюбительську експедицію. Було знайдено півотні місця проживання австралопітеків (вищі примати, двуногоходячі гомініди з великим об'ємом мозку). Розкопки на місці дозволили виявити фрагменти скелетів жінок й підлітків, вік яких оцінюється в 1,78-1,95 млн. років. Важливість цього відкриття в тому, що знайдені зразки належать до нового, раніш невідомого виду австралопітеків, дуже схожого на людей. Саме два мільйони років тому вищі примати почали ходити на двох ногах, використовувати інструменти й формувати зачатки мови. Новий вид назвали Австралопітек седиба (Australopithecus sediba).

На супутникових фотографіях північного Мозамбіку англійський вчений Джуліан Бейліс (Julian Bayliss) виявив зовсім невідомий «оазис» – ізольований тропічний ліс, який розташований високо в горах в важкодоступному місці. Виявилось, що ліс відомий місцевим жителям, але туди ще ніхто не споряджав наукову експедицію. Але ж подібні ізольовані території надважливі для біологів, тому що там найчастіше знаходяться нові види тварин та рослин. Гора Мабу не розчарувала - в 2008 році туди відправили експедицію, результати якої вивчають до теперішнього часу. В цілому було виявлено більш сотні (!) нових видів рослин, птахів, метеликів, мавп, змій – всього за три тижні. Цей тропічний ліс спеціалісти жартома називають Google Forest.

Пустелі Саудівської Аравії виключно недружелюбні до дослідників і мандрівників. На початку 2011 року австралійський вчений Девід Кеннеді (David Kennedy) вирішив, що простіше буде оглянути район на супутникових знімках, ніж шукати щось в пісках. Вивчення пустелі крок за кроком принесло результати - було виявлено більш 2000 місць, на яких щось проглядається. Ці координати внесли до списку, а вивчення на місці дозволило виявити кілька тисяч різних артефактів давньої цивілізації – кам'яні колеса, пастки для птахів, гробниці дивної форми а також багато іншого. Артефакти, які розкидані по великій території від Сирії до Йємену, мають вік більш ніж 9000 років.

Практично вся поверхня суші вкрита зображеннями, отриманими від компанії DigitalGlobe, які мають роздільну здатність зображення 15 м на піксель. Є окремі ділянки (як правило які покривають столицю й деякі великі міста багатьох країн світу), які мають ще більшу якість зображення. Наприклад, Москва сфотографована з роздільною здатністю зображення 0,6 м/пк, а багато міст США – з роздільною здатністю 0,15 м/пк. Дані ландшафту мають роздільну здатність зображення близько 100 м. Також є багато додаткових даних, які можливо підключати за бажанням користувача. Наприклад, назви населених пунктів, водоймищ, аеропортів, доріг, ж/д та іншу інформацію. Крім того, для багатьох міст є більш докладна інформація – назви вулиць, магазинів, заправок, готелів та інш. Є шар геоданих (синхронізований через Інтернет з відповідною базою даних), на якому відображені (з просторовою прив'язкою) посилання на статі з Вікіпедії.

Користувачі можуть створювати свої власні мітки і накладати свої зображення поверх супутникових (це можуть бути карти, чи більш детальні знімки, які отримані з інших джерел). Цими мітками можна обмінюватися з іншими користувачами програми через форум Google Earth Community. Відправлені на цей форум мітки бачать всі користувачі Google Earth приблизно через місяць.

Рис. 1. Археологічне відкриття, яке було зроблено за допомогою програми Google Earth

В програмі є шар «3D Будівля», з тривимірними моделями, які добавлені розробниками або самими користувачами за допомогою сервісу 3D Warehouse. Є також спрощена Java-версія програми для стільникових телефонів. Є функція вимірювання відстаней.

обговорення того, що подобається і що не подобається (і з яких причин). При цьому повинні здійснюватися зіставлення з іншими явищами культури, мистецтва, фактами життя тощо.

Молодіжне музичне дозвілля насичено в основному сучасною популярною музикою, що звучатиме у концертних залах, у домашніх умовах, дискотеках, рок-клубах, самодіяльних ансамблях.

Організоване музичне дозвілля обумовлює реалізацію цілеспрямованої дії на формування музично-естетичних інтересів і смаків особистості. У процесі музичного дозвілля творча діяльність придбає для учнів підліткового і юнацького віку велике значення як чинник, що впливає на підвищення культури. Тому необхідно послідовно розвивати музичну творчу діяльність в організованих формах музичного дозвілля. Організацією музичного дозвілля молоді, як правило, займаються позашкільні культурно-дозвіллеві установи (Центри дитячої та юнацької творчості, Дома культури, клуби за інтересами тощо). Основною їх метою є створення необхідних умов для організації вільного часу школярів. Для цього у позашкільних культурно-дозвіллевих закладах для дітей і школярів функціонують гуртки і студії різних напрямків – художньої самодіяльності, художньої творчості, технічні. Перед позашкільними навчальними закладами поставлені численні і не менш складні завдання організації змістовного дозвілля учнівської молоді, залучення її до цінностей музичної культури.

Специфіка виховної роботи у позашкільних навчальних закладах полягає у тому, що здійснюється вона у сфері дозвілля. У цьому середовищі підлітки та юнацтво розкріпачені і відчують себе більш вільно, ніж у школі. Тут немає жорсткої дисципліни і панує педагогіка співробітництва.

Принциповою умовою ефективності виховного впливу у позашкільній роботі, з нашого погляду, є створення суб'єкт-суб'єктної гармонійної єдності почуттєвої, вольової сфери творчої діяльності учнів на будь-якому етапі їх розвитку, гуманізація педагогічного процесу. А. Суценко слушно зауважує: «...гуманізація позакласної роботи означає, що в структурі її цілей перевага надається формуванню «людини гуманної», «людини духовної», яка може відокремити «добро» і «зло», здатної відстоювати свої моральні принципи і, в разі необхідності, протистояти тиску середовища» [4, с. 276].

Гуманізація позашкільної роботи полягає в її олюдненні, тобто визнанні цінностей молодого людини як особистості, її права на свободу, щастя, соціальний захист, стимулювання та спрямування її внутрішніх сил на самовиховання і самовдосконалення. Треба дати учню простір для вибору діяльності та засобів організації свого повноцінного життя, відчуття своєї цінності, значущості, людської гідності, реалізації своєї поведінки і діяльності згідно зі своїми прагненнями і соціальними нормами, для осмислення і засвоєння універсальних загальнолюдських цінностей.

Особистісно зорієнтоване виховання, ідеї гуманізації і демократизації освіти є першочерговими завданнями перебудови виховної роботи у сучасних позашкільних навчальних закладах. Саме в позашкільних закладах інтенсивніше, ніж у школі, проходить процес формування найважливіших характеристик повноцінної особистості: позитивне ставлення до власного життя, здатність до безперервного духовно-творчого самовдосконалення; соціальна відповідальність, культура інтелектуально-дозвіллевої діяльності та інші.

У зв'язку з тим, що великою популярністю серед дітей середнього і старшого шкільного віку користується сучасна музика масових жанрів, зокрема поп- і рок-музика, тому поширеними формами залучення учнівської молоді до музичної культури є: музичні ансамблі, рок-групи, оркестри, музичні клуби, лекторії, гуртки сольного співу і інструментального музикування. Тут організація музично-творчої діяльності учнів спирається на музично-естетичні інтереси та потреби, усвідомлене сприйняття естетичної цінності народної, класичної і популярної молодіжної музики, а також з включенням комплексу музичної діяльності школярів: сприйняття, виконання і творчості.

Основною формою роботи в гуртках і студіях є перш за все освітній процес. Планування роботи з організації музичного дозвілля підростаючої молоді здійснюється на основі навчальних програм для позакласної роботи. Науковцями та педагогами-практиками було створено різноманітні навчальні програми з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку, що рекомендовані Міністерством освіти і науки України [2], програми факультативних курсів та курсів за вибором для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл музичного профілю [3], програма для профільної освіти (5-12 класи) «Постановка голосу» (сольний спів) [1], програма «Музичне виховання в основній школі» (Т. Фурсенко) для позакласної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах [5], навчальна програма «Музичні ансамблі» (Т. Фурсенко) використовується для роботи зі старшокласниками [6], програма навчання гри на духових інструментах (8-12 класи) [1], та ін.

Програму «Музичне виховання в основній школі» (Т. Фурсенко) [5] можна використовувати для організації роботи з вокально-інструментальними естрадними ансамблями, вокальними ансамблями, рок-групами, рок-клубами, вокалістами, інструменталістами (навчання гри на гітарі, синтезаторі, ударній установці). Її мета полягає в упровадженні педагогічних умов та технологій спрямованих на удосконалення процесу формування ціннісних орієнтацій підлітків у галузі музичної культури в музично-виконавських колективах, які функціонують у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. У розробленій програмі виокремлено основні завдання навчання і виховання підлітків у музичних ансамблях:

– виховання засобами музичного мистецтва ціннісних орієнтацій у сфері музики, естетичних ідеалів, позитивних моральних якостей, внутрішнього духовного світу, художньої культури підлітків;

– формування музичної свідомості, осмислення соціальної значущості музично-творчої діяльності, виховання активних пропагандистів музичного мистецтва;

– набуття певного обсягу музичних знань, умінь і виконавських навичок, які необхідні для подальшої музично-творчої діяльності.

Перелічені завдання, у свою чергу, визначають зміст і форми роботи естрадних музичних ансамблів підлітків. Навчання школярів гри або співу має вестися за двома головними і взаємозалежними напрямками. Один з них передбачає розвиток та удосконалювання виконавської майстерності.

Інший – ставити за мету розширення музичного світогляду, виховання активного слухача, естетично-розвинутої особистості.

Програма розрахована на три роки навчання. У ній передбачено навчання музичній грамоті, гри на інструменті (гітарі, клавішних, ударних), основам сценічного руху і ритміці, розвиток вокальних даних, вироблення навичок

безпосередньо стає учасником відповідних подій. Цифровий освітній продукт дозволяє вивчати небесні світила в віртуальному планетарії, провести віртуальний фізичний чи хімічний дослід, стати віртуальним учасником експедиції, змоделювати різні явища навколишнього світу та інші.

Цифрові інтерактивні технології широко використовуються при вивченні екології. Наприклад, населений пункт ділиться не на статичні функціональні зони, а на гнучкі та змінні шари, які на відміну від функціональних зон мають здатність перекривати один одного. Отже, винахід, який спочатку з'явився в комп'ютерній графіці (в редакторах AutoCAD Photoshop) щодо засобів графічної подачі матеріалу вплинув і на саму логіку організації міських утворень, їх аналізу та вивчення [4, с. 3].

Наступним прикладом можуть бути освітні проекти, які присвячені віртуальним об'єктам, наповненим інформацією, які складаються з інформації. Навмисна двозначність описів і візуальних моделей таких проектів натякає на сплав віртуального, інформаційного світу з теперішнім, які складно відрізнити один від одного. Має місце повне взаємопроникнення, яке відбувається в сьогоденні, а не в фантастичному майбутньому. Цьому питанню присвячена знакова робота голландських дослідників MVRDV – «Metacity/Datatown», неологізми Metapolis, Soundscape, Datascape поповнили сучасну мову. Слід зазначити, що в теперішній час основний фокус дослідження інтеграції цифрових технологій у процес навчання припадає на ігровий сегмент. В той же час мало використовується один із найбільш об'ємних та колективних проектів - Google Earth, який містить як великий пласт наочної ГІС - інформації, так і ресурси для екологічного аналізу та досліджень.

Google Планета Земля (англ. Google Earth) – проект компанії Google, у рамках якої в мережі Інтернет були розміщені супутникові фотографії всієї земної поверхні. Фотографії деяких регіонів мають безпрецедентно високу якість зображення. На відміну від інших аналогічних сервісів, які показують супутникові знімки, в даному сервісі використовується спеціальна, авантажувана на комп'ютер користувача клієнтська програма Google Earth. Такий підхід хоча і потребує завантаження та установки програми, але в подальшому забезпечує додаткові можливості, які важко реалізуються за допомогою веб-інтерфейсу. Ця програма спочатку була випущена компанією Keyhole, а потім куплена компанією Google, яка в 2005 році зробила програму загальнодоступною (спочатку тільки територія США, потім Європи і всього світу). Існують також інші версії Google Earth Plus і Google Earth Pro, які відрізняються підтримкою GPS навігації, засобами презентацій та підвищеною якістю зображення роздруківки.

Google Earth автоматично поповнює з Інтернету необхідні користувачу зображення та інші дані, зберігає їх в пам'яті комп'ютера і на жорсткому диску для подальшого використання. Отримана інформація зберігається на диску і при подальших запусках програми завантажуються тільки нові дані, що дозволяє істотно економити трафік. Для візуалізації зображення використовується тривимірний модель всієї земної кулі (з урахуванням висоти над рівнем моря), яка відображається на екрані за допомогою інтерфейсів DirectX або OpenGL. Саме тривимірність ландшафтів поверхні Землі і є головною відмінністю програми Google Earth від її попередника Google Maps. Користувач може легко переміщатися в іншу точку планети, керуючи положенням «віртуальної камери».

вивчення природи рідного краю. Звідси випливає необхідність максимального використання можливостей краєзнавчого підходу в навчанні.

Школа – важливий етап інтенсивного накопичення знань про навколишнє середовище, розвиток багатограних відносин учня до природного та соціального оточення, який сприяє становленню особистості, формуванню екологічної культури.

З'ясування ролі шкільної краєзнавчої роботи в загальній системі виховання, в практиці навчально-виховної роботи освітнього закладу дозволяє розглядати шкільне краєзнавство як систему, яка представляє комплекс елементів, які знаходяться в певних організаційно-методичних взаємозв'язках та взаємовідносинах. Шкільна краєзнавча робота активізує весь навчальний процес в школі, а сам характер краєзнавчої діяльності дисциплінує учнів, згуртовує їх в дружній колектив та дозволяє задовольнити індивідуальні потреби й інтереси кожного школяра, а також допомагає вчителям здійснювати системний особистісно-орієнтований підхід у вихованні. Разом з тим еколого-краєзнавча освіта ефективна лише тоді, коли зміст навчальних предметів сприяє розвитку екологічних ціннісних орієнтацій, дозволяє усвідомити необхідність збереження різноманітності життя, розкриває сутність екологічних катаклізмів, які відбуваються, допомагає зрозуміти сучасні проблеми екології, усвідомити їх актуальність та сформулювати прагнення до особистої участі в подоланні екологічного кризи, у вирішенні низки екологічних проблем.

Комплексний характер взаємодії людини з природою в умовах рідного краю та виникаючих при цьому екологічних проблем визначають об'єкти еколого-краєзнавчої роботи зі школярами. До них відносять: природу, населення, історію, господарство, мистецтво краю, які розглядаються з точки зору взаємодії суспільства та природи. Тут важливо показати їх різноманітність, що активізує еколого-краєзнавчу роботу з учнями, забезпечує комплексний підхід у справі.

Г.А. Бабакова вважає, що шкільне краєзнавство має дві взаємопов'язані сторони – краєпізнання та краєбудівництво (останнє, на жаль, не завжди береться до уваги). При проведенні еколого-краєзнавчої роботи необхідно пам'ятати обидві ці умови, так як тільки у процесі практичної діяльності по збереженню та покращенню навколишнього середовища формується дбайливе відношення, а потім і відповідальне ставлення до природи [3, с. 25].

Взаємозв'язок цих двох сторін краєзнавства здійснюється при організації різних видів діяльності учнів – пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, комунікативної, художньо-естетичної, трудової – в їх сукупності. Рекомендується пізнавальну діяльність пов'язувати з отриманням, удосконаленням знань від вчителів у вигляді інформації, з виконанням дослідів та спостережень, читанням краєзнавчої літератури, виконанням завдань вчителів щодо використання знань як у реальному середовищі так і за комп'ютером.

На сьогоднішній день з'явилося нове поняття й новий напрям в інформаційних технологіях. Це цифрові освітні продукти: інтерактивні навчальні програми, інтерактивні флеш-ролики, комп'ютерна анімація, цифрові фото – та відеоматеріали, інтерактивні моделі та інш. Такі освітні продукти створюються за допомогою цифрової техніки та комп'ютерних програм. Їх перевагою є те, що вони інтерактивні, тобто учень сам

ансамблевої гри, акомпанування, одночасний спів і гру на інструменті, музично-освітні бесіди, слухання й обговорення музики, художніх явищ життя і культури.

До колективу приймаються всі бажаючі, зокрема ті, що не мають спеціальної музичної підготовки. Під час вступу до ансамблю перевіряються музичні дані дітей: слух, голос, почуття ритму, пам'ять. Школярі опановують гру на інструменті на першому році навчання, водночас розпочинається формування навичок ансамблевої гри (та співу).

Ансамблеві групи формуються з урахуванням музичних здібностей вихованців, а також анкетних опитувань і соціометричних досліджень загальної й музичної культури учнів, що є вирішальним чинником створення згуртованого колективу. Від цього багато в чому залежить успіх роботи ансамблю.

Музично-виконавські групи можуть складатися з різної кількості учасників, у залежності від типу ансамблю і мети навчально-виховного процесу: інструментальний чи вокально-інструментальний – від 2 до 7, вокальний – від 2 до 12 осіб. У підготовчій групі, як правило, займаються учні 5-8-х класів, у старшій 9-10-х класів. Остання може поділитися на дві підгрупи: концертну та дублюючу. Обидві вони працюють над спільним музичним репертуаром за єдиним навчальним планом. Це сприяє підтримці певного виконавського і художнього рівня ансамблю.

При ансамблі створюється постійно діючий музичний клуб з метою музично-естетичного виховання не лише членів ансамблю, але й підлітків та учнівської молоді, що захоплюються сучасною молодіжною музикою (рок-, поп-музикою, джазом). Теми для музичного клубу відібрані за принципом контрасту напрямів та жанрів музики. Подібний прийом обумовлений протиставленням молодіжної музики зразкам класичної та народної, що заострює інтерес підлітків до музики взагалі, поступово розширює кругозір школярів без психічної напруги і дискомфорту, без педагогічного тиску, таким чином формуються установка на кращі зразки світової музичної культури. Заняття музичного клубу рекомендується проводити 1 раз на місяць. До підготовки його заходів художньо-просвітницького характеру – концертів, брейн-рингів, лекцій-концертів, диспутів доцільно залучати членів ансамблю.

Підрунтя навчально-виховного процесу складає вивчення музичної грамоти й елементарної теорії музики, що здійснюється на індивідуальних заняттях і заняттях зі сольфеджіо, які проводяться 1 раз на тиждень по одній годині протягом трьох років навчання. Розподіл навчального часу необхідно робити з урахуванням засвоєння й усвідомлення поставлених перед колективом художньо-творчих завдань.

Програмою передбачені індивідуальні заняття з вокалу, гри на шестиструнній (електрогітарі) гітарі, бас-гітарі, фортепіано, синтезаторі, ударних інструментах, групові заняття (у камерному ансамблі), колективні заняття. Перевіркою знань, умінь і навичок підлітків є публічні виступи. Спочатку перед однолітками і батьками, потім у формі творчих звітів і концертів на більш широку аудиторію.

Добір репертуару для ансамблів – найбільш складне завдання художнього керівника. Слід пам'ятати, що доцільно підібраний репертуар буде сприяти художньо-естетичному і технічному розвитку учасників колективу, дозволить вирішувати широке коло виховних завдань. До репертуару рекомендується

включати високохудожні музичні зразки широкого кола стилів, жанрів і напрямів музичного мистецтва. У залежності від здібностей учнів педагог має визначити програмові вимоги для вихованців різного рівня підготовки.

Експериментальна програма «Музичне виховання в основній школі» була апробована у позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів Автономної Республіки Крим та України, рекомендована для використання Міністерством освіти і науки України (протокол № 1/11–1080 від 03.04.2002 р.).

Інша навчальна програма «Музичні ансамблі» (Т. Фурсенко) використовується для роботи зі старшокласниками [6]. Вона розрахована на чотири роки навчання для учнів 9–12 класів.

Систематичне, послідовне і міцне засвоєння навчального матеріалу з музичного мистецтва у значній мірі визначається ретельним, науково обґрунтованим плануванням навчального матеріалу у кожній групі. Як свідчить практика, необхідно планувати як зміст кожного заняття, так і матеріал кожного семестру, всього навчального року. Тому спочатку необхідно зробити календарно-тематичне планування на семестр або рік, а потім зайнятися плануванням кожного заняття.

При складанні календарно-тематичного плану на семестр вчитель повинен керуватися навчальною програмою. Плани для занять музичного ансамблю розробляються на основі календарно-тематичного плану. Звичайно планування конкретного заняття здійснюється у вигляді робочого плану-конспекту. В ньому вчитель, керуючись плануванням на семестр, чітко указує тему, мету, завдання, тип, форму організації заняття, а також обладнання і літературу, кількість годин. Тут також фіксується послідовність усіх етапів (елементів) заняття з визначенням їх основного змісту і часу, що відводиться на кожну частину. В плані-конспекті вказується наочний матеріал, який повинен бути використаний на занятті, методи та прийоми навчання.

При плануванні роботи зі школярами необхідно враховувати: відповідність змісту занять віковим особливостям учнів, їх інтересам; наявність у вихованців достатніх музичних знань, на основі яких вони могли б сприйняти, оцінити та виконати музичний твір; зв'язок даного заняття з іншими заняттями; можливість залучення всіх учнів до обговорення теми; організація необхідних умов для проведення занять; рівень розвитку у школярів емоційної сфери, на основі якої вони повинні сприймати, оцінювати та виконувати музичний твір.

Висновки. Організація музичного дозвілля молоді потребує кваліфікованих керівників, педагогів здатних гнучко і оперативно реагувати на зміни музичних потреб і інтересів підлітків та молоді. Дуже важливо вчителям музики правильно спланувати свою роботу, оволодіти сучасними методиками і особистісно орієнтованими технологіями організації і керівництва музичним дозвіллям підлітків і старшокласників.

Резюме. В статті розкривається зміст організації музичного дозвілля молоді. **Ключові слова:** організація, позашкільна робота, музичне дозвілля, молодь.

Резюме. В статье раскрывается содержание организации музыкального досуга молодежи. **Ключевые слова:** организация, внешкольная работа, музыкальный досуг, молодежь.

Summary. Maintenance of organization of musical leisure of young people

УДК 574(07):908

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТУ GOOGLE EARTH У КРАЄЗНАВЧОМУ ПІДХОДІ ПРИ ВИВЧЕННІ ЕКОЛОГІЇ

*Грищенко Світлана Миколаївна,
старший інспектор навчально-методичного відділу
Криворізького педагогічного інституту
Державного вищого навчального закладу
«Криворізький національний університет»*

Постановка проблеми. Концепція загальної екологічної освіти розглядає її як «безперервний процес навчання, виховання та розвитку особистості, який спрямований на формування системи наукових і практичних знань та навичок, ціннісної орієнтації, поведінки й діяльності, яка забезпечує відповідальне відношення до навколишнього соціально-природного середовища й здоров'я [1, с.3]. Головною задачею екологічної освіти є виховання особистості, яка втілює в себе досягнення світової екологічної культури, в тому числі культури збереження та підтримання довкілля та здоров'я кожної людини.

Аналіз досліджень і публікацій. Слід екологічного розвитку, який ми залишаємо на планеті, визначається розвитком населення та споживанням. Згідно прогнозів до 2050 року населення виросте до 9–10 мільярдів людей. З 1996 року споживання природних ресурсів подвоїлося. На сьогоднішній день людство використовує еквівалент півтора планет для підтримки своєї діяльності.

Директор WWF Росії академік Ігор Честін відмічає: «Ми перевищуємо здатність планети цю діяльність компенсувати. З 1998 р. індекс живої планети знизився на 30%. Іншими словами, слід екологічного розвитку перевищував можливості біосфери компенсувати нашу життєдіяльність, отже виробляти відновлювальні природні ресурси, які ми споживаємо, і поглинати, те забруднення яке ми виробляємо. Таким чином, ця здібність планети була перевищена на 30%. На даний час цей показник перевищує вже 50%. Глобально ситуація розвивається не кращим чином» [2, с. 7].

Сформульований WWF «принцип одної планети» пропонує використовувати природний капітал, не виходячи за межі можливості Землі. Щоб добитися цього, світ повинен змінити структуру виробництва та споживання – не використовувати ресурсо- та енергоємні види сировини, скоротити викиди парникових газів, підтримуючи цілісність екосистем.

Іноземний досвід свідчить, що турбота про екологію починається з кожної конкретної людини. Люди скаржаться на забруднення навколишнього середовища, на те, що їх міста і села живуть в умовах перевищення граничних нормативів концентрації різних видів викидів, що вони просто живуть біля смітників та звалищ. Як з цим боротися? Потрібно цим займатися кожній людині, прибирати країну, як прийнято казати. Потрібні закони, які регламентують поведінку громадян у цій сфері, потрібно вкладати кошти в екологічне виховання й освіту.

Метою даної статті є обґрунтування подальшого розвитку краєзнавчого підходу при вивченні екології за допомогою використання проекту Google Earth.

Виклад основного матеріалу. У вирішенні задач екологічної освіти учнів важливе місце займає краєзнавчий підхід, який передбачає комплексне

личностных ресурсов жизнеспособности. Определено, что конструктивные особенности самовосприятия присущи студентам с высоким уровнем жизнеспособности. Показано, что студентам с положительным восприятием процесса и результатов профессионального становления свойственна склонность к активным и конструктивным стратегиям копинга. Доказано, что негативно настроенным юношам присущи пассивный копинг и склонность к манипуляциям. Выявлено, что положительная профессиональная самооценка присуща студентам с высокой толерантностью к неопределенности. **Ключевые слова:** жизнеспособность, самоотношение, профессионализм, копинг, жизнестойкость, толерантность к неопределенности.

Summary. A study of intercorrelation of features of self-attitude of students in a professional sphere with the level of development of their personality resources of resilience is undertaken. It is certain that the structural features of self-perception in a professional sphere are inherent to the students with the high level of hardiness. It is shown that the students with positive perception of process and results of the professional becoming demonstrate active and constructive strategies of coping. It is well-proven that the negatively adjusted youths demonstrate passive coping and propensity to manipulations. It is deduced, that a positive professional self-appraisal is description of students with high tolerance for ambiguity. **Keywords:** resilience, self-attitude, professionalism, coping, hardiness, tolerance for ambiguity.

Література

1. Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса / Н. Е. Водопьянова. – СПб.: Питер, 2009. – 336 с.
2. Лактионова А. И. «Жизнеспособность» в структуре психологических понятий / А. И. Лактионова // Вестник МГОУ. – 2010 – № 3. – С. 11–15.
3. Леонтьев Д. А. Тест жизнестойкости / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова. – М.: Смысл, 2006. – 63 с.
4. Махнач А. В. Международная конференция по проблемам жизнеспособности детей и подростков / А. В. Махнач // Психологический журнал. – 2006. – Т. 27. – № 2. – С. 129 – 131.
5. Рыльская Е. А. Психология жизнеспособности человека: монография / Е. А. Рыльская. – Челябинск: Изд-во ЧГПУ, 2009. – 361 с.
6. Солдатова Г. У. Психодиагностика толерантности личности / Г. У. Солдатова и др. – М.: Смысл, 2008. – 172 с.
7. Харитонова Е. В. Опросник «Профессиональная востребованность личности» (ПВЛ) / Е. В. Харитонова, Б. Л. Ясько // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 7. – С. 45–57.

Подано до редакції 23.05.2012

opens up in the article. **Keywords:** organization, out-of-school work, musical leisure, young people.

Література

1. Довідник учителя художньо-естетичного циклу в запитаннях та відповідях / Упоряд. М. С. Демчишин. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – С. 370 – 400.
2. Програми з позашкільної освіти. Художньо-естетичний напрям. Вип. 1. – К.: Грамота, 2008. – 91 с.
3. Програми факультативних курсів та курсів за вибором для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл музичного профілю // Упоряд. О. Корнілова, О. Гайдамака. Рекомендовано для використання у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів за рішенням комісії з дисциплін художньо-естетичного циклу Науково-методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України. – Х.: Ранок, 2009. – 192 с.
4. Сущенко А. В. Гуманізація педагогічного процесу в основній школі: теорія і практика: [монографія] / А. В. Сущенко. – Запоріжжя. – Х-прінт, 2002. – 359 с.
5. Фурсенко Т. Ф. Музичне виховання в основній школі: експериментальна програма для позакласної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах / Т. Ф. Фурсенко. – Ялта: Ельга, 2002. – 30 с.
6. Фурсенко Т. Ф. Музичні ансамблі / Т. Ф. Фурсенко // Програми факультативного курсу та курсів за вибором для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл музичного профілю // Упоряд. О. Корнілова, О. Гайдамака. – Х.: Ранок, 2009. – С. 164 – 179.

Подано до редакції 14.05.2012

УДК 78.01 + 786.2

ФЕНОМЕН МУЗЫКАНТА-ИСПОЛНИТЕЛЯ И ПЕДАГОГА С. Б. АРАБКЕРЦЕВОЙ

Чеботаренко Ольга Валериевна,

*кандидат искусствоведения, доцент кафедры музыковедения,
инструментальной и хореографической
подготовки факультета искусств*

*Криворожского педагогического института
ГВУЗ «Криворожский национальный университет»*

Постановка проблемы. Есть имена, которые от увеличивающейся временной дистанции становятся все более притягательными, к ним хочется все время обращаться, пытаться разгадать тайну их величия, вновь услышать и окунуться в незабываемую атмосферу музыки. Мы начинаем понимать весь масштаб художника, когда он уходит в иные миры.

Анализ последних исследований. Феномен Сусанны Борисовны Арабкерцевой – великого музыканта, художника, педагога – открытая тема, которая все больше исследуется и обсуждается не только музыкантами, но и людьми, которые ощущают острую нехватку ее удивительных «музыкальных гостиных» (Н.Боровская, Х.А-Г. Готов, Н.Ерохин, Н.Миразбекова); а ее вклад в теорию и историю музыкальной культуры и педагогики еще глубоко не исследован.

Цель статьи – выявить значение научно-методических трудов С.Б.Арабкерцевой для становления музыканта-исполнителя, особенности ее феномена. Изучение творческих личностей великих музыкантов позволяет говорить о том, что феномен музыканта-педагога заключается в обязательном гармоничном сочетании таких качеств, как: музыкант-мыслитель (с высоко духовными и моральными установками), музыкант-исполнитель, музыкант-педагог («направленный к Добру» словами Г.Нейгауза). Такое удивительное сочетание притягивало к личности Сусанны Борисовны огромное количество людей – и не только музыкантов.

Изложение основного материала. Являясь продолжателем лучших традиций, заложенных выдающимися представителями советской пианистической школы, Сусанна Борисовна сочетала в себе неповторимого музыканта-исполнителя (о ее профессиональном мастерстве написано достаточно много), музыканта-педагога (челу свидетельство большое количество учеников – Лауреатов всевозможных Международных и других конкурсов), музыканта-мыслителя и ученого (см. публикации, монографические исследования, методические работы, доклады, выступления), музыканта-целителя душ человеческих (она возглавляла в Международной академии наук безопасности жизнедеятельности структурное подразделение «Экология души») – и это далеко не все области ее деятельности.

В формировании музыканта играют роль многие факторы и данная от природы одаренность ребенка должна попасть в необходимый контекст. В становлении Сусанны Борисовны как личности и профессионала огромную роль, по ее словам, играли ее педагоги с одной стороны (музыкальная школа: Б.М.Штейнбух, Г.С.Сармакешева; Московская государственная консерватория им. П.Чайковского: Г.Г.Нейгауз, Л.Оборин, Я.И.Зак, Я.Флиер, Л.Власенко, Б.Давидович, Д.Д.Кабалевский); с другой – та музыкантская среда, которая «напитывала» и формировала – то есть музыкальный и социально-исторический контекст (по словам Сусанны Борисовны, в памяти остались и советы Давида Ойстраха, и Мстислава Ростроповича; особой аурой обладал А.Б.Гольденвейзер; но значительное место в ее душе занимал Эмиль Гилельс: «с его пианизма, его «магнитов в концах пальцев» «началось мое реликтовое отношение к инструменту» [4]). О влиянии таких музыкантов Сусанна Борисовна говорила так: «когда находишься рядом с такими гениями, сам становишься чище, лучше, заряжаешься какой-то удивительно позитивной энергетикой» [5].

Огромное значение С.Б.Арабкерцева уделяла воспитанию творческого и образно-ассоциативного мышления студентов, развитию творческой самостоятельности – этим проблемам посвящены ряд научно-исследовательских и методических статей («О воспитании образно-ассоциативного мышления у будущего преподавателя музыки», «Развитие творческой самостоятельности и инициативы студентов в специальном классе», «И, слово, в музыку вернись...» (Серебряный век русской поэзии и музыки) и другие). Огромное место занимала поэзия и литература, которые в индикаторной и метафорической форме могли «натолкнуть» ученика на необходимый образ, помочь ощутить атмосферу музыкального произведения [см. 1, 2].

Результатом напряженной исполнительской и научно-исследовательской работы явились многочисленные статьи и более 20-ти научно-методических

демонструвати обережні, імпульсивні, асоціальні та агресивні дії, хоча це не заважає позитивно налаштованим досліджуваним виявити більш високий загальний індекс конструктивності копіngu (дані табл. 2).

На останньому етапі статистичного аналізу даних було оцінено взаємозв'язок самоставлення студентів у професійній сфері та толерантності до невизначеності. Статистично значущі коефіцієнти наведено у табл. 3.

Дані, наведені у табл. 3, показують, що задоволеність реалізацією професійного потенціалу (оцінки за шкалою ЗРПП) є предиктором толерантного ставлення до нової, неочікуваної інформації (шкала «новизна»). Переживання, пов'язані із позитивною оцінкою професійного «Я», корелюють із витривалістю до складних обставин та загальною толерантністю до невизначеності. Задовільна самооцінка професійної затребуваності притаманна студентам із високим рівнем розвитку усіх складових толерантності до невизначеності – здатністю витримувати нову інформацію, ефективно поводитися у нетипових ситуаціях, відчувати себе комфортно в непередбачуваних обставинах.

Висновки. Проведене емпіричне дослідження дозволило встановити наявність взаємозв'язку особливостей ставлення студентів до себе як до професіоналів із рівнем розвитку їх особистісних ресурсів життєздатності.

Конструктивні особливості самосприйняття у професійній сфері притаманні студентам із високим рівнем життєстійкості (впевненості у тому, що все, що трапляється, сприяє розвитку, переконання у необхідності активної участі у життєвих подіях, здатності приймати виклик складних ситуацій).

Студенти, які позитивно сприймають процес та результат свого професійного становлення, відчують наявність перспектив затребуваності, мають високу самооцінку професійної компетентності та перспектив самореалізації, мають схильність до активних асертивних дій, налагодження соціальних контактів та пошуку підтримки від оточуючих. Для негативно налаштованих студентів притаманні пасивні дії та схильність до маніпуляцій.

Задовільна самооцінка професійної компетентності та загального рівня професійної затребуваності притаманні студентам із високим рівнем розвитку усіх складових толерантності до невизначеності.

Перспективи подальших досліджень мають полягати у вивченні причинно-наслідкових зв'язків між професійним самоставленням та розвитком особистісних ресурсів подолання складних життєвих ситуацій.

Резюме. Проведене дослідження взаємозв'язку особливостей самоставлення студентів у професійній сфері з рівнем розвитку їх особистісних ресурсів життєздатності. Визначено, що конструктивні особливості самосприйняття притаманні студентам із високим рівнем життєстійкості. Показано, що студентам із позитивним сприйняттям процесу та результатів професійного становлення притаманна схильність до активних та конструктивних стратегій копіngu. Доведено, що негативно налаштованим юнакам властиві пасивний копінг та схильність до маніпуляцій. Виявлено, що позитивна професійна самооцінка притаманна студентам із високою толерантністю до невизначеності. **Ключові слова:** життєздатність, самоставлення, професіоналізм, копінг, життєстійкість, толерантність до невизначеності.

Резюме. Проведено дослідження взаємозв'язку особливостей самоотношення студентів в професійній сфері з рівнем розвитку їх

- переконання у позитивному ставленні оточуючих до себе як до професіоналів (шкала СІ – ставлення інших) та позитивна самооцінка (шкала СС – самоставлення);

- високий загальний рівень сформованості системи позитивного самоставлення у професійній сфері (загальна шкала ЗРПЗ – загальний рівень професійної затребуваності).

Майже аналогічні названим зв'язки із системою самоставлення студентів у професійній сфері утворюють їх оцінки схильності до пошуку соціальної підтримки у складних життєвих ситуаціях (див. табл. 2). Отже, переконання у високій професійній значущості та відповідному ставленні оточуючих є особистісним корелятом здатності особистості у складних життєвих ситуаціях знаходити та приймати допомогу інших людей.

Оцінки досліджуваних за шкалою «уникнення» методики SACS утворюють статистично значущі зворотні зв'язки з усіма показниками самооцінки та ставлення у професійній сфері (див. табл. 2).

Найменша кількість значущих зв'язків була визначена між показниками опитувальника «Професійна затребуваність» та оцінками за шкалою «непрямі дії» методики SACS (табл. 2). Результати кореляційного аналізу показують, що переживання професійної затребуваності (реалізованості у професійній сфері) та компетентності є особистісним фактором небажання вдаватися до маніпуляцій та деструктивного використання оточуючих задля відстоювання власних інтересів у складних життєвих ситуаціях.

Таблиця 3

Взаємозв'язок інтолерантності до невизначеності із складовими самоставлення студентів у професійній сфері*

Показники опитувальника толерантності до невизначеності	Шкали опитувальника «Професійна затребуваність особистості»								
	ЗРПП	ППС	ППЗ	ПК	ПА	ОРЦД	СІ	СС	ЗРПЗ
Новизна	-0,199**		-0,251**	-0,219**					-0,197**
Складність			-0,198**	-0,211**					
Нерозв'язність				-0,217**					
Загальний рівень			-0,255**	-0,247**					

Примітки: * у відповідності до своїх процедурних особливостей методика «Опитувальник толерантності до невизначеності» вимірює інтолерантність; ** $p < 0,05$.

Жодних розбіжностей між студентами, які позитивно та негативно ставляться до себе як до професіоналів, не виявлено за схильністю

монографій, розкриваючих ее отношение к музыке, музыкальному творчеству, гармонии музыки и поэзии. Это, прежде всего, «Фортепианные произведения Рахманинова. Пьесы-фантазии ор.3. Музыкальные моменты ор.16. Прелюдии ор.23, 32. Стилиевые особенности интерпретации» [2]; С.Б.Арабкерцева, О.Б.Павлович «Мендельсон Песни без слов» (методические комментарии) [1]; «Формирование двигательных навыков учащихся в процессе изучения этюдов Черни соч. 740» (методические рекомендации для учащихся фортепианных отделений музыкальных училищ) [3].

Ее исследования по проблемам теории и истории музыкального исполнительства, по вопросам эстетики и методики обучения игре на рояле завоевали признание и используются преподавателями различных вузов России и ближнего зарубежья. Вопросы взаимосвязи искусства и науки раскрывались в выступлениях Арабкерцевой на Международных конференциях, что всегда вызывало огромный интерес и отклик у слушателей различных специальностей. Всю жизнь она искала различные педагогические подходы в обучении, говорила об «арочной» и «стилевой» педагогике, о том, почему и как важно накапливать произведения по стилям для более глубокого постижения музыки.

Поиск ассоциативных образов в различных областях искусства имеет огромное значение в процессе изучения музыкальных произведений учащимися. Методические комментарии Сусанны Борисовны погружают в мир поэзии Б.Пастернака, А.Ахматовой, М.Цветаевой, Г.Гессе.

Удивительная смысловая емкость, точность и поэтичность сочетаются в ее исследованиях с очень важными рекомендациями, касающимися двигательных приемов, положения кисти и корпуса, дыхания: «цикл открывает «Элегия» - своеобразный русский ноктюрн, отличающийся от западноевропейских широтой мелодического дыхания, драматическим пафосом, масштабностью. Уже первые такты – соло левой руки – вводят в атмосферу МИ-бемоль минорной тональности, глубокой, трагичной, гордой. Это – гармонический фундамент «Элегии». Он должен «петь» проникновенно и одушевленно, не менее, чем сама мелодия. Вслед за глубоким погружением в басовую октаву – свободное, пластичное движение пальцев вместе с гибкой, дышащей кистью на каждую басовую восьмую. Широкая линия баса, в сочетании с глубоким действием правой педали, создает красочную «стереоскопическую» звучность. Обращаясь к ассоциативному мышлению, вспомнив некоторые пейзажи Айвазовского, тютчевские строки «Певучесть есть в морских волнах», можно попытаться объяснить учащемуся волнообразный характер движения нижнего голоса» [2, с. 5-6].

В анализе цикла «Песни без слов» Мендельсона, ко многим из них подобраны поэтические строки, которые погружают в музыкальную атмосферу пьесы, помогают ощутить необходимый колорит [1, с. 14, 21, 25, 31, 33, 34, 39 и т. д.]. Кроме того, очень важно, что все песни разделены авторами по степени сложности с рекомендациями, на каких курсах их можно давать студентами.

Особый интерес представляют методические рекомендации к этюдам К.Черни ор.740 [3]. В данной работе автором дана классификация всех этюдов, что является и для молодых преподавателей, и для студентов огромным подспорьем. Каждый этюд снабжен не только теоретическим разбором особенностей технических формул, но и бесценными практическими советами в использовании тех или иных исполнительских приемов прекрасной

пианистки – концертирующего Мастера! По словам Сусанны Борисовны, «важной предпосылкой для того, чтобы наилучшим образом осуществить ту или иную деталь художественного замысла, является отбор и совершенствование наиболее целесообразных движений, в целом способствующих достижению свободной, уверенной техники. Такого рода отбор означает наиболее рациональное направление и распределение мышечных усилий, по возможности устраняющее излишнюю непроизводительную затрату нервной и мышечной энергии. Критерий рациональности включает в себя, прежде всего, слуховое впечатление исполнителя, который должен стремиться к достижению *художественной цели путем наименьшей затраты мышечного напряжения*» (курс. наш – О.Ч.) [3, с. 10]. Данные инструктивные этюды рассматриваются автором как определенный подготовительный этап формирования техники пианиста для исполнения художественного материала (этюд №17 «как бы этюд №23 Шопена» [3, с.11], «этюд №3 может стать подготовкой к исполнению многих эпюдов Шопена (№4, 5 ор.10, № 14 ор.25), Листа (МИ-бемоль мажор)» [3, с. 14], «мелодические фигурации шестнадцатых нот в этюде №42 задуманы лежьериссимо, в нежнейших тонах; они подготавливают учащихся к особому приему «жемчужной игры», часто используемому в сонатах Гайдна, в последующем – в этюдах Листа, «Прялке» Мендельсона» [3, с.22]).

Выводы. Даже подобный дискурсивный обзор научно-методических трудов Сусанны Борисовны Арабкерцевой дает возможность ощутить глубину и масштабность феномена ее личности, где написанное является естественным результатом огромного исполнительского и педагогического опыта. Ее книги являются «настольными» для музыканта-исполнителя и педагога, как и книги Г.Г.Нейгауза, А.Б.Гольденвейзера, Я.И.Флиера, Я.Зака, К.Игумнова, Г.Когана, М.Юдиной и многих других представителей «золотого века» советской пианистической школы; смыслы, заложенные в них настолько многогранны, что для понимания их читатель и сам должен приподняться на определенный профессиональный и духовный уровень.

Сусанна Борисовна была человеком высочайшей культуры, она приобщала нас своим искусством к вечным духовным ценностям, смысловым доминантам человеческого бытия. Она говорила языком музыки о *главном* и играла музыку самую различную. С.Б.Арабкерцева всю жизнь выполняла нелегкую миссию – быть проповедником *Добра и Веры*. По ее словам, без веры человеку трудно ходить по земле. Бетховенское кредо было и ее мечтой – добиться того, чтобы все люди в нашей стране улыбались и протягивали друг другу руки в желании объединиться против зла, которое встречается в жизни.

Репертуар С.Б.Арабкерцевой охватывает огромное количество произведений композиторов самых разных эпох, стилей и направлений, не ограничиваясь академической музыкой. Особую важность в ее исполнительском творчестве занимал *жанр молитвы*, по ее словам, музыка – это тоже религия; Сусанна Борисовна вводила человека в состояние *молитвенности*, создавая пласты психологических состояний. Американцы называли С.Б.Арабкерцеву русским «национальным достоянием», многие считали ее святой (именно так с греческого переводится ее имя).

Подобно рихтеровским «Декабрьским вечерам», С.Б.Арабкерцева создала свой салон, который называла *«островом везения, культуры и любви»*, где концерты превращались в настоящую «музыкотерапию», так как она

Уникнення	- 0,3 *	- 0,214* *	- 0,353* *	- 0,36* *	- 0,243** *	- 0,29** *	- 0,27** *	- 0,244* *	- 0,341* *
Непрямі дії			- 0,202* *	- 0,196* *					
Асоп. дії									
Агресив. дії									
Індекс констр-ті	0,2 43* *	0,313* *	0,369* *	0,217* *	0,277** *	0,425* *	0,385* *	0,321* *	0,385* *

Примітки: * $p < 0,001$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$

Аналіз даних табл. 2 показує, що показники самоставлення студентів у професійній сфері утворюють значну кількість значущих зв'язків із оцінками їх схильності обирати конструктивні та активні стратегії копінг поведінки.

Студенти, які позитивно сприймають процес та результат свого професійного становлення, відчують наявність перспектив затребуваності за спеціальністю, мають високу самооцінку професійної компетентності та перспектив самореалізації у трудовій діяльності, мають здатність виявляти асертивність у ситуаціях виникнення життєвих труднощів (усі показники опитувальника «Професійна затребуваність особистості» утворили значущі прямі зв'язки з оцінками схильності до асертивних дій за методикою SACS при $p < 0,001$). Отже, система позитивних ставлень до себе як до компетентного та успішного фахівця є принаймні особистісним корелятом, а може й детермінантою, формування впевнених, наполегливих моделей поведінки, вміння відстоювати свої права та інтереси навіть у стресових ситуаціях.

Оцінки схильності досліджуваних студентів до обрання такої конструктивної просоціальної стратегії копінг поведінки, як вступ до соціального контакту, також утворили значну кількість статистично достовірних зв'язків із різними складовими суб'єктивної оцінки професійної затребуваності студентів. З'ясувалося, що досліджувані, які демонструють виражену готовність та схильність до налагодження взаємодії з оточуючими у процесі подолання складних життєвих ситуацій, виявляють такі компоненти позитивного самоставлення у професійній сфері:

- сприйняття себе як представника чітко диференційованої соціальної групи, визначеної за фаховою приналежністю (статистично значуща кореляція зі шкалою ППС – приналежність до професійного співтовариства);
- позитивна оцінка власного професійного «Я», наявних знань, умінь та навичок, досягнутих та майбутніх результатів діяльності (кореляція зі шкалою ППЗ – переживання професійної затребуваності);
- переконання у досить високому рівні професійної майстерності (шкала ПК – професійна компетентність);
- впевненість у позові оточуючих до актуальних та потенційних професійних досягнень (шкала ПА – професійний авторитет);
- висока оцінка поточних та майбутніх досягнень у роботі за спеціальністю (шкала ОРПД – оцінка результатів професійної діяльності);

досліджуваним, яким притаманна висока життєстійкість (впевненість у тому, що все, що трапляється, сприяє розвитку за рахунок надбання досвіду, переконання у необхідності активної участі у життєвих подіях, здатність приймати виклик складних життєвих ситуацій) властиві такі особливості самосприйняття у професійній сфері:

- задоволення професійною самореалізацією (оцінки за шкалою ЗРПП);
- позитивне емоційне ставлення до себе як представників співтовариства фахівців (високі оцінки за шкалою ППС);
- впевненість у власній здатності успішно використовувати набуті професійні знання, уміння та навички (високі оцінки за шкалою ППЗ);
- впевненість у власній професійній компетентності та успішності (високі оцінки за шкалою ПК);
- усвідомлення себе значущими фахівцями, які заслуговують на повагу (оцінки за шкалою ПА);
- позитивна оцінка змісту та результату своєї професійної діяльності, впевненість у досягненні успіхів та визнання (оцінки за шкалою ОРПД);
- переконання у позитивному ставленні оточуючих (оцінки за шкалою СІ);
- позитивне ставлення до себе як до фахівців, висока професійна самооцінка (оцінки за шкалою СС).

На наступному етапі статистичної обробки було оцінено аналіз взаємозв'язку між різними складовими системи самосприйняття студентів у професійній сфері та їх схильністю обирати ті чи інші стратегії копінг поведінки. Результати кореляційного аналізу (значущі коефіцієнти) наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Взаємозв'язок схильності до обрання різних стратегій копінг поведінки зі складовими самоставлення студентів у професійній сфері

Показники методики SACS	Шкали опитувальника «Професійна затребуваність особистості»								
	ЗРПП	ППС	ППЗ	ПК	ПА	ОРПД	СІ	СС	ЗРПЗ
Асертивні дії	0,388*	0,35*	0,416*	0,38*	0,382*	0,42*	0,392*	0,323*	0,464*
Вступ до контакту		0,237*	0,226*		0,244**	0,346*	0,338*	0,284*	0,26**
Пошук соц. підтримки			0,197*		0,231**	0,225*	0,29**	0,198*	0,198*
Обереж. дії									
Імпульс. дії									

чувствовала, что душа человека, измученного стрессами, нуждается в очищении и лечении каким-то особым способом. В результате творческого общения рождались «музыкальные» портреты, которые пианистка щедро «раздавала» слушателю. В них она не только раскрывала свое видение человека, но и дарила ему частичку своей души. Эти мимолетные зарисовки со временем более глубокого узнавания человека, становились более полными и многогранными, однако, первое впечатление всегда было безошибочным, что отмечали почти все (например, известные артисты Зинаида Славина и Аристарх Ливанов, знаменитый ученый Юрий Жданов и заслуженный врач России Минас Багдыков и многие другие).

Игра С.Б.Арабкерцевой была всегда вдохновенной и страстной; при том, что жанровый и стилевой спектр исполняемой ею музыки был безграничен, особое место занимала музыка С.Рахманинова – от крупных сочинений (концертов для фортепиано с оркестром), до миниатюр («Сирени», «Маргариток», прелюдий и этюдов-картин). Этот композитор был глубоко любим и изучаемый ею на протяжении всей жизни (написаны научные статьи и книга о стилевых особенностях прелюдий и этюдов-картин). Особая тонкость и чуткость в передаче образов создавала незабываемую звуковую палитру музыки К.Дебюсси и молитвенную возвышенность «Ave Maria»; целые монографические концерты Сусанна Борисовна посвящала музыке И.С.Баха, открывая его бесконечную многогранность, глубину и страстность. В ее исполнении величие Баха представало как *величие самой жизни*, от творчества которого протягивались волшебные нити единой духовной традиции, связывающей очень разных композиторов предыдущих и последующих времен. По ее словам, *разум освящает чувство*.

Прямым продолжением творчества была педагогическая деятельность, которая занимала значительное место в жизни Сусанны Борисовны. Проводимые мастерклассы в разных городах мира, будучи председателем жюри различных конкурсов, встречи с различными аудиториями, ежемесячные лекции-концерты в стенах Донской библиотеки и многое-многое другое являются бесценным даром музыканта.

По словам С.Б.Арабкерцевой, *воспитание чувств* – вот главное, наряду с профессионализмом, автоматизм движения руки и пальцев не должен превратиться в механическую игру. Самое сложное для музыканта – постоянный поиск «чуть-чуть», той зыбкой меры на грани рационального и эмоционального, которая и рождает Артиста.

Сусанна Борисовна считала, что «чистые звуки» должны рисовать художественный образ в соответствии со стилем автора. Во многом близки были ей интерпретации Гидона Кремера, Клаудио Аббадо, Монсеррат Кабалье. Чистый звук связан с интонацией, поэтому во владении звуком как интонацией – главный секрет – в проблеме интонирования голоса, умении точно произнести каждую длительность, которое всегда должно соотноситься с тем временем, которое отпущено композитором. Особое место в ее огромном репертуаре занимали переложения вокальной музыки («Ave Maria» Каччини, Шуберта, романсы Рахманинова).

Герой романа Г.Гессе, говорит о том, что «было создано много всяческой музыки, стили и выразительные средства были самые разные, но дух, *вернее, нравственность* везде одна и та же...Музыка...всегда основана на одном и том же характере понимания жизни...Жест классической музыки означает

знание трагичности человечества, согласие с человеческой долей, храбрость, веселье!» [6, с.99]. Когда уходит музыкант такого масштаба, остается огромный, огненный след в душе тех, кому посчастливилось дышать рядом, соприкасаясь с удивительным искусством Сусанны Борисовны. В каждом своем концерте она просила слушателей подумать и вспомнить близких, соединяя разорванные временем нити веков и поколений – и эту традицию подхватили ее ученики и почитатели таланта.

*Волиебных рук мы отдаемся тайне,
Где все, что в жизни существует врозь,
Все, что бушует и бурлит бескрайне,
В простые символы слилось.
Они звенят, как звезды, чистым звоном,
И смысл высокий жизни в них сокрыт,
И путь один их слугам посвященным –
Путь к средоточью всех орбит [6, с.359].*

Резюме. В статье исследуется феномен музыканта, педагога, исследователя – С.Б.Арабкерцевой. Отмечается большой вклад этого удивительного художника в историю развития отечественной музыкальной культуры. **Ключевые слова:** феномен, жанр, стиль, образно-ассоциативное мышление.

Резюме. У статті досліджується феномен музиканта, педагога, дослідника – С.Б.Арабкерцевої. Відмічається великий внесок цього видатного митця в історію розвитку вітчизняної музичної культури. **Ключові слова:** феномен, жанр, стиль, образно-асоціативне мислення.

Summary. The phenomenon of musician, teacher, researcher – S.B.Arabkercevoy is researched in this article. The valuable contribution of this wonderful artist in the history of the native musical culture development was marked. **Keywords:** phenomenon, genre, style, image-associative thought.

Литература

1. Арабкерцева С.Б. Мендельсон Песни без слов: [методические комментарии] / С.Б.Арабкерцева, О.Б.Павлович. – Ростов-на-Дону, 1994. – 80 с.
2. Арабкерцева С.Б. Фортепианные произведения Рахманинова. Пьесы-Фантазии ор.3. Музыкальные моменты ор.16. Прелюдии ор.23, 32. Стилиевые особенности интерпретации / Сусанна Борисовна Арабкерцева. – Ростов-на-Дону.: «Терра»; НПК «Гефест», 2001. – 148 с.
3. Арабкерцева С.Б. Формирование двигательных навыков учащихся в процессе изучения этюдов Черни соч. 740 [методические рекомендации для учащихся фортепианных отделений музыкальных училищ] / Сусанна Борисовна Арабкерцева. – Ростов-на-Дону, 1990. – 46 с.
4. Боровская Н. Чистый звук / Наталья Боровская. - <http://www.relga.sfedu.ru/n59/art59.htm>.
5. Виноградова О. Музыкальный полет с Сусанной Арабкерцевой / Ольга Виноградова //Авиа. Журнал для авиапассажиров. – 2005. - №6. – С. 8-10.
6. Гессе Г. Избранное: [сборник] / Герман Гессе. – М.: Радуга, 1991. – 539 с.

Подано до редакції 23.05.2012

професіонала є не тільки фактором загального психічного благополуччя, але й детермінує рівень мотивованості, енергійності та успішності в оволодінні обраною спеціальністю під час перебування у ВНЗ.

Для діагностики ресурсів життєздатності було обрано методики, що відповідають виділенім інтрапсихічним ресурсам потенціалу подолання: тест життєстійкості (Hardiness Survey С.Мадді в адаптації Д.Леонтєва та О.Рассказової) [3]; методика SACS («Стратегії подолання стресових ситуацій») С.Хобфолла [1]; опитувальник толерантності до невизначеності (С.Баднера в адаптації Г.Солдатової) [6].

Діагностику особливостей ставлення студентів до себе у професійній сфері було проведено за допомогою опитувальника «Професійна затребуваність особистості» (О.Харитоновна, Б.Ясько) [7].

На першому етапі аналізу емпіричних даних було проведено кореляційний аналіз оцінок досліджуваних за Тестом життєстійкості та опитувальником «Професійна затребуваність особистості». Результати наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Взаємоз'язок життєстійкості та самоставлення студентів у професійній сфері

Показники Тесту життєстійкості	Шкали опитувальника «Професійна затребуваність особистості»*								
	ЗРПП	ППС	ППЗ	ПК	ПА	ОРПД	СІ	СС	ЗРПЗ
Залученість	0,498	0,493	0,538	0,457	0,544	0,531	0,518	0,603	0,498
Контроль	0,469	0,570	0,548	0,511	0,594	0,533	0,501	0,633	0,469
Прийняття ризику	0,37	0,464	0,354	0,323	0,544	0,362	0,492	0,477	0,37
Загальний рівень	0,505	0,570	0,552	0,494	0,622	0,545	0,558	0,647	0,505

Примітка: * тут та далі: ЗРПП – задоволеність реалізацією професійного потенціалу, ППС – приналежність до професійного співтовариства, ППЗ – переживання професійної затребуваності, ПК – професійна компетентність, ПА – професійний авторитет, ОРПД – оцінка результатів професійної діяльності, СІ – ставлення інших, СС – самоставлення, ЗРПЗ – загальний рівень професійної затребуваності.

Дані, наведені у табл.1, показують, що оцінки за всіма шкалами Тесту життєстійкості та її загальний рівень на дуже високому рівні достовірності (коефіцієнти кореляції значущі при $p < 0,001$) корелюють з показниками професійної самооцінки та самоставлення студентів у професійній сфері. Отже,

розвитку психологічної науки, особливо російської та української, концепція життєздатності досі перебуває у процесі свого становлення, хоча це поняття було запроваджене ще у 50-ті роки ХХ ст. Б. Ананьєвим, а сьогодні у цій галузі досить активно та плідно здійснюються як теоретичні так і практичні пошуки [2; 4; 5].

Аналіз психологічних досліджень, проведених у галузі вивчення зовнішніх та внутрішніх факторів розвитку здатності людини протистояти дії несприятливих життєвих факторів, дозволив дійти висновку, що до особистісного потенціалу життєздатності (психічних властивостей, що забезпечують витривалість, успішність у розв'язанні проблем та перешкод на життєвому шляху) слід віднести такі інтрапсихічні ресурси: життєстійкість (hardiness), конструктивну копінг поведінку (coping behavior), толерантність до невизначеності (tolerance for ambiguity).

Поняття «hardiness», введене С. Мадді для позначення «психологічної живучості та розширеної ефективності», представляє собою психічний ресурс людини, який містить у собі особистісні характеристики, що зумовлюють успішне пристосування до життєвих негараздів. У російськомовній та україномовній психологічній літературі, вслід за Д. Леонтьєвим, поняття «hardiness» перекладають як «життєстійкість» [3] та визначають як систему установок людини на залучення до життя, контроль за подіями, прийняття ризику, що характеризує здатність витримувати стресові ситуації [3].

Ще одним з факторів, що сприяють подоланню складних життєвих ситуацій, є конструктивний копінг, або долаюча поведінка як індивідуальний спосіб взаємодії особистості зі складною, стресовою або кризовою ситуацією. Призначенням такої поведінки є опанування, вирішення, пом'якшення, звикання, ухилення або запобігання проблемної ситуації.

Сутністю – подолання стресу, усунення загрози та найкраща адаптація до вимог ситуації. Конструктивна копінг поведінка усуває та зменшує психологічні прояви напруження; надає можливості поновити активність; захищає людину від психічного виснаження; створює відчуття психічного благополуччя [1].

Оскільки обов'язковою характеристикою складних життєвих ситуацій є високий рівень ентропії, важливою складовою особистісного потенціалу життєздатності є толерантність до невизначеності – здатність приймати рішення навіть тоді, коли невідомі всі факти та можливі наслідки, відчувати позитивні емоції у нових, неструктурованих, багатозначних ситуаціях [6].

На сьогодні проведено досить значну кількість досліджень, в яких показано, що названі ресурси життєздатності визначають можливість людини гнучко та адекватно діяти у стресових ситуаціях, знижують уразливість щодо стресу, депресії, розвитку психосоматичних захворювань. У той же час, досі не вирішеним залишається питання вивчення взаємозв'язку особистісних ресурсів подолання життєвих труднощів та особливостей психічного розвитку особистості у професійній сфері.

Метою цього дослідження було вивчення взаємозв'язку особливостей ставлення студентів до себе як до професіоналів з рівнем розвитку їх особистісних ресурсів подолання життєвих труднощів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні прийняло участь 106 студентів віком від 19 до 24 років.

Обрання саме цієї вікової та соціальної групи зумовлюється тим фактом, що адекватна позитивна система ставлення студента до себе як до майбутнього

УДК 784.9.071.5

ФОРМИРОВАНИЕ ДИКЦИИ И АРТИКУЛЯЦИИ В ПРОЦЕССЕ РАБОТЫ НАД ПРОИЗВЕДЕНИЯМИ В КЛАССЕ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСА

*Чирич Ирина Петровна,
ассистент кафедры теории, истории
музыки и методики музыкального воспитания
ИФПИ РВУЗ «Крымский гуманитарный университет» (г. Ялта)*

Постановки проблемы. Хорошая, чёткая дикция напрямую зависит от того, насколько развит и насколько хорошо работает артикуляционный аппарат певца. Вялость артикуляционного аппарата – основная причина плохой дикции. Хорошо разработанный, свободный артикуляционный аппарат позволяет освободиться от привычных зажимов и яснее выразить то, что мы хотим сказать. Для этого необходимо методически развивать аппарат, выполняя соответствующие упражнения.

Цель статьи – раскрыть основные аспекты методики формирования дикции и артикуляции в процессе работы над произведениями в классе постановки голоса с приведением практических упражнений.

Анализ последних публикаций. Вопросу формирования дикции и артикуляции большое внимание в своей практике уделили В. Барсова, С. Богаченко, А. Менабени, С. Юдин, К. Станиславский.

Изложение основного материала. В чем различие между певческим голосом и речью? В пении пользуются всем имеющимся диапазоном голоса, а в речи только частью его. Независимо от голоса (тенор, бас, баритон, сопрано, меццо), говорящий человек пользуется средним отрезком своего голоса, так как здесь говорить голосу удобнее, он не устаёт. Певческий голос отличается от разговорного не только диапазоном и силой, но и тембром, то есть более богатой окраской голоса.

Певческая дикция зависит от формирования гласных, а в обычной речи произношение гласных и согласных почти равно по времени и речевая дикция зависит целиком от чёткого произношения согласных.

При певческом голосообразовании работа артикуляционного аппарата активизируется во много раз. Согласные в пении и в речи формируются почти одинаково, но в пении произносятся четче и легче. Произнесение певческих гласных отличается от речевых. В пении при максимально спокойной свободной глотке, ротовая полость формирует гласные, что увеличивает значение четкой работы ротовой полости и её роль в вокальной дикции. В речи глотка резко меняет объём и форму при смене гласных.

Великие учителя вокала всегда обращали внимание на то, что гласные – «носители» вокального звука, они занимают почти всю длительность интонируемого звука. «Согласные максимально укорачиваются, произносятся предельно четко и ясно». В этом кроется один из секретов кантилены. «Гласные являются как бы оболочкой, в которую облакается певческий звук, поэтому воспитание певческого голоса начинается с работы над формированием вокальных гласных. На этих звуках вырабатываются все основные вокальные качества голоса. От вокального правильного формирования гласных зависит художественная ценность певческого голоса» (С. Юдин).

Наше слово, обращенное к аудитории либо в речи, либо в пении, должно

быть четким по произношению, выразительным и достаточно громким, чтобы слышали в последнем ряду зрительного зала.

Необходима хорошая дикция, то есть четкое, ясное произношение слов. Чтобы добиться хороших результатов, надо работать над усовершенствованием артикуляционного аппарата, разрабатывать его технические возможности.

Артикуляционный аппарат – это часть голосового аппарата, формирующая звуки речи, а органы, входящие в его состав – артикуляционные органы. Работа этих органов, направленная на создание звуков речи (гласных, согласных) называется артикуляцией.

К артикуляционному аппарату относятся: ротовая полость (щеки, губы, зубы, язык, челюсти, небо), глотка, гортань. Надо помнить, что ротовая полость – это очень важный резонатор (подвижный резонатор), от "архитектуры" которого зависит качество звука.

Первое условие работы артикуляционного аппарата – естественность и активность. Добиваться активной естественности можно через снятие различных зажатий и стимуляции четкой работы различных мышц и органов. Конечно очень просто сказать: "снятие зажатий", – но ведь их надо сначала обнаружить и только после длительной работы перед зеркалом и с постоянным вниманием, эти недостатки начнут исчезать. В этой работе нам помогут простейшие упражнения.

Активная естественность или активная свобода – это нормальная жизненная манера (но не манерность!) произношения звуков, чуть-чуть утрированная, активизированная с расчетом "на последний ряд зрительного зала". Активизация не должна создавать новых зажатий. Она возникает через удобство, естественность и свободу. Даже Карузо говорил: "Плох тот певец, который думает петь с зажатой челюстью". Эта фраза говорит о том, как ценил большой мастер гармонию и естество в процессе творчества. Зеркало – большой помощник в работе над приобретением этой гармонии и естества, так как многие зажатия отражаются не только в звуке, но и на лице говорящего.

Ниже приведены упражнения в помощь начинающим вокалистам.

1. Для активизации языка. Пошевелите языком из стороны в сторону, вперед, назад, вправо, влево, круговые обороты в обе стороны, "винтиком", "трубочкой". Высуньте кончик языка и быстро-быстро перемещайте его из угла в угол рта.

2. Почувствуйте кончик языка, он активный и твердый, как молоточек. (В этом вам поможет воображение). Побейте кончиком языка по зубам изнутри, как будто (беззвучно) говорите: да-да-да-да. Хо-рошо в этот момент представьте себе "высокое небо" и объемный рот. Энергично произнесите: Т-Д, Т-Д, Т-Д.

3. Чтобы освободить язык и гортань выполните такое задание: быстрый, короткий и глубокий вдох носом, затем полностью выдохнуть через рот. Выдох резкий, как "выброс" воздуха со звуком "ФУ" (щеки "опускают"). А чтобы укрепить мышцы гортани, энергично произнесите: К-Г, К-Г, К-Г.

4. Чтобы активизировать мышцы губ, надуйте щеки, сбросьте воздух резким "хлопком" через сжатые (собранные в "пучок") губы. Энергично произнесите: П-Б, П-Б, П-Б.

5. Это упражнение для освобождения нижней челюсти. Просто откройте

мотивационной среды. Акцентировано внимание на необходимости разработки системы целенаправленных, четко определенных дидактических средств, направленных на сознание, чувства, поведение студентов. **Ключевые слова:** образовательно-мотивационная среда, управленческие умения, технологии сотрудничества.

Summary. The article shows that forming of students' managerial skills makes a teacher provide high level of motivation in order to master these skills due to various forms of activity. Expedience of using collaboration technologies (studying in teams, jigsaw, learning together) has been grounded. The necessity of optimal combination of frontal, group and individual work which helps to improve motivation to studying has been exposed. The terms of providing favorable educational motivational surroundings have been selected. Attention has been paid to the necessity of developing the system of purposeful, certain didactics measures which are directed to students' consciousness, sense, and behavior. **Keywords:** educational motivational surroundings, managerial skills, collaboration technologies.

Література

1. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В.М. Гриньова. – Харків: Основа, 1998. – 320 с.

2. Занюк С.С. Психологія мотивації: Теорія і практика мотивування. Мотив. Тренінг / С.С. Занюк. – К.: Ельга, Ника-центр, 2001. – 351 с.

3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.

4. Леонтьев А.А. Проблемы развития психики / А.А. Леонтьев. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 584 с.

5. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навч. посіб. / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х.: „ОВС”, 2002. – 400 с.

Подано до редакції 20.05.2012

УДК 159.9.072.4

ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІСТЬ САМОСТАВЛЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ ТА ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ

Большакова Анастасія Миколаївна,

доктор психологічних наук, доцент

Харківська державна академія культури, м. Харків

Постановка проблеми. В усі часи існування людства проблема розвитку особистості здатної протистояти життєвим труднощам була як імпліцитно, так і експліцитно, представлена у результатах наукового пошуку у системі наук про людину. Особливої значущості та актуальності ця тема набуває під час системних соціальних криз, таких, яка спостерігається зараз у сучасному суспільстві та супроводжується болісними соціально-економічними, політичними, екологічними, світоглядними та ін. трансформаціями. За таких умов розвиток особистісних ресурсів життєздатності людини вбачається найважливішим фактором її фізичного здоров'я, психічного та соціального благополуччя.

Аналіз досліджень та публікацій. Слід зазначити, що на сучасному етапі

ситуацій, аналізу конкретних ситуацій (передбачав представлення студентам певної реальної ситуації з діяльності керівника підприємства), які вирішувалися шляхом колективного обговорення, моделювання альтернативних рішень. Серед таких ситуацій були представлені: 1) ситуації-проблеми (описання реальної проблемної ситуації, мета студентів – здійснити критичний аналіз прийнятого рішення); 2) ситуації-оцінки (описання положення, з якого вже знайдений вихід, мета студентів – надати мотивований висновок з приводу ситуації та її вирішення); 3) ситуації-ілюстрації (опис ситуації та причин її виникнення, мета студентів – оцінити ситуацію, здійснити аналіз її вирішення, сформулювати запитання, виявити свою думку щодо результату).

З метою формування досліджуваних умінь були розроблені тренінги «Цілепокладання та управління часом», «Делегування повноважень або як передати відповідальність», «Ефективна взаємодія в команді» (навчальна дисципліна «Етика та психологія ділових відносин»), «Ефективне управління», «Самооцінка раціональної поведінки у конфлікті» (навчальна дисципліна «Конфліктологія»), «Профілактика психологічного маніпулювання та контролю свідомості» (навчальна дисципліна «Основи психології») «Тренінг стилів», «Відчуття часу», «Проблеми вибору», «Система прийняття обґрунтованих рішень» (навчальна дисципліна «Менеджмент»). Вирішення зазначених ситуацій, участь студентів у проведенні тренінгів сприяло зростанню мотивації студентів до свідомого оволодіння управлінськими вміннями.

Висновки. Глибоке усвідомлення майбутніми фахівцями економічного профілю особистісного значення реальних переваг від збагачення власного професійного досвіду є провідним стимулом їх активної діяльності. Перерахованими вище заходами послуговувалися під час організації навчального процесу майбутніми фахівцями економічного профілю з метою підвищення їх навчальної, професійної мотивації.

Резюме. У статті показано, що формування в студентів управлінських умінь вимагає від викладача забезпечити високий рівень мотивації до оволодіння даними вміннями завдяки різноманітним формам організації діяльності. Обґрунтовано доцільність послугування технологіями співробітництва (навчання в команді, джигсоу, навчання разом). Розкрито необхідність оптимального поєднання фронтальної, групової та індивідуальної роботи на заняттях, що сприяє підвищенню мотивації навчання. Виокремлено умови забезпечення сприятливого освітньо-мотиваційного середовища. Акцентовано увагу на необхідності розробки системи цілеспрямованих, чітко визначених дидактичних заходів, спрямованих на свідомість, почуття, поведінку студентів. **Ключові слова:** освітньо-мотиваційне середовище, управлінські вміння, технології співробітництва.

Резюме. В статье показано, что формирование у студентов управленческих умений требует от преподавателя обеспечения высокого уровня мотивации к овладению данными умениями благодаря разнообразным формам организации деятельности. Обоснована необходимость использования технологий сотрудничества (обучение в команде, джигсоу, обучение вместе). Раскрыта необходимость оптимального сочетания фронтальной, групповой и индивидуальной работы на занятиях, что способствует повышению мотивации обучения. Выделены условия обеспечения благоприятной образовательной

рот, подвигайте челюстью в стороны, почувствуйте свободу этого движения. Делайте его перед зеркалом, пока не почувствуете легкую усталость. Нижняя челюсть должна быть свободной, но не приоткрытой. Тяжелая, болтающаяся нижняя челюсть бьет по гортани, делает звук бесформенным, артикуляцию переукрупненной.

6. Челюсти не должны быть зажаты. Постучите мелко, дробно передними зубами, как в ознобе. Чтобы случайно не возникли новые зажатия, пока вы старательно выполняете эти разные действия, контролируйте себя с помощью зеркала. Ваше лицо (лоб, брови, глаза) должно быть спокойно, без гримас страдания, напряжения и старания. Привыкайте к наблюдению за своим лицом. Проследите, какое из этих заданий вам доставило трудности, в каком вы почувствовали дискомфорт, напряжение или увидели мученическую гримасу в зеркале. Движение (лучше сказать – усилие), доставившее вам неудобство, нужно повторить много раз; многократным, контролируемым, сознательным повторением неудобного движения вы добьетесь желаемого результата. Обратите внимание, что в работе над дыханием ставится неременное условие – не уставать, а в работе с артикуляционными органами – повтор до легкой усталости. Эти легкие упражнения развивают, совершенствуют ваш артикуляционный аппарат. Простое рассматривание процессов в зеркале дает информацию для памяти и воображения. Очень часто бывает так, что само слово «упражнение» вызывает у человека зажатие, потерю естественности, какой-то тормоз, неверный психологический настрой, особенно у начинающих. Однако у людей привыкших к регулярной работе, слово «упражнение» вызывает рабочее, активное состояние. Я говорю человеку: «Вообразите, что вы дуете на свечу», - и человек очень органично производит это действие, подключая и воображение. Если, работая с начинающим, я перед этой фразой скажу: «Сделаем упражнение», - то неопытный начинающий мгновенно теряет естественность, запирает дыхание, делает немыслимые паузы, невероятно напрягает губы и т.п. Надо учиться быстро входить в рабочее состояние, учиться подключать воображение, чтобы имитировать любое действие, образ, учиться концентрировать внимание на самых мелких движениях, ощущениях, процессах.

7. Возьмите любое стихотворение или отрывок в прозе, которые вы знаете наизусть. Прочитайте его для себя перед зеркалом. Проследите за своим лицом, ртом, глазами во время чтения. Послушайте звучание своего голоса. Критерий оценки - эстетическое восприятие, естественность, гармония во всех проявлениях, комфортность физического и психологического состояния. В. Барсова советует: «Перед разучиванием музыкального произведения обязательно несколько раз прочитать словесный текст, лучше перед зеркалом». Существует правило: перед произнесением любой фразы, звука обязательно берите дыхание и направляйте его к корням верхних зубов, в твердое небо. С того момента, как вы занялись постановкой голоса, все звуки должны быть на дыхании и в позиции, причем это условие для всей жизни, даже для бытовой речи.

8. Работайте над навыком брать дыхание перед новой фразой. Читая стихотворение или отрывок, сознательно берите дыхание перед каждой фразой. Берите как умеете, но обязательно берите, привыкайте брать сознательно, не забывайте о нем, ведь дыхание необходимо и для звучания голоса, и как средство выразительности, значит его необходимо брать не

тільки в началі фрази, но і на знаках препинання. (Это кається і літературного, і музикального тексту). Следите, чтобы дышание было не шумным, ведь любые призывки мешают воспринимать текст. Запомните два правила:

9. Проследите, на какое произношение, громкое или тихое, вам нужно больше дыхания. Убедена, что вы сразу поймете, что для громкого произношения потребуется больше воздуха (основательнее вдох), а тихая речь потребует меньшего объема дыхания, но большего контроля за его выдохом, концентрации, активности. Тихую речь тоже должны слышать ваши будущие слушатели.

10. Очень хороши для тренировки скороговорки. Читая скороговорки надо сначала медленно, постепенно убыстряя, по мере успешного совершенствования. Следить за ритмичностью произношения. Не забывать темп, дикцию.

- а) На дворе трава, на траве дрова, не руби дрова на траве двора.
- б) Шит колпак не по колпаковски, надо его переколпаковать.
- в) Ты, сверчок сверчи, сверчи, сверчат сверчаток научи.
- г) Шла Саша по шоссе и сосала сушку.
- д) Свил паук себе гамак в уголке, на потолке, чтобы мухи, просто так, покачались в гамаке.
- е) Бык тупогуб, тупогубенький бычок.

Педагог Витт рекомендует обращать особое внимание на резкое подчеркивание в словах окончаний, это улучшает дикцию, но опять-таки надо помнить правило: согласные не крупнить, не тяжелить, а активизировать.

Вялое произношение приводит к затягиванию темпов, особенно в пении.

Если у вас не благополучно с какими-то звуками, то возьмите любой словарь, откройте его на той букве, которая вас затрудняет при произношении и, не торопясь, читайте подряд все слова, вслушиваясь в трудный для вас звук. Многократное контролируемое произношение звука изменяет ситуацию к лучшему. Хорошо к этой работе подключить магнитофон. Словарь помогает не тратить внимание на придумывание слов с нужной вам буквой (звуком).

Для развития акустических и тембральных свойств голоса необходимо развивать мышцы глотки, языка, выявлять резонирующие свойства организма. Произнесите беззвучно А-Э-О, стараясь шире раскрыть полость зева, а не рот. Повторите 10 раз.

Резюме. В работе с артикуляционным аппаратом важна тренировка, сознательный контроль, внимание. При тренировке артикуляционного аппарата требуются многочисленные повторы неудобных движений до ощущения комфорта. Не надо бояться усталости мышц, но надо избегать новых зажатий. Очень важно и полезно слушать записи хороших исполнителей, так как слуховое восприятие улучшает осознание мышечных ощущений. **Ключевые слова:** формирование дикции и артикуляции в пении, артикуляционный аппарат, упражнение развития артикуляционного аппарата.

Резюме. У роботі з артикуляційним апаратом важливе тренування, свідомий контроль, увага. При тренуванні артикуляційного апарату потрібно численні повтори незручних рухів до відчуття комфорту. Не потрібно боятися втоми м'язів, але потрібно уникати нових зажатий. Дуже важливо і корисно слухати записи хороших виконавців, оскільки слухове сприйняття покращує усвідомлення м'язових відчуттів. **Ключові слова:** формування дикції і

викладача й студентів, попередженні негативних конфліктів, непорозуміння шляхом урахування індивідуальних особливостей, створення ситуацій осягнення новизни, емоційно забарвленого подання матеріалу;

– орієнтація навчального процесу на індивідуально-особистісну позицію студента, з яким в умовах співпраці можна досягти досконалого рівня сформованості управлінських умінь;

– стимулювання інтелектуальних почуттів, прагнення до активної професійно спрямованої діяльності, саморозвитку й самовдосконалення;

– забезпечення різноманітних потреб студентів шляхом включення в навчальний процес індивідуально-диференційованих завдань, які дозволяють кожній групі студентів (діади, тріади, динамічні мікрогрупи) опанувати уміння у власному темпі залежно від індивідуально-психологічних особливостей;

– добровільність, відсутність тиску, створення й підтримка сприятливого морально-психологічного клімату, добровільності, вільний вибір студентами рівня пропонованих завдань для самостійної роботи.

Для забезпечення підвищення мотивації майбутніх економістів врахували складність і тривалість цього процесу, тому зосередили увагу на розробці системи цілеспрямованих, чітко визначених дидактичних заходів, спрямованих на свідомість, почуття, поведінку студентів, що забезпечує при-ведення у дію позитивної чуттєво-вольової, емоційної сфери, ціннісної орієнтації особи, розвитку їх інтересу до проблем організації та здійснення організаційно-управлінської діяльності як феномену, що має не тільки важливе професійне значення, але й містить у собі особистісний сенс.

Так, під час проведення формувального етапу дослідження увага викладачів була акцентована на впровадженні різних форм діалогічного спілкування (діалог, дискусія, диспут) в системах «студент – студент», «студент – викладач», у процесі чого викладачем створювалися ситуації, здатні, завдяки рефлексивній вербалізації власних думок і почуттів, забезпечити кожному студенту можливість найбільш яскраво, чітко побачити себе у дзеркалі власних уявлень про професійні, комунікативні якості, рівень сформованості управлінських умінь й у дзеркалі поглядів однокурсників, прислухатися до власних почуттів і думок, позбутися звичних стереотипів неадекватного самосприйняття, відкрити несподівані аспекти професійного «Я». Вступаючи в діалог, студенти мали можливість не лише набути необхідних професійно спрямованих знань, а й продемонструвати вміння визнавати один одного гідними співрозмовниками, виявляти взаємну довіру, повагу, толерантність. Увага студентів акцентувалася на тому, що важливо сприймати й оцінювати співрозмовника таким, яким він є, не наві'язуючи власної думки. Вони усвідомлювали, що довіра виникає за умови взаємної відкритості, відсутності маніпулювання, подвійної гри, поваги до особистості.

Діалогово-дискусійний підхід до організації навчальної діяльності передбачав роботу в групах, об'єднаних спільною навчальною метою. Найбільш ефективними виявилися такі її різновиди (формальні кооперовані групи, групи бригадного поділу досягнень, неформальні кооперовані групи тощо). Зацікавленість у студентів викликала робота парами («Обличчям до обличчя», «Думати, працювати в парі, обмінюватися думками», «Скажи та переключайся»); використання ротатійних (змінюваних) трійок; робота в малих групах («Акваріум», «Життєві ситуації» тощо).

Доцільним виявилось залучення студентів до вирішення проблемних

зацікавленість людини, виконує специфічну для особистості спонукальну функцію, впливає на розвиток у студента якостей цілепокладання та цілездійнення.

Завдання викладача розвивати позитивну мотивацію студентів, їх прагнення до знань, потребу у формуванні професійних (організаційно-управлінських) умінь. Зважаючи на вищезазначене, передбачено комплекс заходів, спрямованих на формування в студентів професійно значущих мотивів, чітке усвідомлення сенсу навчання. При цьому враховували основні положення теорії мотивації про двоетапність процесу формування адекватної мотивації (С.Занюк) [2]. На першому етапі завдяки механізмам мотиваційної зумовленості формуються передмотиваційні утворення, так звані «знанцеві мотиви». Його сутність в тому, що емоційно нейтральний для особистості подразник пов'язується з подразниками, що викликають позитивні або негативні емоції, набуваючи внаслідок цього відповідного мотиваційного значення [2]. На другому етапі завдяки педагогічному стимулюванню відбувається трансформація знанцевих мотивів на мотиви дієві. Отже, мотив стає метою. Дані положення спонукали до послугування комплексом заходів (спрямованих на формування «знанцевих» мотивів, дієвих мотивів, внутрішніх мотивів) з метою формування в студентів адекватної мотивації.

Формування позитивних мотивів, зміцнення інтересу до проблем організаційно-управлінської діяльності можливе завдяки зовнішнім стимулам, що пов'язані із змістом освіти, технологіями інтерактивного навчання, у процесі яких студент стає активним учасником різноманітних професійно спрямованих ситуацій, що моделюють організаційно-управлінську діяльність, відпрацьовує різні варіанти майбутньої професійної поведінки, збагачуючи власний досвід.

Організація суб'єкт-суб'єктного спілкування з одногрупниками, викладачами, фахівцями-практиками; створення сприятливого соціально-психологічного клімату навчання; усвідомлення необхідності самовдосконалення позитивно впливають на мотивацію студентів.

Доцільним є послугування технологіями співробітництва (навчання в команді, джигсоу, навчання разом). Передбачено оптимальне поєднання фронтальної, групової та індивідуальної роботи на заняттях, що сприяє підвищенню мотивації навчання. У процесі організації цілеспрямованої взаємодії студентів на основі певного розподілу ролей створюється система зв'язків, яка дозволяє кожному реалізувати свої професійні вміння. Різні форми взаємодії в спілкуванні сприяють взаємозбагаченню, формуванню позитивних мотивів діяльності, створенню сприятливого мікроклімату в колективі, засвоєнню навичок соціальних контактів. Спілкування індивідів у процесі спільної діяльності стимулює їхню пізнавальну активність.

Виокремлено умови забезпечення сприятливого освітньо-мотиваційного середовища:

- збагачення змісту навчання особистісно-орієнтованим, ціннісно й емоційно насиченим матеріалом;
- організація комунікативно-спрямованого навчання завдяки послугуванню інтерактивними технологіями;
- залучення студентів як суб'єктів, рівноправних співучасників до різноманітної організаційно-управлінської й рефлексивної діяльності;
- збудження позитивних емоцій, що ґрунтується на гуманних стосунках

артикуляції в співі, артикуляційний апарат, вправа розвитку артикуляційного апарату.

Summary. In process with an articulatory vehicle, training, conscious control, attention is important. At training of articulatory vehicle numerous repetitions of uncomfortable motions are required to feeling of comfort. It is not necessary to be afraid of tiredness of muscles, but it is necessary to avoid new зажатий. It is very important and useful to listen the records of good performers, because auditory perception improves realization of the muscular feeling. **Keywords:** forming of diction and articulation in singing, articulatory vehicle, exercise of development of articulatory vehicle.

Література

1. Богаченко С. Сложное искусство петь просто / С. Богаченко. – К.: Музыка України, 2009. – 241 с.
2. Гончаренко Н.Б. Сольное пение. Секреты вокального мастерства / Н. Б. Гончаренко. – Ростов на Дону: Феникс 2006 – 156 с.
3. Дмитриев Л.Б. Основы вокальной методики / Л. Б. Дмитриев. – М.: Музыка, 2000. – 674 с.
4. Кузьмин В. Е. Я пою, значит – я живу / В. Е. Кузьмин, И. М. Лавниканис, Н. Полуденный. – Ялта: КГУ, 2007. – 157 с.
5. Силантьева И. Алгоритмы преобразования / И. Силантьева. – М.: Кириллица, 2007. – 136 с.
6. Сквирский С.И. Вокал и вокруг / С. И. Сквирский. – К.: Музыка України, 2006. – 169 с.

Подано до редакції 14.05.2012

УДК 378.147:78

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИМИ ВЧЕНИМИ ВИКОНАВСЬКОГО ТА ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ ПРОВІДНИХ МУЗИКАНТІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Шугуан

аспірант НПУ ім. М. П. Драгоманова (м. Київ)

Постановка проблеми. Ми живемо в час бурхливого розвитку виконавського мистецтва. Сьогодні в усіх його галузях – театрі, кінематографії, хореографії, симфонічній, інструментальній та естрадній музиці-постійно народжується щось нове, цікаве, яке іноді захоплює, іноді викликає заперечення, але обов'язково примушує нас усвідомлено сприймати та аналізувати. Світовий виконавський панізм весь час розвивається під впливом складних і різноманітних явищ соціально-культурного життя. Чимало нового, самобутнього з'явилося в сучасному музично-виконавському мистецтві. Зміни сталися як у репертуарі, так і в манері виконання. Стан сучасного виконавства можна спостерігати на великих міжнародних конкурсах, де з успіхом виступають як українські так і китайські піаністи. Щоправда репертуар цих конкурсів є дещо обмеженим, що пояснюється його програмою та віком учасників, але, порівнюючи виконання різними піаністами одних і тих же п'єс, можна прийти до надзвичайно цікавих висновків. До того ж, у конкурсах бере участь піаністична молодь, гра якої часто відбиває нові тенденції, які в майбутньому можуть спричинитися до нових стильових явищ у виконавстві.

Тому, вивчення, аналіз і порівняння виконавського досвіду провідних піаністів ХХ сторіччя є одним з головних завдань сучасної методики інструментально-виконавської підготовки.

Аналіз останніх публікацій. Вивченню стильової різноманітності сучасного виконавства, його міцних зв'язків з традиціями присвячено багато наукових праць Л. Баренбойма, Г. Когана, Г. Курковського, Я. Мільштейна, Г. Нейгауза, М. Фейгіна, Г. Ципіна. Їх наукові доробки приваблюють глибокою концепцією, оригінальними думками, несподіваними аналогіями, відтворенням широкого культурно-історичного тла епохи.

Мета статті – на основі існуючих досліджень, цікавих та обґрунтованих рецензій та цитат проаналізувати виконавську манеру і стиль, засоби музичної виразності та технічної вправності і взагалі творчі здобутки видатних піаністів ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Серед видатних музикантів-виконавців, імена яких залишилися в історії, мистецтво відомого італійського піаніста Ф. Бузоні є найбільш суперечливим і в свій час викликало бурхливу і протилежну реакцію. «Навкруг його діяльності – не тільки виконавської, а також композиторської, педагогічної, музикознавчої-весь час концентрувалась увага музичного світу, розгортались пристрасті, створювалась різноманітна література» [1, с. 3]. Піанізм Ф. Бузоні був значним явищем у фортепіанному мистецтві Заходу, основу якого складала неперевершена техніка. І захоплені прихильники і запеклі супротивники артиста зазначали, що технічні досягнення його гри не підлягають опису порівняно з будь-ким із сучасних піаністів. «Для того щоб сприйняти художній твір, половину роботи над ним повинен зробити сам сприймаючий» – наголошував Ф. Бузоні, наділений величезним талантом та неабиякою ерудицією та працездатністю. Його виконавський стиль вирізнявся монументальністю, емоційною насиченістю, розмахом, віртуозним володінням різними видами фортепіанної техніки, прагненням наблизити звучання інструменту до інтонації живого людського голосу. Відношення критики до Ф. Бузоні відзначалося різким розходженням оцінок. Так, О. Лесман в своїх рецензіях пише, що «не один концертуючий піаніст не зустрічає такої чудової захопленості і такого енергійного заперечення». Його називали єдиним, гідним наступником Ф. Ліста, одним з трьох (Н. Паганіні, Ф. Ліст, Ф. Бузоні), самих яскравих імен в інструментальному виконавстві останніх ста років» [1, с. 5]. Величезний успіх Бузоні - піаніста пояснювався тим, що мистецтво артиста багато в чому розходилося з існуючими в той час художніми смаками, поглядами, уявленнями. «Він руйнує всі теоретичні положення щодо розвитку техніки та найбільш прийнятні в акустичному відношенні засоби звуковидобування – писав Г. Прокоф'єв. Педалізація цього гіганта-піаніста різко пориває з існуючою суттєвою стороною звичної педалізації» [1, с. 9]. Г. Курковський вказує на величезне значення, яке надавав майстер психологічним факторам в оволодінні технікою, а також на розроблені ним засоби розвитку фортепіанної техніки-метод «технічних варіантів» і пов'язаний з ним метод «технічних ключів». Популярними були такі висловлювання Ф. Бузоні: «Не шляхом повторних сутічок з труднощами, а шляхом дослідження проблем можна домогтися їх розв'язання»; «Найвища техніка зосереджена у мозку», що дало підстави сучасникам називати його «видатним піаністом-мислителем», «геніальним поетом-мислителем фортепіано». Відомий дослідник творчості Ф. Бузоні,

Хоча саме навчальний процес є одним з найважливіших компонентів фахової підготовки майбутніх фахівців економічного профілю, проте загалом, існуюча система навчання мало сприяє формуванню управлінських умінь, що безпосередньо пов'язано з мотивацією навчання, а відтак з успіхом даного виду діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. В останній час у працях науковців значна увага приділяється професійній підготовці економістів (В. Бобров, Т. Поясок, С. Федорова, І. Хангельдієва, Е. Харчевникова), формуванню в них професійно значущих якостей (Г. Астапова, С. Вітвицька, Л. Казарін, В. Кузнецов, М. Приходько, В. Сенашенко, Н. Сенаторова та ін.), формуванню комунікативних умінь (Г. Славтіч, Н. Статінова, Т. Шепеленко та ін.). Суттєвий інтерес становлять праці, в яких розкривається сутність управлінських умінь (М. Альберт, М. Армстронг, Г. Гольдштейн, П. Друкер, М. Мескон, А. Наумов, А. Орлов, В. Шепель), особливості їх формування (А. Балян, М. Заб'яко, А. Косов, В. Клімовець, Л. Мовосельський, І. Руденко та ін.) та ін. Водночас, незважаючи на різнопланові і досить масштабні дослідження, названі підходи лише частково розкривають можливості освітньо-мотиваційного середовища як спонукального чинника до свідомого оволодіння майбутніми фахівцями економічного профілю управлінськими вміннями.

Метою даної статті є обґрунтування необхідності створення освітньо-мотиваційного середовища, спрямованого на спонукування студентів до свідомого оволодіння управлінськими вміннями засобами інтерактивних технологій як педагогічної умови, що забезпечує успіх у формування зазначених умінь.

Виклад основного матеріалу. Формування в студентів умінь вимагає від викладача забезпечити високий рівень мотивації до оволодіння даними вміннями завдяки різноманітним формам організації діяльності. Звернемося до слухного зауваження Г. Костюка: «Способи поведінки виробляються практично. Цим способом можна і потрібно навчати... Однак успіх цього навчання залежить від його мотивів. Якщо потрібні мотиви не виникають, то десятки і сотні вправ не сприятимуть утворенню стійких форм поведінки» [3, с. 177]. Отже формування управлінських умінь буде ефективним за умови забезпечення високої мотивації студентів щодо необхідності оволодіння ними. При чому урахуємо той факт, що чим вищий рівень мотивів («мотор діяльності» [4]), тим ефективніше відбувається оволодіння знаннями і вміннями. Саме мотиви з'ясовують, «заради чого людина виконує дії, поводить себе у той або інший спосіб. У змісті та характері мотивів розкривається життєва значущість для особистості її власної діяльності, від цього значною мірою залежить, що і як вона засвоює» [1, с. 217].

Під мотивацією діяльності майбутніх фахівців розуміємо комплекс факторів впливу на їх поведінку (різноманітні потреби, інтереси, схильності, почуття, ставлення, усвідомлення обов'язку, відповідальності тощо). Погоджуємося з поглядами В. Лозової, що «саме в мотиви відбувається поєднання, синтез зовнішніх і внутрішніх впливів, які визначають ставлення до діяльності» [5, с. 17]. Отже, мотивація породжує активність (навчальної, професійно спрямованої) діяльності особистості, впливає на формування мети, вибір шляхів її досягнення, обумовлює прагнення виконувати діяльність певним чином. Тому сформована мотивація як суб'єктивна емоційна

управління, конкурентоспособний спеціаліст, диверсифікація образования.

Summary. Principles of management process of the competitive specialists forming in the condition of education diversification are grounded in the article. The variety of positions and difference of scientists' opinions while determining management principles has been showed. The expedience of selection such division of principles has been grounded. The first division – priority confession of man's development and attributiveness of natural way of its realization. The second division – organization of processes connecting with management and organizational structure of professional formation of competitive personality process during studying at Higher Educational Establishment. These principles have been incorporated into the basis of management process of competitive specialists' formation in terms of education diversification. **Keywords:** management principles, competitive specialists, diversification of education.

Література

1. Галус О.М. Педагогічне управління адаптацією майбутніх учителів у системі ступеневої освіти: Дис. ... докт. пед. наук: 13.00.06. /Олександр Мар'янович Галус. – К.: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2008. – 608 с.

2. Дерев'янкін Н. В. Модернізація управління навчальним закладом на особистісно-орієнтованих і державно-громадських засадах як шлях до забезпечення розвитку організації / Н. В. Дерев'янкін // Управління школою. – 2008. – № 7 (199). – С. 6-7.

3. Сльникова Г. В. Основи адаптивного управління: [тексти лекцій] / Г. В. Сльникова. – К.: ЦППО АПН України, 2003. – 133 с.

4. Рогова Т. Теоретичні і методичні основи персоналізованого підходу в управлінні педагогічним колективом середньої загальноосвітньої школи: Дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Рогова Тетяна Володимирівна. – Х.: Харків. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди, 2006. – 499 с.

5. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1985. – 968 с.

Подано до редакції 23.05.2012

УДК 371

СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬО-МОТИВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА, СПРЯМОВАНОГО НА СПОНУКАННЯ СТУДЕНТІВ ДО СВІДОМОГО ОВОЛОДІННЯ УПРАВЛІНСЬКИМИ УМІННЯМИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

*Любченко Ольга Володимирівна,
викладач кафедри практичної психології,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпропетровськ*

Постановка проблеми. Нова система господарювання в Україні (початок ХХІ століття) зацікавлена у формуванні особистості, здатної управляти демократичними методами, реагувати адекватно на критику, об'єктивно оцінювати себе та інших. Саме тому професійно зрілі особистості, які б характеризувалися сформованими управлінськими вміннями, вкрай необхідні в економічній сфері держави.

Г. Коган зазначає – «Його величезна піаністична обдарованість давно вже не викликає сумніву, тому що без такої обдарованості неможливо було б настільки привабити і схвилювати увагу суспільства, збудити в ньому суперечку подібної напруженості» [2, с. 7].

Для розуміння виконавського успіху С. Фейнберга необхідно звернутися до його інтерпретацій, майстерність яких росла разом з виконавським досвідом. В них гармонійно поєднувались творчі та виконавські задумки. Учні С. Фейнберга неодноразово спостерігали, як швидко він орієнтувався в незнайомому творі, миттєво схоплюючи головну ідею автора.

Успішна інтерпретація С. Баха пов'язана з виявленням особливостей стилю, вмінням майстерно відтворити всі елементи поліфонічного розвитку на фоні авторської філософської концепції «Виконання Фейнбергом ХТК належить до найпрекрасніших зразків гри на роялі, яку я тільки чув у своєму житті – писав рецензент з Америки. – Його трактовка є дуже живою і молодою, з легким ліричним відтінком. Ласкава ніжність, яскравість фарб і vivato його гри нагадують більше ХІХ сторіччя ніж ХVІІІ. Який піанізм, яке гостре почуття колориту у фортепіанній грі стилізованій під епоху Баха» [3, с. 17]. «С. Фейнберг виконує Баха так, ніби він разом з композитором творить цю музику. Він грає так, ніби пером вимальовує всю поліфонічну тканину. Голосоведення в його виконанні настільки ясне та природне, що немає жодного моменту де б воно не знаходило свого магічного завершення» – зазначав професор консерваторії В. Нечаєв. Сам виконавець говорив: «Ми не маємо можливості досягнути фарб звучностей клавесину, з його різнобарвними регістрами. Але сучасне фортепіано здатне надати кожній фразі, кожному голосу виразність, посилюючи або послаблюючи звук». Слід зазначити, що своєрідність Фейнберга-піаніста в тому, що його особиста трактовка не відходила від авторського задуму. «В історії піанізму існували різнобічні трактовки бетховенської музики – пише Л. Николаєв. – У виконанні Фейнберга був даний образ молодого Бетховена, його шалених поривів, поетичної мрійності та глибоких роздумів. Це був образ геніального бунтаря і романтика, який вже в своїх ранніх творах накреслив шляхи музичного мистецтва майбутнього» [4, с. 14]. «Під руками С.Фейнберга оживали деталі сонатної форми-свідчить В. Натансон – він вдало користувався цезурами для посилення декламаційної виразності, темповими та ритмічними характеристиками, артикулярційними штрихами... Для того щоб краще відтінити думку композитора він більш глибоко трактував питання темпової єдності. Таким чином, народжувався прийом «світла і тіні» при якому головне виступало на «авансцену», а другорядну відсувалося на задній план» [3, с. 18]. С. Фейнберга завжди хвилювали питання виконавської майстерності. Він не пропускав жодного випадку послухати гру видатних артистів та вивчити їх тончайші прийоми. Постійне спілкування з музикою збагачувало кругозір, що дало можливість сучасникам назвати Фейнберга піаністом величезного діапазону з феноменальною пам'яттю та мистецькою ерудицією, на виконанні якого лежить печатка великої своєрідності, піаністичної майстерності та фантазії.

Більше 80 років продовжувалась виконавська діяльність Артура Рубінштейна – унікальний випадок в історії музичного мистецтва. При цьому творчість видатного художника з роками не тільки не втратила своєї свіжості й сили, а знаходилась в процесі постійного сходження. Ім'я піаніста користується популярністю в усьому світі, його мистецтво знане і шановане

широкою публікою. В 90 років він зберігав вражаючу віртуозність і піаністичну різноманітність гри, свіжість інтерпретацій та юнацьку захопленість. Таємницею такого явища слід шукати в самій особистості музиканта, який мав палку душу, неабиякий інтерес і любов до життя. В юності кумиром юного музиканта був Ф. Бузоні, від якого він перейняв експресивність, декламаційність, динамічність та польотність виконання. Від скрипаля Й. Іохіма, який в свій час дуже добре знав Шумана і Брамса, майбутній піаніст-романтик сприйняв захопленість музичним романтизмом. Й. Іохім пробудив у нього інтерес і до камерного музикування, що виявилось гарною школою виховання музичного смаку. Слід відзначити ще одну важливу якість А. Рубінштейна як музиканта: захоплюючись яскраво національними явищами в мистецтві, глибоко розуміючи та оцінюючи їх своєрідність він силою своєї обдарованості вмів надати цим явищам загальнолюдської звучності. Він чудово сказав про це в своїй книзі «Дні моєї молодості»: «Кожний витвір мистецтва стає частиною всесвіту, як квітка або людина». Взагалі, мистецтво А. Рубінштейна увібрало в себе найкращі світові піаністичні традиції. Його вирізняла надзвичайна технічна досконалість, об'ємне кантиленне звучання органу, дивовижне володіння всією різноманітною палітрою фортепіанної мальовничості, гнучкості і пластики ритму. Його виконавський стиль являє собою дивовижне гармонійне співвідношення епічності та врівноваженості, глибокої продуманості і цілісності задуму з пристрасною захопленістю, імпульсивністю, імпровізаційністю. Довге творче життя А. Рубінштейна – нелегкий шлях музиканта, що відстоював високоморальні, просвітницькі цілі. Гостре відчуття духу та потреб часу, живий відгук на все дійсно цікаве і талановите в мистецтві і в житті – характерні риси цієї людини і артиста. Натхненне та оптимістичне мистецтво піаніста пройняте величезною щедрістю та чуйністю, теплом доброго людського серця. Саме гуманістична направленість творчості є найбільш цінною рисою цього чудового артиста.

Помітний слід у фортепіанному мистецтві першої половини ХХ ст. залишив С. Рахманінов. Для його виконавської творчості характерний сплав сильної емоційності з організованим, мужнім темпо-ритмом, органічною особливістю якого є несподівано короткі, локальні темпо *rubato*, що дало підстави Г. Когану назвати виконавський ритм Рахманінова не «залізним, а сталіним». *Rubato* у виконанні майстра охоплює як невеликі так і тривалі побудови і набуває вигляду різкого уповільнення, а потім прискорення темпу, яке настає раптово. Ці особливості Г. Коган визначає так: «Рахманінову легко в ритмі, важко, болісно його порушувати, радісно в нього повертатися» [2, с. 10]. У виконавстві Рахманінова емоційні піднесення, поривання явно переважають над статикою, що знаходить своє втілення у неповторному рахманіновському інтонуванні, надзвичайно важливим виражальним засобом якого є агогіка. Застосування найтонших артикуляційних, динамічних і агогічних засобів, широке використання різних видів темпо *rubato* викликають враження імпровізаційності виконання, яке кожного разу народжується наново. У гри Рахманінова відчутні традиції високого романтизму Ліста та яскравого, емоційно напруженого піанізму Рубінштейна. Він був великим майстром створювати звуками відчуття тиші, дрімотної природи, її вібруючої нерухомості. Ця надзвичайно істотна властивість великого виконавця визначає інтерпретацію ряду прелюдій та «етюдів-картин». Деякі музикознавці

управлінського акту проходить взаємопристо-сування діяльності суб'єкта і об'єкта управління через корекцію та узгодженість дій на основі взаємопретензійної інформації [3, с. 26].

Принцип контролю. Потребує забезпечення ефективного функціонування системи аналітичної інформації (обов'язкового зворотного зв'язку) про процеси, які відбуваються у системі професійного становлення майбутніх фахівців з метою подальшої корекції та удосконалення.

Принцип раціональності використання матеріальної бази, її розвитку відповідно до вирішуваних завдань. Передбачає постійне оновлення навчально-матеріальної бази, створення сучасного і достатнього аудиторного фонду, технічних засобів навчання, спеціалізованих кабінетів, видавничої бази тощо з метою посилення практичної спрямованості підготовки фахівців відповідно потреб регіону.

Принцип оббору, раціональної підготовки, розстановки і використання людського потенціалу (студентів, викладачів, кураторів та ін.). Спрямований на успішне виконання суб'єктами управління покладених на них обов'язків, одержання ефективного кінцевого результату, організація системи працевлаштування випускників.

Принцип стимулювання. Передбачає послугування моральним і матеріальним стимулюванням з метою активізації процесів підвищення науково-педагогічної майстерності викладачів, кураторів, формуванню і підтриманню позитивного морально-психологічного клімату, стимулювання позитивного ставлення студентів до оволодіння новими знаннями і вироблення професійних умінь.

Висновки. Система запропонованих принципів обрана нами теоретично-методичним підґрунтям для розуміння сутності та змісту управління процесом формування конкурентоздатного фахівця в умовах диверсифікації освіти.

Резюме. У статті обґрунтовано принципи управління процесом формування конкурентоздатного фахівця в умовах диверсифікації освіти. Показано розмаїття позицій та розбіжність думок науковців при визначенні принципів управління. Обґрунтовано доцільність виокремлення таких блоків принципів. Перший блок – пріоритетного визнання розвитку людини та визначальності природного шляху його здійснення. Другий блок – організації процесів, пов'язаних з управлінням і організаційною структурою процесу професійного становлення конкурентоздатної особистості під час навчання у ВНЗ. Дані принципи покладено в основу управління процесом формування конкурентоздатного фахівця в умовах диверсифікації освіти. **Ключові слова:** принципи управління, конкурентоздатний фахівець, диверсифікація освіти.

Резюме. В статті обосновано принципи управління процесом формування конкурентоспособного специалиста в условиях диверсификации образования. Показано разнообразие позиций та различие подходов ученых к определению принципов управления. Обоснована целесообразность выделения таких блоков принципов. Первый блок – приоритетного признания развития человека и природного пути его осуществления. Второй блок – организация процессов, связанных с управлением и организационной структурой процесса профессионального становления конкурентоспособной личности во время обучения в ВУЗе. Данные принципы положено в основу управления процессом формирования конкурентоспособного специалиста в условиях диверсификации образования. **Ключевые слова:** принципы

конкурентоздатного фахівця включає широкий аспект видів діяльності, пов'язаних з адміністративною, науково-методичною, навчально-виховною, освітньою, соціально-культурною роботою, інтеграцією ВНЗ в соціально-економічне та соціально-педагогічне середовище.

Принцип диверсифікації освіти. Передбачає різноманітність, багаторівневність, маневреність, різнобічний розвиток і глибоку інтеграцію всіх освітніх підсистем і процесів; дотримання таких вимог до організації професійної освіти: розмаїття й доцільність; відповідність змісту підготовки й педагогічних технологій стандартам рівнів освіти; відповідальність держави за якість підготовки кадрів; соціальна й психологічна підтримка студентів. Реалізація даного принципу створює умови для вільного самовизначення, різноманітних освітніх траєкторій студентів, забезпечених розмаїттям освітніх програм з урахуванням індивідуальних можливостей, потреб і здібностей особистості майбутнього фахівця; реалізації потреби у вияві активності, досягненні успіху, набутті особистісної відповідальності за формування власної конкурентоздатності й сформулює нову типологію освітніх установ.

Принцип поєднання централізації з децентралізацією здійснює положення про єдність загального і часткового (окремого), тобто у процесі професійної підготовки фахівців МОН України пропонує типові, уніфіковані для усіх ВНЗ, навчальні плани і програми з провідних професійно спрямованих дисциплін. Проте на рівні ВНЗ здійснюється модернізація планів і програм (забезпечення єдності державного та регіонального компонентів у змісті освіти) з урахуванням специфіки, спеціалізації, побажання роботодавців (зокрема запровадження певного спецкурсу чи курсу за вибором) тощо.

Принцип керованості. Передбачає організацію процесу навчання студентів як єдиного цілеспрямованого, взаємопов'язаного цілями, завданнями, принципами, змістом, формами і методами управлінського циклу.

Принцип плановості. Знаходить відображення в різноманітних видах і формах – від діагностики, моделювання, прогнозування шляхів формування конкурентоздатного фахівця до вивчення мотивації діяльності суб'єктів і об'єктів управління цим процесом.

Принцип регульованості і координації. Передбачає наявність оперативної інформації про стан розвитку об'єкта управління (якість змісту, ефективність форм, проміжні результати процесу формування конкурентоздатного фахівця в умовах диверсифікації освіти). Потребує узгодженості і координації змісту і організації дій всіх суб'єктів і об'єктів навчально-виховного процесу. Спираємося на думки Г. Сльникової [3], її принципову схему управління, завдяки якій можна зробити узагальнення про механізм отримання інформації щодо стану об'єкта. По-перше, основним завданням суб'єкта (того, хто навчає) є обробка інформації про стан об'єкта (того, хто навчається), по-друге, прийняття відповідного управлінського рішення щодо подальшого його розвитку. У процесі реалізації даних дій з'являється розпорядча інформація, яка повертається до об'єкта управління у формі управлінського рішення. На основі цієї інформації об'єкт формує завдання та механізм для його реалізації. Через деякий час суб'єкт знову отримує інформацію та проводить порівняння наявних і запланованих результатів реалізації рішення. Наявний стан об'єкта оцінюється в контексті наявного стану факторів зовнішнього, внутрішнього середовища і проміжних факторів, які впливають на діяльність об'єкта і потребують його наступного регулювання. Отже, в процесі

визначають наявність одночасно іншої чуттєвої сфери про яку згадує З. Прибиткова: «Мені завжди бувало моторошно від виконання Рахманіновим прелюдії соль мінор. Починав він тихо, загрозило тихо. Потім crescendo наростало з такою дивовижною силою, що здавалося, лавина грізних звуків звалювалися на вас з могутністю і гнівом... Ніби прорвало греблю» [2, с. 11]. Тому, багато сучасників вважали авторське виконання, з його явними перебільшеннями динаміки і агогіки, найбільш цінним і переконливим. Сам виконавець багато говорив про трудність передачі свого розуміння власного твору іншим піаністам і вважав виконання власних творів найбільш «правильним».

Особливості виконавського мистецтва другої половини ХХ ст. дають підстави для певних узагальнень. Передусім можна вказати на відмінність різних національних напрямів виконавського піанізму; на еволюцію музичної мови, що призводить до зміни багатьох методичних канонів, супроводжуючись переоцінкою усталених естетичних поглядів та виникненням нових виконавських прийомів, а також на збереження і розвиток традицій світового фортепіанного виконавства. Прикладом останнього може бути виконавська творчість В. Клайберна. Маючи неабиякі всебічні здібності, він міг легко викладати свої думки, вільно володів мовою, швидко запам'ятовував прочитане. Помилково думати, що мистецтво Клайберна є тільки величезним даром природи. «Подібна досконалість неможлива без щоденною наполегливої праці, що створює справжнього художника, праці фантастичною прихильністю до якої і непорушною вірою у всемогутність якої до кінця своїх днів відрізнявся П. І. Чайковський» – писав Н. Михайлов. Творчим кредо Клайберна була ширість і правдивість переживань у музиці, розкриття глибокого смислу інтонації. Сила його артистичної обдарованості та здатність до перевтілення були безмежними. Все, що він грав, мов би проходило перед його вимогливою та чутливою артистичною совістю. «Високо обдарований піаніст, безперечної сили і енергія якого потребують зрілого артистичного керівництва, перш ніж вони зможуть природно виразитись в музиці класичних, романтичних композиторів» – підсумував свої враження англійський музикознавець Дж. Кармайкл. Тому заняття з досвідченим педагогом Р. Левіною позитивно вплинули на його подальшу піаністичну кар'єру. Успіх Клайберна на Першому конкурсі ім. П. І. Чайковського став яскравим прикладом життєздатності класичних традицій виконавського мистецтва. Він показав, наскільки глибокими в світовій фортепіанній культурі є рахманіновські коріння і разом з цим став прикладом живого відношення до мистецтва, що виключало безумне схоластичне копіювання класичних зразків. К. Кондрашин у статті «За що ми любимо Вена» писав: «Клайберн належить до виконавців, які довго і болісно виношують новий репертуар. Це обумовлено його образним мисленням, глибокою продуманістю трактовки. Саме тому він не виконує на публіці твір, навіть з числа найулюбленіших, – він очікує, коли п'єса збагатиться в його серці такою кількістю «підтекстів» і асоціацій, що вони при виконанні зможуть передатися слухачеві і примусять його увійти у світ образів, створених уявою артиста» [5, с. 57- 93].

Яскравою музичною індивідуальністю і величезною професійною майстерністю вирізнялась виконавська діяльність відомого канадського піаніста Глена Гульда. Виступаючи публічно дуже рідко, він зосередив свою діяльність на механічному запису, що пояснювалось надмірною вимогливістю

до власної гри. В основі його виконавського стилю, що характеризується багатством естетичних тенденцій, лежить принцип експерименту. Наявність його в творчості Гульда підтверджується взаємозв'язком виконання і традицій, починаючи із звичайного трактування і закінчуючи крайнім новаторством. Тому поряд з багатьма творами сучасних композиторів – А. Веберна, А. Шенберга, А. Берга, Е. Кшенека центральне місце в його репертуарі посідають твори Й. Баха, Л. Бетховена, В. Моцарта. Віртуозна поліфонічна і звукова майстерність Гульда була дуже високою, йому притаманне чудове чуття інтонаційної поліфонії і вміння переважно засобами агогіки й артикуляції створити винятково ясну і переконливу картину багатоголосної тканини. Говорячи про виконання творів Й. Баха, Г. Гульд підкреслює необхідність враховувати звучність клавесину та здійснювати добір засобів виразності за принципом контрасту, при цьому артикуляція повинна набути значення найважливішого виражального засобу. Слід зазначити, що багато в чому виконання Г. Гульда суперечливе і навіть шокує, що пояснюється його висловлюваннями: «Я, думаю, що це єдиний шлях для інтерпретатора нашого часу супервиконавців, супертехніки і суперінженерів. Зразки великої музики вже багаторазово законсервовані для вічності в різних варіантах. Що лишається нам? Знайти новий, хитромудрий прийом, щоб знову пробудити до цієї музики інтерес». «Але таку екстравагантність, – продовжує Гульд, – можна собі дозволити, тільки маючи певну гарантію, що слухач може сприйняти точно продуманий, аналітичний образ. Грати так у концертному залі з його акустичними умовами і публікою, яка виробила певні критерії - значить йти на ризик» [2, с. 137].

Однією з самих значних і вражаючих особистостей музичної сучасності був С. Ріхтер. Життєвий шлях артиста надзвичайно цікавий, він не схожий на більшість інших артистичних доль. Його можна сприймати як «дещо унікальне в музично-виконавському мистецтві. XX сторіччя – зазначає у роботі «С. Ріхтер. Творчий портрет» Г. Ципін [6, с. 3]. Найскладніші п'єси піаністичного репертуару музикант виконував з чарівною легкістю та свободою. Одночасно його гра відзначалась бездоганною точністю, чистотою, досконалістю «зовнішнього оздоблення». «На звукових формах, які створює С. Ріхтер, не зважаючи на скульптурну монументальність – ні смітинки, ні плямки, ні подряпинки». Іншими словами, виконавську творчість піаніста можна визначити словами Л. Толстого «Майстерність така, що не видно майстерності». Унікальним явищем у світовому піанізмі був репертуар С. Ріхтера, що ввібрав у себе всю музику для рояля, у всьому багатстві стильових комплексів, жанрів, направлень: від Баха до сучасного фортепіанного мистецтва. Він переконаний однодумець обраних ним авторів, їх творчий одновірєць. Вміння увійти в творче єднання з композитором, стати мов би співавтором його музики – характерна особливість С. Ріхтера як художника. В одному з своїх інтерв'ю піаніст сказав «Я – істота «всєідна», я багато чого хочу і люблю, але мене ніколи не покидає бажання донести все, що я кохаю до слухача» [6, с. 13-15]. Він створював виключно живі, яскраві, характерні звукові образи, що свідчило про виключно інтенсивну творчу уяву музиканта, багатоще художнє мислення, загострене поетичне бачення. Але найважливішою рисою ріхтеровського виконавства була, за висловом Г. Ципіна – сильна духовно-психологічна «наелектризованість», що пов'язано з індивідуально-особистісним світом музиканта. «У спілкуванні з ним

навчання й адаптувати його до різних етапів процесу професійної підготовки майбутнього фахівця. Виокремлено такі принципи контекстного навчання: індивідуальної значущості знань, умінь і навичок, яких набуває майбутній фахівець; наявності цілісної інформації про сутність і структуру, функції професійної діяльності фахівця; послідовного переходу від навчальної через квазіпрофесійну (моделювання професійної) до професійної діяльності; проблемного й діалогічного спілкування в системі «студент – викладач» і «студент – студент»; єдності навчання й виховання особистості. Урахування зазначених принципів забезпечує діяльнісний характер процесу навчання, його динамічність, тобто поетапний перехід від «навчальної діяльності студента до професійної діяльності фахівця» через квазіпрофесійну та навчально-професійну діяльність; гарантує диференційований характер цього процесу у вищому навчальному закладі; окреслює перспективу професійного й кар'єрного зростання молодого фахівця тощо.

Принцип диференціації. Забезпечується диверсифікованістю програм навчання в комплексі з диференційованим підходом і особистісно-орієнтованою стратегією; диференціацією когнітивних (знансєвих) компонентів (відбір змісту професійної підготовки та організації її засвоєння студентами), їх взаємозв'язком з індивідуальними особливостями студентів. Отже, диференційований зміст навчання, взаємодіючи з суб'єктами навчання, адаптується до них і спонукає зустрічний процес – індивідуалізацію навчання. Реалізується за допомогою диференційованих творчих завдань, складність яких студент має обрати сам згідно зі своїми здібностями та інтересами з подальшою самостійною постановкою творчих завдань, діяльності з ініціативи студентів.

Принцип відкритості системи освіти. Передбачає, що визначення цілей освіти не обмежується державним замовленням, а розширюється потребами в освіті, які привносять студенти, викладачі, роботодавці; програми задають базовий, тобто необхідний, орієнтир-мінімум, загальне ядро знань, відкрите для доповнень, що залежать від культурних, регіональних, етнічних та інших умов освіти; здійснюється обґрунтоване використання диверсифікованих освітніх програм, гнучких освітніх форм, розмаїття технологій навчання (як традиційних, так і інноваційних).

Принцип індивідуальної підтримки викладачем навчальної діяльності кожного студента. Передбачає створення умов для вибору індивідуальної траєкторії вивчення навчального матеріалу, регулювання темпу його засвоєння, глибокої адаптації в інтелектуальних системах підтримки навчання, що відповідають моделі того, хто навчається. Розвантаження викладача від передачі навчальної інформації та контролю її засвоєння надає йому час для оперативної, комфортної індивідуальної взаємодії з кожним студентом, використання розвиваючих стратегій взаємодії.

Даний блок принципів спрямований на створення такого освітнього середовища, яке забезпечить професійне формування конкурентоздатності студентів у поєднанні з вимогами та цілеспрямованим викладачів.

Другий блок принципів організації процесів, пов'язаних з управлінням і організаційною структурою процесу професійного становлення конкурентоздатної особистості під час навчання у ВНЗ.

Принцип єдності менеджменту (адміністративного, виробничого, наукового, освітнього, соціально-культурного). Процес формування

розвитку згідно з цілями, які формує суспільство в той або інший період. Однак у той же час визначальний вплив на них мають цілі діяльності конкретного загальноосвітнього навчального закладу.

За твердженням Т. Рогової, загальна кількість виділених науковцями принципів управління становить понад 80 найменувань. Дослідниця акцентує, що серед усього розмаїття представлених принципів управління є ті, що найчастіше в виокремлюються науковцями, а саме: науковості, єдиноначальності, колективності (колегіальності), демократичного централізму (єдності централізму і демократії), плановості, гуманізації (моральності, психологізації), ефективності, основної ланки, професіоналізму особистості й діяльності керівника школи (компетентності) [4, с. 42]. Розбіжність думок науковців при визначенні принципів управління свідчить про розмаїття позицій науковців, сфер і рівнів реалізації теорії управління.

Отже, якщо розглядати принципи управління процесом формування конкурентоздатного фахівця в умовах диверсифікації освіти, на наш погляд, слід спиратися на такі блоки принципів: *пріоритетного визнання розвитку людини та визначальності природного шляху його здійснення* (демократизації, гуманізації, диференціації та індивідуалізації, відкритості, індивідуальної підтримки викладачем навчальної діяльності кожного студента, контекстного навчання); *організації процесів, пов'язаних з управлінням і організаційною структурою процесу професійного становлення конкурентоздатної особистості під час навчання у ВНЗ* (єдності менеджменту (адміністративного, виробничого, наукового, освітнього, соціально-культурного); диверсифікації освіти; поєднання централізації та децентралізації; керованості; плановості; регульованості і координації; контролю; раціональності використання матеріальної бази, її розвитку відповідно до завдань; добору, раціональної підготовки, використання людського потенціалу; стимулювання) [1, с. 52-54].

Першим є блок принципів пріоритетного визнання розвитку людини та визначальності природного шляху його здійснення.

Принцип демократизації. Передбачає делегування прав, повноважень і відповідальності широкому колу учасників педагогічного процесу; розширення кількості і функцій суб'єктів у відповідності до підсистем діяльності всієї соціально-педагогічної системи. За таких умов управління спостерігається зростання особистості педагога, усувається «одноосібність у прийнятті рішень, яка призводить до відірваності колективу від генеральної мети, до низького рівня мотивації та зацікавленості в ефективному її досягненні, звукує кількість можливих варіантів вирішення проблеми» [2, с. 6–7].

Принцип гуманізації. Передбачає «олюднення» закладу освіти, створення максимально сприятливих умов для розкриття і розвитку здібностей кожного суб'єкта навчання, формування взаємовідносин на засадах любові до людини, ставлення до неї як до особистості, пріоритету. Вимагає створення системи суб'єкт-суб'єктних діалогічних взаємовідносин у ВНЗ, найсприятливіших умов для розвитку кожним суб'єктом педагогічного процесу своїх духовно-інтелектуальних і творчо-діяльнісних здібностей, неповторних національних, особистісних рис і засвоєння знань, умінь та навичок, «щоб стати висококомпетентним, конкурентоздатним фахівцем». Виявляється у зміні «суперпозиції» викладача й субпозиції студента на рівноправні позиції співробітництва, спів-дії, спів-дружності, спів-переживання, спів-відповідальності.

Принципи контекстного навчання. Надають змогу зберегти сутність

неможлива непристойність, вульгарність. Він вміє ігнорувати, як щось чуже і не цікаве, всі прояви суєтності в людині» – писала В. Горностаєва [6, с. 24]. Отже, безприцедентна професійно-технічна вправність, неосяжний репертуар, ясність і бездоганна витонченість образно-поетичних характеристик, чудовий дар творчого перевтілення, заглиблений психологізм – є основою успіху видатного музиканта сучасності С. Ріхтера.

Висновки. Таким чином, розглянувши особливості виконавської творчості провідних піаністів ХХ ст. можна зробити висновок, що їх мистецтво характеризується новими ідеями, тенденціями, напрямками, відзначається глибокою самобутністю і не випадково користується визнанням в усьому світі. Тому, вивчення, аналіз і порівняння виконавського досвіду провідних піаністів ХХ ст. повинно стати одним з головних дослідницьких напрямів сучасної методики інструментально-виконавської підготовки.

Резюме. В статті на основі музикологічних досліджень, цікавих, обґрунтованих рецензій і цитат проаналізована исполнительська манера і стиль, средства музыкальной выразительности и техническое мастерство, творческие успехи выдающихся пианистов ХХ в. **Ключевые слова:** исполнитель, исполнительский стиль, исполнительская манера.

Резюме В статті на основі існуючих досліджень, цікавих, обґрунтованих рецензій та цитат проаналізовано виконавську манеру і стиль, засоби музичної виразності та технічної вправності і взагалі творчі успіхи видатних піаністів ХХ ст. **Ключові слова:** виконавець, виконавський стиль, виконавська манера.

Summary. Performing work of outstanding pianists of the 20th century as a scientific problem. On the basis of musicological research, interesting and justification reviews and citations is analyzed performing style and the style, the means of musical expression and technical mastery, artistic achievements of outstanding pianists of the 20th century. **Keywords:** singer, performing style, performing style.

Література

1. Коган Г. Ферруччо Бузони / Г. Коган. – М: Советский Композитор, 1971. – 231 с.
2. Курковський Г. Питання фортепіанного виконавства / Г. Курковський. – К: Музична Україна, 1983. – 138 с.
3. Фейнберг С. Е. Пианизм как искусство / С. Е. Фейнберг. – М: Музыка, 1960. – 598 с.
4. Николаев Л. В. Статьи и воспоминания современников. Письма. / Л. В. Николаев. – Л., 1979. – 312 с.
5. Хентова С. Вен Клайберн / С. Хентова. – М.: Музыка, 1966. – 107 с.
6. Цыпин Г. М. Святослав Рихтер. Творческий портрет / Г. М. Цыпин. – М: Музыка, 1977. – 24 с.

Подано до редакції 16.05.2012

УДК 37.057+371.121:65.015.13+001.89

РОЛЬ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РАДИ ЗАКЛАДУ В ПРОЕКТУВАННІ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ

*Хацяюк Наталія Сергіївна,
аспірант кафедри педагогіки*

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку системи загальної середньої освіти в Україні характеризується розгортанням широкої експериментальної роботи, спрямованої на впровадження освітніх інновацій. Характерною особливістю цього періоду розвитку педагогічної освіти є пошук нових змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання й управління. У зв'язку з проведенням педагогічних експериментів, завдяки яким розширюється сфера діяльності навчального закладу, оновлюється зміст освітнього простору, вводяться та апробуються новітні методи та технології навчально-виховного процесу, діяльність науково-методичної ради експериментального закладу набуває нової ролі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз педагогічної літератури, нормативних документів свідчить про те, що проблема інноваційного розвитку шкільної освіти розробляється останнім часом досить активно. Пошук ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг відображено в нормативно-правових документах, які визначають сучасну державну політику країни в галузі освіти та вимоги до організації навчально-виховного процесу в інноваційних загальноосвітніх навчальних закладах: Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти, Державна цільова соціальна програма «Школа майбутнього» на 2007-2010 роки, Положення міністерства освіти та науки України «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» та «Про експериментальний навчальний заклад». Суттєвий інтерес для проведеного дослідження становлять праці Л. Даниленко, Н. Лавриченко, В. Мадзігон, Л. Онишук, А. Цимбалару, в яких досліджуються теоретичні засади моделювання інноваційного розвитку школи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Водночас, сьогодні відсутні теоретичні розробки та методичні рекомендації з організації діяльності науково-методичної ради закладу щодо проектування дослідно-експериментальної роботи загальноосвітньої школи. Розглядалися лише окремі аспекти проблеми. Таким чином, має місце протиріччя між недостатньою розробленістю проблеми і практичною необхідністю по організації проектування дослідно-експериментальної роботи науково-методичною радою навчального закладу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На підставі вищевикладеного, метою даної статті є – розглянути і проаналізувати діяльність науково-методичної ради закладу в організації дослідно-експериментальної роботи школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законом України «Про загальну середню освіту» передбачено участь загальноосвітніх навчальних закладів в інноваційній діяльності, що виявляється зокрема в проведенні на їх базі педагогічних експериментів. Положення Міністерства

механізмів розвитку навчально-виховних процесів, пошуку нових відкритих, демократичних моделей управління.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідниками визначено методологічні засади загальної теорії управління (М.Альберт, І.Ансофф, В.Г.Афанасьєв, Д.М.Бобришев, Г.Райт, Б.А.Гаєвський, Д.М.Гвішиані, Б.І.Коротяєв, М.Х.Мескон, Б.З.Мильнер, Ф.У.Тейлор, А.Файоль, М.П.Фоллет, Ф. Хедоурі, Ф.І.Хміль); теоретичні положення адаптивного управління освітніми закладами (Л.І.Бровкіна, В.А.Забродський, Г.В.Єльнікова, А.І.Кредисов, М.П.Нечаєв, М.М.Плітінь, Г.А.Полякова, А.Л.Фрадкова, Т.В.Фролова та ін.).

Проблема забезпечення ефективності та результативності навчального процесу в загальноосвітньому навчальному закладі розглядалась у працях О. Ануфрієвої, В. Беспалька, В. Бондаря, Л. Даниленко, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, В. Маслова, О. Мойсєєва, В. Пікельної, В. Симонова, Н. Талізної та ін. Проте питання управління процесом формування конкурентоздатного фахівця в умовах диверсифікації освіти залишається майже не дослідженим.

Метою даної статті є обґрунтування принципів управління процесом формування конкурентоздатного фахівця в умовах диверсифікації освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи проблеми управління професійною підготовкою фахівців у практиці вищої школи, вважаємо необхідним звернути увагу на основні принципи управління. *Принципи* («від лат. principium – початок) – першооснова, те, що лежить в основі певної теорії, науки, світогляду тощо» [5, с. 681]. У процесі дослідження дійшли висновку, що питання щодо основних принципів управління об'єктами або процесами ґрунтовно розроблені в сучасній науковій літературі.

Ідейну основу теорії та практики управління становлять принципи, які використовуються як фундаментальні положення. Термін «принципи управління» вперше ввів до наукового обігу Ф. Тейлор у праці «Принципи наукового менеджменту». За період розвитку науки менеджменту з'явилися різні класифікації принципів управління, які умовно можна розподілити на дві групи: загальні принципи відображають основні тенденції та закономірності розвитку організації, закладають основу теорії управління; специфічні принципи, які відбивають особливості організації, управлінської технології, процесу управління тощо. Загальні принципи відображають положення, що розповсюджуються на організації різних типів; відповідають законам розвитку природи, суспільства та менеджменту; об'єктивно відображають сутність реальних процесів управління; визнаються суспільством як керівні. Серед загальних виокремлюють принципи: компетентності (володіння знаннями, уміннями та досвідом, необхідними для виконання посадових повноважень); гуманності (благородна моральна мотивація власної поведінки, прагнення відкрити в людях кращі якості); ортоботичності (усвідомлення самооцінки власного життя, оптимізм); інноваційності (прагнення до пошуку, раціоналізації, здатність до ризику); прагматизму (робота на результат, раціональне використання часу, умов).

Принципи управління загальноосвітнім навчальним закладом (специфічні) описані Л. Даниленко, В. Пікельною, П. Третяковим, М. Фіцулою та ін. Серед основних принципів вони називають демократизацію, гуманізацію, оптимізацію, цілеспрямованість, плановість, компетентність тощо. Учені наголошують, що основні принципи управління мають свою динаміку

музыкально-исполнительская деятельность, учитель музыки, интерпретация, герменевтика.

Summary. In the article the dialogic aspect of the musical performing activity of a music teacher is considered. In the investigation of the problem of creation of performer's interpretation of a musical composition the analysis of hermeneutics methodology is used with the purpose of its utilization for musical performing preparation of music teachers. **Keywords:** musical performing activity, music teacher, interpretation, hermeneutics.

Література

1. Абдуллин Э.Б. Музыкально-педагогические технологии учителя музыки / Э. Б. Абдуллин, Е. В. Николаева. – М.: Прометей, 2005. – 232 с.
2. Андрущенко В.П. Эмоционально-волевые компоненты как фактор повышения исполнительского мастерства студентов / В. П. Андрущенко // Проблемы педагогики мистецтва: Зб. Статей: Вип.4. – Ялта: РВВ КГУ, 2009. – 112 с.
3. Баренбойм Л. А. Фортепианная педагогика / Л. А. Баренбойм. – М.: Издательский дом «Классика XXI», 2007. – 192 с.
4. Дильтей В. Герменевтика и теория литературы // Собрание сочинений в 6 тт. / В. Дильтей. – Т.4. – М.: Дом интеллектуальной книги, 2001. – 531 с.
5. Финкельберг Н. Б. Л. Яворский об исполнительстве / Н. Финкельберг // Музыкальное исполнительство: Сб. статей: Вып. 10. – М.: Музыка, 1979. – 239 с.
6. Шлейермахер Ф. Герменевтика / Ф. Шлейермахер. – СПб: Европейский дом, 2004. – 242 с.

Подано до редакції 23.05.2012

УДК 371.113.1

ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОГО ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ОСВІТИ

*Бикова Вікторія Олександрівна,
старший викладач кафедри практичної психології
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпропетровськ*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми обумовлена глибинними і стрімкими соціально-економічними, політичними, інноваційно-освітніми трансформаціями в житті України, її орієнтацією на інтеграцію з цивілізованою світовою спільнотою, кризовими явищами в економіці, що посилюють проблеми молодіжної зайнятості у всьому світі, високої конкуренції на ринку праці серед випускників ВНЗ. На сьогодні саме на молодь припадає майже 40% світового безробіття. За статистикою Україна посідає друге місце у Європі з падіння зайнятості серед молоді.

Нині, щоб бути конкурентоздатним на ринку праці, фахівець має володіти не лише глибокими знаннями, уміннями й навичками, а й раціонально організувати й планувати роботу, швидко адаптуватися при зміні техніки, технології, організації та умов праці.

Зазначене спонукає до здійснення реформаційних освітніх процесів, модернізації як професійної підготовки у вищій школі, так і управлінських

освіти і науки України «Про експериментальний навчальний заклад» визначає, що експериментальним загальноосвітнім навчальним закладом є заклад, у якому проводиться експеримент з перевірки та можливості застосування освітніх інновацій [4, с. 27].

Розуміння поняття освітньої інновації відображено в Положенні «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності». Освітніми інноваціями є вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності [4, с. 7].

Кожна інновація має: «своє «ядро», яке характеризується новою ідеєю; джерело, яке характеризується дослідницькою діяльністю вченого-педагога або пошуковою практикою вчителя, керівника, колективу школи; носія, яким виступає творча особистість експериментатора-дослідника» [5, с. 5].

Слід зазначити, що будь-яка освітня інновація при впровадженні в заклад освіти привносить суттєву зміну у кінцевий результат його діяльності та вимагає додаткових інтелектуальних, матеріальних і часових витрат учасників навчально-виховного й управлінського процесів [2, с. 35].

Отже, експериментальна школа – це школа, яка здійснює експериментальну діяльність і постійно розвивається. Школа, в якій учень реалізує своє право на освіту відповідно до власних потреб і можливостей; учитель розвиває свої професійні та особистісні якості; колектив працює в режимі творчого пошуку, панують відносини партнерської співпраці, атмосфера поваги, довіри, успіху.

Педагогічний експеримент – це своєрідний навчальний процес, організований так, щоб можна було спостерігати педагогічні явища в контрольованих умовах. До основних ознак педагогічного експерименту, які одночасно становлять і його сутність відносять:

- внесення в навчальний процес певних змін у відповідності з планом і гіпотезою дослідження;
- створення умов, у яких можна найбільш яскраво бачити зв'язки між різними сторонами навчального процесу;
- облік результатів навчального процесу і формулювання остаточних висновків [3].

Для початку експерименту потрібна інноваційна ініціатива. З інноваційною ініціативою може виступити фізична або юридична особа, що виявляє намір удосконалити або оновити освітню практику, експериментально перевірити продуктивність і можливість застосування нових ідей та підходів у системі освіти. Інноваційна ініціатива має виявлятися шляхом складання заявки на проведення дослідно-експериментальної роботи.

До проведення експерименту необхідно також розробити програму дослідно-експериментальної роботи. Проектування експериментальної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі включає:

- аналіз реалій і виділення проблем;
- визначення меж дослідження, уточнення його теми;
- вибір методів дослідження;
- розробку гіпотези дослідження;
- планування проведення дослідження [1, с. 16].

У розробці програми дослідно-експериментальної роботи, в залежності від етапу проектування, беруть участь науково-педагогічні працівники та постійно

діючи колективні об'єднання учасників навчально-виховного процесу, а саме: директор закладу; представники науки; науковий керівник експерименту; педагогічна рада як постійно діючий орган, який розглядає кардинальні питання навчально-виховного процесу; науково-методична рада школи як громадський дорадчо-консультативний орган, що поєднує на добровільній основі педагогів, які прагнуть здійснювати перетворення у школі на науковій основі; представники піклувальної ради, батьківського та учнівського комітетів; безпосередньо учасники дослідно-експериментальної роботи – педагогічні працівники закладу.

Аналізуючи етапи проектування дослідно-експериментальної роботи та відповідальних учасників навчально-виховного процесу за виконання розробки цієї програми на відповідних етапах діяльності, встановлено, що науково-методична рада закладу виконує головну роль у процесі розробки програми експерименту (табл. 1).

До складу науково-методичної ради, як правило, входять: директор школи; наукові керівники інноваційних і дослідницьких проектів із числа викладачів вищих навчальних закладів і наукових співробітників науково-дослідних інститутів, що працюють спільно зі школою в інтересах її розвитку; заступники директора з навчально-методичної та навчально-виховної роботи; завідувачі кафедр; голови методичних об'єднань; керівники творчих і динамічних груп учителів; психолог; завідувач медіацентру.

Отже, члени науково-методичної ради приймають активну участь у проектуванні дослідно-експериментальної роботи школи, а саме: описують проблему, на вирішення якої спрямований експеримент; визначають важливість результатів дослідно-експериментальної роботи для даного освітнього процесу і наявність засобів для досягнення цих результатів; формулюють мету, об'єкт і предмет дослідження; розробляють гіпотезу дослідження; встановлюють базу експерименту.

Таблиця 1

Алгоритм проектування дослідно-експериментальної роботи

Учасники	Директор школи	Представники науки	Науковий керівник	Науково-методична рада	Педагогічна рада	Представники піклувальної ради, батьківського комітету, учнівського комітету	Учасники ДЕР
1	2	3	4	5	6	7	8
I. Аналіз реалій і виділення проблем:							
обґрунтування актуальності теми дослідження;	+	+					
опис проблеми, на вирішення якої спрямований експеримент;		+		+			

пов'язане з вмінням тлумачити музичну мову, бо власне розуміння музичного тексту репрезентується виконавцем саме через його **вираження** (як висловлювання смислу). Виразальна досконалість виконання свідчить про власне трактування виконавцем твору мистецтва і є важливою ознакою виконавської інтерпретації.

Вивчення та використання окремих положень герменевтики в музично-виконавській діяльності відповідає сутності методів професійної підготовки педагогів-музикантів і сприятиме реалізації виховних цілей, окреслених видатними теоретиками виконавського мистецтва, зокрема щодо виховання *виконавсько-творчого розуміння музики* [3, с. 40]. Зазначимо також, герменевтичний підхід до виконавського втілення музичного твору, який поєднує *переживання та вираження* (за Дільтеєм), підкреслює роль володіння інтонаванням, що стає основою застосування учителем музики *методу усвідомлення проінтованого змісту*, як методу пізнання художнього образу твору, запропонованого в музично-педагогічній концепції А. Пиличюскаса, де інтонавання розглядається як імпульс духовно-морального резонансу, який резонує зі свідомістю слухача-учня, спонукаючи усвідомлення особистісних смислів музичного твору [1, с. 28]. Для музиканта-виконавця володіння інтонаванням відкриває можливість самовираження, художнього пізнання музичного мистецтва та діалогу.

Висновки. Відправною точкою у підготовці студентів до музично-виконавської діяльності перед дитячою аудиторією є засвоєння виконавцем художнього змісту музичного твору, що потребує сприйняття-прочитання тексту і надає підстави для власної інтерпретації.

Створення інтерпретації – важлива ланка пізнавально-творчого процесу, яка передбачає інтелектуально-емоційну, пізнавальну діяльність, що супроводжується пошуком в мистецтві особистісно-значущих смислів, які співзвучні духовному світу студента, і спонукають особистість до творчого самовираження. Вивчення деяких положень герменевтики та їх використання збагатить науково-методичну базу музичної педагогіки, сприятиме науковій обізнаності викладачів і студентів.

Подальше дослідження можливостей використання герменевтичних підходів в теоретичних і практичних видах роботи з нотним текстом, дозволить якнайкраще донести зміст художнього твору до слухачької аудиторії у власному музичному виконанні, виявити його цінність в історичному і сучасному вимірах, пов'язуючи із сьогоденням, з образами, що зрозумілі та близькі слухачам, дитячому сприйманню, що відповідає завданням музичної освіти, гуманізації навчально-виховного процесу.

Резюме. В статті розглядається діалоговий аспект музично-виконавської діяльності учителя музики. У дослідженні проблеми створення виконавської інтерпретації музичного твору використовується аналіз методології герменевтики з метою її використання в музично-виконавській підготовці учителів музики. **Ключові слова:** музично-виконавська діяльність, учитель музики, інтерпретація, герменевтика.

Резюме. В статье рассматривается диалоговый аспект музыкально-исполнительской деятельности учителя музыки. В исследовании проблемы создания исполнительской интерпретации музыкального произведения используется анализ методологии герменевтики с целью ее применения в музыкально-исполнительской подготовке учителей музыки. **Ключевые слова:**

методичних підходів до роботи над музичним текстом, розвитком художньо-пізнавальної діяльності майбутніх учителів музики.

Поняття *інтерпретація* позначає метод тлумачення, роз'яснення понять, явищ і використовується в науковій діяльності в різних галузях знань. Провідного значення це поняття набуло в герменевтиці – теорії розуміння та інтерпретації текстів, явищ культури. Герменевтика виникла з античних часів у зв'язку з необхідністю тлумачення текстів Гомера, а пізніше – текстів Святого Писання. Значного розвитку герменевтика набула у дослідженнях XIX ст. – Ф. Шлейєрмахера, В. Дільтея, Г. Гадамера та ін., де інтерпретація текстів, творів мистецтва розглядалась в філософсько-естетичному вимірі. Зазначимо, слово “герменевтика” в перекладах з грецької на сучасні мови означає “висловлювати”, “виражати”, “говорити”, “тлумачити”, “роз'яснювати”, що дало підстави представникам цього наукового напрямку розглядати текст як похідну усної мови. Тоді герменевт (той, хто тлумачить текст) в процесі його прочитання ніби перетворюється на автора мови, на того, чю мову він розпізнає. Розвиток герменевтики був пов'язаний з необхідністю тлумачення текстів Біблії, в основу яких лягли усні перекази про життя і вчення Христа. Апелюючи до усної мови як предмету тлумачення, представники герменевтики визнають її вираженням *духовного*, вважаючи, що мова – робота духу, а для її істинного тлумачення потрібна моральна підготовленість і одухотвореність самого герменевта, що спонукає його спілкування з текстом у формі діалогу. Тобто, герменевтика представляється як метод розуміння мови Іншого (вираженням якої виступає текст) і побудови власної мови в процесі прочитання тексту: “Тлумачення – це навчання тому, яка думка міститься в мові кожного або це можливість зробити так, щоб інший думав так само, як і письменник. Отже, тлумачення полягає в двох речах: в розумінні тих сентенцій (ідей), які лежать в основі слів, і належному їх поясненні” [6, с.70]. Мета тлумачення тексту – пізнання істини, а результат тлумачення в герменевтиці – розуміння тексту. Процес тлумачення нескінченний, як нескінченним є багатство змісту твору.

Важливою ознакою герменевтики (яку В. Дільтей визначив методологією всіх наук) є підхід до інтерпретації як до *діалогу* реципієнта з твором і його автором, для чого важливою є «мовна» компетентність реципієнта, бо вона детермінує осягнення тексту, твору мистецтва, яке починається з розпізнавання смислу знакової системи, або мови мистецького твору (літератури, музики, живопису та ін.), та відкриває реципієнту можливість вийти на рівень «співпереживання» [4].

Зазначимо, що визнання *мовної* основи тексту спонукає особливу увагу герменевтів до використання допоміжних (мовних) засобів, які сприяють розумінню та інтерпретації тексту, але які в ньому відсутні (перш за все – інтонаційні засоби). Вивчаючи значення мовних засобів виразності та їх роль в розпізнаванні смислу тексту, герменевтика використовує діалогову природу мовлення і самого тексту в осягненні задуму автора.

Стисло окреслені основні принципи прочитання текстів, що є характерними для герменевтики, видаються доцільними для ознайомлення і керування ними в осягненні музичного тексту. Особливо важливою для музичного мистецтва є думка щодо розуміння текстів, витворів мистецтва на основі природної єдності *тлумачення* і *вираження* смислу тексту. Адже, в музичному мистецтві володіння засобами виразності у виконанні прямо

факти; формулювання і узагальнення;							
визначення стану проблеми в науці і практиці;		+					
важливість результатів ДЕР для даного освітнього процесу і наявність засобів для досягнення цих результатів.				+	+	+	
II. Визначення меж дослідження, уточнення його теми:							
визначення мети, виходячи з потреб і можливостей експериментаторів;				+	+		
формулювання системи показників для оцінки експерименту;				+			
визначення об'єкта дослідження – основного процесу, в середині якого буде створено результат;				+	+		
визначення предмета дослідження – умови, що найсильніше впливають на результат.				+	+		
III. Вибір методів дослідження:							
опис методів дослідження, відповідно до природи досліджуваного процесу та його результатів;				+			+
формулювання гіпотези.				+			+
IV. Розробка гіпотези дослідження:							
прогнози впливу висунутих мір вирішення проблеми на результат;					+		+
можливі негативні наслідки і способи попередження їх виникнення.				+	+		+
I	2	3	4	5	6	7	8
V. Планування проведення дослідження:							
проекування задач усіх етапів експерименту – констатуючого, формуючого, узагальнюючого;							+
визначення бази експерименту (які класи, паралелі братимуть участь у експерименті);						+	+
уточнення термінів проведення експерименту з можливістю їх корекції.							+

Практика переконливо показує, що для успішного проведення експерименту науково-методичній раді закладу необхідно мати ретельно розроблений календарний план проведення дослідно-експериментальної роботи, який дозволяє всебічно осмислити експеримент, наперед передбачити обсяг роботи, уникнути різних огріхів, додає експерименту ритмічності на всіх етапах його проведення. Календарне планування проводиться на період, пов'язаний з навчальним циклом, тобто на навчальний рік.

Календарний план проведення дослідно-експериментальної роботи включає наступні етапи:

– підготовчий – проведення аналізу теоретичних положень

досліджуваної проблеми, створення нормативно-правового забезпечення експерименту, налагодження спільної діяльності з установами, які проводять фахову підготовку педагогів;

- концептуально-моделювальний – формулювання та уточнення категоріального апарату дослідження, наукових підходів, коригування методики експериментального пошуку;

- формувальний – здійснення експериментальної перевірки висунутої гіпотези та концептуальних положень, підготовка науково-методичних рекомендацій;

- узагальнювальний – визначення співвідношення результатів експерименту з поставленою метою і завданнями, систематизація та оформлення матеріалів педагогічного дослідження у вигляді науково-методичного комплексу: монографії, посібників, методичних рекомендацій, популяризація результатів проведеного експерименту.

В плані дослідно-експериментальної роботи слід указати адміністративний супровід експерименту: створення технологічних умов проведення дослідження, створення сприятливої атмосфери всередині установи навколо роботи експериментаторів, інформування педагогічної громадськості про хід й очікувані результати експериментальної роботи поза установою. Окрім створення належних умов проведення експериментальної діяльності адміністративний супровід передбачає активне спостереження за роботою експериментаторів, оперативне вирішення виникаючих проблем, звітність по управлінській вертикалі, починаючи від заступника директора з науково-методичної роботи й закінчуючи колегією управління освіти і науки.

Для запобігання виникненню негативних наслідків у результаті експериментальної педагогічної дії на дітей, для оцінювання правильності вибраного ходу педагогічного пошуку тих чи інших засобів розв'язання проблеми педагогічного дослідження, що проводиться, потрібен добре поставлений психолого-педагогічний супровід. Це і діагностичний контроль на вході (до початку експериментального викладання), діагностика проміжних результатів, і, звичайно, доказова діагностика підсумкових результатів.

Важливою умовою для успіху експериментальної роботи є підготовленість педагогічного колективу експериментаторів: підвищення кваліфікації експериментаторів і в інституті післядипломної педагогічної освіти, і шляхом самоосвіти, і на внутрішньошкільному семінарі з науковим керівником і консультантом експериментального майданчика. У плані дослідно-експериментальної роботи можна показувати цей розділ окремим рядком, скажімо, «Кадрове забезпечення».

Календарний план дослідно-експериментальної роботи є частиною плану науково-методичної роботи, який передбачає порядок, послідовність, строки та засоби їх виконання; гарантує ретельне продумування ходу й забезпечення педагогічного дослідження та отримання продуктивної роботи, очікуваних результатів.

Висновки. Таким чином, в організації експериментальної роботи навчального закладу науково-методична рада відіграє значну роль, оскільки, по-перше, на засіданнях науково-методичної ради обговорюється, розробляється та затверджується одна із головних складових проведення експерименту – програма дослідно-експериментальної роботи; по-друге, науково-методична рада виступає головним координатором виконання

означеного питання полягає в тому, що кожного разу, коли йде підготовка до шкільного уроку, студент (майбутній учитель музики) має ретельно визначити, яке саме виконання зацікавить дитячу аудиторію і сприйматиметься нею, враховуючи рівень музичної підготовки учнів, психологічні особливості, інтереси дітей тощо. Проблема створення виконавської інтерпретації, яка б відповідала ситуації слухання, постає актуальною в контексті професійної підготовки учителя музики, бо слухання музики в процесі безпосереднього виконання збуджує інтерес до музики, до виконавця, до музичного інструменту, спонукає думку, емоції, творчі вияви учнів, що виявляє значний естетично-виховний потенціал щодо використання музичного виконання на уроках музики.

Мета статті – проаналізувати наукові підходи до виконавської інтерпретації музичних творів на основі діалогічного аспекту музично-виконавської діяльності учителя музики.

Виклад основного матеріалу. Виконавська інтерпретація передбачає розуміння художнього змісту музичного твору та втілення його у виконанні. У процесі виконавської інтерпретації учитель музики керується професійними завданнями: досягти впливу музичного мистецтва на духовний світ дітей, на формування естетичних почуттів учнів, їх бажання спілкуватися з музикою. Музичний твір містить певне *емоційне* забарвлення, і, якщо виконавець твору донесе слухачам зміст музики через відтворення відповідного *настрою*, що виражається через ритмічну характерність, динаміку, тембровий колорит та інші художні засоби, – тоді слухачі (діти) зможуть “відповісти” власними відчуттями, емоційно відгукнутися на виконувану музику.

Акцентуючи важливість *емоційної* складової музичного виконання, зазначимо, що перед учителем музики (виконавцем) ставиться завдання бути емоційно “цікавим”, привабливим для дітей, не припускаючи формального музичного виконання, – тобто такого, що лише відображає текст твору. Досягти втілення у виконанні власних почуттів, власного *розуміння* змісту музики – значить оволодіти майстерністю музичного *вираження*, в чому важлива роль належить *інтонаванню*, яке, на зразок мовленнєвої інтонації “промовця”, емоційно забарвлює музичне виконання, перетворює його на музичне “висловлювання”.

Музично-виконавська діяльність учителя музики націлена на сприймання музики слухачами, на встановлення контакту між автором, виконавцем музики і слухачами, що визначає *діалогічну* сутність музичного виконання. Націленість на спілкування з *дитячою аудиторією* зумовлює виконавську інтерпретацію та використання певних засобів виразності, які розраховані на сприйняття і розуміння дітьми музики, що виконується.

Інтерпретація твору “оживає” в процесі виконання перед аудиторією, але цьому передують етап *осягнення* музичного твору самим виконавцем, що передбачає не тільки використання знань, вмінь, навичок щодо виконавського відтворення художнього змісту твору, але і виявлення творчих можливостей виконавця – активності мотиваційно-вольової, когнітивної, емоційної сфер особистості. Створення виконавської інтерпретації включає прочитання, розуміння, виконання музичного твору.

Звернемося до аналізу окремих положень герменевтики, ознайомлення з якими та використання яких можна запровадити в методику музично-виконавської підготовки учителів музики, з метою формування науково-

визначають власну інтерпретацію твору мистецтва, що для кожного виконавця стає самобутньою формою самовираження. Узагальненість художніх образів музичного мистецтва припускає певну свободу трактування художнього змісту, але студенти не завжди використовують можливість виявити власну концепцію щодо змісту, культурно-історичного значення музичного твору та показати у виконанні *власне* сприймання та переживання музичних “подій”, обмежуючись формальним відтворенням нотного тексту, що інколи наближається до схоластичного, якщо не передає емоційно-сміслових особливостей твору. “Мертве”, формальне виконання свідчить про нерозвиненість вмінь творчо підійти до “прочитання” тексту і виявити у виконанні власне ставлення до музики, що є особливо важливим в діяльності учителя музики, бо детермінує утворення (або не утворення) творчого ставлення до слухання музики учнів. Проблема запровадження творчого підходу до виконання музичного твору на основі активної пізнавально-естетичної діяльності виконавця в процесі професійної підготовки до уроків музики спричиняє необхідність досліджень особливостей музично-виконавської діяльності в контексті реалізації особистісного професійного розвитку студента-виконавця та розробки методів формування музично-виконавських вмінь студентів відповідно до сучасних державних освітніх стандартів. Це зумовлює актуальність вивчення і застосування у музичній педагогіці понятійного апарату та методології інших наук, суміжних за предметом дослідження. Таким предметом дослідження може виступати *інтерпретація* твору мистецтва, – важливий чинник музично-виконавської діяльності учителя музики, а також предмет наукового розгляду в герменевтиці, естетиці, музикознавстві, музичній педагогіці.

Аналіз досліджень. В сучасних дослідженнях з музичної педагогіки багатьма вченими (Г. Падалкою, О. Щолоковою, О. Рудницькою, О. Ростовським) висвічувалась проблема виховання творчого підходу до виконавського втілення музичного твору на уроках музики та виявлення емоційної складової виконання, що сприяє сприйманню музичних образів дітьми. Питання активізації творчої активності студентів в процесі навчання гри на музичному інструменті досліджувались А. Душним, роль емоційно-вольових компонентів в розвитку музично-виконавської діяльності розглядалась В. Андрющенко з метою виявлення творчого потенціалу особистості на основі використання методів емоційно-вольової саморегуляції, мотиваційного компонента діяльності студентів [2, с. 95]. Видатні представники фортепіанної педагогіки – К. Мартинсен, Г. Нейгауз, О. Гольденвейзер, Б. Яворський та ін. – приділяли значну увагу плеканню вмінь осягнути музичний твір не тільки як нотний текст (знакову систему), а зрозуміти художній смисл, ідею, що приховані за нотними знаками, та передати у виконанні власне розуміння музики, що упереджує формальне відтворення тексту [5, с. 15]. Окреслені педагогічні завдання висвічувались в аспектах: підготовки учня до концертного виступу (Г. Коган), розвитку стильових уявлень (Г. Нейгауз, Б. Яворський), формування вольових якостей виконавця (К. Мартинсен), розвитку художнього мислення (Б. Яворський). Не дивлячись на те, що проблема творчого підходу до формування музично-виконавських вмінь розглядалась в різних площинах, існує необхідність подальших наукових розробок щодо методів оволодіння вміннями виконувати музичний твір учителем музики перед дитячою аудиторією. Специфіка

календарного плану дослідно-експериментальної діяльності експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів.

Резюме. Статтю присвячено діяльності науково-методичної ради закладу щодо організації дослідно-експериментальної роботи в загальноосвітній школі. Проаналізовано алгоритм проектування дослідно-експериментальної програми закладу. Визначено учасників навчально-виховного процесу, які відповідають за виконання даної програми на відповідних етапах роботи. Доведено основну роль науково-методичної ради у процесі розробки програми експерименту. Обґрунтовано найважливіші етапи календарного плану проведення дослідно-експериментальної роботи в закладі. **Ключові слова:** експериментальний навчальний заклад, науково-методична рада, дослідно-експериментальна робота, педагогічний експеримент, інноваційна ініціатива.

Резюме. Статья посвящена деятельности научно-методического совета заведения в организации опытно-экспериментальной работы общеобразовательной школы. Проанализирован алгоритм проектирования опытно-экспериментальной программы заведения. Определены участники учебно-воспитательного процесса, которые отвечают за выполнение данной программы на соответствующих этапах работы. Доказана основная роль научно-методического совета в процессе разработки программы эксперимента. Обоснованы важнейшие этапы календарного плана проведения опытно-экспериментальной работы в заведении. **Ключевые слова:** экспериментальное учебное заведение, научно-методический совет, опытно-экспериментальная работа, педагогический эксперимент, инновационная инициатива.

Summary. This article is dedicated to the scientific-methodological council activity of an institution in experimental work organization of a secondary school. The institutional experimental program algorithm was analyzed. The educational and training process participants who responded for this program fulfillment on the appropriate stages of work were defined. The basic role of scientific-methodological council in the experiment program development process was proved. The most important calendar plan stages of experimental work carrying in the institution were substantiated. **Keywords:** experimental institution, scientific-methodological council, experimental work, pedagogical experiment, innovation initiative.

Література

1. Галеева Н. Роман з наукою [Текст]: керування організацією педагогічного експерименту як засіб розвитку шкільного освітнього простору / Н. Галеева // Директор школи (Шкільний світ). – 2006. – №7. – С. 16-19.
2. Даниленко Л. Інноваційний освітній менеджмент. Навчальний посібник / Лідія Даниленко. – К.: Главник, 2006. – 144 с. – (Серія «Психол.інструментарій»).
3. Методика викладання фізики як педагогічна наука, її зміст і завдання // Конспект лекцій [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fizmet.org.ua/L1.htm>
4. Сборник нормативных и методических материалов для организации экспериментальной работы в общеобразовательных школах Автономной Республики Крым: Метод.пособие / Сост. Глузман А. В., Игнатенко Н. Я., Пономарева Е.Ю. – Ялта: РМО РВУЗ «КГУ», 2009. – 108 с.
5. Паламарчук В. Ф. Інноваційні процеси в педагогіці / В. Ф. Паламарчук // Педагогічні інновації в сучасній школі. – К.: Освіта, 1994. – С. 5–9.

Подано до редакції 13.05.2012

УДК: 378.147.091.3: 7.044

**РАЗВИТИЕ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У
СТУДЕНТОВ В ЖАНРЕ БАТАЛЬНОЙ ЖИВОПИСИ
(НА ПРИМЕРЕ ВОЕННОГО КОСТЮМА ЭПОХИ ФРИДРИХА)**

*Шачкова Эльвира Вадимовна,
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры изобразительного искусства,
методики преподавания и дизайна*

РВУЗ «Крымский гуманитарный университет» (г. Ялта)

Гиба Алексей Алексеевич,

*студент VI курса, специальность «Изобразительное искусство»
РВУЗ «Крымский гуманитарный университет» (г. Ялта)*

Постановка проблемы. Проблема развития креативного мышления в процессе обучения батальной живописи - одна из важнейших и актуальных. Батальная живопись как фактор подготовки специалистов изобразительного искусства рассматривается в виде дополнительного спецкурса, так как является редким направлением изобразительной деятельности у будущих художников-педагогов. Этот жанр живописи очень сложный и требует огромной самоотдачи от автора. Написание картины в батальной живописи осуществляется на основе глубоких как художественных, так и исторических знаний. Разработка эскизов костюма требует креативного мышления от авторов. В Украине уделяется большое внимание обновлению костюма, причёски с учётом современных требований и отвечающих художественным принципам XXI века.

Цель статьи: проанализировать процесс обучения батальной живописи на основе развития креативного мышления специалистов изобразительного искусства (на примере эскизирования военного костюма эпохи Фридриха).

Анализ исследований и публикаций Основными зарубежными исследователями были рассмотрены аспекты креативного мышления в различных жанрах, в том числе и батальной живописи. Это Мэрилин Зденек, Пол Слоун, Дэй Макхейл. Изобразительные вопросы военного костюма были подвержены анализу следующими авторами: Ф.Функен, Л.Функен, В. Я. Бродский. Заглядывая в прошлое и рассматривая структуру униформы, невозможно обойтись без упоминания немецкого живописца и рисовальщика Адольфа Фридриха Эрмманна фон Менцеля. В 1842 г. была осуществлена его работа, которая подтолкнула Менцеля к дальнейшим исследованиям армий великого монарха. В результате появились следующие издания: “Обзор солдат Фридриха Великого”, состоящее из тридцати двух таблиц, а также “Армия Фридриха Великого”, выполненная в технике цветной литографии. Второе трехтомное издание имеет стоимость, которая достигает астрономических цифр, так как его тираж с 1842 по 1857 г. насчитывал тринадцать экземпляров. Даже факсимильное переиздание 1906 г. лишь утвердило его букинистическую редкость. Адольф фон Менцель выполнил множество живописных полотен по заказу немецкого императора Вильгельма II.

Вклад основного материала. Креативное мышление - это способности индивида, характеризующиеся готовностью к созданию принципиально новых идей, отклоняющихся от традиционных и входящие в структуру одарённости, а также способность решать творческие проблемы. Согласно

4. Наместникова Ирина Викторовна. Межкультурная коммуникация как социальный феномен: Дис. ... д-ра филос. наук: 09.00.11: Москва, 2003 330 с. РГБ ОД, 71:04-9/33

5. Ницше Ф. Антихрист. // Фридрих Ницше, сочинение в 2 т. Т. 2, Изд-во «Мысль», М., 1990. С.602.

6. Сагатовский В.Н. Философия развивающейся гармонии: философские основы мировоззрения: В 3ч. Ч.3 – СПб.: Издательство С.-Петербургского ун-та, 1999. – 253с.

7. Фромм Э. Человек для себя. Минск, 1992.

Подано до редакції 25.05.2012

УДК 785:371.32

МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ: ДІАЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Колесник Лариса Федорівна,

голова циклової комісії фортепіано

Дніпропетровський педагогічний коледж

Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара

Підготовка майбутніх учителів музики до музично-виконавської діяльності передбачає оволодіння вміннями виконувати музичні твори перед дитячою аудиторією на уроці або концерті, вирішуючи при цьому естетичні, навчально-виховні завдання щодо розвитку інтересу дітей до музичного мистецтва, збагачення музично-естетичного досвіду учнів, розвитку їх творчих можливостей та інтелектуально-емоційної сфери в процесі сприймання музичних творів. Здатність вирішувати зазначені завдання визначає професійну компетентність майбутніх учителів музики.

Готовність до музично-виконавської діяльності виявляється не тільки у володінні музичним інструментом (або вокалом), а передбачає володіння умінням втілити у виконанні власне ставлення до змісту, ідеї твору, що значною мірою визначає вплив музичного мистецтва на духовний світ слухачів, естетично-виховний результат музично-виконавської діяльності. Очевидним є те, що від глибини розуміння та переживання виконавцем змісту музичних творів, що розкривається у процесі “живого” виконання, залежатиме глибина сприймання та розуміння музичного мистецтва учнями. Адже відчуття виконавця, втілені в інтонаційно-ритмічних, темброво-колеристичних засобах виразності, в драматургії музичного твору, викликають почуття, емоційний відгук дітей, тобто не залишатимуть байдужими, а спонукатимуть слухачку діяльність учнів. Саме такою настановою має керуватися студент, майбутній учитель музики, у музично-виконавській діяльності, яка протікає в процесі навчання у ВНЗ, на практичних заняттях в шкільних та дошкільних закладах освіти.

Постановка проблеми. Виходячи з положень гуманістичної педагогіки, зазначимо, що в процесі оволодіння музично-виконавською діяльністю, перед майбутніми учителями музики відкриваються можливості особистісного розвитку: так, осягнення художнього змісту музичного твору, його трактування і звукове виконавське втілення потребує активності когнітивно-емоційної сфери, ігрового апарату (моторно-рухових дій), а також душевних зусиль, які скеровуються художніми намірами, розумінням ідеї твору, і

этой группе «в расчёт берётся только то, что «принято», «престижно», «модно», а участие в реализации общественно значимых задач воспринимается как средство для создания соответствующего имиджа» [6, с.90]. Это серая масса, не желающая проявлять свою индивидуальность, чтобы не выглядеть «белой вороной». Студенты-сельчане, ориентированные на приспособление, считают, что сохранение сельских культурных традиций, проявление своего внутреннего мира в межкультурной коммуникации никому не нужно. Субъект этой группы не стремится воспроизводить свою этничность, пытается скрыть свою национальность, свою индивидуальность, как и то, что он является выходцем из села. Социальные связи он старается строить с городскими студентами и выбирает соответствующий стереотип поведения: старается копировать манеру общения, стиль одежды городских. Вот типичные высказывания студентов данной группы при социологическом опросе: "У меня друзья почти все городские, с сельскими я не общаюсь". "Я дружу с ребятами из города. Мне почему-то сельские не нравятся". Именно студенты этой группы легко приспосабливаются к новым условиям, усваивают навыки низкого уровня коммуникации, основанной на выгоде или на силе власти.

Исходя из проведённого анализа следует сделать вывод, что воспитание межкультурной коммуникации, бесспорно, является одной из целей современного образования и проводить воспитательный процесс необходимо с учётом социально-психологической структуры (человеческой), выделенных особенностей городских и сельских студенческих групп. Именно система образования должна взять на себя нелегкую задачу избавления людей от ложных мировоззренческих установок, устаревших этноцентристских и эгоистических взглядов и замены их на новые мировоззренческие позиции, на гармонизацию и оптимизацию межкультурных отношений, более соответствующие реалиям того единого мира, в котором мы живем.

Резюме. В статье рассматриваются вопросы формирования межкультурной коммуникации студентов аграрных вузов с учётом социально-психологических особенностей личности. **Ключевые слова:** культура, коммуникация, межкультурная коммуникация, экологическая адаптация, социально-экономическая адаптация, психологическая адаптация.

Резюме. У статті розглядаються питання формування міжкультурної комунікації студентів аграрних вузів з урахуванням соціально-психологічних особливостей особистості. **Ключові слова:** культура, комунікація, міжкультурна комунікація, екологічна адаптація, соціально-економічна адаптація, психологічна адаптація.

Summary. In article are considered issues generating mezhkulturnoy Communications agrarnykh high schools students with socio-psychological uchetom Features ёё ÷ ёёёё. **Keywords:** Culture, Communications, mezhkulturnaya Communications, Ecological adaptation, socio-Economic Adaptation, psycholohycheskaya adaptation.

Література

1. Бодалев А.А. О коммуникативном ядре личности / А.А. Бодалев // Советская педагогика. — 1990. № 5. — С. 77-81.
2. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации. - Учебник для вузов. М., 2003
3. Мамардашвили М.К. Мысль в культуре // Философские науки. 1989, № 11. С. 75-81.

психологу Абрахаму Маслоу, творческая направленность свойственна всем. Многие из учёных понимают под креативностью способность видеть вещи в необычном свете и находить уникальные решения определённых проблем. Креативность является полной противоположностью шаблонного мышления. Изображения военных походов известны в искусстве с древних времён. Чтобы представить эпоху правления Фридриха II и его гарнизонные полки, необходимо ознакомиться с информационными источниками и иллюстрациями. Их униформа почти полностью копировала форму линейных войск, но была более простой. Камзол и панталоны были одинакового с кафтаном темно-синего цвета. Офицеры носили кафтаны с длинными фалдами без отворотов и тонкий золотой или серебряный галун, окаймлявший шляпу. Солдаты всех полков носили мундиры с отворотами на красной подкладке. Унтерофицеры имели на шляпе большой черно – белый помпон, который указывал на их звание, и галун, а также на шею повязывали черный галстук. В каждом полку были гренадеры с особым головным убором – митрой. Первый егерский корпус был создан Фридрихом II в 1744 г. Кафтан и камзол был шит из светло - зеленого сукна. На сохранившихся иллюстрациях можно заметить дополнительное нововведение в войсках прусского короля. Это поясной подсумок из коричневой кожи. Одним из более знаменитых был корпус Клейста, сформированный из пехоты, егерей, драгун и гусар. Преобладающие цвета униформы были следующими: мундир – темно-синий; панталоны и камзол – голубого цвета. Существовали также отряды егерей, которые носили светло – зеленый мундир и кавалерийские сапоги. Головным убором чаще всего служила треуголка.

Хотя между достижениями и творческими способностями существует некоторая связь, однако креативность и интеллект – не одно и то же. Эстетическая и функциональная сторона вопроса всегда в дизайне костюма должны быть рассмотрены, тем более когда подвергается анализу военный костюм.

В 1745 году, прибыв в Россию, гольштинский герцог и наследник русского престола Пётр Фёдорович отрабатывал униформу на своём «потешном» войске, которое в 1762 году было представлено 7 пехотными полками и 6 конными.

Например, секретарь французского посольства Ж.Л. Фавье писал о Петре Федоровиче: “Вид у него вполне военного человека. Он застегнут в мундир такого узкого и короткого покроя, который следует прусской моде еще в преувеличенном виде”. В те времена придворные войска имели униформу, сходную с прусской. Микроармия Петра Федоровича стала своеобразным полигоном. Первоначально войска были составлены из выходцев из Германии, однако с восшествием на престол Петра III эти войска были пополнены составом из прибалтийцев, поляков и украинцев. Военные воспринимали перемены эмоционально негативно. Эти нововведения создавали у современников впечатление, что войска одевают в мундиры несообразно уменьшенные. Новые мундиры обзывали “кургузыми” или “куцыми”. Современный педагог-художник изучает и осуществляет поисковую работу с целью раскрытия эстетического и художественного осмысления событий прошлого, которые сближают батальный жанр с историческим и бытовым жанром. Примером необыкновенного воплощения своих идей является художник Менцель, который родился в Бреслау 8 декабря 1815 г. С пятнадцати

лет он вынужден был зарабатывать, выполняя печатные литографии в отцовской мастерской в Берлине. Его первые рисунки к поэме Гете были замечены историком Францем Куглером, который готовил к изданию свою книгу "Жизнь Фридриха Великого". Он предложил юному художнику выполнить четыреста иллюстраций. Этот заказ определил всю дальнейшую карьеру Менцеля.

Адольф фон Менцель выполнял множество живописных полотен по заказу немецкого императора Вильгельма II. Компетентность будущего специалиста изобразительного искусства зависит от его профессионализма в различных сферах, в том числе и в батальном жанре. Батальный жанр (от фр. *bataille* — битва), как правило, посвящается темам военной жизни.

«Реалистическое изображение эпизодов франко-прусской войны 1870-71 дали французы Э.Детай и А.Нёвиль. В России расцветает искусство морской батальной картины, появляется батально-бытовая живопись» [2, с. 67].

Главное место в батальном жанре занимают сцены сухопутных, морских и военных походов.

Батальный жанр (от фр. *bataille* — битва) — жанр изобразительного искусства, востребован в курсовых, дипломных и магистерских работах. Развитие креативного мышления у студентов в жанре батальной живописи - увлекательный процесс познания, основанный на взаимосвязи истории и искусства. На примере эскизирования военного костюма эпохи Фридриха можно ощутить многогранные возможности для художника. Однако, новый мундир уже не мог быть застегнут на все пуговицы. Он едва сходил на груди, полы сразу же разбегались в стороны, открывая живот. Складки шлиц сократились до трех, наполовину зашитых. Сокращение числа складок в шлицах до трех и уменьшение глубины до 5-10 см давало изрядную экономию средств. В силуэте нового мундира намечался переход, когда он стал более близок к силуэту военного мундира конца XVIII столетия, нежели к петровскому кафтану. Кроме того, из сукна, отпущенного по старым стандартам, можно было одеть больше солдат. Итак, задуманная реформа обмундирования была вполне оправдана экономически. Почему столь неудобные иностранные заимствования никак не удалось упразднить, остаётся открытым.

Выводы. Данный исторический и художественный материал может стать основой для подготовки студентов в определённом спецкурсе, послужит справочным материалом в создании новых тенденций в области изобразительного искусства. Признаками креативности у студентов можно будет оценивать те результаты, которые будут рассматриваться как изобретения.

Резюме. Определена значимость обучения изобразительному искусству, в частности военного костюма как фактора креативного мышления у будущих специалистов. Рассмотрены исторические вопросы военного костюма как элемента искусства дизайна в высшей школе. Художественное образование способствует развитию художественно-творческой индивидуальности. Осуществлён анализ научных и методических источников. В последующих исследованиях возможна научно-методическая разработка новых тенденций с целью усовершенствования профессиональной подготовки будущих художников-педагогов. **Ключевые слова:** креативное мышления,

варианты построения взаимоотношений студентов из сельской местности и города, учитывая человеческую структуру.

Студенты-созидатели, как из сельской местности, так и студенты-горожане, строят свои отношения друг с другом открыто, не пытаются замкнуться в своей группе по территориальному, социальному, национальному или религиозному принципу. Группа студентов-созидателей характеризуется широкими социальными связями, глубокой неформальной коммуникативностью. Созидатели легко и удачно адаптируются, не испытывают психологического дискомфорта, ведь они обладают одинаковыми жизненными установками. Хотя не учитывать разные социально-экономические условия формирования личности, ее культуры и образования, различия в уровне материального достатка выходцев из города и села нельзя, так как указанные факторы формируют и коммуникативную культуру. Особое значение для межкультурной коммуникации приобретают морально-психологические качества. Ясно, что у студентов-созидателей могут быть разные морально-психологические качества. Одни могут быть смелыми и решительными, другие трусливыми и нерешительными; одни трудолюбивыми, а другие ленивыми. Причём лень проявляется не во всём, а, например, в некоторых бытовых вопросах. По наблюдениям, городские студенты предпочитают питаться в столовой или кафе, так как не умеют или не хотят готовить еду в общежитии, не приучены решать бытовые вопросы: убирать в своей комнате, стирать и др. Сельские ребята больше приучены к труду, придерживаются положительных бытовых традиций. Эти противоречивые морально-психологические качества студентов-сельчан и горожан влияют на межкультурную коммуникацию и иногда приводят к конфликтам, но эти конфликты легко разрешаются, поскольку студенты-созидатели ориентированы не на разрушение, а на поступок. Основная ценностная ориентация, лежащая в основе культуры, в конечном счёте, определяет выбор поведения и творчество в межкультурной коммуникации, в каких бы условиях не находились участники общения.

Вторая группа, согласно классификации Сагатовского - люди, ориентирующиеся на разрушение. Эти люди не строят новые коммуникативные связи между собой, независимо от того, городские они или сельские. Они разрушают то, что создано, разрушают установленные положительные традиции. Группируется эта категория молодых людей по принципу "прав тот, кто сильнее", ведёт себя очень вызывающе, стараясь подчеркнуть свою независимость. Сельские студенты преступники-разрушители испытывают враждебность к городским, а городские студенты той же ценностной ориентации - к сельским. Враждебность студентов-разрушителей проявляется также к своим же горожанам или односельчанам. Их основные характеристики - зависть и потребительство при отсутствии каких-либо идейных, организаторских способностей в студенческой группе и отсутствии желания реализовывать программу по освоению своей профессии... На первом месте у них власть и деньги, максимум наслаждений. При такой жизненной ориентации невозможна межкультурная коммуникация. Попытки переориентировать таких студентов путём беседы по душам, сформировать другие ценности и наладить межкультурное общение крайне сложно. К таким студентам нужен особый подход.

Группа конформистов гораздо больше, чем другие названные группы. В

межкультурной коммуникации); лингвистического (вербальные и невербальные средства коммуникации, языковые стили, способы повышения эффективности межкультурного общения); духовно-психологического (когнитивные и эмоциональные составляющие межкультурной коммуникации, ценностные ориентации и мотивации) и др. Нас будет интересовать духовно-психологический аспект, его проявление в межкультурной коммуникации студентов аграрных вузов.

Особенность студентов аграрного вуза заключается не только в этническом многообразии субъектов, принадлежащих к разным культурам, но и в преобладании сельской молодежи над городской. Это, несомненно, определяет показатели коммуникативной культуры студентов, накладывает отпечаток на особенности их мышления и поведения, правила и социальные нормы. Например, молодежи из сельской местности, как правило, труднее адаптироваться в новых, необычных условиях, сложнее, чем городской, наладить коммуникативные связи. Это объясняется многими причинами, и прежде всего, духовно-психологическими.

Психологическая адаптация – внутренние психологические переживания студента, показателями которых являются знание и принятие им определенных норм, ценностей, степень включенности студента в учебно-воспитательный процесс, в систему межличностных отношений.

Особые психологические переживания возникают у большинства сельских ребят по поводу более низкого на момент поступления уровня знаний, уступающего уровню знаний городских ребят, низкой культуры речи и др. Следовательно, возникает чувство ущербности, если к тому же по отношению к сельским ребятам допускаются насмешки и даже оскорбления.

Психологическая адаптация вызывает необходимость объединяться в особые психологические группы по принципу: «свой – чужой», «мы – они». У людей, принадлежащих к одной группе, формируется чувство общности, ощущение связи и близости членов группы – своеобразное «мы – чувство». Основанием для объединения людей в группы, общности или противопоставления остальным могут быть разные признаки. Но все основания общения пронизаны психологическими особенностями.

Психологические группы формируются с учётом человеческой структуры, которая была разработана В.Н. Сагатовским. Она включает в себя три группы людей: созидателей, конформистов и разрушителей, т.е. людей, ориентирующихся не на творческое созидание, а на разрушение. Созидатель ориентирован на поступок. Он стремится понять других людей и на этой основе осуществлять диалог и сотворчество.

Созидатель честно и ответственно выполняет свой долг и поддерживает положительные традиции, самореализуется не за счёт других людей, а во имя совершенствования бытия мира. Противоположностью являются разрушители. Они ориентированы на преступление. Ницше о них говорил так: «Что хорошо? – Всё, что повышает чувство власти, волю к власти, самую власть... Что есть счастье? – Чувство растущей власти... Не удовлетворенность, но стремление к власти, не мир вообще, но война».[5, с. 623].

Конформисты ориентированы на приспособление. Характерные черты этой группы людей

Э. Фромм схватывает в понятии: «Человек заботится не о своей жизни и счастье, а о том, чтобы стать «ходким» товаром [7, с. 73]. Рассмотрим

компетентность, творческое развитие, профессиональная подготовка специалистов, изобразительное искусство, дизайн.

Summary. Determined the importance of teaching the fine arts, and in particular the military costume as a factor in the creative thinking of the future specialists. We consider the historical issues of military costume design as an element of art in high school. Arts education contributes to the development of artistic and creative personality. The analysis of the scientific and methodological sources. In subsequent studies available scientific and methodical development of new trends in order to improve the training of future artists and educators. **Keywords:** creative thinking, competent, creative development, vocational training, art and design.

Резюме. Визначено значимість навчання образотворчому мистецтву, а зокрема військового костюма як фактора креативного мислення у майбутніх фахівців. Розглянуто історичні питання військового костюма як елемента мистецтва дизайну у вищій школі. Мистецька освіта сприяє розвитку художньо-творчої індивідуальності. Здійснено аналіз наукових і методичних джерел. У наступних дослідженнях можлива науково-методична розробка нових тенденцій з метою удосконалення професійної підготовки майбутніх художників-педагогів. **Ключові слова:** креативне мислення, компетентність, творчий розвиток, професійна підготовка фахівців, образотворче мистецтво, дизайн.

Литература

1. Ильина Т.В. История искусств. Отечественное искусство: [учеб.] / Т.В.Ильина. – М., 2005. – 70 с.
2. Популярная художественная энциклопедия: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство / Гл.ред. В. М. Полевой; Ред.кол.: В.Ф. Маркузон, Д. В. Сарабьянов, В.Д. Синюков (зам.гл. ред.). –М.: Большая Российская энциклопедия. Кн. I. А. –М. –1999. –447 с., ил.
3. Функен Ф., Функен Л. Энциклопедия вооружения и военного костюма. Европа XVIII век / Фред Функен, Лилиан Функен. –М.: Изд-во «Астрель», 2003. - 140 с.
4. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения/Андрей Викторович Хуторской. - М.: Изд-во МГУ, 2003. - 416 с.

Подано до редакції 26.05.2012

УДК 378.013; 330.098; 306

ОСНОВНІ ДЕФІНІЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

*Шукатка Оксана Василівна,
старший викладач, в. о. зав. кафедри фізичного виховання
Львівської державної фінансової академії*

Постановка проблеми. Вивчення проблеми формування культури здоров'язбереження майбутніх фахівців економічної галузі під час навчання студентської молоді передбачає здійснення історико-методологічного аналізу і конкретизацію основних дефініцій, які складають понятійно-термінологічний апарат педагогічного дослідження. Такими науковими поняттями є здоров'я,

здоровий спосіб життя, культура здоров'язбереження. Обґрунтування цих понять сприятиме реалізації наукових підходів до формування культури здоров'язбереження майбутніх економістів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій доводить актуальність цієї проблеми. Сучасна наука нараховує біля 300 визначень поняття «здоров'я». Однак, загальноприйнятого його трактування як цілісної системи на сьогодні не існує. Узагальнюючи філософське розуміння здоров'я, Н. Башавець розглядає його як динамічний процес рівноваги організму з навколишньою природою і соціальним середовищем [1, с. 111]. На думку В. Горашука, здоров'я є саме тим потенціалом, який забезпечує людині можливість пристосуватися до змін навколишнього середовища [3, с. 132-133].

У загальній проблемі аналізу наукових підходів до вивчення питань, пов'язаних з поняттям здоров'я, виникає потреба конкретизувати основні дефініції, які використовуються в дослідженні формування культури здоров'язбереження майбутніх фахівців, зокрема економістів, у яких професійна діяльність супроводжується малорухливим способом життя.

Метою даної статті є порівняльний аналіз наукових тлумачень таких понять, як здоров'я, здоровий спосіб життя, культура здоров'язбереження.

Виклад основного матеріалу. Історичний розвиток суспільства демонструє динаміку трансформацій у розумінні здоров'я поряд з прогресивними змінами в науковій і культурній сфері цивілізаційного розвитку людства. Так, у довідковій літературі здоров'я визначається як «стан організму, за якого нормально функціонують усі його органи; той чи інший стан самопочуття людини» [2, с. 455]. У теорії здоров'я науковці розглядають його як цілісний багатовимірний динамічний стан, за якого особистість добре адаптована, зберігає інтерес до життя та досягає самореалізації в умовах конкретного соціального й економічного середовища, що дає змогу людині різною мірою виконувати свої біологічні й соціальні функції.

Загальновищезгаданим є тлумачення поняття здоров'я подане у Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) і визначається як стан повного фізичного, духовного й соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб або фізичних відхилень. Разом з тим, дискусія щодо визначення поняття «здоров'я» ще триває. У новій концепції здоров'я робоча група ВООЗ пропонує таке визначення цього поняття: «Здоров'я – це ступінь здатності індивіда чи групи, з одного боку, реалізувати свої прагнення і задовольняти потреби, а з другого, змінювати середовище чи кооперуватися з ним» [4, с. 318].

З метою вивчення індивідуального здоров'я людини у 1980 році І. Брехманом була започаткована наука валеологія. В Україні валеологічні дослідження очолив Г. Апанасенко, котрий визначає здоров'я таким динамічним станом людини, що визначається резервами механізмів самоорганізації її системи (стійкістю до впливу патогенних чинників і здатністю компенсувати патологічний процес), характеризується енергетичним, пластичним і інформаційним (регуляторним) забезпеченням процесів самоорганізації, а також є основою прояву біологічних (виживання – збереження особи, репродукція – продовження роду) і соціальних функцій.

Термінологічний аналіз сутності валеології дає змогу розглядати її як науку про закономірності й механізми формування, збереження, зміцнення та передачі за спадковістю здоров'я. Однак аналіз педагогічної літератури

аспект діяльності, наприклад, статую як явлення культури робить не бронза як речовина, а виражений в ній образ (цей підхід излагається в трудах представителей Тартуско-Московской семиотической школы - Ю. Лотмана, Б. Успенского и других ученых, в книгах и статьях С. Аверинцева, М.Мамардашвили - ими высказано множество интересных наблюдений и обобщений, вскрывающих символику культуры и дающих нетривиальную интерпретацию разнообразных культурных феноменов прошлого); 4) культура как процесс и результат человеческой деятельности, смысл которой заключается в реализации определённых ценностей или жизненных смыслов. [3,с.47] Российский философ В.Н.Сагатовский подвёл итог существующим определениям и дал своё определение: «Культура есть семиотический аспект процесса и результата человеческой деятельности, в которых воплощаются ценности субъекта (общества, группы, личности).[6, с. 36].

Понятие **коммуникация** часто заменяют понятием **общение** или трактуют в узком смысле как процесс обмена информацией между взаимодействующими сторонами. В широком смысле **коммуникация** – это отношения между субъектами. Суть данных коммуникативных отношений заключается не только в обмене информацией, но и в том, что каждый из участников обладает внутренней программой, основой которой является система ценностей, жизненных смыслов. Обмен информацией служит в данном случае средством коммуникации.

Коммуникация как отношение между субъектами имеет два взаимосвязанных аспекта. Во-первых, когда мы говорим о коммуникации, то имеем в виду признание одного участника общения другими участниками. Субъект в этом случае идентифицирует себя с определённой общностью, Субъекты которой в свою очередь признают его в качестве полноправного члена своей группы (политической партии, общества художников, учёных, церковной организации, студенческого коллектива и т.д.). Во-вторых, коммуникация предполагает самостоятельность участника. Субъект самоидентифицирует себя, сохраняет свою внутреннюю основу, направленность, неповторимость, «самость». Если один из аспектов коммуникации абсолютизируется, то смысл её теряется.

Понятие **межкультурная коммуникация** стало использоваться после выхода в свет в 1954 г. книги Э. Холла и Д. Трагера «Культура как коммуникация: модель и анализ», в которой межкультурная коммуникация рассматривалась как особая область человеческих отношений.

Позднее Э. Холл в работе «Немой язык» развивает идею о взаимосвязи культуры и коммуникации и впервые выводит проблему межкультурной коммуникации не только на уровень научных исследований, но и на уровень самостоятельной учебной дисциплины. Дальнейшую разработку теоретических основ межкультурной коммуникации продолжили Дж. Кондон и Й. Фати в работе «Введение в межкультурную коммуникацию». [4, 12]

Межкультурная коммуникация – это и есть коммуникация взаимосвязи, взаимопризнания ее участников, общих ценностных ориентаций и самостоятельности внутреннего мира каждого из них. В отечественных исследованиях межкультурной коммуникации в основном сохраняются западные научные традиции в подходах к этому сложному и многогранному феномену. Их главная особенность – выделение исследовательских аспектов: социологического (социальные, этнические и прочие факторы в

- протестантизм и сектантство. Сравнительное богословие. – М., 1998.
2. Огицкий Д. П., Козлов Максим [свящ.] Православие и западное христианство. – М., 1999.
3. Папство и его борьба с православием / сост. С. Носов. – М., 1993.
4. Ватикан: натиск на Восток. – М., 1998.
5. Второй Ватиканский собор. Конституции, декреты, декларации : репринт. – Tipografia Poliglotta Vaticana, 1966-1969; Брюссель, 1992.
6. Воейков, Н. Правда об униатстве. Свято - Пантелеймонов монастырь. – Б. м., 1992.
7. Алексеев, Г. Римо-католичество и экуменизм. – М., 1996.

Подано до редакції 27.05.2012

УДК: 37.035:008

ОСОБЕННОСТИ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ СТУДЕНТОВ АГРАРНЫХ ВУЗОВ

Мезенцева В. Д.,

ст. преподаватель ЮФ НУБиП Украины

«Крымский агротехнологический университет»

Сегодня интенсивно развивается межкультурное общение не только на уровне больших цивилизаций, наций, но и на уровне межличностных связей. Высокая мобильность населения, являющегося носителем разных культур, обусловленных «несовпадением особенностей мировоззрения партнеров, ценностей, норм и т.п., порождает множество проблем коммуникации». [2, с.9]. Культурные различия не могут бесследно исчезнуть в процессе интеракции, поэтому успешность взаимодействия субъектов зависит от уровня их межкультурной коммуникации. Это особенно касается молодежи, как наиболее мобильной части любого общества. Поэтому целенаправленное формирование культуры коммуникативной деятельности является одной из целей современного образования и одним из важнейших направлений в профессиональной подготовке специалистов аграрной сферы.

Вначале необходимо рассмотреть теоретико-методологические основы проблемы. Методологической основой являются положения социальной философии о сущности **культуры, коммуникации, межкультурной коммуникации**. Эти термины в общепhilosophическом аспекте рассматриваются в работах Л.Б. Волченко, Е.Г. Злобина, М.С. Кагана, А.Ф. Лосева и др. Много научных работ посвящено отдельно проблеме **культуры**, проблеме **коммуникации**. Интересно научное направление, исследователи которого рассматривают **культуру** как проблему изменения самого человека, его становления как творческой личности, что влияет на межличностную коммуникацию. Представители данного направления - А.А. Бодалев, Л.Н. Коган, Б.Ф. Ломов, Л.Н. Макарова и др. [1, с.78]

В общем анализе культуры отсутствует единый подход. Иногда понятие культура отождествляется с понятием «общество», «цивилизация». Проанализировав различные подходы в трактовке культуры, можно выделить четыре, с нашей точки зрения, основные определения: 1) культура как всё то, что сделано человеком, т.е. всё искусственное; 2) культура как процесс и результат деятельности; 3) культура как семиотический аспект (знаковый)

свідчить про значні розбіжності в тлумаченні валеології. У своєму дослідженні ми акцентували увагу на таких характеристиках цього наукового напрямку, де валеологія визначається як наука про:

– *здоровий спосіб життя*, в основі якої лежить ідея про те, що завдяки правильній світоорієнтації та відповідній поведінці людина спроможна забезпечити собі довге, радісне, безболісне життя;

– *культивування здорового способу життя* людини, що є такою життєдіяльністю, яка при позитивному емоційно-вольовому настрої людини забезпечує дотримання екологічної рівноваги її з природою (гомеостаз) і невинне зниження ентропії суспільних зв'язків у соціальному організмі країни, в яку вона включена як джерело інтелектуальної енергії, а отже, й її основна рушійна сила [4, с. 72].

Отже, узагальнення результатів аналізу наукової літератури дає змогу зазначити, що в сучасних педагогічних дослідженнях поняття здоров'я розглядається науковцями у таких аспектах: як *соціально-біологічна основа життя* всієї нації та як *результат політики держави*, що створює у своїх громадян духовну потребу ставитися до свого здоров'я як до основної цінності; як цілісний, *гармонійний стан*, що залежить від дотримання людиною оптимальної організації своєї життєдіяльності; як *стан постійної усвідомленості й відповідальності* людини перед собою та довкіллям; як *природний «психофізичний і духовний стан* людини, який забезпечує її повне біосоціальне функціонування, фізичну та інтелектуальну працездатність, достатню адаптацію до природних впливів та мінливості зовнішнього середовища; як *показник якості навколишнього середовища*, що характеризується повною рівновагою організму з біосферою.

Здоров'я визначається мірилом життєвого виявлення людини, гармонійною єдністю фізичних, психічних, трудових функцій, які обумовлюють повноцінну участь людини в різних галузях суспільної діяльності, що потребує реалізації *здорового способу життя* – системи прийомів, яка дає можливість зробити певний уклад життя [2, с. 1375].

У соціальній психології спосіб життя розглядається як стійка типова форма життєдіяльності особистості. Поєднуючи етимологію слів «жити» і «спосіб життя», ми дійшли висновку, що в сукупності вони означають «життя, спрямоване на здоров'я», тобто «здоровий спосіб життя».

В останні роки у дослідженні проблеми здорового способу життя умовно визначилися три основних напрями:

1) філософсько-соціологічний, у якому здоровий спосіб життя розглядається науковцями як певна глобальна соціальна проблема, об'єктивна потреба сучасного соціального розвитку;

2) медико-біологічний, що відображає сутність здорового способу життя як комплекс профілактичних оздоровчих заходів, які забезпечують гармонійний розвиток і зміцнення здоров'я, підвищення працездатності людей, подовження їх творчого довголіття;

3) психолого-педагогічний, представники якого вважають, що для збереження здоров'я дуже важливою є мотивація здорового способу життя.

Доцільним було б виокремити ще й компетентнісний підхід до формування здорового способу життя, згідно з яким необхідно конкретизувати основні компетенції, якими повинна володіти особистість, котра прагне зберегти і підтримувати належний рівень здоров'я протягом життя. Адже

здоровий спосіб життя – це модель життєдіяльності людини, пов'язана з уявленнями про особистісну та соціальну цінність здоров'я засобами, формами і способами його збереження.

Розширене розуміння сутності здорового способу життя знаходимо в дисертаційному дослідженні Н. Завидівської [5], котра вбачає в цьому понятті такі форми повсякденного життя, які відповідають гігієнічним правилам, розвивають адаптивні можливості організму, сприяють успішному відновленню, підтримці та розвитку його резервних можливостей, повноцінному виконанню особистістю соціально-психологічних функцій. На думку дослідниці, сучасні вимоги до професійної підготовки студентів вимагають нового підходу до змісту професійно-прикладних основ формування здорового способу життя та їх фундаментального обґрунтування. Разом з тим проблему формування здорового способу життя студентів неможливо вирішити, лише обґрунтувавши складові професійно-прикладних основ. Найголовніше – сприяти їх реалізації у процесі формування здорового способу життя.

Тому на сучасному етапі розвитку суспільства висувуються специфічні вимоги до освітнього процесу вищої школи з метою формування здорового способу життя у майбутніх фахівців. До таких вимог відносяться:

- формування у студентської молоді ціннісного відношення до свого здоров'я;
- сприяння всебічному фізичному розвитку і досягненню високого рівня загальної рухової підготовки індивіда;
- основою впливу на формування здорового способу життя вважати перенесення відповідних знань, умінь і навичок з однієї сфери діяльності в іншу;
- комплексне формування здорового способу життя, який враховує всі можливості освітнього процесу, а також індивідуальні особливості особистості;
- необхідність удосконалення і розвитку самого процесу формування основ здорового способу життя, незалежно від професійної спрямованості підготовки студентів тощо.

Таким чином, аналіз літературних джерел доводить, що формування здорового способу життя розглядається науковцями як складова процесу освіти. Водночас філософське тлумачення сукупності процесів виховання, освіти, розвитку об'єднується загальним поняттям «культура», що означає систему надбіологічних програм людської життєдіяльності (діяльності, поведінки і спілкування), що розвивається історично і забезпечує відтворення та зміну соціального життя в усіх його основних напрямках. Якщо набуття знань, умінь, навичок здорового способу життя сприятиме формуванню в людини ціннісного ставлення до здоров'я, то можна говорити про формування сукупності духовних цінностей, певних видів діяльності, що спрямовуються на створення сприятливих для здоров'я ефектів. Виникає певний вид культури, що реалізується у вигляді нового виду людської активності – реалізації здорового способу життя. У дослідженнях науковців цей вид культури має назву «культура здоров'я». Адже здоровий спосіб життя є культурним способом життя, цивілізованим, із турботою про здоров'я як про найвищу цінність.

Уявлення, цінності, ідеали, цілі й особистісні смисли, загальні знання,

клад для них, т.к. с представителями (и предстоятелями) неканонических православных организаций регулярно проводятся встречи, совещания, совместные публикации и т. д., не прекращая наступления на позиции Православия в Украине, в результате чего многие прихожане, священники и храмы (особенно в Западной и Правобережной Украине) из УАПЦ и УПЦ КП (в меньшей степени) перешли в УГКЦ, где им представляются возможности для развития и признания (в первую очередь Римско-католической церковью и всеми униатскими церквами).

Выводы: Подводя итоги и уяснив реалии, сложившихся на сегодняшний день в украинском Православии, хочется сказать, что именно сейчас всем украинским неканоническим православным организациям следует, если не объединиться в одну единую Церковь, то хотя бы прекратить междоусобицы, взаимные претензии и обвинения в адрес друг друга, наладить конструктивный диалог с канонической УПЦ МП и консолидироваться, а предстоятелям неканонических Православных организаций – смирить свою гордыню (которая, кстати, является одним из смертных грехов); уменьшить свои амбиции и жажду власти и денег; реорганизовать работу с прихожанами и больше внимания уделять православному воспитанию детей и молодежи; и, самое главное – подавать личный позитивный конструктивный пример, как священству, так и прихожанам.

Резюме. В статье авторы анализируют раскол в украинском Православии, необходимость преодоления которого назрела уже давно и требует неотложного разрешения при участии и сотрудничестве всех православных организаций Украины, прекращения конфронтации между ними и единения если не на юридической, то на духовной основе. Авторы также обосновывают необходимость отказа от политической деятельности со стороны представителей духовенства и подача личного позитивного примера своим коллегам и прихожанам. **Ключевые слова:** Православие, церковь, раскол, междоусобицы, политика, католицизм, уния, греко-католики, диалог, преодоление раскола, единение.

Резюме. У статті автори аналізують розкол в українському Православ'ї, необхідність подолання якого назріла вже давно і вимагає невідкладного вирішення за участю і співпрацю всіх православних організацій України, припинення конфронтації між ними і єднання якщо не на юридичній, то на духовній основі. Автори також обґрунтовують необхідність відмови від політичної діяльності з боку представників духовенства і подача особистого позитивного прикладу своїм колегам і парафіянам. **Ключові слова:** Православ'я, церква, розкол, міжусобиці, політика, католицизм, унія, греко-католики, діалог, подолання розколу, єднання.

Summary. In this paper the authors analyze the split in Ukrainian Orthodoxy, the need to overcome is long overdue and requires urgent resolution, with the participation and cooperation of all Orthodox organizations in Ukraine, ending a confrontation between them and the union, if not legal, then on a spiritual basis. The authors also substantiate the need to abandon political activity by members of the clergy and the supply of personal positive example to his colleagues and parishioners. **Keywords:** Christian, church, schism, strife, politics, Catholicism, Unia, Greek Catholics, the dialogue, to overcome the schism, unity.

Литература

1. Зноско-Боровский Митрофан [Прот.] Православие, римо-католичество,

паломницькі поїздки по Святим місцям, благодійницьку роботу серед православних лікарів, але всі їх старання і зусилля з боку здаються малозаметними.

В протиположності Православ'ю, яке вважається традиційною релігійною конфесією в Україні, в останні 20 років йде негласне, неафішируване, але повномасштабне, всеохоплююче і неперервне наступлення на українське Православ'я з боку Ватикана і підпорядкованих йому структур, зокрема УГКЦ. Можливо з впевненістю сказати, що УГКЦ є передовим підрозділом Ватикана в Україні. Достатньо згадати 1990-і – початок 2000-х років, коли масовим явищем стали захопи храмів уніатами, зокрема і здійснені при підтримці кримінальних структур і елементів, вигнання православних священників і прихожан православних храмів, причому захоплювалися і те храми, які уніатами ніколи і не належали, були побудовані і відкриті без їх участі. Особливо сильно постраждала колись найбільша Львівська єпархія УПЦ МП – з більш ніж 1000 приходів у неї залишилося менше 40.

Для більшої привабливості в Лівобережжя України і для Росії, УГКЦ часто іменується просто як ГКЦ, проповідь і видавництво ведеться на двох мовах (українській і російській), одночасно діють латинський і східний обряди богослужіння.

Східний обряд – розроблена іезуїтами форма звернення в Унію і католицизм православних (головним чином українців і росіян), де з метою привабливості повністю зберігається православна обрядова форма богослужіння, включаючи православне облачення священника з його зовнішнім виглядом і манерами поведінки, звертання до православних святих і т.д. Навіть Символ Віри читається без «філіо-кве» (католицький догмат про те, що «Дух Святий не тільки від Отця, але і від Сина виходить»). Єдине умов'язання – безсумнівне підпорядкування вищій владі Папи.

Вслід за УГКЦ в Україні постійно набирає силу і Римо-католицька церква. Збільшується кількість приходів в Україні, особливо в великих містах, багато заходів проводиться спільно з Греко-католиками, тобто по суті ці 2 організації є єдиним цілим. В 2011 році відбулося важливе подія – перенесення папського престолу УГКЦ з Львова в Київ, разом з резиденцією вищого архиєпископа УГКЦ на лівому березі Дніпра, хоча уніатів на Лівобережній Україні не було з часів Речі Посполитої).

Хочеться також відзначити, як ведуть свою діяльність уніати і римокатолики. В відмінність від Православних церков (на першому місці у них стоїть робота з дітьми і молоддю, літніх людей серед прихожан навпаки, небагато). Це стосується і богослужіння, і крестних ходів і інших заходів, які ними проводяться. Дітям і молоді в доступній і політично коректній формі роз'яснюються переваги уніатства і католицизму перед Православ'ям; існує цілий ряд молодіжних організацій, очолюваних Римом-католицькою церквою (зокрема «Рух чистих сердець» і інші подібні).

Основним своїм протиположником уніати і римокатолики вважають саме канонічну Православну церкву (УПЦ МП). Вони використовують будь-який привід, промахи, найменшу помилку православного духовенства для зміцнення своїх позицій. Розкол в українському Православ'ї – реальний

спосіб діяльності та поведінки інтегруються між собою в цілісне, багаторівневе і багатоконтентне духовне утворення, в якому об'єднуються ланкою є засадничі смислові орієнтири здорового способу життя. Сукупність таких цінностей є основою культури здорового способу життя, що визначається більш уживаними поняттями – «культура здоров'я», або в інтерпретації Н. Башавець [1] – «культура здоров'язбереження». У світлі нашого дослідження формування культури здоров'язбереження майбутніх економістів є важливим фактором в успішному засвоєнні обраної спеціальності, оскільки тільки здорова людина має здатність успішно навчатися, бути витривалою не тільки до фізичних, але й до психічних стрес-факторів, мати високу працездатність та психічну зрілість.

Актуалізація поняття «культура здоров'я особистості» пов'язана з прагненням педагогів, психологів, лікарів, біологів, екологів, валеологів створити наукову основу гармонізації життя людини. Культура здоров'я розглядається як окремий аспект загальнолюдської культури і відображає рівень освіченості людей у сфері їх життєдіяльності.

Висновки. Проблеми здоров'я та здоров'язбереження є предметом наукових пошуків багатьох дослідників. Культура здоров'язбереження покликана перетворити будь-яку сферу діяльності людей у засіб фізичного і духовного самовдосконалення, самооздоровлення. На сучасному етапі розвитку вищої освіти актуалізується проблема формування культури здоров'я студентів як одного з аспектів їхнього світогляду на основі реалізації аксіологічного підходу до процесів здоров'язбереження. Це зумовлене подальшим розвитком і стабілізацією в студентські роки самосвідомості особистості та розглядається як найважливіша умова найбільш повної самореалізації майбутнього фахівця в активній життєдіяльності та ціннісного відношення до власного здоров'я. Подальші наукові розвідки у даному напрямку ми вбачаємо у розробці спеціальних методик для формування культури здоров'язбереження майбутніх економістів у ВНЗ.

Резюме. Формування культури здоров'язбереження майбутніх економістів потребує конкретизації понятійно-термінологічного апарату педагогічного дослідження. Такими поняттями є здоров'я, здоровий спосіб життя, культура здоров'язбереження. Їх обґрунтування сприятиме реалізації наукових підходів до вирішення визначеної проблеми. Це пов'язано з прагненням педагогів створити наукову основу гармонізації життя людини. **Ключові слова:** здоров'я, валеологія, здоровий спосіб життя, культура здоров'язбереження.

Резюме. Формирование культуры здоровьесохранения будущих экономистов требует конкретизации понятийно-терминологического аппарата педагогического исследования. Такими понятиями являются здоровье, здоровый образ жизни, культура здоровьесохранения. Их обоснование будет способствовать реализации научных подходов к решению определенной проблемы. Это связано со стремлением педагогов создать научную основу гармонизации жизни человека. **Ключевые слова:** здоровье, валеология, здоровый образ жизни, культура здоровьесохранения.

Summary. Building a future economists' healthcare culture requires specification of conceptual and terminological apparatus of pedagogical research. These concepts are health, healthy lifestyle, the healthcare culture. Their studying will facilitate the implementation of scientific approaches to solving a particular problem. This is due to the tendency of teachers to create a scientific basis for the

harmonization of human's life. **Keywords:** health, valeology, healthy lifestyle, the healthcare culture.

Література

1. Башавець Н. А. Теоретико-методичні засади формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Башавець Наталія Андріївна. – Одеса, 2012. – 555 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

3. Горашук В. П. Культура здоровья личности и ее сущность / В. П. Горашук // Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – Ч. 3. – С. 216–224.

4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

5. Завидівська Н. Н. Професійно-прикладні основи формування здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів економічного профілю: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Завидівська Наталія Назарівна. – Київ, 2002. – 230 с.

Подано до редакції 25.05.2012

УДК 37.03:372

ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНИХ ВЗАЄМИН У РІЗНОВІКОВІЙ ГРУПІ: ТЕХНОЛОГІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

*Бутенко Ольга Григорівна,
кандидат педагогічних наук*

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Постановка проблеми. Сьогодні і науковці, і практичні працівники дедалі більше уваги приділяють проблемам виховання та навчання дітей у різновікових групах. Робота з дітьми зі змішаним віковим складом є досить складною, тому вимагає від вихователя високої професійної майстерності. Відтак, постає безліч запитань і проблем, що виникають у практичних працівників різновікових груп дошкільних навчальних закладів.

З метою формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти в умовах роботи в різновіковій групі дошкільного навчального закладу для студентів спеціальності «Дошкільне виховання» для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» введено навчальну дисципліну «Навчання і виховання в різновікових групах» та для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» – «Технологія виховної роботи з дітьми дошкільного віку».

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми різновікового колективу та взаємин дітей різного віку завжди турбували науковців. Так, проблеми взаємовідносин дітей в умовах різновікового колективу розглядали Л. Артемова, Р. Жуковська, Д. Менджерницька та ін. Як оптимальну модель середовища розвитку особистості дитини різновікову групу дошкільного навчального закладу розглядали В. Бутейко, В. Караковський, С. Кондратьєва, Л. Фоменко, С. Якобсон та ін. Ефективність впливу педагога на дошкільників за допомогою старших дітей вивчали А. Давидчук, І. Дьоміна та ін. Переваги

неоднократно обращался и к руководству УПЦ МП и лично к Патриарху Московскому с настоятельными просьбами прекратить эту уничижительную практику. Филарет особенно подчеркивал и настаивал на том (и продолжает это делать сегодня, что у УПЦ МП да и всех канонических Православных церквей нет никаких законных и богословских оснований поступать таким образом. Объясняет он это тем, что никаких идеологических, методологических и догматических расхождений и противоречий с каноническим Православием у него и возглавляемой им структуры нет. Неизменной остается форма и содержание богослужений, литургическими языками являются церковнославянский и украинский. Опираясь на эти факты, духовенство УПЦ КП и др. неканонических юрисдикций считают такие действия УПЦ МП незаконными.

Хочется отметить и ту деталь, что в УПЦ КП, УАПЦ, УАПЦ-К и им подобных происходит частая ротация среди иерейского и (особенно) архиерейского состава. Очень часто бывает так, что одно и то же лицо меняет свою принадлежность к той или иной юрисдикции несколько раз. Некоторые из них возвращаются обратно в УПЦ МП, РПЦ, РПЦЗ и другие канонические Православные церкви, в большинстве случаев их принимают обратно (после соответствующего покаяния, прохождения епитимьи и т.д.) их восстанавливают в священническом или архиерейском сане.

Очень интересен (для сравнения современной ситуацией внутри украинского православия) пример Болгарской православной церкви, которая смогла преодолеть раскол и снова стала единой. Для того, чтобы понять истинную причину того, что раскол в Украинском Православии до сих пор не преодолен в том, что многие из иерархов неканонических православных объединений были изгнаны, отлучены от церкви и лишены сана (во времена относительного единства Украинского Православия) по самым разным причинам.(Ересь, злоупотребление положением, излишнее власто- и сребролюбие и т.д.) Естественно, что им не хочется кому-либо подчиняться (в любых аспектах) и делить с кем-либо свое влияние и власть.

Все эти междоусобные «войны» и откровенные разборки в т. ч. с привлечением криминальных элементов и структур не могли не сказаться на падении престижа Православия в Украине и ослаблении его позиций. Проиллюстрировать это можно достаточно простым примером. Зайдя в Православный храм на службу, сразу становится заметно, какая группа преобладает среди прихожан - это, в большинстве своем женщины пожилого возраста (старше 65 лет). Людей среднего возраста и молодежи там очень мало. Лишь в дни больших церковных праздников процент людей среднего возраста, молодежи и детей возрастает, но для большинства прихожан все это скорее дань традиции, а не часть мировоззрения или образа жизни. По сравнению со всевозможными околоправославными течениями, скандалами, выяснениями отношений, создается впечатление, что пастырская деятельность, духовное окормление прихожан, повышение уровня образования и квалификации священнослужителей, работа с молодежью и детьми отошла на третий план. Безусловно, есть священники, которые своими действиями повышают престиж Православия, способствуют распространению Православных ценностей, работают с детьми и молодежью на местах; в данном контексте необходимо отметить преподавание в школах «Основ православной культуры», просветительскую и волонтерскую работу среди православной молодежи,

Украинская Автокефальная Православная Церковь (Обновленная), Украинская Автокефальная Православная Церковь (каноническая), Украинская Автономная Православная церковь (Львов), Украинская реформаторская православная Церковь. Две из этих церквей возглавляются «патриархами Киевскими и всея Руси - Украины», то есть, наряду с каноническим патриархом Кириллом (предстоятелем Русской Православной церкви, в состав которой на правах широкой автономии входит Украинская Православная Церковь Московского Патриархата во главе с митрополитом Владимиром (Сабоданом), существует ещё два « Киевских патриарха». Кстати, ни один из них (да и ни одна из неканонических православных церквей, именующих себя «православными, поместными и автокефальными») не имеют официального признания в таковом качестве со стороны мирового православия и не находятся в евхаристическом общении ни с одной из канонических поместных Православных церквей мира.

Все вышеупомянутые церковные организации (во всяком случае, складывается такое впечатление) по-видимому либо не могут, либо не хотят договориться не только об объединении между собой и каноническими поместными православными церквями, но еще и дробятся и раскалываются на более мелкие организации. В средствах массовой информации время от времени публикуются статьи и репортажи, как правило, об очередном скандале, расколе или неурядицах внутри вышеперечисленных организаций. Публикуются компрометирующие факты о священниках и предстоятелях той или иной неканонической конфессии. Все это напоминает о междоусобных войнах князей во времена феодальной раздробленности Киевской Руси. Складывается впечатление, что самоцелью этих церковных организаций является не пастырское окормление православных мирян, а междоусобные конфликты, в которых они пытаются как можно сильнее (по мере своих возможностей) «укусить» друг друга. Также хочется сказать и о том, что многие неканонические иерархи активно вмешиваются в политические процессы в Украине (как внешние, так и внутренние); особенно политику любит «киевский патриарх» Филарет (Денисенко). Практически все иерархи неканонических православных объединений с крайней неприязнью, в которой даже невооруженным глазом просматривается что-то личное, отзываются об УПЦ МП, да и о русском православии вообще, одновременно не прекращая своих междоусобиц.

Весьма интересную позицию по отношению ко всем этим, безусловно, деструктивным процессам, заняла каноническая УПЦ МП во главе с митрополитом Владимиром (Сабоданом), а также Русская Православная Церковь во главе с патриархом Кириллом. С одной стороны, неканонические (раскольнические) юрисдикции не признаются официально Московским Патриархом, а также все их действия, связанные с рукоположением дьяконов, священников, хиротонией епископов; не имеют силы и не признаются каноническими православными церквями. Интересно и то, что таинства, совершаемые духовенством неканонических православных юрисдикций, также не признаются официальной УПЦ МП. То есть православный верующий, крещенный в церкви, принадлежащей, например УАПЦ или УПЦ КП (равно как и в церкви любой другой неканонической православной юрисдикции, должен пройти обряд повторного крещения в храме УПЦ МП, что особенно возмущает руководство УПЦ КП и лично Филарета (Денисенко), который

групи дітей з різновіковим складом над групою дітей одного віку в процесі розвитку мовлення дітей розглядали О. Тихесєва, О. Соловійова та ін.

Однак, не розроблено спеціальних методик, спрямованих на педагогічну підтримку педагогів у формуванні гармонійних взаємин між дітьми змішаного віку в умовах дошкільного навчального закладу.

Отже, беручи до уваги вищезазначене, **метою** публікації вбачали у розкритті методики формування гармонійних взаємин між дітьми у різновіковій групі дошкільного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. *Взаємини дітей різновікової групи особливо потребують педагогічної корекції, оскільки лише починають формуватися.* Завдання педагогічного колективу полягає у створенні у групі атмосфери, яка б характеризувалася безконфліктними, гармонійними, доброзичливими взаєминами між дітьми.

Плануючи роботу, з дітьми слід керуватися твердженням психологів, що для морального виховання особистості необхідний комплексний вплив, цілісне формування моральної свідомості, моральних почуттів і поведінки. Тому враховуючи вищезазначене, та у відповідності до принципів системності, поетапності та послідовності робота має відбуватися упродовж кількох взаємообумовлених і взаємодоповнюючих етапів.

Перший етап – має за мету дати дітям уявлення про повагу один до одного, доброзичливі взаємини, навчити їх адекватно оцінювати вчинки своїх одногрупників та давати мотивовану оцінку власним вчинкам стосовно інших дітей. Змістовий аспект передбачає використання таких методів і прийомів, як: читання та аналіз літературних творів моральної спрямованості, дидактичні ігри та вправи, досліди, ситуації морального вибору, повчальні історії, оформлення стенда.

Роботу з дітьми різновікової групи по вихованню доброзичливих взаємин між ними доцільно розпочати із застосування методу *художнього аналізу та оціно-етичного коментаря літературних творів*. Невичерпною скарбницею народної мудрості щодо виховання у дітей гуманних взаємин є українська народна педагогіка, зокрема українські народні казки. Казки з морально-етичною основою сприяють виробленню у дітей розуміння людських характеристик, суспільних відносин, закріплюють у свідомості визначення що таке «добре» і що таке «погано». У результаті такої роботи діти вчать аналізувати поведінку героїв казок, виділяючи позитивне і негативне; зіставляти вчинки персонажів зі своїм досвідом і вчинками своїх одногрупників.

Для роботи з дітьми з метою виховання у них шанобливого ставлення один до одного, можна використати українські народні прислів'я. Враховуючи те, що засвоєння цих категорій, як правило, супроводжується великими труднощами у зв'язку зі слабо розвиненим абстрактним мисленням дошкільника, для кращого розуміння та запам'ятовування дітьми зразків української народної творчості, можна дітям запропонувати, наприклад, закінчити прислів'я чи приказку; ігрові вправи та досліди, що демонструють зміст того чи того прислів'я тощо (вправа «Добери кінцівку», дослід «Слово – не горобець, вилетить і не спіймаєш», ігрова вправа «Закон бумеранга» та ін.).

З метою виховання у дітей доброзичливих взаємин можна використати для читання з подальшим обговоренням художні твори. Їх слід відбирати таким чином, щоб у результаті обговорення у дітей виникло захоплення від гарних вчинків персонажів по відношенню до вихователів, інших дітей, членів

родини та засудження проявів неповаги до них. Такими є твори В. Сухомлинського: «Яблуко в осінньому садку», «Народився братик» та ін.

Щоб донести до дітей, що взаємини дітей у групі – велика цінність, їх треба підтримувати та збагачувати. Основою таких стосунків є взаємоповага, яка об'єднує всіх членів колективу в єдине ціле, навчає вибачати, прощати, не відповідати злом на зло, безкорисливо чинити добро. Повага є основою групової єдності.

Важливим засобом формування доброзичливих взаємостосунків є *ситуації морального вибору*, які часто виникають у повсякденному житті. Обговорення з дітьми тієї чи тієї ситуації передбачає вміння дитини адекватно оцінити продемонстровану поведінку героя, обґрунтувати її правильність чи неправильність, передбачити позитивні чи негативні наслідки такої поведінки. Дитина має змогу співвіднести поведінку персонажа зі своїми уявленнями про гарну поведінку стосовно молодшої чи старшої за себе дитини, визначити, якій характеристиці відповідає персонаж – «вихований» або «не вихований», подумати над своїми вчинками та об'єктивно оцінити їх.

Із метою закріплення та систематизації знань про гарні взаємини з однокласниками у роботі з дітьми можна використати *дидактичні ігри* «Добрі слова», «Закінчи речення», «Оціни вчинок» та ін.; *повчальні історії*.

З метою засвоєння категорії «гарні взаємини» можна скористатися *словничком моральності*. Вихователь пояснює значення понять (вдячність, великодушність, добро, любов, скромність, співпереживання, чесність, допомога тощо) і дає змогу висловити свою думку дітям і пропонував на задану тему пригадати випадок із життя групи.

Педагогічна психологія визначає, що емоційна сфера є одним із енергетично потужних за своїм впливом регулятором життя та діяльності дошкільника, адже емоції тісно пов'язані з мисленням та ціннісною орієнтацією дитини. Зважаючи на зазначене, потрібно постійно враховувати емоційний фактор.

Тому логічним продовженням першого етапу виховання гуманних, доброзичливих взаємин дітей різновікової групи є наступний, другий етап, мета якого – навчити дітей орієнтуватися в основних емоціях та почуття однокласників, умінно їх визначати та адекватно реагувати на них; здатності відчувати та розуміти емоційний стан іншого та причини, що можуть його викликати; розвиток у дитини відчуття емоційно-почуттєвої групової єдності; здатності до емоційного співпереживання молодшому чи старшому за себе; вміння усвідомлювати свої переживання та здатності керувати власними емоціями. Змістова лінія цього етапу полягає у застосуванні таких методів і прийомів, як-от: казкові подорожі, пантоміма, ігрові вправи, бесіди, проблемні ситуації, читання та обговорення літературного твору, інтерактивні та дидактичні ігри, придумування кінцівки казки.

Організуючи роботу з дітьми на цьому етапі, слід враховувати теоретичні положення наукових досліджень проблем емоційного розвитку дітей про несформованість емоційно-вольової сфери дошкільника, що проявляється у невмінні стримувати свої бажання й емоції; обмежений моральний досвід соціальної поведінки; чутливість до впливу навколишнього середовища, зокрема, негативних зразків поведінки (вулиці, телебачення, стосунків у сім'ї) і наслідування їх; статус у різновіковому колективі тощо.

Дошкільник повинен спершу вивчити себе, свої почуття та емоції,

4. Основи нових інформаційних технологій навчання: Посібник для вчителів / Машбиць Ю.І., Гокунь О.О., Жалдак М.І. та ін. / За ред. Машбиць Ю.І. / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К.: ІЗМН, 1997. – 264 с.

5. Рубцов В.В., Марголис А.А., Пажитнов А.Л. Компьютер как средство учебного моделирования. // Информатика и образование. – 1987. – №5. – С.8-13

6. Смалько О.А. Розвиток творчого мислення старшокласників на уроках математики з використанням інформаційних технологій навчання: Дис.... канд. пед. наук (13.00.02). – К., НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2003. – 252 с.

7. Фридман Л.Ф. Психолого-педагогические основы обучения математике в школе. – М.: Просвещение, 1983. – 160 с.

Подано до редакції 23.05.2012

УДК 281.9 (477)

КРИЗИС ПРАВОСЛАВІЯ В УКРАЇНІ

Мезенцев Юрій Леонидович,
доцент, кандидат філософських наук
Лазарев Вадим,
студент I курсу ЮФ НУБіП
«Крымский агротехнологический университет»

Постановка проблеми: В настоящее время сложилась весьма непростая ситуация вокруг украинского Православия. В настоящее время на территории Украины действует 7(!) (семь!) православных церквей: (организаций, в названии которых упоминаются слова «Украинская» и «Православная»), а взаимоотношения между ними оставляют желать много лучшего, что негативно сказывается на духовной жизни православных мирян в Украине и подрывает престиж православия уже не только в Украине, но и в мире в целом.

Целью данной статьи является осмысление и анализ непростой ситуации, сложившейся внутри украинского православия за годы независимости Украины, а также поиск возможных путей решения данной проблемы.

Изложение основного материала: В данной работе специально не касаются Русской (и других поместных православных церквей), а так же Русской Православной Церкви За Рубежом, Русской Истинно-Православной Церкви и т. д., русских старообрядцев. В ней упомянуты только те православные организации, которые именуют себя Украинскими (в том числе и Украинская Православная Церковь Московского Патриархата). Также проведены исторические параллели с трендами внутри современного украинского православия, историей католической и греко-католической церквей на территории Украины. Затронуты некоторые аспекты взаимоотношений современного украинского православия с Римокатолической и Украинской Греко-католической церквями и (в общих чертах) с другими «восточными католическими (униатскими) церквями».

В настоящее время на территории Украины действует 7(!) (семь!) православных церквей: (организаций, в названии которых упоминаются слова «Украинская» и «Православная»), а именно: Украинская Православная Церковь Московского Патриархата, Украинская Православная Церковь Киевского Патриархата, Украинская Автокефальная Православная церковь,

безпосереднього спілкування людей між собою, зокрема спілкування вчитель-учень та учень-учень;

4) існує велика кількість задач, які неможливо розв'язати лише за допомогою комп'ютерних програмних засобів.

Таким чином, вивчення та використання інформаційних технологій розв'язування математичних задач дає змогу інтенсифікувати навчальний процес, значно розширити коло розглядуваних питань, вправ, задач, активізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів. Але використання інформаційних технологій в навчанні не повинно стати самоціллю, а бути дидактично виправданим і гармонійно інтегрованим з традиційними методичними системами навчання.

Висновки. Використання на уроках інформатики та математики засобів сучасних інформаційних технологій навчання формує в учнів навички свідомого користувача комп'ютерів, показує можливість використання засобів інформаційних технологій в подальшій практичній і науковій діяльності, формує в них елементи інформаційної культури.

Резюме. В даній статті проаналізовано ефективність та загальні принципи використання нових інформаційних технологій в навчальному процесі та при навчанні математики. З'ясовано, що використання засобів інформаційних технологій в навчанні, надає зовсім нові, суттєво потужніші можливості при проведенні навчального дослідження зокрема при розв'язанні математичних задач. Воно допомагає учневі сконцентрувати увагу на найбільш важливих аспектах матеріалу, що вивчається: постановки задачі і проведенню моделювання на основі комп'ютерних експериментів. **Ключові слова:** інформаційні технології.

Резюме. В данной статье проанализирована эффективность и общие принципы использования новых информационных технологий в учебном процессе и при обучении математике. Выяснено, что использование средств информационных технологий в обучении предоставляет совершенно новые, существенно более мощные возможности при проведении учебного исследования, в частности, при решении математических задач. Оно помогает ученику сконцентрировать внимание на наиболее важных аспектах изучаемого: постановки задачи и проведению моделирования на основе компьютерных экспериментов. **Ключевые слова:** информационные технологии.

Summary. This article analyzes the effectiveness and general principles of the new information technologies in education and education mathematics. It is found that use of information technology in education provides a completely new, much more powerful during the educational research, in particular, when solving mathematical problems. It helps the disciple focus on the most important aspects studied: goal-setting and implementation of modeling based on the computer experiments.

Keywords: information technology.

Література

1. Жалдак М.І. Комп'ютер на уроках математики: Посібник для вчителів. – К.: Техніка, 1997. – 304 с.
2. Жалдак М.І., Горошко Ю.В., Вінниченко Є.Ф. Математика з комп'ютером: Посібник для вчителів. – К.: РННЦ „ДІНІТ”, 2004. – 255 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Освіта. – 2001. – № 60-62. – 24-31 жовтня.

навчитися керувати ними, а вже потім розвивали вміння розпізнавати і характеризувати емоційний стан іншої людини.

Отож, перше завдання у цьому напрямку полягає у необхідності відкрити у дітей здатність відчувати і приймати себе, тобто відкриття у собі свого «Я». Роботу можна розпочати з *етичних бесід*, що спрямовані на усвідомлення дітьми своїх почуттів і переживань, кращого розуміння себе: «Це – я», «Я в дзеркалі інших», «Чи вмію я бути уважним та чуйним?», «Я і мої вчинки» та ін. Такі бесіди мають за мету привернути увагу дошкільників до власної особистості, навчити розуміти та відчувати свій внутрішній світ, своє ставлення до себе і довколишніх; сформувати почуття власної значущості, самоцінності та взаємоповаги один до одного.

Черствість і неухвага дитини до почуттів і переживань інших дітей, батьків, однолітків, вихователів, власне, пов'язана не з черствістю в її характері, а з відсутністю досвіду в співпереживанні, з невмінням вслухатися в слова тих, хто її оточує. Зважаючи на це, на допомогу чуттєвій сфері, можна скористатися *етюдами з психогімнастики*, що базуються на вправлянні дітей у демонстрації почуттів, до яких належать: міміка, жести, власне мовлення. Це можуть бути вправи на кшталт «Назви емоцію», «Скажи навпаки» та ін.

Добре зарекомендували себе *казково-ігрові технології* («Помічники людяності», «Острів розуміння», «Дзвіночки совісті» та ін.) та *психотехнології* (гімнастика почуттів; енергетичні вправи «Жива вода», «Серце на долоні», «Тепло рук друга» та ін.), запропоновані Т. Поніманською. *Ігрові вправи* використовуються у роботі з дітьми як на заняттях, так і в повсякденному житті.

На цьому етапі можна використати такі види роботи, як *читання літературних творів з подальшим їх обговоренням та розігруванням епізодів казок*, що дає змогу дитині на вербальному та емоційному рівні усвідомити, що таке «погано» і що таке «добре», побувати в ролі ображеного та образника, сильного і слабого, турботливого і бездушного, випробувати на собі роль молодшого чи старшого за себе і оцінити свої вчинки збоку, іншими очима подивитися на довілля і найближче оточення.

Значна робота педагогів має бути спрямована на формування у дошкільників умінь контролювати свої емоції як складову гарних взаємин з довколишніми. Так, з метою розвитку здатності до самоконтролю та володіння собою, подолання агресивності можна провести *рухливі ігри* («Два барани», «Увірвися в коло»), *ігрові вправи-тренінги* («Оціни свій стан», «Візьми себе в руки»). Ігрові вправи «Я найкраще вмію», «Я справлюсь в ситуації», «Моє ім'я», «Який я», «Створи в собі сонце», «Коли я шаную себе», «Мені подобається в собі...», «Моя квітка» покликані *вправляти дітей в ситуаціях успіху*, підтримували дитину в її бажанні бути сильною та самовпевненою.

Подальша робота на цьому етапі спрямовується на розвиток емпатії, формування позитивної установки і безпечного самопочуття дитини у різновіковій групі. При цьому позитивне ставлення до однокласників можна формувати шляхом застосування *ігрових вправ*. Прикладом таких вправ є «Намисто», «Фрагмент світу»; дослід «Повітряна кулька» та ін.

Оскільки група дошкільного навчального закладу є для дитини найближчим оточенням, де зосереджуються перші прояви моральної поведінки та формуються такі складники вихованості гармонійних взаємин, як доброта,

чуйність, турбота, милосердя, подальша робота має спрямовуватись на формування довірливих стосунків з молодшими та старшими дітьми та забезпечення у дитини почуття захищеності у групі. Діти мають усвідомити, що члени групового колективу пов'язані тісними дружніми зв'язками. Взаємини людей – велика цінність, їх треба підтримувати, збагачувати та берегти. З цією метою можна провести *психологічні тренінги*, під час яких використовувати вправи на розвиток умінь слухати інших, моделювати способи вираження симпатії, переконування, прийоми психогімнастики, невербальної взаємодії.

Л. Божович [4] розглядає проблему виникнення моральної поведінки з точки зору мотивації. Вона зазначає, що дошкільники уже здатні підкоряти свої бажання і діяти, керуючись моральними мотивами. З метою формування мотиваційно-ціннісних орієнтацій, спрямованих на виховання гуманних взаємин у різновіковій групі, варто використовувати *метод оцінювання своїх і чужих вчинків*. Дітям пропонують різні ситуації, під час розв'язання яких вони «приміряють» їх на себе і самостійно засвоюють моральні цінності: «Як ти вважаєш, ти зробив правильно стосовно Іванка?», «Як ти думаєш, як можна було б вчинити в цій ситуації, щоб не засмутити маленьку Іринку?», «Як би ти вчинив на місці хлопчика?» тощо.

У роботі з дітьми різновікового складу можна застосовувати *метод словесної творчості на матеріалі художніх творів*. Так, використовуючи добре знайомі дітям казки та оповідання, які використовувалися для читання з подальшим обговоренням на першому етапі, за допомогою прийомів творчої заміни кінцівки літературних творів, перенесення героя в незвичні умови, введення у знайому казку нового героя, зміни сюжету казки можна придумувати разом з дітьми нові варіанти виходу із складних ситуацій, в які потрапили герої казок та розіграти їх.

А. Люблінська [5], підтримуючи точку зору, що моральні почуття безпосередньо проявляються і закріплюються під час спостереження за реальними діями і вчинками людини, вважає, що якщо немає органічного зв'язку між знаннями, оцінним ставленням і вчинками, то ні про яке моральне виховання особистості вести мову не доводиться. Моральні почуття розвиваються лише на основі знань, поступового засвоєння моральних понять, оцінок.

Тому наступний етап виховання гармонійних взаємин у різновіковій групі має бути спрямований на виховання поведінкового компоненту.

Третій етап передбачає систематизацію уявлень дітей про моральні норми поведінки, вироблення стереотипів і відпрацювання навичок гуманної поведінки дошкільників стосовно однокласників. Змістова лінія полягає в застосуванні таких видів роботи: ігрові завдання, творчі розповіді, логічні ігри, вправи-драматизації, розігрування та аналіз конфліктних ситуацій, моделювання ситуацій, творчі ігри, ситуації морального вибору, вправи-драматизації, кросворди, метод словесної творчості на матеріалі художніх творів, свята та розваги.

Виховання у дітей гуманних взаємин на цьому етапі здійснюють за допомогою форм діяльності, які сприяють прагненню дитини самостійно робити добрі вчинки стосовно молодшого і старшого за себе та спонукають до самостійного пошуку варіантів рішення тієї чи іншої ситуації. Організуючи роботу з дітьми, можна використовувати такі методи, як групова дискусія,

сприяє розвитку просторової уяви та образного мислення, що позитивно відображається на результатах навчання.

Підвищенню науково-пізнавальної активності учнів сприяє і сам факт необхідності використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій на уроках.

Використовуючи той чи інший програмний продукт на уроках математики, учні оволодівають його інтерфейсом, тобто способом використання програми користувачем, а тому важливо, щоб інтерфейс ППЗ не тільки відтворював особливості предметної галузі, але і відповідав сучасним принципам організації управління людиною комп'ютером: вікна, меню, панелі введення даних, піктограми, маніпулятор „миша” тощо. Це буде важливим кроком на шляху до якомога швидкого оволодіння новими програмними засобами, бажання їх використовувати, повністю реалізуючи переваги, їх застосування.

Підвищені вимоги до рівня інформаційної та математичної культури зараз висуваються при вступі до вузів на спеціальності, що пов'язані з поглибленим вивченням математики, а також до інженерів різних напрямків. Діяльність фахівців в цих галузях останнім часом безпосередньо пов'язана з використанням інформаційних технологій, тому застосування сучасних ІКТ при навчанні різних предметів в школі є безперечно доцільним з точки зору вірогідного їх використання у майбутній діяльності, що усвідомлюють і самі учні. Тому головним для учнів є добір вправ, можливо з заздалегідь підготовленими питаннями, на основі яких учні вдосконалюють такі основні типи міркувань, як аналіз і синтез, індукція і дедукція, припущення, гіпотези, узагальнення та перевірка з застосуванням контрприкладів, при цьому вони використовують комп'ютер як ефективний засіб у таких дослідженнях. Задачі, які розв'язуються, слід добирати так, щоб їх розв'язування вручну було недоцільним через труднощі обчислень (задачі з реальними даними) або неможливо було знайти їх розв'язки точними методами.

Інформаційні технології розв'язування математичних задач досить ефективно можуть бути використані і в спеціалізованих навчальних закладах (професійно-технічних закладах, вечірніх школах, школах-гімназіях), де вивчення математики не носить ґрунтового теоретичного характеру.

Разом з тим, через практичну спрямованість курсів математики на основі систематичного використання засобів інформаційних технологій навчання, учні зможуть одержати більш глибокі та стійкі знання певних фактів, правил, краще оцінити взаємозв'язки між ними.

Однак не слід перебільшувати роль і можливості використання засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі, ігноруючи інші засоби навчання. Можна навести лише кілька причин цього:

1) навчання з використанням лише засобів інформаційних комп'ютерних технологій може створити у учнів інший стереотип – неможливість розв'язування задач без використання комп'ютера; це є неприйнятним, особливо для тих учнів, що будуть продовжувати своє навчання у вищих навчальних закладах;

2) зважаючи на існуючі недоліки комп'ютерних систем навчального призначення, потрібно відмітити, що творчий підхід при розв'язуванні задач не завжди може бути адекватно оцінений за допомогою комп'ютерної програми;

3) виховання повноцінно розвиненої людини неможливе без активного

Зрозуміло, що навчальна діяльність, яка носить такий дослідницький, науково-пізнавальний характер, активізує розумову діяльність учнів, розвиває творче, евристичне, образне, логічне мислення, уяву.

Відомо, що зменшення інтересу до навчання математики та інших дисциплін, досить часто викликане прогалинами у знаннях певних питань, накопиченими за попередні роки навчання. Такі прогалини не дозволяють при вивченні нових понять повною мірою засвоїти їх зміст, витримувати темп навчання, і, як наслідок, знижують мотивацію навчання та суттєво зменшують пізнавальну активність учнів на уроках. В більшості випадків це стосується суто технічних навичок, які не є головними у розумінні того поняття, яке вивчається на даний момент. Разом з тим можливість використати комп'ютер для виконання якраз таких рутинних операцій дозволяє у цьому випадку учневі застосовувати нові знання, наприклад, при розв'язуванні задач, що в свою чергу сприяє активізації пізнавальної діяльності. А учні, що добре засвоїли матеріал, можуть розв'язати більшу кількість задач, переклавши рутинні операції на комп'ютер.

Наприклад, без використання комп'ютера відсутність у учня навичок знаходити первісну або розв'язувати систему рівнянь для визначення меж інтегрування буде заважати розв'язувати задачі на знаходження площі криволінійної трапеції, а використання відповідної комп'ютерної програми дозволить йому не тільки успішно розв'язувати такі задачі (отримувати відповідь), але й за допомогою засобів комп'ютерної графіки бачити, яку саме площу знайдено. Зауважимо, що за допомогою комп'ютера можна знаходити визначені інтеграли і для таких функцій, для яких первісну аналітичним шляхом знайти неможливо. Використання таких програм разом з тренувальними програмами на повторення у позакласний час може зменшити негативний вплив прогалин у знаннях.

Широке використання комп'ютера при навчанні математики ставить проблему зміщення акцентів у доборі задач до багатьох тем у напрямку скорочення одноманітних, суто тренувальних вправ на закріплення тієї чи іншої операції, на збільшення кількості різноманітних задач практичного змісту, для розв'язування яких використовують методи, що вивчаються. Коло навчальних задач можна значно розширити. Засвоєння нового способу дій в звичайних умовах побудови процесу навчання досягається розв'язуванням великої кількості конкретних задач, хоча це не є достатньою умовою оволодіння узагальненим способом цієї дії. Використанням спеціалізованого ППЗ учні активно виробляють способи розв'язування задач окремого типу.

Як свідчить досвід, при розв'язуванні певного класу задач, учні зазвичай працюють з одним малюнком або моделлю, що призводить до виникнення певного стереотипу, і в свою чергу до зниження ефективності навчання, оскільки незначне відхилення від цього стереотипу заважатиме учневі правильно зіставити подану модель з наявними знаннями і дібрати відповідний спосіб розв'язування.

Використання інформаційних технологій в навчанні дає змогу вчителю за допомогою моделюючих програмних засобів не тільки створювати різноманітні двовимірні та тривимірні математичні об'єкти, а й здійснювати їх переміщення, перетворення, розглядати „з різних боків” під різними кутами, виділяти окремі елементи для збільшення наочності, спостерігати процеси перетворення об'єктів в динаміці. Це позбавляє учнів від окремих стереотипів,

ігри-драматизації, імітаційні ігри, розігрування та аналіз конфліктних ситуацій, вправлення в різні способи дій, моделювання, педагогічна провокація тощо.

Так, організовуючи *групові дискусії* «Я – господар своїх вчинків», «Як треба турбуватися про молодших», «За що мене поважають у групі», ставиться мета дати можливість дітям самостійно прийти до певних висновків, осмислити свою поведінку та поведінку своїх одногрупників стосовно один одного. Оскільки ігрова діяльність є провідною у дошкільному дитинстві, на цьому етапі широко використовуються дидактичні, сюжетно-рольові, творчі ігри та ігри-драматизації. Це дає змогу не лише систематизувати уявлення про норми поведінки, а й виробити стереотипи і відпрацювати навички моральної поведінки дошкільників.

Ефективним методом виховання у дітей доброзичливого ставлення до одногрупників, на нашу думку, є набуття досвіду *розв'язання життєвих ситуацій* та уникнення конфліктів. Дітям пропонують вирішити такі конфліктні ситуації: «Ти не прибрав після себе іграшки і Дениско заборонив тобі іти малювати», «Ти приніс до дитячого садочка нову іграшку, але у тебе її одразу попросив маленький Михайлик», «Вихователька наполягає, щоб ти допоміг маленькому Артуру зав'язати шнурки на черевичках, а тебе вже кличуть друзі грати у м'яча. Як діяти?». Дітям пропонується не лише розв'язати складну конфліктну ситуацію, а й обіграти ці ситуації з подальшим їх обговоренням. Особливу увагу при цьому звертається на обговорення почуттів, емоцій, які діти відчували під час обігрування.

У роботі з дітьми варто використовувати *вправи-драматизації* «Привітання одногрупника з Днем народження», «Мій старший друг Сергійко захворів», та ін., *сюжетно-рольові ігри* «Сім'я», «Доньки-матері», «Сімейна фотографія» та ін.

Також можна використати такі методи, як *складання творчих розповідей* «Як я турбуюся про молодших», «Ми з малюками – найкращі друзі»; *дидактичні ігри* «Хочу-потрібно», «Пастка», «Чарівні перетворення», «Скажи навпаки».

Так, за допомогою дидактичних ігор «Хочу-потрібно» дітей можна вправляти в умінні співвідносити мотиви «хочу» і «потрібно» і підвести їх до думки, що саме від збалансованого розвитку цих двох позицій залежатиме вчасне і правильне прийняття дитиною рішення у тій чи іншій ситуації.

Ще одним методом, який можна використати для виховання у дітей поведінкового компоненту у структурі внутрішньо групових гармонійних взаємин є *вправи*. Так, формуванню навичок культурної поведінки дітей стосовно одногрупників сприяли вправи «Що б ти подарував Іванку на день народження?», «Яких правил слід дотримуватись коли малюки ще відпочивають?», «Як треба себе поводити, коли у старших дітей триває заняття?» і т. д. З метою розвитку оцінної діяльності, виявлення власної життєвої позиції, дітям пропонують вправи «Що б ти запропонував для допомоги старшому Михайлику?», «За що ти відповідаєш перед малюками?» та ін. Для вправлення дітей в умінні надавати поради у конкретних життєвих ситуаціях допоможуть вправи «Поділися секретами усмішки твоїх одногрупників», «Розкажи друзям, що хорошого для своєї групи ти зробив сьогодні» та ін.

Здатність співчувати іншим людям, переживати чужі потреби як власні виникають у дітей у результаті колективної діяльності. Здатність до співчуття у

дитини з'являється не сама собою, а, наприклад, під час складної ігрової діяльності. Саме в процесі переживання за іншого під час *гри-драматизації* вбачається основний шлях переходу дитини від егоїстичного стану до моральної особистості. Зважаючи на це, рекомендується організовувати ігри-драматизації за сюжетами казок, які перед цим читалися та обговорювалися з дітьми. У роботі з дітьми також можна запропонувати їм самостійно складати казки про гарні взаємини з одногрупниками, або придумати власну кінцівку відомої казки чи оповідання з подальшим їх обігруванням за допомогою ляломок. Саме такі методи слугуватимуть фундаментом у формуванні моральних знань і почуттів дітей, забезпечуючи їх уміння висловлювати свої почуття та враження від прочитаного; з допомогою педагога визначати основну думку твору; зіставляти вчинки персонажів; висловлювати своє ставлення до вчинків героїв; давати найпростішу морально-етичну оцінку ситуацій, спираючись на власний досвід; здатність уявляти себе на місці героя, переносити на себе його емоції, настрої. Формуванню навичок гармонійних внутрішньогрупових взаємин та закріпленню уявлень про них сприяє проведення таких видів роботи з дошкільниками: оформлення *стенду* «Наша група – найдружніша»; організація виставки дитячих малюнків «Моя група»; проведення *свят, конкурсів і розваг*.

Висновки. Прикінцеві діагностичні зрізи дають змогу стверджувати про ефективність впровадження в навчально-виховний процес дошкільного навчального закладу методики формування гармонійних взаємин між дітьми різновікової групи.

Зважаючи на вікові та індивідуальні особливості розвитку дошкільників, перспективними, на нашу думку, можуть бути дослідження, пов'язані з розробкою методики взаємодії дошкільного навчального закладу та родини з формування гармонійних взаємин між дітьми різновікової групи.

Резюме. У статті розглядається технологія формування гармонійних взаємин між дітьми різновікової групи дошкільного навчального закладу. Для морального виховання особистості необхідний комплексний вплив, цілісне формування моральної свідомості, моральних почуттів і поведінки. Тому робота з дітьми має проводитись упродовж трьох взаємообумовлених і взаємодоповнюючих етапів. Реалізацію технології рекомендується здійснювати через різноманітні форми взаємодії педагога з дітьми: читання та аналіз літературних творів, дидактичні ігри та вправи, досліді, ситуації морального вибору, повчальні історії та ін. **Ключові слова:** різновікова група дошкільного навчального закладу, взаємини між дітьми, формування гармонійних взаємин.

Резюме. В статье рассматривается технология формирования гармоничных взаимоотношений между детьми разновозрастной группы дошкольного учебного заведения. Для нравственного воспитания личности необходимо комплексное влияние, целостное формирование нравственного сознания, нравственных чувств и поведения. Поэтому работа с детьми должна проводиться в течение трех взаимообусловленных и взаимодополняющих этапов. Реализацию технологии рекомендуется осуществлять через различные формы взаимодействия педагога с детьми: чтение и анализ литературных произведений, дидактические игры и упражнения, опыты, ситуации морального выбора, поучительные истории и др. **Ключевые слова:** разновозрастная группа дошкольного учебного заведения, взаимоотношения между детьми, формирование гармоничных взаимоотношений.

можливість наочніше подавати досліджувані явища, нейтралізувати вплив сторонніх факторів тощо. Моделювання різноманітних математичних об'єктів та поняття стимулює інтерес, активізує образне мислення школярів, сприяє переходу від пояснювально-споглядального до активно-творчого типу навчального процесу. Під час розв'язування задачі модель виступає як зовнішня опора мислення, визначаючи хід міркувань учня, тобто стає засобом навчання.

При цьому можна пропонувати учням проводити комп'ютерні експерименти з інформаційними моделями математичних об'єктів, розв'язувати, використовуючи необхідні програмні продукти, прикладні задачі, задачі на застосування знань з різноманітних шкільних предметів, проводити дослідження з комп'ютерною підтримкою відомих з історії математики цікавих фактів, тверджень, гіпотез, парадоксів [6].

На жаль, досить часто вчитель з різних причин не має змоги акцентувати увагу учнів, на побудові математичної моделі задачі. Хоча, як відмічає Л.Ф.Фрідман, принцип моделювання є вищим ступенем принципу наочності, його розвитком і узагальненням, пов'язаним з принциповими змінами в цілях навчання і типах навчального процесу [7, с.51].

Використання комп'ютерного моделювання надає широкі можливості для проведення різноманітних чисельних і фізичних експериментів, що в свою чергу може бути використане в умовах застосування проблемного навчання.

Залучення учнів до дослідницької діяльності є значним фактором активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. В процесі цієї діяльності учні не тільки знайомляться з науковими методами отримання знань, але і засвоюють доступні їм елементи наукових методів, оволодівають вмінням самостійно набувати нові знання. Учні значно краще зосереджують свою увагу на постановці і проведенні наукового експерименту саме при роботі з комп'ютером.

Використання засобів інформаційних технологій навчання надає зовсім нові, суттєво потужніші можливості при проведенні навчального дослідження зокрема при розв'язанні математичних задач. Воно допомагає учневі сконцентрувати увагу на найбільш важливих аспектах матеріалу, що вивчається: постановки задачі і проведенню моделювання на основі комп'ютерних експериментів. На основі цих експериментів учень приходить до формулювання гіпотез щодо досліджуваних закономірностей, спостерігає причинно-наслідкові зв'язки між фактами, висуває певні здогадки, припущення, ідеї, має можливість їх експериментальної перевірки чи спростування шляхом знаходження традиційних чи комп'ютерних контрприкладів. Учень також може самостійно зробити остаточний висновок відносно істинності висунутих гіпотез. Завдяки цьому досягається найбільш високий рівень проблемності пізнавальної активності, на основі якої в учнів створюються нові пізнавальні навички та виникає потреба у набутті нових знань. А здійснюючи експерименти за допомогою комп'ютера, учень поступово виробляє навички проведення подібних експериментів в уяві, тобто оволодіває методикою проведення мислених експериментів.

В [5] показано, що застосування комп'ютера формує в учнів так зване операційне мислення, спрямоване на вибір оптимальних рішень. Саме використання комп'ютера дозволяє швидко здійснити оцінку варіантів розв'язування задачі, наочно їх відобразити, порівняти і вибрати найкращий.

УДК 37.09:004

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

*Гавриліна Ольга Вікторівна,
аспірант кафедри математики,
теорії та методики навчання математики
РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта)*

Постановка проблеми. Одним з пріоритетних напрямків інформатизації суспільства є інформатизація освіти, що відображено в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті [3]. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі сприяє його інтенсифікації, підвищенню ефективності, наданню практичної значимості результатам навчання, гуманізації навчального процесу.

Аналіз дослідження. Різноманітні напрямки застосування інформаційних технологій в навчальному процесі, основи створення комп'ютерно-орієнтованих методичних систем навчання математики розглянуто в роботах В. Г. Болтянського, А. П. Єршова, М. І. Жалдака, В. М. Монахова, Н. В. Морзе та ін.

Психолого-педагогічні основи застосування інформаційних технологій в навчанні досліджувались в роботах Ю. І. Машбиця, В. М. Монахова, Н. Ф. Талізної та ряду інших дослідників.

Питання розробки і впровадження інформаційних технологій навчання математики вивчалися в працях В. Г. Болтянського, О. В. Вітюка, Ю. В. Горюшка, М. І. Жалдака, Е. І. Кузнецова, В. М. Монахова, Н. В. Морзе, А. В. Пенькова, С. А. Ракова, О. А. Смально, С. М. Смирнкової та багатьох інших дослідників.

Мета статті. Визначити загальні принципи застосування інформаційних технологій в навчальному процесі та при навчанні математики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання інформаційних технологій при навчанні математики надає можливість значно підвищувати та стимулювати навчально-пізнавальну діяльність учнів. Насамперед це пов'язано з можливістю візуалізувати складні математичні поняття. В багатьох випадках саме використання графічного розв'язування задачі за допомогою комп'ютера є найбільш ефективним з точки зору активізації пізнавальної діяльності учнів. Справді, оригінальний графічний розв'язок із зрозумілим поясненням запропонованої учням нестандартної задачі, зовні складної і „загадково” сформульованої, здатна привернути увагу всього класу, повернути впевненість у власних силах учням, що мають певні прогалини у знаннях інформатики та математики, показати красу математичних рішень, отриманих за допомогою комп'ютера чи на основі узагальнення комп'ютерних експериментів. При цьому зростає зацікавленість учнів щодо вивчення інформаційних технологій розв'язування математичних задач, інформатики і математики, самостійної діяльності щодо набуття нових інформатичних і математичних знань [4].

Як відмічає М.І.Жалдак, при використанні інформаційних технологій навчання математики на передній план „виступає з'ясування проблеми, постановка задачі, розробка відповідної математичної моделі, матеріальна інтерпретація отриманих за допомогою комп'ютера результатів” [1, 2, с.5]. Використання методу моделювання значно розширює межі пізнання, надаючи

Summary. The article deals with technology of harmonious relationships between children of different age groups of preschool education. For Character Education requires complex effect, integral formation of moral consciousness, moral feelings and behavior. Therefore, working with children should be held within three mutually complementary and stages. The technology is recommended by various forms of teacher interaction with children reading and analysis of literary works, didactic games and exercises, experiments, the situation of moral choice, edifying stories and others. **Keywords:** different age group of preschool institutions, relationships between children, the formation of harmonious relations.

Література

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – 2-е вид. випр. – К.: Світич, 2008. – 430 с.

2. Бех І. Д. Виховання особистості / У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: Теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.

3. Богуш А. М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш – К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. – 408 с.

4. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте: Психологические исследования / Л. И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.

5. Люблинская А. А. Учителю о психологии младшего школьника: пособие для учителя / А. А. Люблинская. – М.: Просвещение, 1977. – 224 с.

6. Поніманська Т. І. Виховання людяності: технологічний аспект / Т. І. Поніманська // Дошкільне виховання. – 2008. - № 2. – С. 6–9.

Подано до редакції 13.05.2012

УДК 372.3+372.4

ФАХОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ У ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ

*Іценко Людмила Валентинівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

Постановка проблеми У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законі України «Про дошкільну освіту» наголошено на важливості розробки освітніх технологій, спрямованих на розвиток у дитини найбільш продуктивних видів і форм мислення.

Логіко-математичний розвиток дошкільника – один з найважливіших аспектів його підготовки до школи оскільки передусім сприяє формуванню у майбутнього школяра вміння розв'язувати інтелектуальні і практичні завдання в різних видах діяльності, оперувати моделями розв'язку.

Аналіз досліджень і публікацій У наукових дослідженнях доведено спроможність дітей старшого дошкільного віку розуміти нескладні за змістом наукові поняття. (Л. Виготський, П. Гальперін, Є. Кабанова-Меллер, З. Калмикова, О. Леонтьєв, Н. Менчинська, С. Рубінштейн, Н. Талізніна,

А. Усова), виявлені суттєві зв'язки дійсності, які є доступними дошкільникам у предметно-чуттєвій пізнавальній діяльності (Л. Венгер, О. Запорожець), генезу поняття «число» й особливості усвідомлення дітьми числових абстракцій (М. Вовчик-Блакитна, П. Гальперін, В. Давидов, Г. Костюк); розроблено найоптимальніші форми і методи навчання дошкільників (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Е. Карпова).

Можливість і доцільність поєднання логічного та математичного аспектів були предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Зокрема, як одне з основних завдань, що мають розв'язуватися в дошкільному віці, визнано перехід від конкретних емпіричних знань до понять наукового характеру. За основу введення таких понять беруться різні математичні та логічні дії [4].

Вивчено формування у дошкільників операцій рахунку (О. Грибанова, Г. Леушина, Н. Меччинська, Н. Непомняща), особливостей сприйняття геометричних фігур і форм об'єктів (З. Богуславська, О. Запорожець, С. Корзакова, Л. Пен'євська, А. Рузька, В. Сохіна), освоєння величини предметів і формування просторових уявлень (В. Котирло, Т. Мусейбова), розроблено найоптимальніші форми і методи навчання дошкільників (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш), складено низку методичних посібників, які спрямовані на розвиток логічного, творчого мислення дітей дошкільного віку в процесі формування математичних понять (Г. Леушина, З. Лебедева, Л. Метліна, З. Михайлова, А. Столяр, К. Щербакова та ін.), досліджено методику реалізації індивідуально-диференційованого підходу в процесі формування у дітей дошкільного віку математичних уявлень (Н. Баглаєва, Т. Степанова), створено ефективні методики формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку (А. Белошиста, О. Брежнева, Л. Гайдаржійська, Л. Зайцева, С. Татарінова, О. Фунтікова).

Метою дослідження є ознайомлення майбутніх вихователів з ефективними формами та методами формування логіко-математичних понять дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних програмах з дошкільної освіти, Базовому компоненті дошкільної освіти серед завдань математичного розвитку і математичної підготовки дітей дошкільного віку зазначається потреба у формуванні не лише певних математичних понять і уявлень, а й логіко-математичних понять.

Педагогічна робота з розумового розвитку й математичної підготовки дітей визначена Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, згідно з яким формування логіко-математичних уявлень дитини здійснюється у сферах життєдіяльності: «Я Сам», «Люди», «Культура», «Природа» за змістовими лініями: «Предметний світ», «Я-психічне», «Я-соціальне» і передбачає набуття дошкільником відповідних знань і вміння застосовувати їх на практиці.

На основі цього нормативного документа розроблено Державну базову програму розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», в якій серед показників життєвої компетентності старшого дошкільника визначено й показники логіко-математичної компетентності. Вони включають володіння дітьми математичними поняттями (кількість, форма, величина, час, простір) та логічними операціями (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, впорядкування тощо). Розділ Державної базової програми

професійному совершенствованию. **Ключевые слова:** медицинская сестра семейной медицины, профессионально-педагогическая компетентность, учебный процесс, профессиональная деятельность, личностные качества.

Література

1. Вітенко І.С. Основи загальної і медичної психології: Навчальний посібник / І.С.Вітенко, Л.М.Дутка, Л.Я.Зименковська. – К.: Вища школа. – 1991. – 271с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. / Н.П.Волкова. – К.: Академвидав, 2009. – 616с. – С.418.
3. Губенко І.Я., Шевченко О.Т., Бразалій Л.П., Апшай В.Г., Медсестринський догляд за пацієнтом. – К.: Здоров'я, 2000. – 248с.
4. Губенко І.Я., Шевченко О.Т., Бразалій Л.П., Апшай В.Г. Медсестринський процес: Основи сестринської справи та клінічного медсестринства. – К.: Здоров'я, 2001. – 208с.
5. Касевич Н.М. Медсестринська етика і деонтологія. – К.: Медицина, 2009. – 200с.
6. Пасєчко Н.В. Основи сестринської справи (курс лекцій). – Тернопіль: Укрмедкнига. – 1999. – 496с.
7. Підготовка майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи: монографія / Антонової О.Є., Клименюк Ю.М. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2011. – 264с.
8. Професійна педагогічна освіта: компетентісний підхід: монографія / за ред. О.А.Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2011. – 412с.
9. Радзівська І.В. Формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис....канд. пед. наук: 13.00.04 / І.В. Радзівська; Інститут професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України. – Київ, 2011. – 20 с.
10. Сестринська справа / Апанасенко Г.Л., Богуш С.А., Тросцінська Н.М. та ін. / За ред. М.Г.Шевчука. – К.: Здоров'я. – 1992. – 496с.
11. Солодовник О.В. Актуальні питання вдосконалення виховної роботи в коледжі //Матеріали Всеукраїнської конференції «Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи». – Житомир. – 28-29 квітня 2010. – С.64-66.
12. Хміль С.В., Романчук Л.І., Кучма З.М. Медсестринство в гінекології: Підручник. – Тернопіль: Укрмедкнига. – 2000. – 400с.
13. Чернілевський Д.В. Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник: Вид. 2-е, допов. / Д.В. Чернілевський, О.Є. Антонова, Л.В.Барановська, О.В.Вознюк, О.А.Дубасенюк, В.І.Захарченко, І.М.Козловська, К.О.Кольченко, М.І.Лазарев, Г.Ф.Нікуліна, В.О.Подольяк, Л.В.Сліпчишина, О.В.Столяренко, М.І.Томчук, В.В.Шевченко, Н.В.Якса / За ред. професора Д.В.Чернілевського. – Вінниця: Вид-во АМСКП, 2010. – 484с.
14. Шусть В.В. Формування професійної відповідальності майбутніх спеціалістів у вищому аграрному навчальному закладі: автореф. дис....канд. пед. наук: 13.00.04 / В.В. Шусть; Інститут вищої освіти АПН України. – Київ., 2009. – 20 с.

Подано до редакції 28.05.2012

сферою, з чітко окресленою мотивацією діяльності в сфері медичних послуг. Задовольнити запит громади щодо медсестринського догляду медична сестра загальної практики сімейної медицини може за умови розвитку та прояву особистісних якостей, що ґрунтуються на деонтологічних та моральних принципах; повноцінної реалізації творчого потенціалу через застосування знань, умінь і навичок професійної майстерності.

На основі аналізу відповідної літератури нами встановлено, що процес формування професійно-педагогічної компетентності медичної сестри сімейної медицини базується на таких етапах: мотиваційно-профорієнтаційний, обґрунтовально-теоретичний, доклінічно-практичний, клінічно-практичний, творчо-діяльнісний, професійно-спеціалізаційний, професійно-вдосконалювальний. Ми продовжуємо аналіз та експериментальну діяльність, що стане доказовою базою розпочатого дослідження. Обмін здобутками та надбаннями у сфері надання медсестринських послуг в закладах загальної практики сімейної медицини сприятиме виробленню єдиної стратегії і в системі підготовки кадрового потенціалу для забезпечення галузі висококваліфікованими спеціалістами, готовими брати на себе виконання всіх функцій і завдань відповідно до професійних обов'язків з урахуванням сучасних вимоги.

Резюме. В статті розкрито залежність впливу особистості медичної сестри сімейної медицини на формування її професійно-педагогічної компетентності для впровадження в практичній діяльності. Наведено перелік основних особистісних якостей медичної сестри, необхідних для успішної діяльності в системі первинної медико-санітарної допомоги. Оволодівши професійно-педагогічною компетентністю в поєднанні з особистісними якостями, медична сестра загальної практики сімейної медицини зможе в повній мірі реалізувати себе та виконати основні покладені на неї завдання за для задоволення потреб пацієнта через впровадження медсестринського процесу. Молодий спеціаліст сьогодення повинен усвідомлювати необхідність навчання упродовж життя, бути спроможним іти в ногу з вимогами часу, вдосконалюючи себе як особистісно, так і професійно. Здатність приймати виважені рішення, брати на себе відповідальність за здоров'я населення, розвивати клінічне мислення, постійно працювати над собою сприятиме досконалому професіоналізму.

Ключові слова: медична сестра сімейної медицини, професійно-педагогічна компетентність, навчальний процес, професійна діяльність, особистісні якості.

Резюме. В статье раскрыто зависимость влияния личности медицинская сестра семейной медицины на формирование её профессионально-педагогической компетентности для внедрения в практическую деятельность. Наведены основные личностные качества медицинской сестры, необходимые для успешной деятельности в системе первичной медико-санитарной помощи. Владея профессионально-педагогической компетентностью в сочетании с личностными качествами, медицинская сестра общей практики семейной медицины сможет полностью реализовать себя и выполнить основные возложенные на неё обязанности с целью удовлетворения потребностей пациента через внедрение медсестринского процесса. Молодой специалист сегодня должен осознавать необходимость обучения на протяжении жизни, быть в состоянии идти в ногу со временем, совершенствовать себя как лично так и профессионально. Способность принимать взвешенные решения, брать на себя ответственность за здоровье населения, развивать клиническое мышление, постоянно работать над собой будет способствовать

«Логіко-математична компетентність» містить такі підрозділи: кількість, лічба, обчислення, множини, серіація, розміщення у просторі, класифікація, форма, перебіг подій у часі, орієнтування в просторі, величина, вимірювання, особистісні показники.

Готуючи дітей до школи, педагог не повинен забувати про різні темпи дозрівання кори головного мозку та інші індивідуальні психофізіологічні відмінності. Особливо в роботі з п'ятирічними малятами, які не відвідували раніше дитсадок. Отже, не весь програмовий матеріал може бути засвоєний усіма без винятку дітьми.

Цілком доступними для кожної дитини вважаємо такі математичні вміння:

- лічити кількість предметів або елементів певної множини;
- порівнювати множини за кількістю елементів способом утворення пар;
- називати числівники в межах 10 при лічбі у прямому та зворотному порядку;

- оперувати множинами: об'єднувати елементи двох множин, що не перетинаються (підготовка до арифметичної дії додавання), вилучати частину елементів множини і лічити решту (підготовка до арифметичної дії віднімання).

Решта програмового матеріалу, якою добре оволодіває більшість дітей старшої групи, має використовуватися як зона найближчого розвитку для «слабших» вихованців [6].

Для успішного формування логіко-математичних понять та ефективного розвитку розумових здібностей дітей старшого дошкільного віку необхідно розробити цілісний комплекс завдань, дидактичних ігор і вправ з формування та розвитку кожного поняття у процесі пізнавальної діяльності дитини з визначенням часу їх проведення і місця в режимі ДНЗ.

Даний комплекс складатиметься з урахуванням складності й обсягу навчального матеріалу, вікових та індивідуальних особливостей дітей старшої групи. Він передбачає формувальні, закріплюючі та контрольні заняття, розвивальні ігри з розширення й узагальнення знань, продуктивні і репродуктивні вправи на розвиток предметних і розумових дій, завдання для самостійної та індивідуальної роботи дітей. Відповідно до цього змісту доцільно планувати та розробляти дидактичний матеріал для роботи з дітьми.

Ураховуючи принципи побудови навчально-виховного процесу, його дидактичну логіку вихователі пропонують завдання, які передбачають:

- 1) поступове ускладнення матеріалу;
- 2) узгодження нового матеріалу з раніше вивченим;
- 3) систематичне повторення вже знайомого навчального матеріалу з метою його міцного і повного засвоєння;
- 4) поєднання з іншими видами діяльності (інтегрованість);
- 5) самостійне і творче використання вивченого матеріалу дітьми з обов'язковим промовлянням власних думок у вигляді міркувань та умовиводів.

Робота зі старшими дошкільниками з формування логіко-математичних понять передбачає систематичність, цілеспрямованість і має здійснюватися з опорою на ті види діяльності, які найбільше сприяють розумовому розвитку дитини.

Зрозуміло, що головна роль на заняттях відводиться розвитку дітей, тому заняття не замінюються ніяким іншим видом діяльності, навіть грою, особливо у старшому дошкільному віці, оскільки для переходу дитини від одного виду

провідної діяльності до іншого необхідне формування певного рівня готовності. Ігрова діяльність на заняттях у старшому дошкільному віці не повинна займати більшу частину заняття, навіть у тому випадку, коли ігри добираються на закріплення навчального матеріалу і забезпечують математичну підготовку дитини. Головним засобом організації навчання старших дошкільників є пізнавальні завдання і вправи з формування, закріплення та розширення знань, а також проблемні завдання, що сприяють розвитку навичок використання отриманих знань у нових практичних умовах.

Крім того, розроблені спеціальні проблемні ситуації, дидактичні вправи, спрямовують увагу дітей на розв'язання різноманітних логіко-математичних завдань та розвивають їх кмітливість. Діти вчаться міркувати, доводити свою думку, обґрунтовувати її, робити висновки. Самостійне придумання розповідей за картинками надає простору дитячій уяві, сприяє розвитку мови, мислення. Наприклад, дітям пропонують розглянути картинку і встановити послідовність явищ: що було спочатку, а що потім, розташувати номери у кружечках відповідно до послідовності дій, скласти невеличку розповідь.

Ефективними у формуванні самостійності дітей є завдання, які мають декілька варіантів розв'язання. Дошкільники мають змогу виявити незалежність та ініціативу у виборі рішень. Так, діти самостійно виконують завдання за словесною інструкцією педагога: «Виклади фігури в ряд, щоб поряд не було однакових за розміром або формою».

Дослідженнями вчених доведено, що для успішного самостійного розв'язання дитиною пізнавального завдання вона повинна повністю засвоїти поняття, правила і принципи, що лежать в основі його розв'язання. Повне засвоєння логіко-математичних понять можливе за умови забезпечення єдності понятійних, образних і практичних дій дошкільника, що досягається за допомогою поетапного введення предметних і наочно-схематичних моделей навчання.

Діти засвоюють наочно-схематичні моделі тільки за умови систематичної і різноманітної діяльності з ними. Для організації такої роботи педагог розробляє різні види вправ, пізнавальних завдань, ігор з використанням схематичних моделей навчання. Щоб модель була зрозуміла і доступна для дітей, спочатку вихователь її створює разом з дітьми. При цьому називаються умовно прийняті позначки і символи. Діти вчаться добирати прості позначки, які нескладно зобразити, вихователь, якщо необхідно знайомить дітей з умовними загальноприйнятими позначками і символами.

Робота з наочними засобами здійснюється тільки за умови наявності в дітей базових уявлень про ті або інші логіко-математичні поняття, сформовані з опорою на предметну модель. Тому перед переходом дітей до роботи з наочно-схематичними моделями педагог повинен бути впевненим у тому, що дошкільники вповні засвоїли матеріал, процеси дій із предметними моделями. Показниками засвоєння матеріалу є швидкість виконання завдань, безпомилковість, здатність пояснювати результати, знання алгоритму дій, що виражається в можливості перенесення способів виконання завдань у нові подібні ситуації. У практичній роботі вихователів та вчителів з метою логіко-математичного розвитку дітей 5-6 років доцільно використовувати нетрадиційні методи навчання математики: проблемні ситуації та завдання, завдання з елементами пошуку, задачі-жарту, задачі-загадки, задачі з казковим сюжетом.

йому легко буде подолати бар'єр першого спілкування з пацієнтом, впевненим почуватиметься в клініці. Медична сестра паралельно з виконанням призначень лікаря, здійсненням медсестринського догляду, включає і психологічну допомогу хворим у подоланні хвороби, у пристосуванні до нових умов у зв'язку з її виникненням, у підтримці хворого родиню, у досягненні психічної і соціальної адаптації.

Кваліфікованій сімейній медичній сестрі потрібні педагогічні навички, щоб навчити пацієнта та членів його родини елементам догляду та самодогляду, методам спостереження за станом здоров'я та способами його поліпшення [3]. Нами розроблено та впроваджується у вищих медичних навчальних закладах I-II рівнів акредитації спецкурс "Педагогічні основи навчання само- та взаємодогляду пацієнта та його родини в сімейній медицині". Перед початком введення спецкурсу був проведений аналіз рівня розвитку особистісних якостей студентів та рівень обізнаності в питаннях навчання пацієнта, а по закінченню вивчення спецкурсу буде проведений повторний аналіз та будуть зроблені і обґрунтовані висновки.

Виховання – органічна складова процесу навчання. Важливим є сформування в процесі виховання та навчання майбутньої медичної сестри, яка б відповідала як кваліфікаційній характеристиці спеціаліста, так і психограмі медичної сестри.

Психограма медичної сестри за І.С.Вітенко включає рівні розвитку психічних якостей, серед яких інтерес до професії, дисциплінованість, старанність, спостережливість, працьовитість, самовладання, винахідливість у скрутних ситуаціях, ввічливість (чемність), чуйність, охайність, чесність, правдивість, товариськість, комунікабельність, точність, обережність, самоконтроль дій, оперативна пам'ять, концентрація уваги, переключення уваги, розподіл уваги, точність сенсомоторних дій, комунікативні схильності (нахили) [1].

Майбутні медичні сестри повинні постійно працювати над собою, щоб рівні розвитку найважливіших професійно значущих психічних якостей досягли досконалості, адже ще Ерік Хоффер висловив свою думку про те, що: «В період корінної ломки успадковують майбутнє ті, що постійно вчаться. Людина, яка живе старими знаннями, добре підготовлена до життя в світі, якого більше не існує» [6, с. 5].

Підтримка студентської молоді, розвиток та реалізація їх здібностей, стимулювання творчої роботи можлива через активізацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, утвердження духу змагальності в процесі навчання, завдяки чому у значній частині студентів підвищується інтерес до пізнання та рівень успішності [8].

Висновки. Обирати фах медичної сестри потрібно самостійно і передувати вибору повинен детальний виважений аналіз. Професія медичної сестри передбачає психічну готовність до добровільної, самовідданої і чесною допомоги тим, хто її потребує. Саме у досконалій допомозі та догляді, що ґрунтується на відповідності медичної сестри кваліфікаційній характеристиці, сформованій її професійно-педагогічної компетентності й полягатиме професійна чесність.

Час вимагає фахівців з якісними знаннями, уміннями, навичками, особистостей з високо розвиненими пізнавальними процесами, здатними застосовувати мислительські операції, управляти власною емоційно-вольовою

самооцінка, самопереконання, самоуправління, самопримушування, самонавіювання, самозвіту, самоконтролю, самопокарання, особистість досягає відповідності власної поведінки загальноприйнятим орієнтирам, вимогам і нормам фізичного і духовного життя людського оточення [6;10].

Першочерговим для студентів є їх мотивація до навчання, що спонукає студента до власного пізнання, самовдосконалення, чим посилює інтерес, викликає творче бажання, і в такому випадку процес формування особистості студента на фоні оволодіння новими знаннями і навичками проходить успішно.

Оскільки вивчення основ медсестринства відбувається на першому році навчання, коли студент одночасно оволодіває знаннями психології, природничо-наукових дисциплін, то стає очевидним, що він відчуває невпевненість, у нього виникає боязнь допустити помилку, тому потрібно створити позитивну мотивацію до засвоєння знань клінічного медсестринства, інтегруючи отримані знання з іншими дисциплінами. Пізнавальні мотиви, бажання самоствердитись, усвідомлення власної необхідності та потреби не тільки долучитись до допомоги пацієнтам, але і особисто впливати на процес їх одужання, мотивуватиме жагу студентів до знань. Усвідомлення безпорадності на робочому місці при недоліку знань повинно викликати усвідомлене бажання здобути ці знання і вміння в процесі навчання.

Використовуючи сучасні форми і методи засвоєння знань студентами, викладачі повинні сприяти розвитку у студентів власної відповідальності за рівень професіоналізму по відношенню до пацієнтів, аналізу наслідків своїх втручань, формувати просторову увагу, здатність її переключення, а при необхідності концентрації на об'єкті дослідження; умінню бачити ситуацію із середини, перевтілюючись із студента в учасника лікувального процесу.

Постановка студентів в умови стандартних і нестандартних професійних завдань, ситуацій, в яких вони безпосередньо беруть участь при розподілі ролей медичної сестри, старшої медичної сестри, лікаря, санітарки, пацієнта, родича пацієнта, дасть можливість уявити себе в цій ролі, вжитися в неї, спрогнозувати поведінку всіх учасників гри, що забезпечить розвиток у студентів почуття емпатії, відчути внутрішню відповідальність за свої вчинки, дії, слова. Детальний розбір результатів гри із залученням логічного мислення, детального аналізу дій кожного в цій ситуації, синтезування отриманих результатів, характер помилок, корекція поведінки, дасть можливість виявити причини і заставить задуматись над тим, на якому етапі була допущена помилка і ким із учасників, до чого вона призвела, які її наслідки, що стало її причиною та як потрібно було діяти кожному в групі та всім разом в тій чи іншій ситуації, щоб не допустити прорахунків. І краще це зробити зараз, навчаючись, чим в практичній діяльності на робочому місці доганяти вчорашній день, що означатиме регресування діяльності.

Проте, що професія медичної сестри творча, студент повинен переконатись на практичних заняттях і під час самопідготовки. Щоденне, протягом навчання розв'язання типових і нестандартних практичних завдань і ситуацій удосконалює професійні знання, формує професійні звички, медсестринський склад мислення, вдосконалює стиль спілкування, допоможе посісти значуще місце в групі, загострить почуття власної гідності, стимулюватиме позитивну самооцінку та забезпечить потребу в самоствердженні. Імітуючи ситуації в кабінетах доклінічної практики, студент по приходу на бази практики відчуватиме себе потрібними охороні здоров'я,

Використання в навчальному процесі проблемних завдань, сприяє активізації пізнавальних потреб дітей. Прикладом може бути така ситуація: «Як визначити, чи стане ось ця шафа між вікнами?» Розглядається і при змозі практично перевіряється кожна пропозиція. Частина дітей пропонує відразу перенести шафу туди, куди вирішили її поставити; інша визначила на око, що там їй не вистачить місця. Після додаткових запитань («А якщо ми принесемо шафу до вікна, а вона там не стане? Чи зручно носити важке по кімнаті, шукаючи йому місце?»), поміркувавши, одні радять знайти дощечку такої самої довжини, як шафа завширшки, щоб перевірити, чи достатньо буде тієї частини стіни, що між вікнами; інші пропонують виміряти шафу і місце для неї будь-яким предметом (цеглинкою, олівцем тощо). Це свідчить про те, що діти вчать логічно мислити, знаходити потрібні докази.

Добираючи методи навчання, необхідно враховувати рівень актуального і потенційного розвитку дитини, ступінь складності досліджуваного матеріалу, специфіку використовуваних дидактичних засобів, вікові й індивідуальні особливості дитини, цілі і завдання навчання.

Успіх роботи дитини значною мірою залежить від її здатності контролювати й оцінювати свої дії. Тож вона має навчитися працювати за вказівкою педагога й спрямовувати свою увагу не лише на результат, а й на сам процес. Цьому сприяють такі завдання, як-от: «Пройди лабіринт за схемою», «Намалюй таку саму фігуру», «Продовж ряд», вправи на кодування тощо.

Висновки. Серед ефективних засобів логіко-математичного розвитку дітей 5-6 років виділяємо художнє слово (віршовані задачі, задачі-розповіді, задачі-жарту), народну педагогіку (казки, загадки, прислів'я), проблемні ситуації та завдання, завдання з елементами пошуку, дидактичні ігри і вправи,

Матеріали дослідження є спробою обґрунтувати загальні педагогічні основи логіко-математичного розвитку старших дошкільників. Виникає проблема досконалого вивчення психолого-педагогічних особливостей розвитку математичних здібностей дітей старшого дошкільного віку та першокласників, а також співпраці дошкільного закладу, школи та родини.

Резюме. Стаття присвячена ознайомленню майбутніх вихователів з ефективними формами та методами формування логіко-математичних понять дітей старшого дошкільного віку. **Ключові слова:** логіко-математичний розвиток, логічні операції, поняття "готовність до школи".

Резюме. Статья посвящена ознакомлению будущих воспитателей с эффективными формами и методами формирования логико-математических понятий детей старшего дошкольного возраста. **Ключевые слова:** логико-математическое развитие, логические операции, понятия "готовность к школе".

Summary. The article is devoted the problem of development of logik-mathematical under-fives, effective forms, methods and facilities of forming of logik-mathematical concepts, are exposed for children 5-6 years. **Keywords:** logik-mathematical development, boolean operations of concept «readiness to school».

Література

1. Баглаєва Н. І. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дошкільнят / Н. І. Баглаєва // Дошкільне виховання. – 1999. – № 7. – С. 3-4.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – № 1. – С. 6-9.
3. Белошистая А. В. Дошкольный возраст: формирование и развитие

математических способностей / А. В. Белошистая // Дошкольное воспитание. – 2000. – № 2. – С. 69-79.

4. Зайцева Л. И. Математична компетентність: диференційований підхід // Палітра педагога. - 2004. – № 2. – С. 16-17.

5. Каданкова Н. Н. Психологические особенности детей при переходе от младшего к старшему дошкольному возрасту. Феномен п'яти лет: дис. ... канд. психол. Наук / Н. Н. Каданкова. – М., 2000. – 151 с.

6. Скворцова С. Логіко-математична компетентність дитини: Наступність довкілля і школи / С. Скворцова // Дошкільне виховання. – 2011. – № 5. – С. 13-18.

Подано до редакції 13.05.2012

УДК 372.47(07)

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Підліпняк Ірина Юрївна,

викладач кафедри теорій та методик дошкільної освіти

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми. Реформування дошкільної освіти в Україні є частиною процесів оновлення освіти в цілому. Одним із шляхів оновлення змісту дошкільної освіти й узгодження його з наступними ланками освіти є орієнтація чинних програм на набуття компетентності дитиною дошкільного віку.

Під компетентністю частіше за все розуміють інтегральну якість особистості, що виявляється в загальній здатності та готовності її до діяльності, заснованої на знаннях та досвіді, які привласнені в процесі навчання і соціалізації, зорієнтовані на самостійну та успішну участь у діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. В останнє десятиріччя проблема формування у дітей дошкільного віку математичних уявлень розглядалася у зв'язку з реалізацією індивідуально-диференційованого підходу (Н. І. Баглаєва, Т. М. Степанова); формуванням і розвитком математичних здібностей у дошкільників (А. В. Белошиста). У дослідженні Л. П. Гайдаржійської пропонується методика формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку; у Л. І. Зайцевої – методика формування елементарної математичної компетентності в дітей старшого дошкільного віку [4]. Особливості засвоєння абстрактних математичних понять вивчала М. Машовець; використання моделей у формуванні знань про час у дошкільників 5-7 років обґрунтовано у праці О. О. Фунткової.

Проведений нами аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить про те, що поняття компетентності стає дедалі вживанішим у сучасних технологіях навчання дошкільників (Н.І.Баглаєва, А.М.Богущ, В.У.Кузьменко, Г.І.Ратюк та ін.), бо саме в дошкільному віці закладаються основи розумових, моральних та емоційних якостей особистості. Тож поняття компетентності науковцями застосовується в різних життєвих сферах. Так, О.Л.Кононко визначає життєву компетентність як сукупну характеристику дитини (як особистості) з погляду доцільності її свідомості та поведінки. На думку автора, компетентність передбачає цілий комплекс характеристик: розвинений чуттєвий досвід;

навчальних закладів повинна базуватись на принципах вчитися жити, вчитися пізнавати, вчитися працювати, вчитися співіснувати [11].

Професія «медична сестра» передбачає наявність у особистостей певного набору особистісних якостей, чіткої спрямованості, готовності всю себе віддати на справу служінню людям, в будь-який час прийти на допомогу тим, хто цього потребує, бути людиною професійно творчою і обдарованою. На переконання Антонової О.Є., Клименюк Ю.М. обдаровані більше здатні передбачити наслідки своїх дій, легко відрізняють головне від другорядного, матеріал в їх пам'яті пов'язаний з особистозначущими асоціаціями і побудований за певним принципом [7, с.77-78], а інтелектуальна обдарованість являє собою високий рівень інтелектуальних здібностей, що дозволяє швидко оволодіти поняттями, легко запам'ятовувати та зберігати інформацію, встигати у багатьох галузях знань через розвиток здібностей в процесі навчання [7, с.59-60].

Медична сестра сімейної медицини постійно повинна прагнути як до професійного і педагогічного росту, так і до росту особистісного, адже однією з важливих функцій психіки людини є саморегуляція власної поведінки і діяльності, формами активності яких проявляється людське життя. В процесі навчальної діяльності майбутні медичні сестри розвивають професійно значущі якості витривалості, концентрації, стійкості та переключення уваги, спостережливості, співпереживання, милосердя.

Завдяки індивідуальним потенційним своєрідним задаткам людина може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності [2].

Важливо, щоб фах медичної сестри обрали саме такі цілеспрямовані, вольові, професійно витривалі і здатні до постійного вдосконалення особистості.

Автори навчального посібника «Методологія наукової діяльності» за редакцією Д.В.Чернілевського зазначають, що особистість може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності, якщо існують «індивідуальна потенційна своєрідність спадкових (задатки), соціальних (сприятливе соціальне середовище) та особистісних (позитивна «Я» - концепція, наявність відповідних вольових якостей, спрямованості, наполегливості тощо) передумови для розвитку здібностей до рівня вище за умовно «середній» [13, с.112]. Гармонія в поєднанні вроджених задатків, особливості типу темпераменту, наявність середовища, в якому сформується позиція молодшої людини щодо вибору професії медичної сестри через профорієнтаційну роботу, оточення, а також набір особистісних якостей, постановку цілей, мотивації, розвиток інтересу, чітка спрямованість забезпечить досягнення успіхів у навчанні і, в подальшому, медсестринській діяльності.

Сприятливо впливають на мотиваційну саморегуляцію принципи ставлення до життя за (М.Г.Шевчук, 1994): уміння відрізнити головне від другорядного; збереження внутрішнього спокою в різних ситуаціях; емоційна зрілість і стійкість; знання засобів впливу на події; уміння підходити до проблеми з різних точок зору; готовність до будь-яких неочікуваних подій; сприйняття дійсності такою, яка вона є, а не такою, яку хотілося б бачити; намагання шукати нові, змістовніші мотиви життєдіяльності; розвиток спостережливості; уміння бачити перспективу життєвих подій; намагання зрозуміти інших; уміння вибирати позитивний досвід із подій, які сталися [6;10].

Найважливішою і найефективнішою формою саморегуляції є самовиховання. За допомогою таких методів самовиховання, як самопізнання,

їх особисту самоповагу та самоствердження як особистості й повагу та визнання колеґ і оточуючих.

Метою даної статті є визначення проблеми впливу особистості медичної сестри загальної практики сімейної медицини на формування її професійно-педагогічної компетентності як компонента успішної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Запровадження особистісно-орієнтовні підходів до студента із застосуванням технологій саморегульованого навчання та розвивальних технологій професійної освіти, що сприятиме запровадженню таким чином новітні технології навчання і забезпечить новий зміст освіти відповідних напрямків підготовки і спеціальностей є основним завданням навчального процесу, що окреслене в «Законі про освіту», розділі «Реформа системи освіти» «Програми економічних реформ на 2010-2014 роки» Президента України.

Додаток 7 до наказу МОЗ України від 23 лютого 2001 р. №72 «Про затвердження окремих документів з питань сімейної медицини», регламентує діяльність медичної сестри загальної практики – сімейної медицини на основі її кваліфікаційної характеристики і передбачає, що фахівець з цієї спеціальності повинен мати високу теоретичну і практичну підготовку, знати основи законодавства України з охорони здоров'я, нормативні документи, які визначають діяльність органів і закладів охорони здоров'я; загальні питання організації первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини, бездоганно володіти спеціальними професійними знаннями, алгоритмами виконання практичних навичок, вмінні застосовувати їх в практичній діяльності підчас надання допомоги, здійснення догляду за пацієнтами чи навчання пацієнтів і членів їх родин.

Звертаючись в лікувальний заклад, кожен пацієнт має надію на одужання, хоче зустріти в особі медичної сестри знавця своєї справи, високого професіонала, толерантного працівника, освічену особистість, здатну проявити високі якості гуманізму і моралі, спроможну заспокоїти, всилити віру в одужання, перекопати в необхідності виконання призначень лікаря, навчити елементам само- і взаємодогляду, справжнього пропагандиста здорового способу життя, при цьому будучи чуйною, терпимою, уважною, співчутливою, доброзичливою, здатною брати ініціативу та спонукати пацієнта до співпраці з метою відновлення та збереження його здоров'я.

Підкріпити цю віру медична сестра може і повинна бездоганним оволодінням знаннями, уміннями і навичками, що відповідають її кваліфікаційній характеристиці та прояву позитивних особистісних психічних якостей, властивостей, станів.

Ось чому нагайною потребою медсестринства є забезпечення практичної охорони здоров'я вдумливими, самостійнішими спеціалістами, спроможними брати на себе відповідальність і приймати виважені рішення. Моральна внутрішня згода між тим, «про що я мрію», «чого я хочу», «як я досягну бажаного» і «як я себе реалізую» повинні бути гармонійними. Такий підхід є вагомим аргументом до тісної взаємодії між навчальним і виховним процесом, що сприятиме формуванню зрілої особистості, спроможної внутрішньо жити в роль медичної сестри, здатної по-медсестринськи клінічно мислити.

Головні завдання у вихованні майбутніх спеціалістів визначені наказом МОЗ України №687 від 27.11.2008 року «Про покращення виховної роботи у вищих медичних та фармацевтичних навчальних закладах» Система виховання

навички практичного життя; розвинені потреби, здібності, звички; набір базових особистісних властивостей, які гарантують дитині пристосованість до життя; уміння орієнтуватися у змінних умовах, знаходити оптимальні засоби реалізації свого особистісного потенціалу.

Питанню реалізації компетентісного підходу у математичній освіті вищої педагогічної школи та дошкільних навчальних закладів присвячені дисертаційні роботи С. А. Ракова [6] та Л. І. Зайцевої [4].

Метою даної статті є узагальнення ключових елементів понять «компетентність» та «компетентність». Зокрема розглянути «математичну компетентність», як педагогічну проблему.

Виклад основного матеріалу. Для визначення і характеристики поняття «компетентність» звернемося насамперед до словникових джерел, які по-різному його трактують:

Компетентність – слово іншомовного походження (від лат. *competens* – відповідаючий), яке означає коло повноважень будь-якої установи або особи [1]. В інших джерелах *компетентність* пояснюється як наука: а) коло (сфера) питань в яких хто-небудь є добре обізнаним; б) коло повноважень, галузь підпорядкованих кому-небудь питань, явищ.

А. В. Хуторський подає поняття "компетентність" як сукупність взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задають певне коло предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності щодо них.

Великий енциклопедичний словник так пояснює це поняття: компетентність – 1) володіння компетентією; 2) володіння знаннями, що дозволяє міркувати про що-небудь.

Отже, оволодіння компетентіями, в залежності від їх змісту, веде до компетентності суб'єкта в тій чи іншій сфері діяльності [2, с. 9].

Історичний аналіз становлення понять «компетентність» та «компетентність» дозволяє розкрити методологічну сутність компетентісного підходу. Деякі дослідники вважають, що засновником компетентісного підходу був Аристотель, який вивчав можливості стану людини, визначеного грецьким терміном «atege» – «сила, яка розвивалась і вдосконалювалась до такої міри, що стала характерною якістю особистості».

В період 1970 – 1990 років розробляються різні класифікації компетентностей, визнані педагогічною спільнотою. О. Бондаревська, А. Деркач, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова та інші автори використовують поняття «компетентність» та «компетентність» як для опису кінцевого результату навчання, так і для опису різноманітних якостей особистості (притаманних їй чи небутих в процесі освіти) [2, с. 12].

Проте до нинішнього часу не існує єдності в розумінні сутності термінів «компетентність» та «компетентність». У сучасній педагогічній науці поняття «компетентність» використовується для опису кінцевого результату навчання; а поняття *компетентність* набуває значення «знаю, як» на відміну від раніш прийнятого в педагогіці «знаю, що». Н. Алмазова визначає *компетентність* як знання і вміння в певній сфері людської діяльності, а компетентність – як якісне використання компетентностей.

Дефініція "компетентність" сьогодні широко використовується там, де йдеться про розвиток, навчання та виховання. На думку науковців (В.О. Кальней, С.С. Шишов та ін.), компетентність – це загальна здібність, що

ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, які надбані завдяки навчанню.

Аналіз структури компетентності, що охоплює когнітивний, діяльнісний та особистісний компоненти, дає можливість сформулювати робоче тлумачення поняття ключова компетенція дитини дошкільного віку – це особистісно-усвідомлювана система знань, умінь, навичок, яка ввійшла в суб'єктивний досвід, має особистісний зміст та універсальне значення, тобто може бути використана в різних видах дитячої діяльності в процесі вирішення безлічі життєво значущих проблем [5].

Компетенція дитини дошкільного віку – це її особистісне надбання. Найбільш успішне формування компетенцій може відбуватися тільки в особистісно-орієнтованому освітньому процесі.

Формування компетенцій відбувається засобами змісту дошкільної освіти.

З позиції культурно-історичної заданості основним новоутворенням дошкільного дитинства є компетентність, яка охоплює ряд аспектів: інтелектуальну, соціальну, мовну, фізичну. На думку Т.І. Чиркової, компетентність убирає в себе результати розвитку всіх базисних характеристик особистості, що сформувалися в діяльності дитини, – комунікативної, інтелектуальної, продуктивної та життєдіяльності в цілому.

Компетентність у смисловому значенні охоплює три аспекти: знання, вміння, навички. Крім того, компетентність – це гармонійне співвідношення "хочу" і "можу". Саме компетентність виконує ряд функцій: уміння вибирати відповідну інформацію для виконання дій для досягнення необхідної мети або для побудови нової дії для використання знань, які одержано від успіхів та невдач для коректування, відмови від недоцільної дії для широкої та глибокої взаємодії з довкіллям.

На думку А.М. Богущ, компетентність дошкільника можна визначити як комплексну характеристику особистості, що вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність, ініціативність, самостійність, самооцінка, самоконтроль [3]. Компетентність дитини дошкільного віку – це сформованість інтелектуальних операцій, визначена довольна спрямованість діяльності, усвідомленість і значна мотиваційна насиченість. Отже, ми можемо говорити про наявність освітньої компетентності в дитини як ідеальної, нормативної, що моделює ознаки випускника дошкільного навчального закладу. Освітня компетентність – це наслідок особистісно-орієнтованого навчання, оскільки має відношення до особистості дитини і виформовується лише в процесі виконання нею певного комплексу дій.

Сучасні концепції компетентності відображають різні підходи до розвитку особистості. Проте в їх основі лежить ідея необхідності формування компетентної особистості, здатної застосовувати знання, уміння та досвід відповідно до ситуації. З цим пов'язане вміння та бажання вчитися, що є основою формування широкої компетентності. Особистість, яка навчилася вчитися, набула для цього навичок, може легко адаптуватися, буде незалежною від технологічних змін, виживе в обставинах, що швидко змінюються.

Уперше теоретичне обґрунтування комплексного підходу до математичного розвитку дошкільників отримало у працях Н.І. Баглаєвої.

Досліджуючи поняття „логіко-математична” компетентність, автор виділяє в його структурі комплекс основних математичних, логічних умінь.

УДК 378:005.6 + 377.36:61+37.015.31

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СІМЕЙНОЇ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Шарлович З. П.,

аспірантка кафедри педагогіки

Житомирський державний університет ім. Івана Франка

*«Якщо ти байдужий до страждань інших,
ти не заслуговуєш на звання людини»*

(Сааді)

*«Йдучи до пацієнта, заспокой свої думки і почуття,
будь добрий і людяний, і не шукай у своїй праці вигоди.*

Нехай гуманність стане твоєю релігією»

(Сушрута – 4 ст.н.е., давньоіндійський лікар класичного періоду)

Постановка проблеми. Впровадження компетентнісного підходу з метою забезпечення високої якості професійної освіти є пріоритетним напрямком діяльності вищих медичних навчальних закладів. Формування професійно-педагогічної компетентності медичної сестри сімейної медицини в процесі фахової освіти, післядипломного професійного навчання і безперервної медичної освіти впродовж життя забезпечить її відповідність кваліфікаційному рівню та бездоганному виконанню покладених на неї функцій і завдань.

Аналіз досліджень і публікацій. Професіоналізм медсестри полягає в чіткому виконанні своїх обов'язків, що вимагає високої кваліфікації та постійного вдосконалення своїх знань (З.М.Кучма, Л.І.Романчук, С.В.Хміль, 2000.) [12, с.19]. Медична сестра, як справжній професіонал (Н.М.Касевич, 2009) повинна сприймати свою спеціальність як незмінний життєвий і трудовий шлях [5, с.66]. Суть медсестринської справи полягає (В.Г.Апшай, І.Я.Губенко, Л.П.Бразалій, О.Т.Шевченко, 2001р.) у медичному компетентному виявленні проблем пацієнта щодо його здоров'я та кваліфікованій допомозі в їх вирішенні чи, в крайньому разі, пом'якшення їх гостроти [4, с. 9].

Радзівєвська І.В. розглядає професійну компетентність медичної сестри через інтегровану сукупність особистісних, професійних, інструментальних ключових компетенцій [9, с.10]. Ми погоджуємось з таким підходом. На наш погляд професійна компетентність сімейної сестри повинна включати фахову, особистісну і педагогічну, яка в свою чергу розкривається через дидактичну, методичну, психологічну складові.

Дидактична складова передбачає володіння необхідними знаннями та здатність їх передавати пацієнтам та членам їх сімей; методична забезпечується через володіння формами і методами впливу на пацієнтів та їх рідних. За допомогою психологічної складової здійснюється володіння методиками розпізнавання стану психічного стану, вибору психологічного впливу на пацієнта та його родину.

Шусть В.В. (2009р.), зазначає, що високу якість професійної діяльності забезпечує розвиток професійно-значущих якостей, які дають можливість найбільш повно реалізувати особистісний потенціал [14].

Медична сестра повинна володіти такими якостями як доброчинність, професійна відданість та висока медсестринська моральність, що забезпечить

гуманітарних предметах. Дано визначення змісту формування етичної культури. Виявлено, що етична складова змісту зменшується обернено пропорційно до віку учнів. Визначені перспективи подальшого дослідження змісту формування етичної культури школярів. **Ключові слова:** гуманітарні предмети, зміст етичної культури.

Резюме. В статті определены проблемные вопросы в определении содержания процесса формирования этической культуры учащихся основной школы. Выявлены недостатки в когнитивном и процессуальном компонентах содержания обучения в гуманитарных предметах. Дано определение содержания формирования этической культуры. Обнаружено, что этическая составляющая содержания уменьшается обратно пропорционально возрасту учащихся. Определены перспективы дальнейшего исследования содержания формирования этической культуры школьников. **Ключевые слова:** гуманитарные предметы, содержание этической культуры.

Summary. In the article problem questions are certain in determination of maintenance of process of forming of ethic culture students basic school. Defects are educed in cognitive and judicial components of maintenance of educating in humanitarian objects. Determination of maintenance of forming of ethic culture is Given. It is discovered that the ethic constituent of maintenance diminishes inversely proportional to age of students. The prospects of further research of maintenance of forming of ethic culture of schoolchildren are certain. **Keywords:** humanitarian objects, maintenance of ethic culture.

Література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011р. №1392) [Електронний ресурс] <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>.
2. Етика. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Ірпінь, 2005. – 200 с.
3. Зарубіжна література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Ірпінь, 2005. – 112 с.
4. Історія України. Всесвітня історія. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Ірпінь, 2005. – 143 с.
5. Леднев В. С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы. 2-е изд., перераб. М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
6. Стежко Ю. Г. Формування сенсожиттєвих ціннісних орієнтацій старшокласників у процесі вивчення суспільствознавчих дисциплін. – Автореферат дис. .... к.пед.н. 13.00.07 – теорія і методика виховання / Ю. Г. Стежко. – К.: Ін-т проблем виховання, 2004. – 20 с.
7. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Ірпінь, 2005. – 200 с.
8. Шаповал О.А. Формування світоглядної культури старшокласників у процесі засвоєння знань про людину і суспільство. – Автореферат дис. ...к.пед.н. – К.: Ін-т педагогіки АПН України, 2000. – 20 с. – С. 7.

Подано до редакції 25.05.2012

Крім цього, Н.І.Баглаєва акцентує увагу на важливості формування інтересу до логіко-математичної діяльності, уміння розмірковувати, обґрунтовувати, доводити й відстоювати правильність свого міркування, знаходити свої шляхи розв'язання завдань, виявляти самостійність.

За означенням С. А. Ракова, «математична компетентність – це вміння бачити та застосовувати математику в реальному житті, розуміти зміст і метод математичного моделювання, вміння будувати математичну модель, досліджувати її методами математики, інтерпретувати оптимальні результати, оцінювати похибку обчислень».

З огляду дослідження Л. І. Зайцевої видно, що оволодіння дошкільниками математичними знаннями й становить їх математичну компетентність, і її слід характеризувати як елементарну, але водночас розглядати як складну, комплексну характеристику математичного розвитку дитини, що включає формування елементарних математичних знань та вміння застосовувати їх у різних життєвих ситуаціях, розвиток пізнавального інтересу, загальнонавчальних умінь. На думку дослідниці, математична компетентність набуває компонентної структури (мотиваційний, змістовий, дійовий компоненти) [4].

Сьогодні простежуються два підходи до визначення змісту навчання. Ряд авторів ефективність математичного розвитку дітей розглядають з позицій збагачення змісту, спрямованого на розвиток інтелектуальних здібностей і формування змістових, наукових уявлень і понять (О.О.Фунтікова, К.І.Щербакова та ін.). Інші вчені пов'язують її з розширенням інформаційної насиченості занять, інколи за рахунок шкільних програм (Р.Л.Непомняща, Т.М.Степанова, Т.В.Тарунтаєва та ін.). Але перевага діяльності дітей у процесі засвоєння знань та вмінь, як зазначають провідні фахівці, суттєво гальмує розвиток їхнього інтелекту і, в першу чергу, творчого мислення. У зв'язку з такою системою викладання математики дошкільники звикають виконувати завдання, які, як правило, мають тільки одне рішення. Тому діти губляться в ситуаціях, коли завдання не розв'язується, або, навпаки, має багато рішень. Крім того, діти звикають виконувати завдання на основі вже вивченого правила, тому вони не в змозі діяти самостійно, щоб знайти якийсь новий спосіб.

Як бачимо, зміст формування елементарних математичних уявлень (Г.М.Леушина), зміст «передматематичної» підготовки (А.А. Столяр) в дошкільному закладі має свої особливості. Вони пояснюються специфікою математичних понять, традиціями в навчанні дошкільників, вимогами сучасної школи до математичного розвитку дітей. Навчальний матеріал запрограмований так, щоб на основі вже засвоєних більш простих знань і способів діяльності в дітей формувались нові, які будуть виступати передумовою становлення складних знань і умінь.

Весь процес формування елементів математики безпосередньо пов'язаний із засвоєнням спеціальної термінології, яка робить поняття осмисленим, підводить до узагальнень, до абстрагування.

Висновки. Отже, як би старанно не був розроблений і заданий для засвоєння навчальний матеріал, сам по собі він ще не може забезпечувати ефективність засвоєння. Для цього необхідний ретельний відбір засобів, тобто методів і прийомів навчальної роботи, які дозволяють оволодіти заданим змістом знань. Але без спеціально організованої навчальної діяльності не може бути ефективного засвоєння знань. Важливо аналізувати не тільки те, який

зміст знань засвоєно, але й те, як він був засвоєний, яка пізнавальна активність була забезпечена, за яких педагогічних умов вона найбільш яскраво виявлялася. Зміст навчання необхідно спрямовувати на освоєння дітьми прийомів мислення – порівняння, аналіз, розмірковування, узагальнення, умовиводи.

Проте залишаються не вивченими питання формування математичної компетенції дошкільників в умовах різновікової групи, що є перспективою для подальшого розгляду проблеми.

Резюме. У статті на основі сучасних досліджень та публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів узагальнено ключові елементи понять «компетенція» та «компетентність». Зокрема розглянуто «математична компетенція», її структура, а також форми організації педагогічного процесу, що забезпечує ефективне формування математичної компетенції дошкільників. **Ключові слова:** компетентність, математична компетенція.

Резюме. В статье на основе современных исследований и публикаций отечественных и зарубежных авторов обобщены ключевые элементы понятий «компетенция» и «компетентность». В частности рассмотрено «математическая компетенция», ее структура, а также формы организации педагогического процесса, который обеспечивает эффективное формирование математической компетенции у дошкольников. **Ключевые слова:** компетентность, математическая компетенция.

Summary. In the article on the basis of modern researches and publications of domestic and foreign authors generalized key elements of concepts «jurisdiction» and «competence». It is in particular considered «mathematical jurisdiction», its structure, and also forms of organization of pedagogical process which provides the effective forming of mathematical jurisdiction for under-fives. **Keywords:** competence, mathematical jurisdiction.

Література

1. Большая советская энциклопедия: в 50-ти томах; / [гл.ред. С. И. Вавилов, Б. А. Введенский]. – 2-е изд. – М.: Изд-во института «Большая советская энциклопедия», 1953. – Т. 22. Коллиматор – Коржины. – С. 292
2. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу: моногр. / Г. В. Беленька. — К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 320с.
3. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Хрестоматія. У 2-х ч. – Одеса: Астропринт, 1999. Ч. II. – 229 с
4. Зайцева Л. І. Формування елементарної математичної компетентності в дітей старшого дошкільного віку: дис. канд. пед. наук. – К., 2005. – 215 с.
5. Крутій К. Л., Котій Н.І. Конспекти занять із навчання української мови і розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2007. – 256 с.
6. Раков С. А. Формування математичних компетентностей вчителя математики на основі дослідницького підходу з використанням інформаційних технологій: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.02. – К., 2005. – 47 с.

Подано до редакції 16.05.2012

етичного потенціалу змісту програм гуманітарних предметів дозволило отримати таку картину: морально-етичний потенціал змісту гуманітарних предметів зменшується від класу до класу: 5 клас – 47%; 6 клас – 40%; 7 клас – 30%; 8 клас – 21 %; 9 клас – 16%. Подальше дослідження стосується державних вимог до рівня підготовки учнів, що є важливим чинником формування етичної культури учнів. За основу дослідження було взято показники, що впливають на формування позитивної мотивації до навчання, діяльності, набуття етичних знань, виявлення емоцій і почуттів, набуття розумових умінь, досвіду спілкування і практичного застосування набутих знань, а саме: характеризує (описує, розповідає, називає), пояснює (обгрунтовує, розтлумачує), моделює, оцінює, наводить приклади, аналізує, використовує, висловлює судження, виявляє емоції, почуття, виявляє уміння спілкування (моральних взаємин). Результати дослідження представлені у таблиці. Аналіз таблиці дозволяє виявити розвивальні можливості гуманітарних предметів в цілому і потенційні можливості у формуванні етичної культури зокрема. Так, з таблиці видно, що репродуктивний рівень діяльності учнів є найбільш високим у більшості предметів (характеризує, описує). Досить високим є рівень вимог на розвиток навичок обгрунтування, пояснення отриманих знань, крім української та зарубіжної літератур.

Вимога моделювання ситуацій міститься лише у програмах з етики та правознавства, а також у програмі з історії для 5 класу. Невисокий рівень вимог щодо розвитку оцінних та емоційних умінь, умінь висловлювати судження, будувати відносини і спілкування з іншими. У програмах окремих предметів для окремих класів відсутня значна кількість вимог до формування та розвитку певних умінь, необхідних для формування етичної культури учнів. Так, відсутні вимоги: аналізу, використання знань на практиці, виявлення почуттів, умінь спілкування (історія України, 5 клас); моделювання ситуацій, використання знань на практиці, виявлення почуттів, умінь спілкування в курсі всевітньої історії (7 клас). При цьому встановлено, що кількість вимог продуктивного характеру навчання зі збільшенням віку учнів не зростає, а зменшується. Найбільш високо вимоги до знань і умінь учнів продуктивного характеру представлені у програмах з етики і правознавства (6 і 9 класи), найменше – у курсах всевітньої історії та української літератури. Порівняння за класами дозволило зробити висновок, що найвищий потенціал державних вимог, спрямованих на формування мотиваційно-діяльносного компоненту етичної культури, міститься у програмах для 6 і 9 класу, проте в останньому значну роль відіграє саме курс правознавства. Слід зазначити, що зроблені висновки не вичерпують можливості аналізу цієї проблеми за отриманими даними.

Висновки. Проведене дослідження дозволило зробити висновки, що питання змісту формування етичної культури учнів не є достатньо вивченим, потребує подальшого дослідження, визначення, і на цій основі надання рекомендацій щодо обгрунтованого формування такого змісту у нормативних документах і навчально-методичному забезпеченні гуманітарних предметів. Це є важливою умовою успішного формування етичної культури учнів основної школи.

Резюме. У статті визначені проблемні питання у визначенні змісту процесу формування етичної культури учнів основної школи. Виявлені недоліки в когнітивному і процесуальному компонентах змісту навчання в

Таблиця

Кількісні показники державних вимог до рівня підготовки учнів з гуманітарних предметів, що впливають на формування етичної культури (у %)

Клас	Предмет	Державні вимоги до рівня підготовки учнів									
		Характеризує	По-яснює	Моделює розв'язує ситуа.	Оцінює	Наводить приклади	Аналізує	Використовує	Висловлює судження	Виявляє почуття	Виявляє уміння спілкування
5	Етика	60	76	30	13	26	10	16	0	6	20
	Істор.Укр.	20	3	3	6	6	0	0	3	0	0
	Зар. літ.	18	11	0	1	46	4	0	4	0	6
	Укр. літ.	4	7	0	3	2	2	4	6	0	0
Усього		25	24	8	6	20	4	4	3	3	6
6	Етика	40	120	20	16	60	13	6	63	0	6
	Всесв.істор	30	26	0	3	16	0	30	0	0	0
	Зар. літ.	25	17	0	0	11	3	0	14	6	0
	Укр. літ.	10	10	0	3	1	0	3	3	13	0
Усього		26	43	5	7	24	5	10	20	5	2
7	Істор.Укр.	53	20	0	10	6	0	13	0	0	0
	Всесв.істор	26	13	0	0	13	0	0	13	0	0
	Зар. літ.	25	9	0	0	7	0	0	14	0	0
	Укр. літ.	12	2	0	0	0	0	0	3	3	3
Усього		29	11	0	3	6	0	3	7	1	1
8	Істор.Укр.	40	30	0	13	6	16	16	0	0	0
	Всесв.істор	40	26	0	0	23	0	0	20	0	0
	Зар. літ.	26	24	0	0	17	4	0	6	0	0
	Укр. літ.	7	2	0	2	0	12	10	12	3	0
Усього		18	14	0	4	11	8	6	9	1	0
9	Істор.Укр.	26	13	0	6	0	0	0	0	0	0
	Всесв.істор	56	26	0	0	0	16	0	0	0	0
	Зар. літ.	24	10	0	0	6	0	0	12	0	0
	Укр. літ.	8	8	0	3	0	3	3	4	3	0
Усього		100	73	33	30	16	40	0	70	0	2
За предметами		53	32	6	8	3	12	1	17	1	1
Етика	50	98	25	14	23	9	11	31	3	13	
Істор. Укр.	35	16	1	9	4	4	10	1	0	0	
Всесв.істор.	38	23	0	1	15	4	7	8	0	0	
Зар. літ.	29	18	0	1	24	2	0	12	2	0	
Укр. літ.	8	6	0	2	1	4	3	5	5	0	
Правозн.	100	73	33	30	16	40	0	70	0	2	

Аналіз показав, що найвищий морально-етичний потенціал містить програма з курсу етики (5-6 класи) – 100%; українська література – більше ніж у половину менше – 43%; зарубіжна література – майже наполовину менше від української – 27%; історія України і всесвітня історія майже наполовину менше від зарубіжної літератури – відповідно 12% і 10%; правознавство – майже наполовину менше від курсів історії – 6%. Порівняння морально-

УДК 37.015.31 (17. 02)

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Слесик Катерина Митрофанівна,
кандидат педагогічних наук

КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», м. Харків

Постановка проблеми. Українське суспільство відчуває гостру потребу в особистостях, яким притаманні доброта, повага, чуйність, толерантність тощо. На сучасному етапі розвитку освіти пріоритетними стають аксіологічний, культурологічний та інші підходи, які визначають особливості змісту гуманітарних предметів і формування етичної культури учнів у процесі їх вивчення. Етична культура виступає як частина загальнолюдської культури, основним змістом якої є взаємовідносини людей, вона є основним змістом загальнолюдської культури. Універсальні, засадничі духовні цінності, ідея їх збереження і моральний імператив складають її базис і пронизують усі ці сфери.

Аналіз останніх досліджень. Питання змісту освіти посідають важливе місце у дослідженнях Ю. Бабанського, І. Лернера, В. Ледньова, М. Скаткіна та ін. Зокрема, проблемі змісту навчання гуманітарних предметів присвячували свої дослідження В. Болотіна, Л. Драчук, О. Пометун, В. Серіков, Ю. Стежко, Г. Фрейман та ін. Разом з тим, комплекс гуманітарних предметів, що вивчаються в школі, не виконує в повному обсязі своєї виховної функції зокрема через невизначеність змісту формування етичної культури учнів. Практика організації формування етичної культури особистості у школі має переважно поверховий характер, тоді як перед сучасною школою встає завдання виховання цілісної особистості, органічно включеної в громадянське суспільство.

Метою статті є визначення проблемних питань у визначенні змісту формування етичної культури учнів у процесі навчання гуманітарних предметів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У теорії педагогіки існують різні підходи до визначення змісту освіти. Найбільш адекватним для нашого дослідження є визначення В. Ледньова, який визначає його як «зміст прогресивних змін властивостей і якостей особистості, необхідною умовою яких є особливим чином організована діяльність» [5].

Представники філософії освіти все частіше висловлюють думку про те, що сучасна школа підійшла до необхідності вироблення нових концептуальних підходів до змісту освіти. Її пріоритетними завданнями є гуманітарний, людинотворчий підхід. Вагому роль у цьому процесі відіграють гуманітарні курси в школі. За останні роки зростає потреба піднести гуманітарний освітній напрям на якісно новий рівень, посилити його результативність. До гуманітарних предметів відносять предмети, які у Державному стандарті включають у галузі «Суспільствознавство», «Мови і літератури». Думку про надзвичайно великий виховний потенціал змісту суспільствознавчих предметів у формуванні гуманістичних якостей школярів висловлює цілий ряд науковців. Так, Ю.Стежко відзначає, що саме суспільствознавчі курси, є найбільш потужним засобом у формуванні смислотитетивних ціннісних орієнтацій школярів у навчальному процесі загальноосвітніх шкіл завдяки своїй

спрямованості на загальне бачення відносин «людина-суспільство-світ». Як відмічає О. Шаповал, вивчення суспільствознавчих курсів якнайкраще сприяє формуванню в учнів світоглядної культури, під якою автор розуміє цілісну систему світоглядних знань школяра як сукупність філософські осмислених, обґрунтованих, узагальнених знань про природу, суспільство, людину, Всесвіт, у центрі якої знаходиться сам учень, особистісне «Я» [6, с. 2; 8, с. 7].

На підставі вищезазначеного, під **змістом** формування етичної культури учнів основної школи у процесі навчання ми будемо розуміти систему внутрішньо прийнятих етичних знань, етичних умінь, навичок і звичок, моральних мотивів поведінки, моральних почуттів, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу на основі моральних цінностей, оволодіння якими дозволяє забезпечити використання етичних знань у діяльності і спілкуванні, що виявляється у відносинах і діяльності учнів. Розглянемо, як зазначений зміст забезпечується на різних рівнях дидактичної системи. Як відмічається у Державному стандарті, метою освітньої галузі «Суспільствознавство» «є забезпечення розвитку учня як особистості, що керується гуманістичними нормами і цінностями, усвідомлює себе громадянином України та успішно самореалізується в сучасному українському суспільстві». У Державному стандарті освітньої галузі «Суспільствознавство» має дві лінії: історичну і суспільствознавчу, – які реалізуються шляхом вивчення окремих навчальних предметів; у першу групу увійшла історія, у другу – правознавство, економіка, інтегровані курси (громадянська освіта, суспільствознавство тощо).

Предмет «Етика» також належить до суспільствознавчої галузі, проте у чинному Державному стандарті про це чітко не зазначено. У пояснювальній записці до програм шкільних історичних курсів мета чітко не визначена, проте є вказівка на те, що вона складена на основі Державного стандарту базової і повної середньої освіти. У Державному стандарті мета навчання історії визначається як «формування в учнів ідентичності та почуття власної гідності в результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті історичного процесу». Власне заявлену мету можна ідентифікувати як ціль морального формування підростаючої особистості.

Вищезазначене повинно знайти відбиття у навчально-методичному забезпеченні історичних курсів, зокрема програмах і підручниках, аналіз яких буде надано нижче.

Окремі питання, що торкаються різних аспектів етичної культури розглядаються і у курсах літератури. Зростання ролі літератури у формуванні гуманістичних цінностей школярів визначається тим, що в художніх творах порушуються проблеми соціальні, етичні, сенсу людського існування, місця людини в суспільно-історичному процесі. У Державному стандарті зазначено, що метою освітньої галузі «Мови і літератури» «є розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної та літературної компетентності, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій». Складовими літературного компонента Державного стандарту освіти є емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна і компаративна лінії. Функцію формування етичної культури учнів та її компонентів виконує емоційно-ціннісна змістова лінія, що «забезпечує

розкриття гуманістичного потенціалу та естетичної цінності творів української, світової літератури, а також літератур національних меншин, формування світогляду учнів, їх національної свідомості, моралі та громадянської позиції». [1].

У Програмі для загальноосвітніх навчальних закладів з української літератури мета шкільного навчання української літератури викладена у досить широкому контексті. Зокрема, у Програмі відмічено, що ця мета включає «сприяння всебічному розвитку, духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації особистості в сучасному світі»; формування гуманістичного світогляду особистості і загальнолюдських цінностей, що конкретизується у завданнях розвитку духовного світу, «утвердження загальнолюдських морально-етичних орієнтирів» [7].

Аналіз освітніх документів дозволив виявити, що на відміну від інших шкільних курсів гуманітарних предметів мета і зміст курсу «Етика» найбільше задовольняє потребам нашого дослідження. Для виявлення мети, завдань, змісту і особливостей шкільного курсу етики звернемося до програми, у якій зазначено, що метою курсу «Етика» є «створення умов для формування моральних цінностей і орієнтирів особистості, моральної культури і культури поведінки учня», що конкретизується у завданнях, які, на наш погляд, у процесі навчання дозволяють зосередитися на формуванні окремих компонентів етичної культури учнів. Наприклад: когнітивний компонент (поглиблювати знання учнів про моральні взаємини, основні моральні норми і цінності); емоційно-ціннісний компонент: удосконалювати вміння виявляти моральні почуття, дотримуватись моральних вимог до спілкування (повагу, чуйність, милосердя, толерантність, ввічливість); мотиваційно-діяльнісний (удосконалювати вміння керуватися в поведінці моральними нормами та цінностями; формувати позитивне ставлення і мотивацію до застосування морально-ціннісних моделей поведінки; збагачувати досвід моральних взаємин з однолітками, а також знайомими і незнайомими дорослими (батьками, вчителями та ін.) тощо. Разом з тим, переведення курсу «Етика» у 5-6 класах до варіативної частини навчального плану переносить відповідальність за формування етичної культури на інші гуманітарні предмети. Вищезазначене свідчить, що у нормативних документах освіти (Державний стандарт, Типові навчальні плани (Проект) на рівні мети і завдань навчання у більшості гуманітарних предметів (крім правознавства) в основній школі поставлено завдання, що різною мірою в окремих гуманітарних предметах наближаються до завдань формування етичної культури в учнів основної школи у процесі навчання. У процесі дослідження морально-етичного потенціалу змісту гуманітарних предметів нами виділено кілька важливих факторів, що, на наш погляд, що певним чином впливають на формування етичної культури учнів: наявність морально-етичних аспектів у програмах гуманітарних предметів (когнітивний компонент); державні вимоги до рівня підготовки учнів, що впливають на усі три компоненти етичної культури учнів (когнітивний, емоційно-ціннісний і мотиваційно-діяльнісний компоненти); підготовка вчителя до формування етичної культури учнів (когнітивна та процесуальна складові навчально-виховної системи). Нами проведено дослідження наявності морально-етичних аспектів змісту гуманітарних предметів в основній школі, у якому за основу бралися державні вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів, вміщених у програмах гуманітарних предметів [2; 3; 4; 7].